

kat.komo.

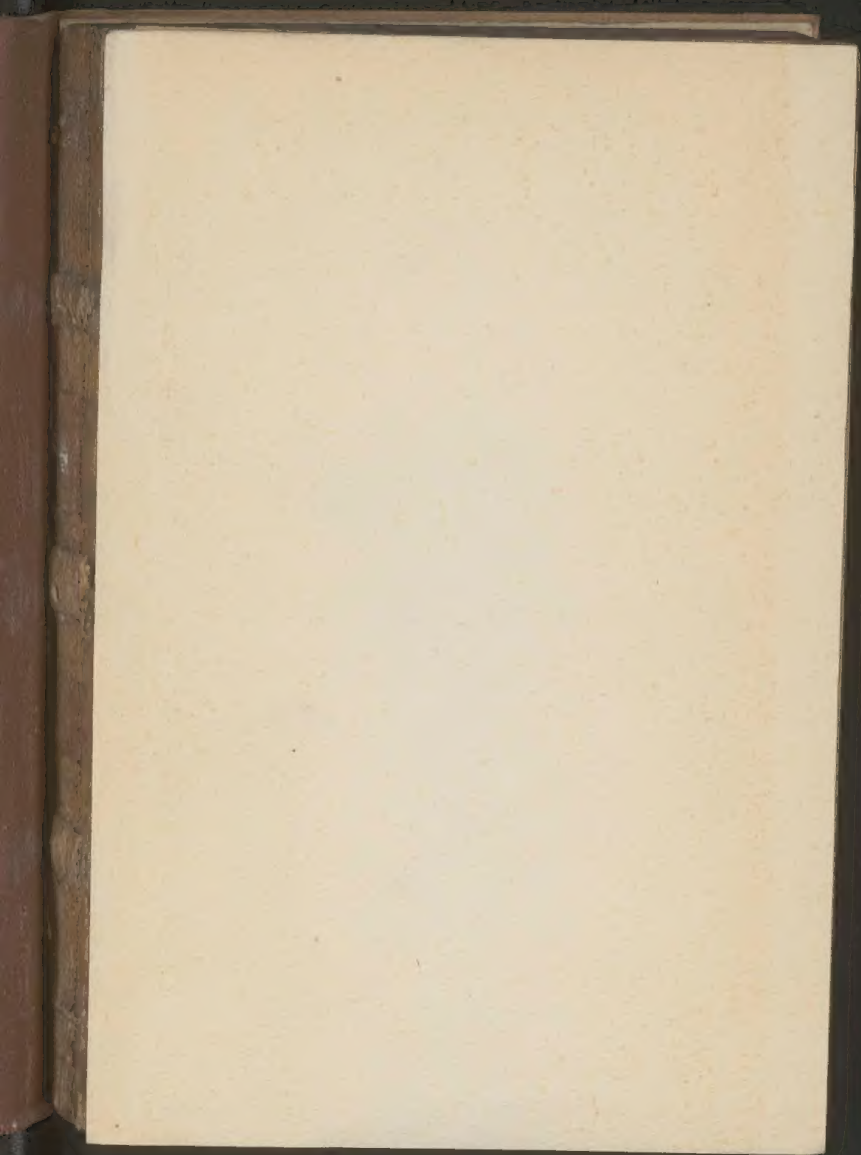
BIBLIOTHECA
UNIV. ZAGREB.
FACULTAS

311359

Mag. St. Dr.

I

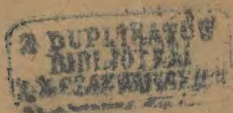

E
C
P

JOHANNIS CRELLII
Franci

EXPLICATIO
CAPITIS DECIMI QVINTI
PRIORIS EPISTOLÆ PAULI
AD CORINTHIOS.

Typis Pauli Sternacii

Anno Domini

1635.

S. W. 859

Cinn. O. 782

311359

I St. Dr.

166
CHRISTIANO LECTORI
salutem.

Commentarium Crellii in decimum quintum caput prioris Epistolæ ad Corinthios, CHRISTIANE LECTOR, juris tui nunc facimus. Idenim nostrarum esse partium ducimus, postquam Crellius præmaturâ morte interceptus est, ut posthumis ejus scriptis te solemur. Nec mirum tibi videri debet, quòd non in totâ Epistolâ à capite usq; ad calcem ostenderit ingenii sui lumen; sed hanc partem à reliquo veluti corpore decerpserit. Nihil hîc invidiæ datum, à quâ tantum aberat semper Crellius, quantum ipsa abest à verâ & nullo fuce corruptâ virtutis indole; nihil ignaviæ, in quam ut tanquam professâ lite pugnaverit, præclari illius labores etiam apud eos, qui longius sunt positi, loquuntur. Sed quicquid hoc est, partim curis, quæ in illum variæ recumbebant; partim amicis imputandum, qui sacrarum literarum

rum sensibus eruendis operantur;
 quorum piis desideriis, & iteratis anxie precibus, in hac potissimum parte, quæ resurrectionem corporum nostrorum tangit, satis voluit facere. Idque eò fecit lubentiùs, quòd sciret, in eà omnis spei nostræ, quam in cœlum jam misimus, cardinem verti; & nihilo secius magnâ cum dolentis animi ægritudine videret, quanto opere hîc extra veri viam prolabantur homines, nec possint ad germanam verborum Pauli mentem pertingere. Visum autem illi est omnia altius repetere, & in totum caput justum expedire Commentarium, ut sic plenius constaret opus, cõtextus verborum & tota rerû series magis sub conspectu ponerentur, nihilq; esset ultrâ, quod sensum aliquâ obscuritate involveret. Cœptus est liber paucis ante obitum diebus ad limam revocari, & à mendis, quæ inter extemporalem dictandi festinationem fortè irrepserant, ultimâ manu repurgari; sed cum jam maximè fervebat opus, nec parum

rum in emendando autor progressus
 erat, inopinatò eum vitâ destituit. Cu-
 jus in ipso quoque limine te moni-
 tum volumus, ne, ubi diversam po-
 stea faciemprehenderis, ulla ani-
 mum tuum sinistra cogitatio subeat.
 Quod superest, LECTOR, Deum ca-
 lidis veneramur votis, ut tibi beni-
 gnâ favoris sui auram semper adspi-
 ret, animumque immittat perpetuo
 veræ pietatis ardore flagrantem,
 quo & hi & omnes alii labores
 nostri in sempiternâ salutem
 tuam expetant.

E

n
r
d
m
c
f
f
r

Errata quorundam, quæ præter omnem quam
adhibuimus diligentiam, irrepperunt, ita
corrigenda.

Pag. 116. lin. 9. dele *sibi*. pag. 124. lin. 4. a fi-
ne. lege *delapsus*. pag. 176. lin. 2. a fine *sequen-*
tem pag. 192. lin. 15. *neceſſe eſt eſſe*. pag. 268. lin. 8.
à fine. *reſurrexerint*. pag. 268. lin. 24. loco *p'a-*
nè ſubſtitue *ſerè* quod tantùm in quibusdam
exemplaribus correctum habetur, cùm non
ſatis tempeſtivè hunc errorem animadvertis-
ſemus pag. 271. lin. 9. a fine *hominem non tan-*
tum interficere; ſed in æter &c.

Reliqua leviora facilè patebunt.

E X
CA

IN
tu
le
tatem i
culo 13.
eam in
ea Apo
latâ un
fura, ut
flare po
autem
resurre
da, ut o
posset, a
reduri,
rit: In
subnect
reperie
precipu
tissimâ
nostræ p
differen

E X P L I C A T I O
CAPITIS DECIMI QVINTI
Prioris Epistolæ Pauli
ad Corinthios.

IN hoc Capite Apostolus de resurrectione mortuorum, & nominatim quidem eorum, qui in Iesum Christum credunt, disputat, ejusq; veritatem inprimis demonstrat. Cum enim, ut ex versiculo 13. constat, quidam inter Corinthios essent, qui eam in dubium vocare, vel potius negare auderent; ea Apostolo omnino confirmanda fuit; cum eâ sublatâ universa Christiana religio ac pietas esset casura, ut ex iis, quæ Apostolus hoc capite scribit, constare poterit, & per se unicuique facile patet. Sunt autem tres hujus capituli partes. In prima veritatem resurrectionis nostræ directè demonstrat: in secunda, ut objectioni occurrat, quæ contra eam moveri posset, de ratione corporum, in quibus pii sint resurrecturi, eorumq; ab his presentibus differentiâ disserit: In tertia, ut id ipsum rursus confirmet, pauca subnectit de mutatione eorum, qui ex fidelibus vivi reperientur in adventu Christi. Pars igitur prima præcipua est, reliquæ verò duæ illi subserviunt. Potissimum enim id agit, ut veritatem resurrectionis nostræ probet: quâ occasione, ut jam indicavimus, de differentia corporum ante & post resurrectionem;

Argumen-
tum ac par-
titio capi-
tis.

ac porro etiam de mutatione eorum, qui in adventu Christi vivent, fidelium disferit.

De I. parte.

Prima pars hujus capituli extenditur usq; ad finem versus 34. in qua aliquot argumentis id, quod diximus, adstruit Apostolus; sed eo potissimum, quod ex resurrectione Iesu Christi ducitur: quod quidem susceperat, usq; ad finem v. 23.

Ita autem in eo constituendo ac explicando progreditur, ut primò ejus fundamentum jariat, idq; certis rationibus ac testimoniis communiat: deinde super eo argumentum suum extruat, seu resurrectionis nostræ veritatem inde demonstret.

Mem-
brum I.

Quod ad prius attinet; attentionem Corinthiorum excitat, dum id, quod mox de resurrectione Christi, ejusq; antecedentibus, & ad ejus veritatem ostendendam facientibus, dicturus est, generatim proponit ac commendat, & causas quasdam indicat, ob quas earum rerum fidem in dubium vocare Corinthii minimè debeant: deinde id ipsum, quod argumentationis precipue fundamentum esse diximus, nimirum Christi resurrectionem, unà cum ejus antecedentibus, morte & sepulturâ, exprimit: tertio deniq; eam testimoniis virorum fide dignissimorum confirmat.

I.

¶

Primum continetur duobus primis hujus cap. versiculis. Nam dum ait, Notum vobis facio fratres Evangelium, quod prædicavi vobis; id, quod pauld

pauld
est co
bus, q
ponit
cat E
quen
nem
fund
intel

C
ange
hanc
id er
signi
dem
ante
intel
resu
pers
fuiß
audi

tian
serm
bis,
illar
suru
sas q
repu

paulo post expressurus est, quodq; pro fundamento est collocaturus argumentationis suae, unà cum rebus, quae eam antecesserunt, generalibus verbis proponit, & ipso statim nomine commendat, dum vocat Evangelium, seu bonum felicemq; nuncium, quem Corinthiis attulerit ac praedicaverit; partem nempe Evangelii precipuam, & ceterarum veluti fundamentum, Evangelii nomine per Synecdochen intelligens.

Cum autem dicit, se illis notum facere hoc Evangelium; non id vult, se illis nunc demum rem hanc patefacere, quasi hucusq; illis penitus ignotam; id enim his ipsis verbis apertissime adversatur: sed significat, se rem illam illis declarare velle, ita quidem, ut intelligant, eam ita se habere, quemadmodum antea ex ipsomet audivissent. Neq; enim hoc agit ut intelligant quid sit, Christum vel mortuum esse, vel resurrexisse: (nam id probe intelligebant:) sed ut perspiciant, Christum, postquam mortuus ac sepultus fuisset, verè resurrexisse, quemadmodum jam ante audiverant.

Cum ait, quod etiam recepistis, in quo etiam statis, per quod etiam servabimini, quo sermone (seu qua ratione) praedicaverim vobis, si tenetis, extra nisi frustra credidistis, rem illam, quam proponit, quamq; mox clarè est expressurus, Corinthiis magis adhuc commendat, & causas quasdam exponit, ob quas ea minime sit ab illis repudianda, aut in dubium vocanda.

Primò enim ait: quod etiam recepistis, id est, cui rei etiam assensum prabuiſti, quasi dicat, nò ego tantùm ista vobis annunciaui; sed vos etiam fidem sermoni isti meo adhibuiſti: quod certè non temerè, ac sine ratione à vobis factum est, sed procul dubio magnas gravesq; ob causas; alioquin haudquaquam nudè assertioni mee assensuri. Neque enim homines cordati in re tanti momenti, qualis est ea, quæ ad religionem cultumq; divinum spectat, assentiuntur iis, qui aliquid nudè affirmant, præsertim ejusmodi, quod aliàs prorsus impossibile esse videatur. Qualis certè esse videtur Christi resurrectio; aded ut, nisi firmiter comprobetur, fides ei adhiberi à prudenti nec possit nec debeat. Tacitè ergo indicat, ac cogitandum Corinthiis relinquit Apostolus, quòd doctrinam, quam ab ipso acceperant, abjicere haudquaquam debeant: quandoquidem eæ causæ, quæ illos ad eam recipiendam, & fidem ei habendam impulerant, movere etiam debeant, ut eam firmiter retineant; præsertim cùm nulla sit suspicio, eos in argumentis, quibus ad eam recipiendam adacti fuerant, falsos fuisse; alioquin totam doctrinam Apostolicam simul debuissent abjicere, & universam ejus auctoritatem, quod tamen minimè faciebant, repudiare.

Addit porrò: in quo etiam stetitis, vel, si Enallagen in sacris literis nò inusitatam verbo huic Græco subesse velis, statis. Adjicit aliquid Apostolus rationi præcedenti, & tantò magis Corinthios urget, ut

ge
v
tun
fue
ter
lè a
&
den
Hin
stan
que
reli
tio,
sen
luti
fruct
per
sent
nise
flan
vobis
tern
riti
est a

qua
lâ al
dam

Epist. prior. ad Corinth.

T

get, ut in ea sententia, de qua hic agitur, persistere velint, nec pedem referre cogitent: quia non tantum sententiam eam receperint, eiq; semel assensu fuerint; sed eam etiam ad id usque tempus constanter retinuerint, atque in ea persisterint. Vnde facile apparet, fidem eam firmu fuisse nixam radicibus, & solidis argumentis superstructam: quandoquidem hucusque convelli ac labefactari non potuerit. Hinc porro consequitur, eos absque summa inconstantie nota ab ea sententia ducere non posse, neque adeo ducere debere: id quod illis cogitandum relinquit Apostolus. Quocirca vel altera haec est ratio, qua Apostolus utitur ad Corinthios in eadem sententia retinendos; vel prioris istius quoddam veluti superpondium.

Novam autem rationem ejusdem rei adjicit, de fructu ejus, de qua agitur, rei petitam, dum inquit: per quod etiam servabimini. quasi dicat, cum V 2. sententia ista, de qua agimus, non tantum adeo manifeste sit veritatis, ut a vobis & recepta, & constanter hucusque retenta fuerit; sed etiam tantum vobis allatura sit fructum, ut ejus vi sitis salutem aeternam consecuturi, si nempe eam firmiter retinueritis, & secuti fueritis: certe haudquaquam ea vobis est abjicienda, sed constantissime retinenda.

Ideo autem asserit, eos per hanc doctrinam, de qua agit, servatum iri; non quod ea per seipsam, nulla alia re accedente, ad aeternam salutem obtinendam sufficiat: sed quod, si illi firmiter insistas, eiq; pe-

Fidei, qua creditur Iesu Christo esse resuscitatum ex mortuis, quo modo salus adscribatur

Rom: 10.

9310

nitus adherescas, causa sit fiducia illius, quæ per Christum in Deo collocanda est, ac porro etiam fons pietatis ac sanctimonie à Christo præcepta, quam salus certò consequitur. Eodem pacto idem Apostolus cap: 10. Epistolæ ad Rom: ait: Si confitearis ore tuo, Dominum [esse] Iesum, & credideris in corde tuo, quòd Deus ipsum resuscitaverit ex mortuis, servaberis. Corde enim creditur ad iustitiam; ore autem fit confessio ad salutem. Vbi satis aperte illi fidei, quæ creditur, Iesum esse resuscitatum ex mortuis, (quæ de re in hoc nostro ad Corinthios loco potissimum agitur,) & confessioni domini atque imperii Iesu Christi, quod resurrectioni illius nomine aliquo modo comprehenditur, salus adscribitur: licet ex innumeris sacre scripture locis liquidò appareat, omni generis pietatem ad eam rem esse necessariam; & eo ipso loco Apostolus paulò post, tum fidei in Christum, id est, fiducia in ipso collocata, tum invocationi nominis ipsius, salutem adscribat, ver: 11. & 12. Atqui hæc effecta tantum sunt ejus fidei, quæ creditur, Iesum esse resuscitatum ex mortuis, eaq; ratione Dominum & Christum à Deo constitutum: non verò illius ipsius fidei partes.

Fides ista

quomodo fi-

duciam illam,

quæ serva-

mur, pariat.

I.

Fides verò illa, quæ creditur, Iesum esse resuscitatum ex mortuis, duplici ratione parit eam in Deo & Christo fiduciam ac pietatem cui Sacre Literæ salutem proximè adscribunt.

Prima ratio, quæ huic nostro loco paulò videtur esse

esse accommodatior, hæc est, quod resurrectione Christi comprobata, statim universæ religioni ipsius veritas comprobatur; quemadmodum quivis haud difficulter cernere potest. Nisi enim doctrina Christi revera fuisset à Deo profecta, prout ab ipso Christo constanter fuit assertum; quo pacto, cum esset tanquam seductor a populo Iudaico occisus, à Deo ex mortuis fuisset resuscitatus? Num forte Deus, qui est ipsa veritas, homines mendaces, qui sacrosancto ipsius nomine ad alios seducendos abusi fuerint, è morte in vitam revocat? an non potius, ut David testatur, perdit omnes, qui loquuntur mendacium? Quare cum Christus à Deo fuerit è mortuis excitatus, ejus doctrinam divinitus fuisse profectam, adeoq; verissimam esse necesse est. Iam verd cum religio Christiana tum promissa nobis ejusmodi proponat, quibus majora ne fingi quidem possunt, tum præcepta, sine quorum observatione promissa illa obtinere nequeamus: hinc fit, ut religionem illam amplecti firma fide nequeamus, quin simul promissis illis plenam adjungamus fidem, eorumq; desiderio excitati, præceptis Christi parere pro viribus nitamur. Quare cum firma resurrectioni Christi adhibita fides, fidem atque assensum universæ ejus religioni præbere cogat; hæc rursus spem ac desiderium ejusdem promissorum, ac porro obedientiam mandatorum pariat, cui æternæ felicitatis præmium à Deo est propositum: rectè dicuntur homines per doctrinam de resurrectione Iesu Christi, si eam firmiter teneant, servandi.

Psalm. 5. 7.

2.

Altera ejus rei ratio, loco illi ad Romanos c. 10. 9. aliquantò accommodatior, hæc est, quòd, si in resurrectione Iesu Christi universam ipsius exaltationem, & sic dominium etiam ac imperium, quòd in cælis obtinet, comprehendas, inde statim consequatur, ut tanto Domino, ejusq; promissis, penitus confidas, mandatis autem pareas, & sic in æternum ab ipso conserveris.

Verùm ne quis Apostoli verba ita acciperet, ac si ad salutem consequendam satis esset, doctrinam illam, de qua sermo est, recepisse, & eò usque constanter retinuisse, etiamsi ejus vim non satù perciperet, atque animo teneret: idèd Apostolus conditionem quandam adjicit, & dictum suum aliquo modo limitat, dum subjicit: quo sermone, vel, qua ratione Evangelizaverim seu prædicaverim vobis, si tenetis, extrà nisi frustra credidistis: q. d. si modò adhuc benè tenetis, ac in posterum etiam tenebitis, quidnam ego tunc temporis vobis annuncia- verim, quidvè dixerim, quod quidem vos facere, ac porrò quoque facturos arbitror: alioqui enim frustra fidem prædicationi meæ adhibuissetis.

Animadvertendum autem est, in hi verbis esse trajectionem quandam. Verba enim, si tenetis, loco suo mota sunt, cæteris, si ordinem legitimum serves, præfigenda hoc pacto: si tenetis, quo sermone prædicaverim vobis. Hujusmodi trajectiones Apostolo non sunt inusitatae, habebimusq; ejusdem figura exemplum, infra hoc eodem cap: ver. 19. habemus etiam

Trajectiones Apostolo usitate sunt,

mus
ne
tra
pos
dist
tam
coba
vel
geli
quo
frui
tiam
den
mo
à se
pe i
et p
frus
verò
mod
tur,

tion
de ip
thi
rent
Chri
Con
ut C

Epist. prior, ad Corinth.

9

mus etiam suprà cap. 9. 10. Idèò autem voces, si tenetis, ceteris videtur postposuisse, ut verba ista, extra nisi frustra credidistis, tantò commodius illis posset annectere; ita nimirum, ut nec longius ab illis distarent, nec ambiguitatem ullam parerent, nec tamen reliqui intersererentur, & ea, quæ inter se coherent, à se invicem divellerent. Nam alioquin vel ita debuisset ea connectere: per quod (Evangelium) etiam servabimini, si modò tenetis, quo sermone prædicaverim vobis; alioquin frustrà credidissetis: vel hoc pacto: per quod etiam servabimini, si modò tenetis, (ut quidem facitis, nisi frustra credidistis) quo sermone prædicaverim vobis. Priori modo longius à se mutuo distarent ea, quæ cōjungenda sunt, nempe illa, si tenetis, extra nisi frustra credidistis; et præterea ambiguū foret, utrū istud, extra nisi frustra credidistis, cum verbo servabimini, an verò cum verbo tenetis conjungendum sit. Posteriori modo hyperbaton fit, & cetera à se invicem divelluntur, quæ conjungenda sunt.

Deinde verba illa, quo sermone, seu quâ ratione prædicaverim vobis, non sumenda sunt de ipsis vocibus, quibus Paulus in Evangelio Corinthiis prædicando fuerit usus; sed de verborum sententia, quatenus quidem illa ad fidem ac pietatem Christianam hominibus inferendam est necessaria. Conditionem enim hic exprimit, ad id necessariam, ut Corinthii per ipsius doctrinam serventur. Atqui

& verborum, & aliarum doctrine circumstantiarum, modò rei summam verborumq; mentem tenerent, oblivisci sine salutis jacturâ poterant. Probabile autem nobis fit, vocabulum λόγος sermonem potius, quàm rationem significare; cum illa significatio sacris literis sit longè usitator, quàm ista. Licet jam dixerimus, nihil aliud sibi velle Apostolum, quàm si dixisset, si tenetis, quid ego dixerim, cum vobis Evangelium predicarem.

Deniq; verba ista adjicit Apostolus, extra nisi frustra credidistis, ut Corinthios moneat, ne doctrine hujus suæ oblivisci unquam velint; & si forte obliti fuerint, pudorem illis incutiat, eosq; magnè arguat imprudentiæ atq; oscitantæ, qui rem tantî momenti memoriâ passi sint excidere; cum inde consequatur, frustra planè atq; incassum eos credidisse. Perinde enim fuisset, ac si nunquam credidissent. Neq; enim nobis est verisimile, verba hæc propriè conjungenda esse cum illis, per quod etiam servabimini, ut nonnulli volunt: maxime quia Apostolus non videretur trajecturus fuisse verba illa, si tenetis, eaq; contra usitatam ordinis rationem, cum illis, de quibus nunc agimus, conjuncturus, nisi etiam sententiâ conjuncta esse voluisset.

II.

Adhuc attentionem Corinthiorum sibi conciliavit Apostolus, & ea quæ porro dicturus est, non modò generalibus verbis proposuit, sed etiam commendavit. Sequitur nunc specialis eorundem expositio, atq; ut ita dicam, collocatio fundamenti, super quo argu-

quo argumentum præcipuum, quo resurrectionis nostræ veritatem comprobatur, extruet Apostolus.

Tria autem hoc loco enumerat, quæ Corinthiis antea tradiderit: Mortem, Sepulturam, ac Resurrectionem Christi: quarum rerum ultima per se huc pertinet; priores due propter ultimam.

Ita ergo inquit: Tradidi vobis imprimis, quod etiam accepi: quæ verba ad omnia illa tria, quæ porro enumerantur, pertinent. Tradidisse se ait illa Corinthiis; quia illi viva voce, sine scripto, ea explicuerat, & veluti apud eos deposuerat; quæ admodum etiam alia, ut videre est cap. 11. v. 2 & 23. Traditiones ergo hæc erant Apostoli, respectu Corinthiorum; sed quæ, postquam ad eosdem perscriptæ essent, etiam eorum ipsorum ratione traditiones esse desierunt. Id quod propter illos est observandum, qui ex eo, quod Apostoli quedam fidelibus tradidisse dicuntur, traditiones ejusmodi defendere conantur, quæ in universo, quem habemus, sacrarum literarum codice scriptæ non sint, sintq; nihilominus ad salutem scitu prorsus necessariae. At quæ tradiderunt fidelibus certis Apostoli, ea vel ad eosdem postea potuerunt scribere, ut hic & cap. 11. factum videmus, vel ad alios; ita ut ad nostras etiam manus, literarum monumentis consignata pervenerent. Omnia certè, quæ ad salutem cognitu omnino sunt necessaria, in sacris literis sufficienter esse descripta, alibi est à nostris demonstratum.

Quod ait, imprimis se ista tradidisse, id potissimum de-

vid. Johana
Volkel. de
vera Relig.
lib. 3 c. 70

mum de prioritate, ut loquuntur, dignitatū accipiendum est. Quamquam etiam de tempore ac ordine accipi potest. Nam & inter præcipua hæc fuerunt, ac diligentissimè ab Apostolo inculcata, tanquam religionis Christianæ fundamenta, (de primo & ultimo, hoc est, de morte & resurrectione Christi, potissimum loquimur, quibus medium, nempe sepultura Christi, aliquid tantum lucis adfert, & quodammodo subservit) & eandem ob causam inter ea, quæ primo loco fuerunt ab Apostolo Corinthiis proposita, explicata.

Cum verò addit: quod etiam accepi, fidem illū ipsis rebus conciliare studet, tanquam iis, quas haudquaquam ipse consinxerit, sed quas aliunde acceperit; nempe ab ipso Iesu Christo, à quo universam suam doctrinam hauserat atq; didicerat: quo pacto etiam suprà, loco paulò antea citato, cap. 11. ait, se accepisse à Domino, quod illū tradiderit. Vide ad Gal. 1. 12, ubi apertè asserit, se non ab homine accepisse Evangelium, aut didicisse; sed per revelationem Iesu Christi. Quamquam postea accesserunt alia quoq; earum rerum, de quibus hic agitur, testimonia, quibus paulò post utetur Apostolus, in resurrectione Christi confirmanda. Sed jam res ipsas ab Apostolo expressas, & olim Corinthiis traditas videamus.

I. De morte Christi.

Prima est, quòd Christus mortuus fuerit pro peccatis, secundum scripturas. Mortu nomine Apostolus non mortem qualemcunq;, sed violentam,

lentam, & ultrò à Christo ex Dei voluntate suscep-
tā, intelligit; præsertim cum addat, pro peccatis
nostris, id est, peccatorū nostrorum expiandorū seu
tollendorum causā. Particulam enim ὑπὲρ idem
hoc loco denotare quod ἐν ἑαυτῷ, & causam finalem
designare, animadverterunt jam ante nos alii.

vid. Wolfga
Mucul.
Iohannem
Pascat.

Secundum scripturas autem id factum esse
nihil aliud est, quam Christum mortuum esse prout
Scriptura Veteris Fœderis testatur. Et clarissima
quidem eā de re testimonia extant apud Esaiam,
cap. 53, & Daniele cap. 9. 26. Quibus etiam locū,
maximè verò priori, satis indicatur, mortem illam
eum in finem à Christo susceptam iri, ut peccata ho-
minum deleat, eorumq; reatum ac pœnas auferat.
Ne de sacrificiū illū nunc quicquam dicam, que ex-
piationem peccatorum Christi sanguine perficien-
dam adumbrarunt, suntq; in sacrīs literīs luculen-
ter descripta.

Duas autem, ut videtur, ob causas mentionem
mortis Christi facit, & eam inter prima à se prædi-
catam fuisse affirmat. quarum causarum utraq; ad
veritatem resurrectionis tuendam atq; asserendam
spectat. Prior est, quod resurrectio sine morte ante-
gressa existere non potuit: inter Iudeos autem olim
dubitatum fuit, utrū Christus mori debuerit nec
ne, vel potius creditum vulgò fuit, Christum mori
non debuisse, idq; ex sacrīs literīs constare, ut patet
ex Ioh. 12. 34. Vnde & Paulo inter alia vel inprimis
demonstrandum fuit, mori debuisse Christum, ut in-
relegitur

Cur hęc mor-
tis Christi
mentio fiat.

colligitur ex Act. 17. 3: 26. 23. Quare ne quem forte
 hic scrupulus urgeret, nevé propter id ipsum de re-
 surrectione quipiam dubitaret, quia de morte an-
 teregresa non satís esset certus; utile fuit, Apostolum
 monere, huic se dubitationi jam antè satisfecisse, e-
 amq; sustulisse. Posterior causa est, quòd qui Iesum
 mortuum fuisse credit, si eum Christum esse agno-
 scat, (agnoscebant autem Corinthii omnes) non
 possit non etiam credere, eum in vitam fuisse revo-
 catum. Adde, quòd causa mortis Christi, ab Aposto-
 lo indicata, & ut apparet, à Corinthiis agnita, re-
 surrectionem ipsius omnino requisivit. adeò ut Apo-
 stolus dum mortem Christi, ejusq; causam, seu finem
 commemorat, fundamentum quoddam collocet, cui
 veritatem resurrectionis Christi postmodum super-
 struat. Finis enim mortis Christi cruentæ atq; igno-
 miniosæ à sacris literis Veteris Fœderis constituitur
 peccatorum nostrorum expiatio, quam Apostolum
 illis verbis exprimere diximus, cum ait, Christum
 pro peccatis nostris esse mortuū. Hunc finem si
 tollas, nullam poteris ostendere causam sufficientem,
 ob quam Christus tam truculentam tamq; infamem
 mortem sustinere debuerit, ut religionem à Mosaica
 diversam confirmaret ac stabiliret. Iam verò quem-
 admodū infrà v. 17. apparebit, si Christus à mortuis nō
 fuisset resuscitatus, hunc finem haud quaquam sū-
 set assecutus; ac proinde frustra mortem tam diram
 tamq; ignominiosam suscepisset: quod cum absur-
 dum sit, etiam eorum, cum quibus hic disputatur, sen-
 tentiā

rentiâ; consequens est, Christum omnino ex mortuû
resuscitatum esse.

Altera earum rerum, quas hoc loco repetit Apo-
stolus, est Sepultura Christi: quæ quia per se mino-
ris est momenti; ideo uno eam verbo commemorat,
cû inquit: & sepultus sit, vel fuerit. Quanquam
verba illa, secundû scripturas, quæ post menti-
onem resurrectionis subjiciuntur, etiam ad sepultu-
ram trahere poteris. Nam hujus quoque mentio sit
dicto superiûs cap. 53 Esaie, v. 9. & fuit olim adum-
brata in Iona, quem balena deglutierat, quẽadmo-
dû ipse Christus nos docet apud Mat. cap. 12. 39, 40.
Quanquam nõ sola sepultura, sed simul etiam mors
eam antegressa isti absorptioni Iona respondet.

Ideo autem Apostolus sepulture Christi menti-
onem facit, ut de veritate mortis Christi, ac porro
etiam resurrectionis, dubitationem omnem eximat,
& ea haudquaquam imaginaria fuisse doceat.
Nam cû Christus sepultus fuerit, idq; ut historia
ostendit, magistratûs permissu, eumq; in finem de
cruce fuerit demptus, aliâq; ei postmodum adhibita
quæ humanis corporibus serviunt; satis constat,
Christum verè fuisse mortuum; ac porro, cum ñ vi-
vum se postea discipulû exhibuerit, atq; in cælos pro-
fectus fuerit, resurrectionem quoq; ipsius non imagi-
nariam, sed veram fuisse. Quanquam & aliàs non
admodum conveniebat, rem eam prorsus reticere,
quæ inter mortem & resurrectionem Christi inter-
venerat.

II. De Sepultura
Christi.

V 4.

Cum Aposto-
lus testetur,
resurrex-
it nem facit.

Tertia

III. de Re-
suscitati-
one ex
mortuis.

Quo pacto
Christus
certia die
dicatur re-
suscitatus.

Cur Chri-
stus tertia die
nec tardiùs
fuerit resu-
scitatus.

Tertia earum rerum, quam hic per se ac præci-
puè spectavit Apostolus, est, quòd idem Christus re-
suscitatus fuerit tertiâ die, secundùm scriptu-
ras. Verba satù sunt clara; præsertim si ea cum hi-
storia Evangelica conferas. Vix enim videtur opus
esse illud explicare, quo pacto tertio die Christus
dicatur resuscitatus; cùm non integrum biduum vi-
deatur in sepulchro jacuisse, aut à morte fuisse de-
tentus. Iam enim vulgò notum est, Hebræos diei ci-
vilis initium, qui 24 horarum spatium absolvitur, à
noctù initio ducere. Quare cum Christus seriâ sextâ,
seu die Veneris, ut loqui solemus, fuerit mortuus, &
sepulchro impositus, (ante Sabbathi enim initium id
fieri oportuit à Iudeis) deinde sequentem diem,
nempe Sabbati, totum in sepulchro jacuerit; die ve-
rò Soli, quam Dominicâ appellamus, manè resurre-
xerit; unusquisque jam intelligit, eum tertiâ demum
die resurrexisse. Quâquam idem, nostrâ quoque cõsue-
tudine admittâ, deseri potest; si nimirum initium diei
civilis à mediâ nocte ducas. Cur verò nec ante illud
tempus, nec post, Deus eum resuscitare voluerit, cau-
sa à nostris alibi est explicata: nempe ut & de mor-
te ipsius ex ipso temporis tractu certius constaret; &
tamen corpus ipsius salvum ac illæsum maneret, nec
ex diuturniore in sepulchro mora corruptionem, ut
sacræ literæ loquuntur, videret; quam videre seu ex-
periri partim ob sacræ Scripturæ Veteris Fœderis
vaticinia, partim alias ob causas non debuit. Nam
ut de morte tanto certius constaret, non convenie-
bat eum

bat et
rum
gimus
erat,

non t.
quæ ac
putat
& Pa
legan
saïam
ejus ej
pus, qu
signifi
mus; q
Matth

S
funda
ration
tum fi
cti qu
post re
verò f

Et a Re
in sum
N
Ceph
positu

bat eum ante tertium diem resuscitari; ne verò cor-
rumperetur, non post tertium. Nam, ut de Lazaro le-
gimus, is, quia jam quartum diem in sepulchro jacu-
erat, sciebat.

Ioh: 11. 39.

Fuit autem in Sacris literis Veteris Fœderis
non tantum ipsa Iesu Christi resurrectio prædicta;
quæadmodum ex iis constat, quæ Petrus ea de re dū-
putat Act. 2, verba Psal. 16, in eam sententiæ citans,
& Paulus ejusdem libri cap. 13, verba Psal. 2. 7. al-
legans: quibus meritò adjunguntur ea, quæ apud E-
saïam de Christi gloria, quæ passionem & mortem
ejus esset subsequutura, leguntur; verum etiam tem-
pus, quo Christus resuscitari debuit, aliquo modo fuit
significatum in historia Ionæ, de qua superius egi-
mus; quemadmodum ipse Christus nos docuit, ut ex
Matthæo apparet.

V 24, & d.

V 32, & d.

Esa: 53. 10,
& d.Matth: 12.
40.

III.

Sequitur nunc, ut videamus, quomodo Apostolus
fundamentum hoc, cui assertionem atq; argumen-
tationem suam postmodum superstruit, jam colloca-
tum firmet, ac testimoniis muniat, & simul ab esse-
ntiis quibusdam, seu consequentibus, hoc est, Christi
post resurrectionem apparitionibus comprobet. Hoc
verò facit ver. 5, & sequentibus usque ad finem 11.

Ac primum quidem singula testimonia atq; esse-
ntia Resurrectionis Christi recenset: postea illa omnia
in summam quandam colligit v. 11.

Nam primum ita inquit: et quod visus sit
Cephæ. Pendent hæc adhuc à verbis illis initio v. 3.
positis: tradidi enim vobis &c. Hoc ergo primum

V 5.

Testimonia
resurrectio-
nis Christi.

B

est esse-

1.

est effectum seu consequens Resurrectionis Domini Iesu, quod apparuerit Cephae seu Petro, qui id postmodum testatus est. Unde id pro testimonio ipsius haberi jure potest: quod idem & de sequentibus statuendum est.

Ideo autem Cepha seu Petri, cui Dominus apparuerit, primo facit mentionem; quia ei inter viros primò apparuit Christus, quemadmodum colligi potest ex iis, quae leguntur Luc: 24, 24. ubi discipuli Hierosolymici congregati narrant duobus illis Emaunte redeuntibus, surrexisse Dominum verè, & apparuisse Simoni. Credibile enim est illud antè contigisse, quàm illi ijs duobus discipulis Emauntem euntibus sese aggregâisset. Quòd si tamen hoc antecessisse velis; statuendum est, Apostolum, qui omisit illam apparitionem duobus discipulis Emauntem euntibus factam, utpote minùs illustribus, nec in frontispicio testium collocandis, apparitionem Petro factam primo loco ponere voluisse, quia & ceteras, quas recenset, antecesserit, & ei contingerit, qui ceterorum Christi discipulorum omnium, praesertim si Paulum excipias, primus ac precipuus meritò habendus esset, & ut facile licet intelligere, apud multos ex Corinthiis haberetur.

vid. 1. Cor.
1. 12, conf
cap: 1. 6.

Fœminas,
quib⁹ Chri-
stus resur-
ctatus appa-
ruit, cur
Paulus omi-
tente.

Fœminas, quibus Christus primò apparuerit, omisit Apostolus; propterea quòd earum testimonium contemni facile posset; utpote cùm sexus ille & facile credere, & facile quidvù asserere soleat. Certè ipsi quoque discipuli, cùm à mulieribus, quibus Christus appa-

stus ap-
credi-
quam
modu

sendu
um, c
tum,
pulos
tur, e
quin

Resur-
duo
lectio
sum a
deci
ro ist
suspi
hoc l
appa
han.

mus c
super
stolis
nim e
aliqu
nume

stus apparuerat, id primum audiissent, adeò illi non crediderunt, ut ea, quæ ab illis narrabantur, tanquam deliramenta quedam acciperent, quemadmodum legimus apud Lucam cap: dicitio, ver. 11.

Sed, ut ad Petrum redeamus, adeò Christus censendus est Petro primò apparere voluisse, tum ut eum, qui post lapsum suum, Christumq; ter abnegatum, solatio inprimis indigebat, inter ceteros discipulos primum nominatim solaretur, & sic testaretur, eum gratiâ suâ non excidisse; tum quia ceteroquin ordinem inter Apostolos ducebat.

Cur Petro
primò Chri-
stus appare-
re voluerit.

Secundum effectum, atque adeò testimonium Resurrectionis Christi exponitur ibi: postea illis duodecim, scilicet apparuit Christus. Vbi quedam lectionis varietas occurrit; quæ tamen, quod ad sensum attinet, parum habet momenti. Alii enim undecim legunt, propterea quòd Iudas Iscariot numero isto excidisset; alii verò decem legendum esse suspicantur; propterea quòd, cum Apostoli sui, quos hoc loco intelligendos esse nemo dubitat, primum appareret Christus, Thomas absuerit, ut apud Iohann. cap. 20. videre est.

2.

Sed nulla est causa, quominus legendum putemus duodecim, etiamsi nec Iudas Iscariot amplius supersuerit, nec Thomas adsuerit, cum ceteris Apostoli, Christus sese primum ostenderet. Usitatum enim est, ut, cum collegio aut societati alicui nomen aliquod inditum est, quod membrorum istius collegii numerum exprimat, etiamsi postea fiat, ut unus atq;

alter, aut etiam, si major sit numerus, complures absint, reliqui nihilominus eodem nomine eodemque numero designentur: ut, si decem viros dicas esse in aliqua civitate, aut loco, etiamsi unus atque alter numero illi tunc desit; aut centum viros, etiamsi decem, verbi gratiâ, aut plures etiam, numero illi desint. Est autem credibile, hoc loco non tantum comprehendendi Christi apparitionem Apostolorum factam cum Thomas abesset, quæ tum apud Iohannem, tum apud Lucam dictis locis exponitur; verum etiam posteriorem, cui Thomas adsuit, quæ apud solum Iohannem describitur. hujus enim nullam postea ampliùs facit mentionem, cum tamen, quia notabilis admodum fuit ob Thomæ incredulitatem convictam atque expugnatam, prætermittenda nonuisse videatur. Vnde etiam nõ est credibile legi hic debere decem. Nam si decem legeretur, excluderetur posterior apparitio Christi Apostolis facta, cui Thomas interfuit.

3. Tertium effectum aut testimonium Resurrectionis Christi exponitur ver. 6. Postea visus est plusquam quingentis fratribus simul: ex quibus plures manent, seu vivunt, hucusque; quidam verò etiam obdormierunt. Hac de re nihil aperte, præsertim quod attinet ad numerum eorum, quibus Christus apparuerit, scriptum legitur. Nullum autem mihi est dubium, quin id, ut & alios sensisse video, factum fuerit in Galilea, eo in monte, quem Dominus Iesus discipulis suis designarat, in quo sese

se se ipsis presentem esset exhibiturus, qua de re vide
 Matth. 28. 7, 10, 16. Etenim cum & Angelus, qui mul-
 lieribus ad sepulchrum apparuit, & ipse Christus di-
 scipulos in Galileam ire jussit, quia ibi ipsum es-
 sent visuri, licet interea Hierosolymis in se se postmo-
 dum exhibuerit; apparet, Christum in Galilea, eo-
 que in monte, quem ei rei destinarat, sese & diuti-
 us, & pluribus discipulis videndum praebe-
 re voluisse: nec dubium est, quin propter hoc ipsum, in Galilea
 potius, quam Hierosolymis, locum constituerit, &
 quidem montem aliquem, ab hominum procul dubio
 frequentia remotum, ut & diutius ibi inter suos
 commorari, & cum eis colloqui posset, nec tamen in-
 terea ab incredulis, qui tanto beneficio indigni pla-
 ne erant, cerneretur. Quid, quod ipsi Apostoli, cum
 jam certus esset destinatus locus, ubi Christum essent
 visuri, facere vix ac ne vix quidem potuerunt, quin
 alios quoque Christi discipulos, quos quidem posent,
 tanti gaudii participes facerent, & tum Hierosoly-
 mis secum deducerent eos, qui Christi disciplinae es-
 sent addicti; tum eos, qui in Galilea erant, aut quos
 aliunde convocare commodè poterant, ad tam ju-
 cundum spectaculum invitarent: praesertim cum ea
 res ad illos vehementer in fide confirmandos, & si
 fortè animum jam ob mortem Christi despondis-
 sent, ad eosdem erigendos pertineret: quin etiam,
 ad doctrinam Evangelicam eorundem testimoni-
 tantò magis apud alios confirmandam ac promo-
 vendam, siquidem Christi resurrectione stabilita,

stabilitur & ipsa, quemadmodum contrā, eā convulsa, collaberetur. Quem verò putamus fuisse inter eos, qui Christi doctrinam amplexi fuerant, eumq; viventem adamarant, qui, ad tam iucundum spectaculum invitatus, protinus non accederet? Itaq; quod nonnulli de numero tanto hominum, quibus Christus simul apparuerit, dubitant, sine causa dubitare videntur. Mirandum potius foret, pauciores adfuisse: nisi qui dicat, vel non adeo multos fuisse, qui Christi doctrinam fuissent amplexi; vel tam brevi tempore tantum hominum numerum concurrere vix potuisse. Quorum neutrum credendum est. Nam magnus fuit eorum, qui Christum sequebantur numerus, propter tam stupenda quæ edebat miracula, nec frustra Pharisei dixerunt: ecce mundus eum sequitur, Ioh: 12. 19. In Galilea autem, apparet complures hinc inde fuisse, qui ipsius doctrinam amplecterentur. Itaque nec alterum illud credibile censi debet; nempe non potuisse tot homines tam brevi temporis spacio convocari: præsertim cum appareat, complures adhuc dies, atque adeo integram minimùm septimanam Apostolos Hierosolymis subsistisse, antequam in Galileam irent; quemadmodum ex capite 20. Ioannis apertum est. Interea autem ad multos admodum fama hæc pervenire potuit, ita ut haud diffiulter tot, quot hic commemoratur, cõfluere ad præstitutum locũ possent.

Neg, iũ quæ diximus, obstat, quòd apud Matth. cap: 28. ver. 16 legitur, Undecim illos Apostolos ab-
uisse in

iisse in Galileam, ad montem, quem illi constitue-
rat Iesus. Neque enim sequitur, quia de hu nomina-
tim legitur, eos Hierosolymis in Galileam profe-
ctos, vel neminem ex aliis eos comitatum, vel eos
neminem aliunde advocasse, atque ex ipsa Galilea
ad eundem locum plures non confluxisse. Imò, ut
jam vidimus, aliter fieri non poterat; præsertim cum
jam ceteris etiam constaret, si non aliunde, saltem
ex mulieribus, quibus & Angelus, & ipse Christus ea
de re aperte dixerat, quam ob causam illi in Gali-
leam irent. An enim neminem ex fidelibus illis, qui
Hierosolymis unà cum Apostolis versabantur, desi-
derium videndi Christi tantum cepit, ut tantillum
molestiæ eam ob causam suscipere, ac Apostolos co-
mitari vellet? aut num arbitramur, discipulos o-
mnino prohibuisse, ne quis ad eundem locum iret, &
Christum redivivum videret? Haudquaquam. Qua-
re non ideò de Apostolu nominatim istud scribit
Matthæus, quasi idem alii quoque non fecerint; sed
quia hu nominatim à Christo esset præceptum, ut ed-
irent, ideò de iis etiam nominatim scribendum e-
rat, eos mandato Christi Domini paruisse, & in lo-
cum præfixum abisse. De ceteris, quibus id præce-
ptum non erat, reticere id Matthæus poterat: quod
tamen quisque conjungere haud difficulter potest.

Ex dictis faciliè apparet, cur putemus, Aposto-
lum ad hanc Christi apparitionem hic respicere.
Nam cum ea admodum fuerit illustris, nequaquam
est consentaneum, eam à nullo planè Evangelista-

rum penitus attingi. Iam verò si Evangelistarum scripta percurramus, nullum videmus nec locum, nec tempus, nec occasionem huic rei aptiorem. Vt taceamus ordinem narrationis Apostolicæ, qui cum historia illa egregiè consentit.

Quod verò addit Apostolus, ex quingentis istis fratribus plures ad illum usque diem superstites fuisse, quosdam verò etiam obdormivisse; id propterea ab eo factum est, ut rei isti, quam narraverat, fidem conciliaret. Significat enim, istud totum multis adhuc testibus confirmari posse; quandoquidem major istorum pars adhuc supersit, ex quibus rei illius veritas resciri queat. Ne quis verò dicat, haudquaquam tot extare, quot ille commemoraverat, & sic fidem Apostoli in dubium vocet; ideò adjicit, quosdam ex illorum numero obdormivisse: id quod per se cuius credibile videri debet; quandoquidem complures jam anni effluxerant ab eo tempore, quo Christus redivivus discipulis suis conspiciendum se præbuit. Quis autem dubitet, intra complures annos, ex tanto numero, nempe è quingentis non paucos fuisse mortuos? Vtrumque ergo hoc, quod Apostolus addit, nempe, quòd & plures istorum adhuc sint superstites, & quòd quidam jam obdormierint, ad fidem dicto ipsius conciliandam, aut dubitationem de eo quandam amolendam pertinet.

De verbo obdormiscendi dicetur nonnihil infra versu 20.

Quartum

Quarum consequens ac testimonium Resurre- 4.
ctionis Christi est: Postea vitus est Iacobo. Hac 77.
de re alibi nihil in Sacris Literis legimus: nisi quis
id huc trahere velit, quod legitur Ioh. 21, ubi nar-
ratur, Christum apparuisse discipulis, qui in lacu Ti-
beriadis piscabantur; inter quos fuerunt filii Zebe-
dei, ut legimus v. 2, 7. Eorum autem alterum Iohan-
nem, alterum Iacobum fuisse, aliunde satis notum
est. Sed præterquam quod paulò post docebimus, Ia-
cobum potius minorem, Alphæi filium, quàm maio-
rem, filium Zebedei, hic intelligendum; non admo-
dum credibile est, ad illam historiam Ioh. 21. descri-
ptam hic respici: partim quidem, quia etiam alii
Christi discipuli tum adfuerunt, nempe, & Iohan-
nes, uti jam diximus, Iacobi frater, & Petrus, qui re-
liqui piscatum eundi auctor fuerat, & Thomas, &
Nathanaël, & alii duo ex discipulis Christi, qui ni-
mirum Apostoli non essent, nec ita inter reliquos
excellerent, ut Nathanaël; partim verò, quia Io-
hannes primum agnovit Christum, de quo etiam ibi
peculiariter quadam à Christo fuerunt dicta, quem-
admodum & de Petro, ut ex eodem loco constat. De Ia-
cobo autem nihil ibi insignitè dictum factumve le-
gimus; ita ut nulla appareat causa, cur Paulus solius
Iacobi mentionem facere voluerit, si ad illam histo-
riam respexisset.

Verum enim verò non major ille Iacobus, Zebe-
dei filius, Iohannis frater hic videtur intelligendus,
sed minor, Alphæi filius, frater seu consobrinus Do-
mini.

mini. Etenim si maiorem intellexisset, fieri vix pos-
 sisset, quin distinctionis causâ adderet aliquid,
 verbi gratia, Iohannis frater, ut eum discerneret
 à Iacobo, qui tum temporis, cum hæc Paulus scribe-
 ret, adhuc superstes erat, & inter fideles adeò cele-
 bri, ut cum Iacobi nomen audirent, modò animad-
 verterent de Apostolo sermonem esse, hunc protinus
 intelligerent, ut vel ex Actis & Epist. ad Gal. cap. 2,
 apparet. Hunc autem simplici Iacobi nomine, nulla
 re alia addita, designare ob causam jam dictam po-
 terat, quod nimirum adhuc viveret, & Iacobi sim-
 plici nomine passim inter Christianos designaretur,
 ita ut Iacobo commemorato audientium animi in
 illum protinus ferrentur. Huic quando apparuerit,
 nullum in Evangelica historia extat indicium. Ap-
 paret, Christum, quemadmodum Petro sigillatim sese
 exhibuit, ita & Iacobo, quem insignem Ecclesie sue
 vid. Gal. 2. columnam esse voluit, sese peculiariter ostendisse.
 Fortè & cognationi aliquid datum fuit, quamquam
 non soli, sed cum probitate ac virtute non vulgari
 conjuncte.

f. Quantum effectum ac testimonium Resurrecti-
 onis Christi exponitur ibi: postea Apostolis o-
 mnibus. Vbi per Apostolos, ex consuetudine Sacra-
 rum Literarum, intelligimus undecim illos Aposto-
 los, qui tum supererant. Nam quo minus hic 70 illos
 Christi discipulos cum quibusdam intelligam, quo-
 rum mentio sit Luc. 10. v. 1, duo me movent. Primum
 est, quod illos nunquam videam Apostolos dici, sed
 potius

potius ab iis distingvi. Cùm verò undecim illi, aut duodecim, qui ante aut post illud tempus munere legationis Christo iubente functi sunt, itemq; Paulus, passim hoc nomine appellentur; nec alii uspiam ea simpliciter voce indigentur, nisi fortè cùm Apostoli aliis eodem verborum complexu junguntur; ut cùm Paulus & Barnabas Apostoli nuncupantur; quid causæ est, cur hoc loco à perpetua Scripturæ consuetudine ac loquendi usu discedamus?

AA: 14. 14.

Alterum est, quòd non videtur Paulus eam Christi apparitionem ullo pacto prætermisisse, aut prætermittere debuisse, quæ Apostolis illis præcipuis (ut distinctionis causâ eos nunc ita appellem.) tum contigit, cùm in cælum jam adscensurus esset, eosq; ex urbe Hierosolymitana educeret Bethaniam usq; &, postquam iis benedixisset, ab iis in cælum ferretur, ut legimus Luc. 24. 50, 51. Cùm enim hac res admodum fuerit insignis ac notabilis, utpote cum quâ ascensio Christi in cælum esset conjuncta; non potuit vel ignorari ab Apostolo, vel in hac apparitionum Christi enumeratione, ubi aliarum singularium manifestationum ipsius fit mentio, reticeri.

Ex quo etiam facilè apparet, Iacobum illum, de quo proximè facta fuit mentio, ex horum Apostolorum numero fuisse; non verò, ut nonnulli censent, ex numero Apostolorum inferioris ordinis. Ideo enim dixisse videtur Apostolus, tunc Christum visum esse Apostolis omnibus, ut omnes uni opponeret; quasi dicat, visus est uni ex Apostolis, nempe Iacobo, postea verò

ea verò omnibus. Hinc porro etiam intelligitur, cur eos non, ut antea, nomine duodecim vel undecim, sed potius Apostolorum, & quidem omnium, descripserit: quod fortasse aliâ occasionem dedit, ut crederent, non de iisdem hic sermonem esse, de quibus antea, sed de aliis.

6. Restat sextum atque ultimum Resurrectionis Christi consequens ac testimonium, quod quidem est apparitio ipsi Paulo facta, ac porro ejus hac de re testimonium: quod non simpliciter proponit; sed à personæ suæ partim indignitate, partim dignitate illustrat. Ita enim inquit: postremò autem omnium tanquam abortivo visus est etiam mihi.

¶ 1.

Quando
Christus à
Paulo visus
fuerit.

Quæritur hoc loco, quando id factum fuerit? Responso sat videtur esse expedita, cum in Acti aliquoties expressis verbis legamus, Christum tunc visum fuisse à Paulo, cum Damascum iret, discipulorum Christi vinciendorum causâ. Vide cap. 9. 17 & 27. & cap. 22. 14.

2. Cor. 12.
4.

Etiam si verò non desint, qui tum id factum fuisse putent, cum Paulus in tertium cælum, seu ipsum Dei paradysum raptus fuit; non videtur tamen verisimile, eò Paulum respicere, partim, quia Paulus, cum id narrat, non asserit, se Christum vidisse, sed tantum audisse verba ineffabilia; non omisurus illud procul dubio, si ipsum Christum tunc vidisset: contra autem, ut jam ostendimus, expressè legimus, Christum à Paulo in via Damascena visum fuisse. Deinde quia consentaneum est, Paulum hoc loco
haudqua-

haudquaquam omittere voluisse illam Christi apparitionem sibi factam, quâ ipsemet primum ad Christi resurrectionem certissimâ fide, vel potiùs scientiâ, apprehendendam fuit adductus, & quâ nixus, potuit testimonium reddere validum resurrectioni istius; id quod muneris Apostolici inprimis erat, quemadmodum ex Act. 1. 22, & cap. 4. 23 videre est. Atqui hæc apparitio non tum demum Paulo contigit, vel contingere debuit, cum in cælum fuit raptus; sed antequam munere Apostolico fungeretur, & sic restis resurrectionis Christi constitueretur. Testis enim rei nondum visæ nequaquam esse poterat. Raptus verò ille in tertium cælum, aliquot annis demum post initiũ Apostolatus ipsius illi contigit: quẽadmodum ex ratione temporis constat, quod Paulus indicavit 2. Cor. 12. v. 2. si hunc locum partim cum iũ, quæ in Actis leguntur, partim cum iũ, quæ cap. 1. & 2 ad Galatas habentur, contuleris. Quicquid sit, istud certum esse videtur, Paulum hic primam illam visionem, quæ ipsi in Damascena via contigit, quãq; Christum resurrexisse certissimè comperit, non præteriiisse; siue censeas eum plures alias Christi apparitiones sibi factas iũdem verbis includere voluisse; siue minùs.

Neg. verò est quod dicas, Paulum ad historiam Objectio.
visi in itinere Damasceno Christi hic respicere ideo non potuisse, quòd hoc loco sermo sit de ipsâ personâ Christi visâ; Paulus verò in via non ipsam Christi personam, utpote in supremo cælo existentem, sed Angelum

Responsio.

Angelum tātūm aliquem, qui Christi personam sustineret, & cum ipso loqueretur; vel aliquam Christi speciem, à Christo ipso Paulo objectam viderit. Nam primum id ipsum, quod in objectione hac dicitur, nempe quòd Paulus Angelum quendam, qui Christi personam sustineret, viderit, ad id, quod hic queritur, confirmandum ac probandum planè sufficit. Non enim minùs certus poterat esse Paulus, Christum reverà ex mortuū resurrexisse, ex eo, quòd Angelum, qui Christi personam sustineret, cœlitùs insigni cum splendore ac magnificentiā apparentem vidisset; quàm si ipsammet Christi personam oculis spectasset: imò majus aliquid Paulo hac in parte, quàm ceteris Apostolis, contigit. Nam Christum non ampliùs mortalem, sed immortalem ac gloriosum, atq; in cœlis regnantem vidisse censendus est. Neq; enim Angelus ullius personam gerit, & tum specie quadam externà, tum sermonis ratione representat, nisi illius, cujus legatus esse possit, & cujus ipse sit servus. Vnde sub Vetere Fœdere nullius, nisi Dei personam gesserunt ac repræsentârunt Angeli: sub Novo autem Fœdere Christi, qui eos immediatè mittit. Neq; enim jam ampliùs Dei ipsius, sed Christi personam sustinere leguntur. Quare omnino ad id, quod hoc loco Paulo comprobandum erat, sufficiebat commemorare apparitionem Angeli cœlestis, personam Christi sustinenti.

Deinde respondemus, nihil in eo absurditatis vel impossibilitatis esse, si statuas, ipsum Christum, licet longis-

est longissimè à Paulo distantem, inq̃, supremo cœlo
manentem, ipsi se videndum exhibuisse, apertis quo-
dammodo, ut de Stephano legimus, cœlū, & tam illu-
stri sui specie oculis Paulinū objectā, ut eam clarissi-
mè cerneret vel, si ita mavū, visu Paulino aliqua
ratione in cœlum elevato. Cur enim minùs creda-
mus Paulum potuisse videre Christum à dextris Dei
existentem, quàm Stephanum? sed de his satis.

Sequitur, ut videamus, quo pacto Apostolus hanc
apparitionem Christi, quæ sibi contigerit, illustret
atq̃, amplifcet partim a suā indignitate, partim à
dignitate. Indignitatem primū verbis figurata
exprimit; postea verò clariùs explicat.

Primò enim dicit hoc ipso v. 8. sibi visum esse
Christum, tanquam abortivo. Credibile est, hanc
loquendi formulam apud Hebræos usitatum fuisse,
cū de re vili, quæ planè abjici soleat atq̃, abscondi,
loquerentur. Simili enim ratione aliquando locutus
est Aaron, cū vidisset Mariam, suam & Moys soro-
rem, leprā à Deo punitam, quemadmodum legimus
Num. 12. ita enim ibi alloquitur Moysen: Obsecro,
Domine mi, ne imponas nobis hoc pecca-
tum, quod stultè commisimus: ne fiat hæc
quasi mortua, & ut abortivum, quod projici-
tur de utero matris suæ. Hoc ergo dicere vult A-
postolus; sibi tantam contigisse Domini Iesu benigni-
tatem, ut, licet similis esset sæui abortivo, penitus
rejiciendo, cujus nulla videretur habenda fuisse ra-
tio; nihilominus tamen Christus se ipsi conspuen-
dum

L

v. 11. & 12.

dum præberet. Quanquam etiam ita posses exponere, quasi dicat Apostolus: quemadmodum abortivus fœtus planè ineptus est, ut perfectus homo evadat, ac vitam producat; ita se propter summam indignitatem planè ineptum fuisse ad id, ut fieret Apostolus, nec spem de illo quengquam concipere potuisse, fore, ut tam sanctum tamq; eximium munus ipsi aliquando committatur. Sed prior explicandi ratio verbis Apostoli magis videtur esse consentanea. Nam, ut

2.

¶ 9.

ad explicationem ab ipso Apostolo adjectam statim accedamus; prima verba, que ad rem declarandam adhibentur, indignitatem tantum ac vilitatem quandam Pauli exprimunt: ita enim inquit: Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus, ut vocer Apostolus, propterea, quòd persecutus fuerim Ecclesiam Dei.

Minimum se Apostolorum vocat, non habitâ ratione donorum, & earum qualitatum, que ad muneris illius rationem pertinebant; sed habitâ tantum ratione sue indignitatis, & ejus quidem non presentis, sed Apostolatium antegressæ, seu, ut clariùs loquar, que ex antegressu ejus actionibus pendebat. Ista enim vilitas seu indignitas, pro consequente quodam peccatorum ipsius antegressorum haberi potest; ita ut in eo consistere censeatur, quòd propter facta sua vilipendendus, ac in postremis meritis habendus esset. Vocem *ἐκείνους* pro voce *ἀξίους* in sacri literi usurpari notum est.

Matth: 9. 11.

8. 8.

Cum verò ais, ut vocer Apostolus, potest quidem

quid
acce
nihil
catio
recun
quen
cum
ista E
dignu
I
comm
etori
farta
inter
ad qu
rat a
gnita
aute
postol
docto
gress
benig
ratio
tit ta
augu
pares
vitan
ria ip
tigit,

quidem verbum vocari pro esse Hebræorum more accipi, quasi dicat; indignus sum, qui sim Apostolus: nihilominus tamen potest etiam propriam significationem retinere, ita ut res tanto magis exaggeretur: quasi dicat, etiam nomine hoc indignus sum: quemadmodum interdum de aliquo dicere solemus, eum indignum esse hominis nomine. Quæ verò sit ista Ecclesiæ Dei persecutio, ex quâ tanta ipsius indignitas pendebat, notum est ex Actis.

Act: c. 1, 8c
9, 8c 22, 8c 26.

Indignitati suæ subicit dignitatem. Etenim ne commemoratio tantæ indignitatis aliquid de auctoritate muneris ipsius Apostolici detraheret, quam sanctam rectam esse, multum salutis Corinthiorum intererat; ideo eam, commemorata dignitate sua, ad quam à Deo fuerit erectus, stabilis. Commemoravit autem adeò modestè, ut eam totam divine benignitati, non suo merito imputeret. Ait enim Gratia autem Dei sum id, quod sum, nimirum tantus Apostolus, & quidem omnium gentium extranearum doctor: quasi dicat, etiamsi indignus sim ob antegressa facta, qui vocer Apostolus: gratia tamen ac benignitas divina, nullâ indignitatis illius habitâ ratione, talem me effecit, qualem videtis. Non obstitit tanta mea indignitas, quominus ad tam sanctum augustumq; munus vocarer, ac vires tanto muneri pares mihi darentur. ut nemo propter antea actam vitam auctoritatem meam spernere debeat. Et gratia ipsius in me, scilicet collata, seu quæ mihi contigit, non inanis facta est, hoc est, fructu non ca-

710.

ruit; sed abundantius, seu plus omnibus illis (sc. Apostolis) laboravi, h. e. plures, quam illi omnes ad salutarem Christi cognitionem perduxī. Neq; enim hoc videtur intelligendum de ipsis tantummodo laboribus & conatu Pauli in hominibus ad Christum pertrahendū; sed de laborum effectu ac fructu. Probabile id facit, quod sequitur: verū non ego, sed gratia, quæ mecum, scilicet est, vel fuit, hoc est, opem mihi tulit; quasi dicat, non ego meis viribus ista per feci; sed viribus ex Dei benignitate concessis: quæ quidem benignitas mihi semper fuit exhibita, & adhuc exhibetur. Neq; verò credibile est, Paulum tantum sibi voluisse assumere, ut diligentiam suam in munere apostolico fungendo, & labores à se exantlatos auderet præferre reliquorum Apostolorum omnium diligentie ac laboribus. Nam id arrogantius dictum censeretur potuisset: nec ita erat manifestum, quemadmodum illud, quod de laborum fructu diximus. Hic enim omnium oculis erat expositus. Quamquam alioqui dubium esse vix potest, quin Paulus laborum ac molestiarum, quas in munere suo obeundo suscepit, multitudine ac magnitudine quemvis ex Christi Apostolis superaret. Quod facile conceperit is, qui tum ea, quæ in Actis de ipso leguntur, tum ea, quæ ipsemet de se in posteriori ad Corinth. Epistola cap. 6, & in primis II. scribit, consideraret. Sed verisimile est, hoc loco Apostolum vocem omnium $\sigma\upsilon\lambda\lambda\eta\pi\tau\iota\kappa\acute{\omega}\varsigma$ seu collectivè, ut loquuntur, non $\delta\iota\alpha\upsilon\epsilon\mu\alpha\tau\iota\kappa\acute{\omega}\varsigma$ seu distributivè, usur-

pare, hoc est, de omnibus Apostolū simul junctis loqui, non de singulis seorsim consideratis. Etenim Apostoli ceteri circa unam Gentem Iudaicam satis contumacem ferè tantū ad id uq; tempus fuerunt occupati; Paulus circa Gentes potissimū exteras, quæ ad Evangelium recipiendum Iudæis fuerant prouiores.

Enumeratis sigillatim effectū ac testimoniū Resurrectionis Christi; tandem ea in unam veluti summam colligit, dum ita inquit: Sive ergo ego, sive illi, ita prædicamus, & ita credidistis.

Particula sive propè eandem vim habet hoc loco, quam particula &, seu tum; quasi dicat, tum ego, tum illi; quemadmodum etiam suprā cap. 13. 8. Quanquam conijcere licet, idē Apostolum & hoc & superiori loco eā uti maluisse, quā uoculā &, aut alia simili, quæ copulativa tantū esset, non discretiva: quia hoc quidem loco proximè de diversitate dignitatis inter se & reliquos Apostolos locutus fuerat, & partim sese illis longè postposuerat, partim etiam praposuerat. Quare verborum illorum, de quibus agimus, ea videtur vis, quasi dictum esset: Omnes ergo, qualescunq; ceteroqui simus, quacunq; inter nos sit dignitatu differentia, in eo tamen convenimus, quod Christum resurrexisse prædicamus. In loco autem superiori, nimirum cap. 13, similiter indicare videtur, dona illa, de quibus loquitur, utut dignitate inter se differant, nihilominus tamen omnia abolutum iri.

Cur verò hic Apostolus denuò asserat, Corinthios

1. Cor. 13.

11

rhios ita credidisse, facile intelligi potest ex iis, quæ v. 1. dicta sunt, cum de iis ageremus verbū: quod etiam recepistis.

Mem-
brum II.

Et hæc quidem de fundamento argumentationis Apostolicæ. Sequitur, ut videam⁹, quomodo super hoc fundamēto, ita jacto ac firmato, argumentationem suam extruat Apostolus, & Resurrectionis nostræ veritatem confirmet. Hoc verò facit v. 12 & seqq. usq; ad finem 23. Quanquam illi suæ argumentationi quædam interserit, quæ ad ipsum ejus fundamentum, quod hætenus firmaverat, stabiliendum faciunt: quod tum apparebit, cum verba ordine considerabimus.

Apostol⁹ in
hoc Capite
tantum de
resurrectio-
ne piorum
loquitur.

Animadvertendum autem est, primū, Apostolum, quemadmodum alii ante nos observârunt, hoc loco non nisi de fidelium resurrectione reverâ agere; nullâ habitâ ratione impiorum, qui resurrecturi sint: propterea quòd illud instituto ipsius verè serviat, atq; ad id abundè sufficiat. Ita autem se rem habere, tum inprimis apparebit, cum probabit Apostolus, resurrectionem omnino fore: quemadmodum etiam ex illis, quæ de corporibus, in quibus resurrecturi simus, ab eo disserentur.

Y 20, &
1eqq.

Y 42, &
1eqq.

Deinde & illud animadvertendum est, ita Apostolum resurrectioni Christi nostram resurrectionem superstruere, ut licet de actu ipso resurrectionis semper loqui videatur, primo tamen loco magis ad ejus possibilitatem respiciat; postea demum actum ipsum

psum
Pan
tam
tur,
quod
apua
bitat
dum
delic
tur,
onip
zò re
mod
surre
quon
surre

prim
nem
dein
tur
nem
fama
quen
mò a
mon
quic
fium
rioni

psum aperiùs probet. Esi enim in toto hoc sermone Paulus resurrectionem certò futuram demonstrat; tamen argumentum, prout ab eo primùm proponitur, possibilitatem rei magis demonstrat, propterea quòd, ut ex secunda hujus capituli parte apparebit, apud Corinthios de possibilitate rei potissimùm dubitabatur. Itaque eà demonstratà, nihil propemodum restabat scrupuli, quo minùs resurrectionem fidelium omnino futuram crederent. Unde consequitur, id argumentum, quod possibilitatem resurrectionis probat, etiam ad actum illius probandum meritò referri potuisse. Nos ergo videamus; primùm, quomodo Apostolus ex resurrectione Christi probet, resurrectionem mortuorum possibilem esse. Deinde quomodo ex eàdem demonstrat, fideles omnino resurrectiones.

Argumentum prius bñ exponit atq; confirmat: primùm v. 12 & seqq. deinde v. 16 & seqq. usq; ad finem 20. Et primùm quidem affirmativè id proponit, deinde negativè: seu, cum utrobq; hypothetico utatur Syllogismo, primùm progreditur ab affirmatione antecedenti ad affirmationem consequenti; secundo autem loco à negatione seu remotione consequenti ad remotionem antecedenti. Ita enim primò ait: Si verò Christus prædicatur, quòd ex mortuis resuscitatus est, quomodo dicunt quidam inter vos, quòd resurrectio mortuorum non est? Quibus verbis Propositio argumentationis continetur. Perinde enim est, ac si dixisset: Si

¶ 12.

- V 13.** *Christus resurrexit, resurrectio mortuorum omnino datur: Cui Propositioni statim ejus probatio annectitur à contrario, istis verbis: Si verò resurrectio mortuorum non est, neq; Christus &c. Vbi particula d'è posita est pro γὰρ. Sententia Assumptionis continetur v. 14. ubi probatio quoq; ejus additur, & ex superioribus quodammodo reperitur: Si verò Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra, &c. Perinde enim est, ac si dixisset: Atqui Christus est resuscitatus. Nam alioqui vana esset prædicatio nostra, vana fides vestra: Hoc verò absurdum: Ergo & illud.*
- V 14.** *Structurâ argumentationis Apostolica visâ, ipsa nunc verba propiùs inspiciamus. Dicit ergo: Si Christus prædicatur, seu, si de Christo prædicatur, quòd ex mortuis sit resuscitatus, quomodo dicunt quidam &c. Vtitur particulâ Si, non quia res apud ipsum sit dubia; sed more omnium, qui hypotheticè argumentantur.*

Cùm autem dicit, de Christo prædicari, quòd ex mortuis sit resuscitatus, perinde est, si scopum orationis spectes, ac si dixisset: Si, quemadmodum à nobis prædicatur, Christus ex mortuis resuscitatus est; ita ut in verbo prædicatur alioquo modo repetatur id argumentum, quo huc usq; Apostolus resurrectionem Christi asseruit, nempe tum suum, tum aliorum, & quidem Apostolorum imprimis, testimonium.

*Cùm ait: quomodo dicunt quidam inter vos? hac interrogatione indicat, adeò manifestè ex
resurre-*

*resurrex-
probatio
re debet
esse ju-
si sint.*

*Q
loco a
quate
catum*

*C
orum
nuim*

*27. Il
postol
deam
eò con
rectio*

*R
quod
ut pro
am po
stus es
enim
no ne
ad po
ceter
nim
lus in
sit, ta*

resurrectione Christi resurrectionem mortuorum probari, ut nemo ausurus sit, vel saltem nemo aude-
re debeat id negare; & admodum temerarios eos
esse judicandos, qui id inter Corinthios inficiari au-
si sint. Quod cur asserat Apostolus mox videbimus.

Quomodo accipiendum sit, quod Apostolus hoc
loco asserit, resurrectionem mortuorum esse,
quatenus ejus contrarium refellit, paulò antè expli-
catum est.

Cùm porro dicite, si verò resurrectio mortu-
orum non est, d'è pro γὰρ positum esse suprà mo-
nuimus: cujus rei exemplum habes inter alia Phil. 1.
23. His verbis quia Propositio Argumentationis A-
postolicæ seu consequentia, ut vocant, continetur; vi-
deamus nunc, quæ illius sit ratio, & cur Apostolus ad-
eò constanter asserat, si Christus resurrexit, resur-
rectionem mortuorum omnino esse.

Ratio verò facile patet, si illud consideraveri, Quomodo
quod suprà monuimus, hic id reverà ab Apostolo agi, ex resurre-
ut probet, Resurrectionem mortuorum dari, seu, e-
am possibilem esse. Iam verò quis non videt, si Chri-
stus ex mortuis resurrexit, eam possibilem esse? Posito
enim certo singulari, speciem aut genus poni omni-
no necesse est. Et quia par est cæterorum ratio, quod
ad possibilitatem rei attinet; si Christus resurrexit,
cæteri etiam homines resurgere possunt. Eadem e-
nim Christi, quæ nostra, natura fuit. Et hoc Aposto-
lus in sua argumentatione tacitè pro concessò sum-
sit, tanquam omnibus manifestum.

Si inferri
possit resur-
rectio mor-
tuorum.

ελ. I.

Eorum, qui
Christū vi
naturæ (ut
divinæ re-
surrexisse
dicunt.

Itaq, illi vim argumentationis Apostolicæ non parum labefaciunt ac convellunt, qui Christo, præter humanam, divinam tribuunt naturam, cujus vi ñ resurrexerit, sive seipsum ex mortuis resuscitaverit, & ob quam impossibile fuerit eum à morte teneri: cujus naturæ sive essentie ne vestigium quidem in nobis apparet. Vnde quanta inter nos & Christum, quod ad resurrectionem attinet, diversitas, quantaq, imparitas foret, quivis animadvertit. Quare, sententiâ illâ positâ, consequentia Argumentationis Apostolicæ non injuriâ negari olim potuisset, hodieq, posset.

ελ. II.

Eorum, qui
putant, ea
ipsa, quæ
nunc habemus, resur-
rectura esse
corpora.

Deinde etiam illi vim argumentationis Apostolicæ convellunt, qui in iisdem numero corporibus nos aliquando resurrecturos statuunt, alioquin ne resurrecturos quidem. Quod si admittatur, quanta inter nos & Christum foret imparitas, ratione habitâ possibilitatis præsertim si consideres, quid quosdam ex Corinthiis potissimum impulerit, ut ea de re dubitarent. Apparebit autem infra initio secundæ partis hujus capituli, idèd eos resurrectionem in dubium vocasse, quòd putarent, corpora nulla futura, in quibus resurgerent; cùm hæc, quibus nunc circumdacti sumus, interire, ac in nihilum redigi manifestè videamus. Atqui Christi corpus, in quo resurrexit, incorruptum remanserat. Quomodo ergo ex eo, quòd Christus ex mortuis resurrexit, spiritu ipsius in pristinum suum habitaculum adhuc incorruptum remigrante, sequitur, nostrum etiâ spiritum reversu-

us.

sum in eadem illa, quæ nunc habeamus, corpora, cum ea interire, & in mille formas mutari videamus? aut quo pacto ex resurrectione Christi patet, corpora hæc eadem numero, postquam eorum forma ac substantia propria interierit, denuo extitura? Certè tantum abest, ut hæc consequentia ita sit manifesta, quemadmodum Apostolus suam esse indicat, ut nihil possit dici magis dubium. Nam si dicas, materiam nihilominus corporum nostrorum manere perpetuò superslitem, materiam, inquam, primam; id ad identitatem illam, quam vulgo statuunt, corporum humanorum nequaquam sufficit; cum eadem illa materia nunc hanc, nunc illam formam substantialem sustinere queat. Sic fieri potest, ut materia certi alicujus hominis, fiat materia corporum aliorum, sive inanimatorum sive animatorum, nempe plantarum, aut animalium, aut denique ipsorum hominum: quæ tamen corpora eadem numero, habita ratione formæ, nemo dixerit. At verò si statuas, alia olim corpora, & quidem, ut infra videbimus, spiritualia ac cælestia, spiritibus hîs nostris, quibus vivimus, adjungenda esse, & eo pacto nos resurrecturos; nihil est, cur de veritate consequentiæ, quam Apostolus nectit, quicquam dubitemus. Neque enim minùs facile est Deo, spiritum nostrum circumdare spirituali ac cælesti corpore, quàm eum mortuo seu inanimato corpori humano denuò inferere: imò illud credibilis videri potest, quod ad rei ipsius possibilitatem attinet: cum spiri-

rus hic noster, quo vivimus, ipse quoque cœlestis sit originis, ac proinde cum cœlesti ac spiritali corpore facilius quàm cum terreo ac crasso conjungi posse videatur.

Neque verò illud scrupulum hic cuiquam movere debet, ut de Propositione argumenti Apostolici dubitet, quòd Christus tertia, postquam interemptus fuit, die è mortuis fuerit excitatus; ceteri verò fideles, atque inprimis ii, qui multis antè seculis è vivis exceſſerunt, in morte diutissimè detineantur. Neque enim, si rem rectius perpendas, ulla causa est, cur magis Christus resuscitari à Deo potuerit, quàm hi, qui multis antè seculis, imò etiam annorum chiliadibus, è vivis exceſſerint; eo præsertim jam constituto, quòd ad resurrectionem nostram hoc eodem, quo nunc induti sumus, corpore opus non sit. Vel enim idèd hic scrupulus aliquem urere posset, quòd tanto temporum intervallo, ac seculorum tractu, multa intervenire possint, quæ spiritibus nostris noxam aut interitum asserant; vel idèd, quòd corpora nostra non tantum interitum subeant, sed etiam in mille interea formas mutantur. Sed prius vim nullam habet, si consideres, quemadmodum Christus spiritum suum Deo commendavit, inq̃ illius manus fidelissimas deposuit; ita nos quoque in Christi, & per eum in ipsius Dei manus easdem deponere, & custodiendos ei committere. Non verò minùs potest Deus ac Christus, per multa secula multaq̃ annorum millia, spiritus, quos custodiendos suscepit, asſervare, & ab

omni noxa salvos immunesq; prestare, quàm, non dicam, per triduum, sed per unam horam aut temporis punctum. Quare nulla spiritibus nostris in Dei manu positù noxa metuenda est; nec ulla ex diversitate temporis inter nos & Christum oritur imparitas, quæ in resurrectionis ratione ullum habeat momentum. Posterius, nempe quod corpus nostrum interitum variasq; mutationes subeat, nullum habere pondus, jam ostensum est; siquidem aliis nos corporibus induemur. Quare invictum manet robur consecutionis seu Propositionis argumenti Apostolici, & validissimè resurrectio mortuorum resurrectioni Christi superstruitur. Quomodo autem posita corporum diversitate nos nihilominus iidem futuri simus, de eo dicitur infra, cùm de natura & conditione corporum agetur, quæ in resurrectione adipiscemur.

Sed jam videamus etiam illa verba, quibus sententiam Minoris, ejusq; probationem ab absurdis petitam complectitur Apostolus. Ait ergò: Si Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra: Hoc primum est absurdum, nempe, quod falsa esset futura prædicatio ac doctrina universa Apostolorum. Id verò propterea jure affirmatur, quia universa ipsorum doctrina totaq; religio Christiana ab illis prædicata, nititur resurrectione Christi, tanquam fundamento; quo sublato, nemo vel olim dubitabat, vel hodie dubitat, quin ea falsa sit, quandoquidem ipse Christus, se tertia die resurrecturum affirmavit.

¶ 14.
Absurda ex
negata re-
surrectione
mortuorum
profluentia.

1.

vid. A & 8.
37.

affirmavit, seq̃, Christum illum Dei, qui populo divino gubernando, & perpetuis seculis regendo, supremāq; felicitate donando, destinatus sit, esse asseruit: cuius rei fides ac confessio, pro capite, ac summa quadam fidei & professionis Christiana, semper fuit habita. Vnde tum demum per baptismum homines olim Christo solebant initiari, cum id se agnovisse testarentur. Hoc verò sine resurrectione Christi quomodo consistere posset? Taceo alia, quæ in religione Christiana continentur, ea præsertim, quæ ad fidem in ipso Christo collocandam, ad ipsius adorationem, ad nominis ipsius invocationem spectant, quæ resurrectione Christi sublatâ, nullum planè haberent locum.

2. Hinc sequitur alterum absurdum, quod Apostolus statim subiungit: vana verò etiam fides vestra. Si enim doctrina Apostolorum vana esset; vana etiam esset fides eorum, qui illam fuissent amplexi, hoc est, & falsa foret, & porro etiam infructuosa. At neutrum horum poterant admittere Corinthii, sed utrumq; in absurdissimis rebus ponere cgebantur: cum tot tam validis tamq; evidentibus argumentis predicationem Apostolicam confirmatam viderent, & in seipsis adhuc apertissima veritatis istius documenta & sentirent, & cernerent; nempe admirabilia illa Spiritus Sancti dona, quibus locupletati erant: quemadmodum ex compluribus hujus Epistolæ locis apparet, maximè autem ex cap. 1, & 12, & 14.

3. Tertium absurdum, quod tamen cum primo magnam habet affinitatem, subiungitur v. 15, cum ait:

ait: reperimur autem & falsi testes Dei, quoniam testati fuimus (*hoc est, fuissimus*) adversus Deum (*vel, ut alii volunt, de Deo*) quòd resuscitavit Christum, quem non resuscitavit, siquidem mortui non resuscitantur. *Vicinum, ut dixi, hoc absurdum est primo; ab eo tamen non nihil differt, & aliquid ei addit ponderis. Differt eo, quòd ibi non tam ad promulgationem ipsius resurrectionis Christi respiciatur, quàm ad predicationem religionis Christi, resurrectioni ipsius superstructam: hoc verò loco de promulgatione ac testificatione ipsius resurrectionis Christi, ab Apostolis facta, & quidem sola sermo est.*

Deinde eo quoq; differt hoc absurdum à priori, eiq; aliquid adjicit; quòd ibi simpliciter tantum error ac falsitas doctrine Apostolica ex hypothese falsà concluditur; hìc verò crimen, & quidem gravissimum, quod commissuri fuissent Apostoli, si Christus non surrexisset, ex ea deducitur. *Ait enim se ceterosq; Apostolos fore testes falsos, & quidem ejusmodi, qui adversus ipsum Deum ausi fuerint falsum testari. Atrox per se crimen est, falsum testimonium dicere, etiamsi in hominem tantum dicatur: quantum ergo quamq; atrox censendum, si dicatur in Deum ipsum.*

Significat autem hoc loco Apostolus, non posse hoc errori imputari, quòd Christum surrexisse asseruerint, si id falsum esset; quandoquidem illi testimonium propriè sic dictum eà de re ediderint, seq; oculorum

culorum ipsorum fide, rem ita se habere, comperisse ac deprehendisse constanter affirmaverint. Quare si aliter se res habuisset, omnino necesse fuisset, eos id eorum consinxisse, & impudenter mentitos fuisse; quia adversus id, quod verum esse scirent, loqui fuissent ausi.

Sed dicet aliquis, excusabile hoc factum futurum; quandoquidem illi nihil hoc testimonio, etiam si tandem falsum fuisset, Deo detraxissent; sed potius tale quippiam, quod Deo gloriam conciliare posset, asseruissent. Sed longè aliter se res habet, si animum diligenter advertas; nec frustra Apostolus asserit; se atq; alios contra Deum testaturos fuisse, si res aliter se habuisset, quàm ipsi affirmarent. Primum enim, si Deus Christum à mortuis non resuscitasset, omnino sequeretur, ipsum à Deo, quemadmodum asseruerat, missum reverà non fuisse; quandoquidem doctrine sue confirmandæ causâ dixerat, se tertio die resuscitandum esse, indeq; planum futurum, undenam ipsius tanta, quam usurparet, auctoritas ac potestas profecta esset. Ac præterea tum aliàs sepiùs, tum paulò ante mortem, sese Christum, seu illum singularem Dei filium esse, constanter affirmaverat, & eam ipsam ob causam ad supplicium capitis damnatus fuerat. Pater ergo, si Christus non resurrexisset, divinamq; illam potestatem, quâ nunc potitur, adeptus non fuisset, omnia illa falsa futura fuisset, ipsumq; pro seductore, quemadmodum habitus fuerat, meritis fuisse habendum, & religionem ab eo traditam

Joh 2. 18, 19
conf. Mat. 12
39, & d.

Matth. 26.
63, & d

trad
mo
aper
asser
um s
porr
man
nibu
lesti
bus
omn
Hoc
tem
dam
ping
tan
ricip
mni
que
reli
etia
cam
und
ver
ver
gio
sur
ser
me

traditam pro falsa atq; erronea reputandam. Quomodo verò contra Deum non testatur is, qui contra apertissimam sibiq; notissimam veritatem, palàm asserere, & constantissimè asseverare audeat, Deum seductorem ejusmodi ex mortuis exsuscitasse, & porrò Christum ac Dominum fecisse, & hoc pacto manifestè docuisse, illius religionem omnibus hominibus amplectendam, & eum ipsum honore, qui cœlesti regi conveniat, colendum, ad ejus opem omnibus consugiendum esse, talem deniq; effecisse, à quo omnes sempiternam salutem expectare debeant? Hoc enim non tantùm adversus divinam voluntatem fieret; sed etiam ad divinam gloriam minuéndam plurimùm faceret, & grave crimē ipsi Deo impingeret, quasi nimirū seductorem excitasset, & ad tantam dignitatem extulisset, ac sui eum regni participem reddidisset. Adde, quòd Christi religio omnino allatura erat finem ac interitum Iudaicæ, quæ à Deo fuerat instituta. Quare qui Christianam religionem testimonio suo stabilire nitebatur, simul etiam, si modò ejus vim penitus intelligeret, Iudaicam aliquo modo abrogabat; vel saltem id faciebat, unde ejus abrogatio tandem esset consecutura. Hoc verò non potuisset non esse Deo ejusq; voluntati adversum, si Christi resurrectio, & porrò etiam religio, falsa fuisset. Quare utut in speciem illi, qui resurrectionem Christi affirmabant, Dei honorem asserere, atq; adeò augere velle viderentur; reverà tamen & Dei honorem minuere, & ejus voluntati pe-

nitus repugnare censendi essent, nisi Christus revera fuisset à mortuū revocatus.

Vidimus hactenus, quomodo Apostolus assertivè potissimū ex resurrectione Christi, resurrectionem mortuorum collegerit: videamus nunc, quomodo negativè idem præstet, & ut antè diximus, à remotione consequenti progrediatur ad remotionem antecedenti. Quam ad rem sibi jam aditum paraverat sub finem v. 15, ubi dixerat; quem scilicet Christum, non resuscitavit scilicet Deus, si quidem mortui non resuscitantur. Hoc enim confirmaturus, seu magis declaraturus, subjicit: Si enim mortui non resuscitantur, neq; Christus resuscitatus est. Et hæc quidem est *Propositio Argumenti*.

¶ 16.

Assumptionis sententia, unà cum probationibus à multiplici absurditate ductis continetur v. 17 & seqq. duobus, ubi inquit: Si verò Christus non est resuscitatus, vana est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris. Ergo & illi &c. quasi dicat; Atqui Christus resuscitatus est. Nam si resuscitatus non esset, vana foret fides vestra, &c. At hoc absurdum: Ergo & illud.

¶ 17.

vid. ¶ 12.

De veritate Propositionis seu cōsequentie jam satis antea dictū est. De sententia etiā Minoris nihil opus est ampliùs dicere. Sed de ejus probationibus seu absurdis, quæ sublatā Christi resurrectione cōsequerentur, aliquid adhuc dicendum restat. Ea verò numero sunt quatuor, quæ sese ordine consequuntur.

Quamquam

Qua
netu
ctum
tione
estis
rum
nond
feren
ex hy
tur: p
pende
mnin
ta illu
ctum
doctr
aliā
consec
aliud
dem,
ruleri
Christi
illi ad
desse p
rem r
ob cau
præsta
D

Quaquam de eorum primo, quod illis verbis continetur, vana est fides vestra, itidem jam antè dictum est v. 14; ubi eadem probatio fuerat ad Assumptionem Argumenti confirmandam adhibita.

Secundum absurdum est in illis verbis: adhuc estis in peccatis vestris, hoc est, adhuc peccatorum vestrorum reatu tenemini, seu peccata vestra nondum vobis sunt remissa, adhuc ad pœnam eorum ferendam estis obligati.

Hoc verò absurdum duplici potissimum ratione ex hypothesi, quam Apostolus oppugnat, consequitur: primum ita, ut ex priori absurdo id censeatur pendere. Nam si vana esset fides Corinthiorum, omnino illi adhuc in suis peccatis essent. Nam si peccata illis fuissent remissa, id non aliam ob causam factum fuisset, quàm quia in Christum credidissent, & doctrine Apostolica fidem adjunxissent. Quàm enim aliâ ratione Corinthii tantum Dei beneficium se consecutos esse, persuadere sibi poterant? Nil certè aliud, præter religionem Christianam, ipsorumq; fidem, excogitari potest, quod illis tantum bonum attulerit. At verò si vana fuisset illorum fides, si falsa Christiana religio, quam essent amplexi; quomodo illis ad remissionem peccatorum obtinendam prodesse potuisset? num fides vana quicquam potest ad rem tantam habere virium? certè vel hanc ipsam ob causam vana non ampliùs esset, si rem tantam præstare cuiquam posset.

Deinde immediatè ex hypothesi falsâ, quæ ab

D

Apostolo

■
Absurda ex
negata Resurrexione
Christi profluencia.

2.

Quomodo
Christus
Pro pecca-
tis nostris
fit mortuus.

Apostolo oppugnatur, absurditas hæc elici potest: præsertim si statuas, remissionem peccatorum non nisi mortu Christi interventu obtineri potuisse, seu ex Dei decreto debuisset: id quod Paulus supra indicavit, dum dixit, Christum pro peccatis nostris esse mortuum. Iam verò & mors Christi nequaquam eam vim habitura fuisset, si Christi resurrectio eam non fuisset subsecuta. Duplici enim potissimum ratione mors Christi eam vim habere deprehenditur: quâ utrâq; sublatâ, vñ ejus hac in parte omnis tollitur. Primum, quòd Novum Fœdus, quo remissio peccatorum nobis promittitur, confirmârit ac sanxerit, & sic jus quoddam ad eam obtinendam nobis pepererit. Deinde quòd Christo, ex divino decreto, eam pepererit potestatem, ut nobis reipsâ peccata remittere, eorumq; pœnas auferre à nobis posset. Quibus rebus etiam efficitur, ut nos ad conditiones, sub quibus remissio peccatorum nobis in Fœdere Novo proposita est, amplectendas ac præstandas morte Christi adducamur. Iam verò si resurrectio Christi mortem non fuisset consecuta, neutrum istorum duorum, quæ priori loco commemoravimus, quæq; hic reverâ spectanda sunt, ex morte ipsius fuisset profectum. Et de posteriore quidem res per se est manifesta. De priori dictum est sat fusc à nobis in disputatione de Satisfactione Christi capite. 1. Etsi enim ipsa quoq; mors Christi, sejuncta à resurrectione & gloriâ eam consecutâ, vim quandam habuit ad doctrinam Christi confirmandam: ea tamen vñ, si resurrectio

*surre-
tudin-
relig-
tus a-
mus,
señ-
Chri-
quan-
dit, i-
gum-*

*falsa
vider-
ab ip-
pecca-
minu-
rum
est id*

*ab in-
postol-
sent,
dem
spera-
Qui e-
credi-
absur-
erat,
erani-
gare*

surrectio consecuta non fuisset, evanuisset, & multitudine ac magnitudine earum rerum, quæ veritati religionis Christianæ potuissent opponi, obruta penitus ac oppressa fuisset: siquidem, ut jam supra monuimus, Christus asseruit, se tertiâ die resurrecturum, seq̃, Christum, illum Dei filium, esse. Quare doctrina Christi tunc seipsam consecisset, & constantia ipsius, quam in morte, doctrinæ suæ asserendæ causâ ostendit, in extreme pertinaciæ & insanici cujusdam argumentum fuisset tracta.

Prior ratio, quâ absurditas ista ex hypothese falsa elicitur, simplicior est: sed posterior tamen non videtur à mente Apostoli abhorрere, præsertim cum ab ipso ferè initio hoc præstruxerit, Christum pro peccatû nostrû esse mortuum; & nihil prohibet, quod minùs ad utramq̃, respexerit. Quod si tamen ad earum tantum unam respexisse eum contendas, satius est id, quod simplicius est, sequi.

Semper autem id memoriâ tenendum est, quod ab initio statim patuit, adversus illos disputare Apostolum, qui religioni Christianæ adhuc addicti essent, & ex ea fructum haud vulgarem, imprimi quidem peccatorum remissionem consecuturos se esse sperarent. Aliâs argumenta hæc invalida fuissent. Qui enim religionem Christianam veram esse non credit, ea, quæ tanquam absurda ponit Apostolus, pro absurdû non habet. Sed ii, cum quibus Apostolo res erat, in argumentû, quæ oculis adhuc ipsis subjecta erant convicti, veritatem Christianæ religioni negare nò poterant.

3.
¶ 18.

Tertium absurdum continetur illis verbis: Ergo & illi, qui obdormierunt in Christo, perierunt: hoc est, illi, qui cum fide in Christum mortui sunt, seu mortui sunt Christiani, eternum perierunt, de illis penitus est actum.

Hoc absurdum ejusmodi est, ut, si ex ipsa statim hypothese falsa, quæ oppugnatur, si ex alterutro absurdorum precedentium id velis elicere, nihil erraveris. Nam si hypothese ipsam spectes; si Christus non resurrexit, quid de illis, qui eum sequuntur, censendum erit? Si caput perit, quomodo salva esse possunt membra? Si verò primum absurdum ex hypothese illa deductum consideres; si vana est religioni Christi adhibita fides, quid est, quod illos, qui fidem eam sunt amplexi, ab interitu sempiterno vindicet? Unde enim illis liberationis à perniciæ sempiternæ spes est, nisi ex fide in Christum? Fides autem vana quomodo illos exitio eripere potest? Si verò secundum absurdum spectes, patet, si Christiani adhuc sunt in peccatis suis, eos, si ita moriantur, omnino perituros. Peccati enim pœna mors seu interitus æternus est. Credibilis autem est, Apostolum ex absurdis istis, & quidem ex propiori, tertium hoc eliciſſe, quàm immediatè ex ipsa falsa hypothese; ita, ut à prioribus absurdis ad posteriora progrediatur, eaq; novum absurdum exaggeret.

4.
¶ 19.

Restat quartum absurdum; in quo proponendo tacite cuidam objectioni occurrit Apostolus. Est autem ab eo his verbis expressum: Si in ista vita lu-

mus
resD
imus
hac
Ec.vita
spem
term
nostr
bona
enimI
tion
terisQuo
plicu
stolus
rum
versu
eo ab
jam
statu
præse
hac v
sue,
post n
lus, a

mus sperantes in Christum tantum, miseriore omnibus hominibus sumus.

De transpositione vocis solum, jam supra monuimus ver. 2. Ita enim ordinanda sunt verba: si in hac tantum vita sperantes sumus in Christum, &c. Neque enim hoc vult dicere Apostolus, in hac vita non in solo Christo, sed etiam in alio quopiam spem ponendam esse; sed spem nostram hujus vite terminis non claudi; seu, non ita nos in Christo spem nostram ponere, ut ea tantum ab ipso expectemus bona, que in hac mortali vita nobis contingant. Id enim si fieret, omnium hominum nos fore miserrimos.

Hoc ergo, ut ad rem ipsam jam veniamus, quartum est absurdum, quod ex negata Christi resurrectione consequitur, quod nos Christiani essemus ceteris omnibus hominibus infeliciores ac miseriores. Quod quomodo consequatur, mox videbimus, ubi explicuerimus id quod ante monuimus, quomodo Apostolus hic tacite occurrat objectioni. Potuisset nimirum aliquis ex iis, quibuscum disputat Apostolus, adversus id, quod proxime dictum est, excipere, nihil in eo absurdi esse, si Christiani homines, qui mortui sint, jam periisse dicantur, ac de illis porro actum esse statuatur: satis enim illos commodorum ac fructuum, presertim spiritualium, ex Christiana religione in hac vita retulisse, ita ut neminem poenitere debeat sue, quam Christo adjunxerit, fidei, etiam si nulla post mortem restet felicitas. Ostendit ergo Apostolus, absurdissime id asseri, & si ex Christiana reli-

gione non nisi ea speranda essent bona, quæ in hac vita illis contingunt, eos ceteris omnibus hominibus fore inferiores: ac proinde nullam fore causam justam, cur quipiam religionem eam amplecti debeat; sed satius fore eam non amplecti.

Id verò eam ob causam affirmat Apostolus, quia Christiani homines, præterquam quòd variarum voluptatum ac commodorum terrenorum usus eis interdicitur, gravibus, inq. longè maximè calamitatibus & afflictionibus, & denique mortis truculentissime atque ignominiosissime, propter hanc ipsam religionem sunt expositi, easq. perpetuò metuere coguntur, atque adeò sæpè re ipsa ea mala subeunt, à quibus ceteri homines vel immunes sunt, vel saltem immunes esse possunt; cùm ea, quæ naturali quadam ratione ceteris incumbunt, etiam Christianis soleant esse communia; nec multùm eos à ceteris hac in parte differre Deus voluerit. Quòd si ergo nihil illis post mortem esset expectandum boni, quo eorum in hac vita calamitates, adde etiam asperimus ille labor, quem in colenda pietate suscipiunt, compensaretur, nonne deterior illorum, quàm cæterorum hominum foret conditio?

Obiectio.

Dicet quipiam, dona illa Spiritus sancti, quæ olim dabantur fidelibus, satè compensasse omnes illos labores, omnes illas molestias, quas Christiana pietas secum afferat; imò etiam multis partibus superasse. Quare non protinus consequi, si resurrectio mortuorum futura non sit, Christianos homines fore ceteris omnibus inferiores.

Respon-

Respondemus primum: si hac ratio vim haberet Responsio.

aliquam, eam non in omnibus, omnium præsertim ætatum, Christianis vim habituram; sed tantum in illis, quibus dona illa Spiritus sancti, eaq; insignia, contigerunt. Ea verò tantum viguerunt in primæva Ecclesia, ob causas, quæ alibi à nostris explicantur, et ne in primæva quidem Ecclesia omnibus prorsus fidelibus contigerunt. Quare ad Christianos generatim nihil ista ratio pertinet.

Sed deinde, etiamsi donum illud Spiritus sancti sit fueritq; olim præstantissimum; tamen cum non adimat acerbissimum illum calamitatum ac cruciatuum sensum, quos Christiani homines ipsius religionis causæ tolerare coguntur, non potest compensare miseriam illam, cui Christiani præter ceteros mortales, & olim fuerunt, & hodie sunt subjecti. Quare nec efficere potest, quominus illi ceteris mortalibus miseriorens censeantur. Tantò autem minùs id potest præstare, resurrectionis vitæq; sempiternæ spe sublata, quod eatenus potissimum Spiritus sanctus sensum dolorum ac cruciatuum, quos homines Christiani perferre coguntur, minuit, quatenus arrha quadam est & pignus felicitatis futuræ, ejusq; certam spem animi nostris inserit. Hac ergo spe sublata, quantum illi putamus fore virium, ad tormentorum exquisitissimorum sensum mitigandum, & terrorem mortis tollendum? Quin imò tantò graviores necesse est, morte jam ante oculos versante, dolorem in eorum animis nasci, qui pluribus ac majori-

ribus divini spiritus muneribus fuerint aucti, quoddam unum cum vita, sine ulla compensationis spe relinquere cogantur. Atque in hac objectione ad eum, quo fecimus modum, solvenda ipse nobis apostolus aliqua ratione praeivit Rom. 8. 22, & d. Docet enim ibi, Christianos homines, quos creaturae, nempe novae, nomine intelligit, nequaquam in praesenti hoc suo statu acquiescere ob servitutem corruptionis, hoc est, & afflictionum variarum, & mortis ipsius, cui sint subjecti: sed omnes sub tanto malorum onere gemere, & ad aliam felicitatem suspirare. Et, ne quis forte putet, vulgares tantum Christianos, qui eximius spiritus sancti muneribus aucti non sint, ita gemere ac suspirare; ceteros autem, qui primas ac veluti potiores illi spiritus partes acceperint, quales erant Apostoli & Prophetae, illorum malorum sensu non tangi, & in hac sua conditione acquiescere, sequi jam beatos censere: illos ipsos quoque Apostolos, divini spiritus munere praeter ceteris auctos, hac in parte ceteris Christianis similes esse docet. Cum enim ita dixisset ver. 22, scimus enim, quod omnis creatura (nempe nova) simul suspirat, & simul parturit, seu instar parturientium dolet, ad hoc usque tempus; subjicit: Non solum autem, sed etiam ipsi, qui primitias spiritus habemus, & nos ipsi, i. e. nos, inquam, ipsi, in nobis ipsis suspiramus, filiorum adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim servati sumus, hoc est, nondum re ipsa beati sumus,

sumus, sed spe tantum bono illo nostro persuimur. Quare nequaquam in hoc nostro statu, quo nunc fruimur, acquiescere possemus, nisi alius restaret felicior. Loquitur autem illic de suo & Christianorum ceterorum statu, quatenus ab aliorum hominum conditione diversus est, quemadmodum tum occasio ejus sermonis, ejusq; initium ostendit, tum illius finis, seu id, quod postea sermonem suum deducit. Videatur ver. 17, & 18, & conferatur cum ver. 26. & seqq. Eodem pertinet locus huic admodum similis apud eundem Apostolum 2. Cor. 5. 2. & seq. ubi ita loquitur: In hoc (scilicet domicilio) suspiramus, domicilio nostro, quod ex cælo est superindui cupientes. Et paulò post: nam existentes in tabernaculo isto suspiramus gravati: quandoquidem nolumus exui, (id est, mori, depositi hujus corporis exuviis) sed superindui, ut absorbeatur istud mortale à vita: de quibus verbis aliquid sortassis dicemus infra in secundo hujus cap: membro. Adde, quod Paulus tum infra hoc capite, tum ad Philipp. cap. 1. ostendit, sibi ipsi utilius esse mori citò, quàm diutius vivere: quod non potuisset ab eo dici, si spiritus sancti donum, quo ille copiosissimè persusus atque imbutus erat, suâ præstantiâ, & voluptatis diviniore sensu superâset, vel saltem compensâset vim malorum, quæ idem in mortali hoc corpore sustinebat. Et illud quidem Paulus asserit, positâ eâ spiritus sancti vi, quæ omnium præcipua est, nempe quod sit arrhabo future

illius hereditatis, quemadmodum in loco dicto 2. Cor. 5. ver. 5. paulò post ostendit. Quid ergo statuentū esset, hac vi penitus sublatā? Neq; enim est, quod dicas, ideò Paulum putasse satius esse citius mori, quia tantò celerius cælestibus esset perfruiturus gaudiū. id enim, ut videbimus, cum iis pugnat, quæ hoc ipso cap. docet infra ver. 30, & seqq,

Antequam hinc abeamus, illud adhuc notari volumus, Paulum non tantum consecutionem argumendi sui, ex resurrectione Christi ducti, probare; verum etiam illud ipsum argumentationis sue fundamentum, hoc est, Christi resurrectionem, confirmare, idq; iis argumentis, quæ ad ipsam questionem principalem decidendam haud difficulter accommodari queunt. Nam quod supra dixit, si Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra; vana fides vestra, &, quod postea v. 17 & duobus seqq. adjicit, adhuc estis in peccatis vestris: ergo & ii, qui obdormierunt in Christo, perierunt; & quæ sequuntur: Hæc inquam, omnia ad ipsam resurrectionem mortuorum referri queunt; ut quivis per se animadvertit. Sententiam certè eorum, quæ v. 19 dicuntur, expressit Apostolus infra v. 32.

Vidimus huc usq; quo pacto Apostolus ex Christi resurrectione illud potissimum demonstrarit, resurrectionem dari, ut in scholis loquuntur, seu eam esse possibilem: videamus nunc, quomodo ex eadem probet, eam omnino futuram.

Vis argumenti inprimis est expressa v. 20, & postea

postea illustratur, atque aliquâ ratione confirmatur versibus tribus seqq. Ita enim inquit v. 20: Nunc autem Christus resuscitatus est ex mortuis, primitiæ eorum, qui obdormierunt, factus est.

Vbi antequam argumenti vim, & verborum istorum cum superioribus nexum consideremus, illud breviter notandum est, si lectio Codd. Græcorum vulgatorum, quam nos expressimus, omnino sit retinenda, in verbis his ἡμεῖς τοὺς νεκροὺς. Deerit enim particula &, ante vocem primitiæ, ut sensus sit: nunc autem Christus resurrexit ex mortuis, & (seu eâq; ratione) primitiæ eorum, qui obdormierunt, factus est. Sed Vulgata editio Latina verbum ἐκ νεκρῶν, factus est, non legit: quæ lectio si retineatur, ἡμεῖς τοὺς νεκροὺς est nullum, sensu eodem manente. Quod si pro ἐκ νεκρῶν & τοὺς νεκροὺς legeretur ἐκ νεκρῶν ὑμεῖς, omnia optimè quadrarent. Sed quia sensus semper eodem recidit, minùs eâ de re laborandum est. Quare ad rem ipsam potiùs accedamus: & primum de verborum istorum cum precedentibus nexu, tum deinde de vi argumenti dicamus.

Ad nexum quod attinet, is huiusmodi est: Dixerat Apostolus proximè, nos, si huius vitæ tantùm ratione in Christo sperare collocemus, omnium hominum miserrimos fore. Nunc subjicit, hoc absurdum nobis nunc metuendum non esse; quandoquidem aliter se res habeat, quàm in ea hypothesi, ex quâ absurdum

Iurdū illud sequitur, fuerat dictum. Christum enim resurrexisse, eāq; ratione mortuis ad vitam iter patefecisse. Voces enim illae, nunc verò, non temporis significationem habent, sed idem significant, quod atqui. quo pacto sumuntur etiam alibi, ut supra, cap. 7. v. 14. quasi dicat Apostolus: atqui non ita se res habet; quandoquidem Christus ex mortuis resuscitatus est, & hac ratione primitiae eorum, qui obdormierunt, est factus.

Vñ argumenti, seu nexus inter Christi resurrectionem & nostram, (ut ad posterius, quod proposuimus, accedamus) continetur voce primitiarum, quae similitudine quādam rem illustrat. Quam antequam explicemus, illud prius considerandum est, quod vox ista manifestè praefert, nempe, Christum primum fuisse, qui ex mortuis resurrexit: quā de causā alibi primogenitus ex mortuis appellatur, partim ab eodem Apostolo, ad Coloss. 1. 18; partim à Iohanne Apoc. cap. 1. v. 5. Cum verò manifestum sit, & Prophetas olim, & ipsum Christum quosdam ex mortuis resuscitasse; ut de illis taceam, quorum corpora Matthaeus scribit resuscitata esse tum, cum mortuus terrae fieret, simul ac Christus in cruce expirasset, Matth. 27. 25. apparet, hic non de resurrectione quāvis, atq; adeo etiam de ea, quam mors denuò sequatur, sermonem esse; sed de ea, quae quidam sit quasi introitus ad vitam immortalem, sive hanc statim secum afferat, quemadmodum fidelibus aliquando continget, ut infra audiemus, v. 52; sive illam non multò post, ut Christo contigit, allatura sit. Sed

Sed jam Metaphoram ac similitudinem, quæ huic voci subest, quæq; nobis vim argumenti illustrat, consideremus. Neq; enim vis argumenti in ipsa hac similitudine consistit; sed in convenienti quâdam inter nos & Christum analogia seu proportionem. Itaq; etiamsi similitudinem hanc removeas, nihilominus vis argumenti consistet immota. Notum autem est, Primitiarum nomine intelligi solere inter alia primas fruges, seu primum manipulum ex frugibus demessum, ac postmodum Deo oblatum. Quarum quidem primitiarum hæc vis erat, ut cum Deo jam oblate ac penitus consecratæ essent, etiam reliquas omnes fruges, ex quibus demesse fuerant, veluti consecrarent, ac puras & ad humanum usum, ut ita dicam, licitas redderent. Antequam enim primitiæ offerrentur, Israëliti haud licebat frugibus vesci, adeo ut ad illud usq; tempus, comestionis habita ratione veluti impuræ censerentur.

Levit. 23.
10. & seqq.

Similiter jam cogitandum est de Christo, & iis, qui sunt Christi; de quibus hic Apostolum agere jam supra monuimus, & tum res ipsa, tum ea, quæ paulò inferiùs dicuntur ab Apostolo, docent. Antequam enim unus hic, ut ita dicam, manipulus, nempe Christus, ex toto fidelium, qui obdormierunt, aut in posterum obdormiissent, cumulo ac messe sumtus, per resurrectionem penitus Deo oblatus ac consecratus esset, ceteri omnes mortui, quodammodo impuri censebantur, atq; à Deo alieni; vel saltem censi potuissent, nisi Christus resurrexisset. At postquam
Christus

Rom. 6. 10.

Christus per resurrectionem Deo oblatuſ est, & nunc ipsi, ut Apostolus alibi loquitur, vivit, omnes reliquos, qui ad ipsum pertinent, & ejusdem quodammodo sunt cum eo generis, quemadmodum messis reliqua cum primitiarum manipulo, consecravit, & ad messem veluti comparavit. Consecrati autem nequaquam essent, nec ulla eorum messis restaret, si ex mortuis resurrecturi non essent.

Quomodo
ex eo, quod
Christus re-
surrexit, cō-
sequatur, e-
jus fideles
etiam resur-
recturos es-
se.

vid. Ioh. 12.
26.

Sed dices; unde constat, eodem modo sese habere Christum ad fideles suos mortuos, quo sese habent primitiæ ad reliquam messem; seu, ut clariùs dicamus, quomodo ex eo, quod Christus surrexit, consequitur, ejus fideles quoq; ex mortuis resurrecturos? Respondemus, inde id constare, quòd Christus, religionis nostræ ac pietatis in ea præscriptæ dux, omnes homines sese sequi, & eandem vitæ ac pietatis rationem ingredi voluit, promittens fore, ut ad eandem felicitatis metam perveniant, ad quam ipse pervenerit. Quare cum is ad resurrectionem atq; immortalitatem vitæ eâ viâ, quam ceteros quoq; ingredi iussit, penetraverit; consequitur, eos quoq; omnes, qui vestigia ipsius fuerint sequuti, eodem perventuros. Et sanè id ipsum divinæ benignitatis atque æquitatis ratio quodammodo postulabat, ita ut, etiamsi tam aperta Christi hac de re promissio non extaret, tamen id ex re ipsa non obscure colligi posset. Et enim cum Christus, adeoq; ipse Deus, voluerit, ut inter nos & ipsum ratione officii ac laborum esset similitudo ac proportio, eaq; non exigua, sed valde insignis:

signū: conveniens erat divine equitati, ut etiam similitudo esset ac proportio inter nos & illum ratione præmii. At quæ proportio foret, quæ similitudo, si, cum Christus resurrexisset, eaq; ratione felicitatem sempiternam, quod bonum infinitum est, adeptus esset, nos in æternum periremus, à morte penitus absumpti; & patientiæ nostræ, quæ in morte acerbissimā sustinendā cernitur, nullum reserremus fructum, ob quam tamen Christus vel inprimis ad supremam felicitatem ac gloriam pervenit. Certè nisi hac equitate in præmiū distribuendū uti voluisset Deus, tam duram nobis legem figere vix ac ne vix quidem decuisset; nec id impetrare atq; obtinere, quod volebat, potuisset: quemadmodum ex iis, quæ infra dicentur, constabit. At nunc, resurrectione etiam fidelium ad vitam sempiternam positā, egrégiam videmus inter nos & Christum, ut in pietate, atq; adeò labore, ita etiam in pietatis ac laboris præmio proportionem atq; analogiam. Christus enim, quia nobis in via salutis præiit, & primus, ut ita dicam, hanc glaciem fregit, tamq; asperum ac salubrosum salutis iter nobis munit, & vestigiis suis notavit, ut eò facilius eum consequi possemus, prior etiam ad sempiternam felicitatem pervenit: ut quemadmodum pietatis exemplum nobis præbuerat, ita etiam specimen felicitatis omnibus se sequentibus in seipso exhiberet, & sic metam viæ tam duræ omnibus seculis ostenderet. Hanc ergo ob causam per tot secula ante nos omnes felicitate istā perfrui-

v. 30. & seqq.

tur.

zur. Deinde quia non tantum tempore nos omnes antecessit, sed etiam pietatis ac sanctitatis gradu nos longe superavit; ideo etiam glorie ac honoris dignitate longe nobis est prepositus. Similitudo tamen utrobiq; in re ipsa manet. Genus pietatis ac virtutis idem est: genus etiam felicitatis, seu mavis, ea felicitatis pars, que sanctitati est proposita, eadem est, nempe sempiterna vita cum perenni gaudio conjuncta; que per resurrectionem, aut per ejus vicariam corporum transmutationem est obtinenda. Quare cum Deus Christum ducem nostrum, à mortuis ad vitam eternam resuscitavit, omnibus ipsius vestigia sequentibus jus quoddam ad eandem resurrectionem dedit, & seipsum quodammodo obligavit ad eam illis præstandam; proportionem, ut diximus, inter ipsos & ipsorum ducem, atq; adeo æquitate quadam ita suadente ac postulante; sed multò nunc magis, postquam tunc tamq; expressæ promissiones ea de re intercesserunt, ut facile appareat, Christum primum illum fuisse manipulum, qui per resurrectionem Deo genitus consecratus, totam reliquam fidelium messem consecravit.

Ex iis autem, quæ diximus, cernere quivis potest, de fidelium tantum resurrectione hic agi; non verò de infidelium, aut impiorum. Nam etsi ex Christi resurrectione, ut supra alicubi indicavimus, pateat, non minùs impios quàm pios posse resurgere: inde tamen non potest probari, eos omnino resurrecturos, sed id aliunde probare necesse est: quando-

quidem

quidem vidimus, conjunctionem arctissimam & certam quandam, hoc est, analogicam aequalitatem ratione laboris & præmii intercedere debere inter Christum & eos, quorum resurrectio ex illius resurrectione probari queat. Talis autem nulla est inter Christum & infideles atq; impios.

Vnde porro apparet, Apostolum eorum, qui obdormierunt, nomine fideles tantum ac pios intelligere, quemadmodum & alibi. Nam etsi sacræ litteræ Veteris Fæderis per quandam *ἐνθυμίαν* etiam de impiis regibus, verbi gratiâ, de Ieroboamo, Achabo, & aliis dicere soleant, eos dormivisse vel obdormivisse cum patribus suis: apud sacros tamen scriptores Novi Fæderis præsertim ex suo sensu loquentes, non reperitur id de impiis dictum, sed de Christi fidelibus; de quibus generatim omnibus præsumitur, eos, nisi omnino aliter constet, convenienter sue religioni & vixisse, ac mortuos esse; ac proinde ad vitam sempiternam resurrecturos: cujusmodi homines, cum moriuntur, obdormiscere videntur.

Non solent autem Apostoli de mortuis, licet fidelibus, dicere, quod dormiant; sed quod obdormiverint, vel, quod obdormiscant, tunc nimirum, cum moriuntur; de quo posteriore vide supra cap. 11. v. 30. ubi dicit Apostolus: & obdormiscunt multi, id est, etiamnum moriuntur. de re enim loquitur, quam intellexerit etiamnum inter eos durare. Christus quidem de filia illa Archisynagogi, & de Lazaro dixit, eos dormire, cum recens essent mortui, mox ab ipso

1. Thes. 4.

3. Reg. 14:
20: 16. 6, 28:
22. 40.Matth. 9.
24.
Ioh. 11. 10,
23.

E

excitant-

excitandi. Cujus rei hac forte causa est, quod illi qui moriuntur, obdormiscunt, & qui recens sunt mortui, quorum corpora adhuc extant incorrupta, nec dum lineamenta priora perdiderunt, dormientes majori similitudine referunt, quam ii, qui jam dudum sunt mortui, & quorum corpora, quæ oculis rem, ut solet, metienti, ipsi quodammodo homines videntur, jam sunt corrupta. Alias nil prohibet, quominus & illi qui jam dudum è vivis excesserunt, à Christo aliquando excitandi, dormire dicantur. Nam & hic similitudo est, licet aliquantò minor, aut sensui minùs obvia.

Postquam argumentum Apostolicum excussimus, considerandum porro est, quo pacto id illustretur, & aliquà ratione confirmetur.

Illustratur autem duplici ratione: primùm similitudine, quanquam in re contrariâ: deinde discrimine temporis, quod inter Christi & cæterorum fidelium resurrectionem intercedit, indicato: quæ in re occupationem quandam objectionis, quæ contra veritatem resurrectionis nostræ moveri posset, contineri videbimus.

Quod ad priorem illustrandi modum attinet, similitudo illa primò proponitur; deinde aliquo modo repetitur ac clariùs explicatur.

¶ 21. *Proponitur ibi: Quandoquidem enim per hominem mors, etiam per hominem resurrectio mortuorum. Qui hominis nomine in utroque comparationis membro sit intelligendus, distind*

fertè Apostolus in sequentibus explicuit: nempe, illum quidem Adamum, hunc verò Christum esse. Quanquam non dissimulandum est illud, cum in Græco neutrobi voci ἀνθρώπου sit præpositus articulus, nondum certum aliquod individuum, ac planè determinatum intelligi; sed indefinitum, seu, ut in scholia loquuntur, vagum, hoc est, quendam hominem: quasi dicat Apostolus: quandoquidem per hominem quendam mors in ceteros omnes pervasit; conveniens fuit, ut similiter resurrectio ex mortuis per hominem quendam, seu aliquem ex hominibus, in ceteros, qui quidem dignos se tanto beneficio præstiterint, transfret. In sequentibus ergo denum, cum Adamus & Christus expressè commemorantur, loco vagi seu indefiniti illius individui, certum planè ac fixum substituit, eaq; ratione dictum suum confirmat Apostolus.

Hoc ita viso, inquirendum porrò est, quid per mortem hoc loco intelligatur; (de Resurrectione enim ex mortuis id inquirere nihil est necesse:) deinde quo pacto partim per hominem, nempe Adamum, mors extiterit, & in ceteros pervaserit; partim etiam per hominem, nempe Christum, resurrectio sit exitura, & in ceteros homines transitura.

Ad priorem Quætionem quod attinet; videtur mors hoc loco indefinitè sumi, pro hominis seu vitæ humanæ destructione, nulla habita ratione durationis; ita ut nondum intelligatur, utrùm ea sit temporanea tantum, an verò æterna. Mors enim intel-

ligi videtur, ex qua etiam reditus in vitam datur. Quamquam interim nolimus negare, eternam mortem nominatim hic intelligi posse, ut ita eadem hic sit inter Adamum & Christum comparatio, quæ ab Apostolo instituitur cap. 5. ad Romanos. Neg, enim illud videtur obstare, quòd statim subjicitur, in Adamo omnes mori; cum certum sit, non omnes mori morte eternâ: quandoquidem idem asseritur dicto loco ad Rom. 5. v. 12 & 18. Id enim non ita intelligendum est, quasi omnes actu & re ipsâ in æternum moriantur; sed quòd morti isti eternæ obnoxii sint atq; subjecti: quamquam divina benignitate fiat, ut omnes in Christum credentes eximantur, quemadmodum & omnes illi, quicunque ab initio mundi Deo verè sunt confisi. Quod posterius de fidelibus, qui Christum antecesserunt, ideo addimus, ne quis nobis objiciat, aliam hujus, aliam illius loci ad Rom. esse rationem: quòd illic loquatur Paulus de damno ab Adamo in omnes homines manante, tanquam de re præterita, & Christi tempora antegressâ; hîc verò presenti utatur tempore, significans id de quo hîc agit, adhuc durare: iam verò vel ex hoc ipso loco constare, Christianos homines immunitatem à morte eterna esse consecutos. Nullam enim discrimen illud vim habere videtur: quandoquidem videmus, etiam respectu temporis Christum antegressi exceptionem admittendam esse; vel potius verba generalia non de facto, sed de jure esse accipienda: siquidem illi etiam, qui ante Christum

stum Deo fuerunt confissi, aeternae mortis servitute sunt exempti; & nihilominus tamen Paulus ad Romanos s. ita loquitur, ac si omnes inde usque ab Adamo homines mortem sempiternam subiissent.

Sed jam ponamus id, quod verisimilius est, nempe mortem hic indefinite accipi, ita ut aeternitatem nondum in se includat: iterum quari potest, (id quod aliquâ ratione ad illud pertinet, quod secundo loco proposuimus, nempe quo pacto per hominem aliquâdo mors extiterit,) an hic sermo instituat de morte quâ naturalis est, seu quatenus ex naturalibus tantum causis pender, nulla decreti divini, de ea homini infligenda, habita ratione; an quatenus ex Dei decreto, post Adami delictum, quodammodo facta est necessaria, seu quatenus ei Adamus suâ culpâ ex Dei decreto factus est obnoxius, eiq; jure fuit addictus; cum eâ alioqui, si in innocentia perstitisset, posset divina benignitate effugere, licet ei naturaliter immineret? Nos arbitramur, nihil prohibere, quod minus vel hoc, vel illo modo mors hic consideretur, atque adeo per Adamum extitisse censeatur, sive naturalem ipsius conditionem, sive peccatum, quo se & posteritatem necessitati cuidam mortis subjecit, spectemus. Nam sive hoc, sive illo modo Adamum consideres, rectè se habebit comparatio inter ipsum & Christum instituta. Sanctitas enim Christi, quam fideles ipsius imitantur, & tanquam spirituales ipsius filii ex ipso trahunt, quâq; ipsi primum, deinde etiam ipsius fidelibus, resurrectionem ad vitam sem-

piternam peperit, ea, inquam, sanctitas, & naturā Adami, quam posteris ipsius omnes ex eo trahunt, & quæ ipsi primū, tum deinde posteris ipsius mortis causa extitit, ex adverso satis aptè respondet, & ipsius peccato seu inobedientia.

Posterius satis patet: cū obedientia inobedientia rectè opponatur, tum per se, tum habita ratione effectorum, quæ hoc loco spectantur, nempe vitæ et mortis.

Prius inde patet, quod sanctitas Christi, tum ipsius, quatenus salutis nostræ dux est, tum spiritualium ipsius liberorum, veluti natura est. Est quemadmodum natura Adami & posterorum impetu suo ad mortem tendit: ita spiritualis illa, & Christi & fidelium ipsius natura ad vitam immortalem.

Interim tamen, etiamsi mors duplici ratione hîc considerari queat, ac porro etiam Adamus, quatenus ille mortis causa tum sibi, tum posteris extitit; non est tamen necesse, ut in ipsius posteris, ad quos ab eo mors dimanavit, quicquam aliud spectetur, quàm quod naturaliter ab Adamo fuerunt progeniti: ne quis putet, ipsos etiam Adami posteros, quatenus morti ex decreto divino subiecti sunt, considerandos esse ut peccatores, & inobedientia paterna aliquo modo imitatores; quo pacto ii sunt spectandi, cū de illis aseritur, eos ob parentis sui transgressionem æternæ morti seu damnationi esse obnoxios.

Nam, ut breviter rationem ostendamus, quæ mors ab Adamo in posteros ejus dimanârit, ita statuendum

tuendum videtur, mortem temporariam ac naturalem tum Adamo ipsi, tum ipsius posteritati per se impendisse, aut impendere, nulla habita ratione delicti, sive illius, sive horum; sed, ut ipsa mortis naturalis appellatio indicat, propter ipsam naturæ vim, seu congenitam mortalitatem, quæ tamen divina benignitate cohiberi potuisset, ne in actum unquam exiret: mortem verò ex Dei decreto aliqua ratione necessariam, licet temporalem, non ob solam naturam, sed ob Adami etiam delictum, & ipsi, & posteris incubuisse, nulla habita ratione delictorum ab ipsis posteris admissorum: mortem denique æternam, non tam ob naturam & parentis & posterorum, quàm ob delictum utrorumque; quanquam potissimum ob delictum Adami, eo præsertim tempore, cum lex aliqua expressa ipsis posteris nondum esset lata, nec pœna transgredientibus proposita. Nam post latam legem unusquisque non minùs suo delicto mortis pœnæ obstringi cœpit, quàm olim Adamus suo. Quamquam & antea, si quis naturæ legem nimis graviter violasset, aut humanitatis etiam limites scelere suo quodammodo excessisset, poterat non minùs ob peccatum suum pœnæ obstringi ac subijci, quam si expressam aliquâ Dei legem violasset.

Vt autè id, quod de morte æterna diximus, rectius intelligatur, (nam de temporali, ea præsertim, quæ prorsus sit naturalis, nil opus est amplius dicere;) duplici ratione statui potest, eam ex Adami peccato in ipsius posteros dimanasse. Prior est, ut in-

Duplici ratione mors æterna ex Adami delicto in ipsius posteros manare potest.

Prior.

telligamus, Deum, cum in Adamum sententiam mortis tulisset, voluisse idem decretum postmodum etiam in ipsius posteris valere, qui aliquid deliquissent, ut ut expressum aliquod mandatum, ut Adamus fecerat, transgressi non fuissent, ac porro minor, hac in parte, ipsorum, quam parentis culpa esset, ad eò ut illis vel parci facilius, vel mitior aliqua pœna infligi posse videretur. Solet enim Deus cum posteris sapè agere severius ob peccata parentum, quam fuisset acturus, si hi fuissent innocentes. Nam etsi Deus liberos innocentes ob parentum delicta nunquam revera punit, nocentesq; nunquam punit gravius, quam ipsi suo delicto fuerant meriti, ut à nobis alibi est ostensum: tamen quam pœnam, ob innocentiam parentum, liberis nocentibus vel remisurus penitus fuisset, vel mitigaturus, ob parentum culpam rigidius exsequi consuevit. Itaque cum posset Deus Adami posteris ipsorum delicta, nulla præsertim lege, quam violarent, extante, vel prorsus condonare, vel alia mitiori, quam mortis pœnâ plectere; ob parentis culpam eadem eos pœnâ afficiendos statuit, quam parens suo delicto fuisset commeritus. Neque enim hac pœna ipsorum etiam liberorum delictum gravitate sua superabat, aut per se iniqua censeri poterat; quemadmodum paulò post intelligitur, ubi alteram rationem exposuerimus, quâ statui potest, mortem æternam ex Adami delicto in posteros ejus transiisse. Ea verò est, ut intelligamus, Deum, cum mortis pœnam Adamo, si mandatum su-

Posterior.

um trans-

um transgrederetur, primum comminaretur, & deinde post transgressionem ipsius in eum decerneret, unà cum ipso posteros quoque ejus tacite comprehendisse, quasi dixisset, tu unà cum posteritate tua morte morieris. Neque enim in eo quicquam erat iniqui. quandoquidem mors aliàs naturæ Adami, & porro etiam posterorum ipsius, planè erat consentanea, ita ut ad executionem istius decreti nihil aliud requireretur, quàm ut tum Adamus, tum posterì ipsius conditioni suæ naturali relinquerentur. Inde enim & mors necessariò erat consecutura, & porro etiam, nisi itidem Deus naturæ cursum sistere, & illius impetum inhibere vellet, æternum duratura. Quare nec injuria ulla hac in parte facta fuit Adami posteris, (quæ enim injuria est, naturæ suæ relinqui, & beneficio, quod non merearis, non affici?) nec pœna illis ipsis reverà inflicta, aut peccatum Adam, cujus nullâ ratione participes fuerant, ipsis fuit imputatum: sed ipse Adamus, tum in se, tum in posteritate sua universa, quam eadem secum calamitate involvit, punitus censi debet. Verumtamen ita hanc Adami pœnam, quatenus ea in calamitate quadam, nempe morte, etiam posterorum consistit, temperavit Deus, ut neminem ex illis voluerit re ipsâ pœnam istam incurrere, & morti jus ac potestatem, ut ita dicam, in eum permittere, qui nulla ratione parentis sui delictum fuisset imitatus. Itaque si quis totam vitam innocenter planè transigisset, ille à morte æterna, cui ob parentis delictum

obnoxius fuerat, divina quadam equitate fuisset liberatus. Ipsa enim equitati divine, quamcumque benignitate permixta, ratio ferebat, & quodammodo postulabat, ut eum eximeret hac calamitate, qui parenti, quod ad factum ipsius, quo se ipsum & posteros tanto malo implicavit, prorsus extitisset dissimilis, atque adeo requirebat, ut Deus in ipso illo decreto, de morte eterna Adamo & posteris ejus, ob ipsius delictum infligenda, tacite hanc conditionem intelligeret atque apponeret, Nisi quis exactâ vitæ innocentiam dignum se præbuerit, qui hac generis sui calamitate liberetur. Sed quis talis unquam præter Christum extitit? Vnde Paulus loco dicto ad Rom: 5. dicit, mortem in omnes transiisse, quatenus omnes peccaverunt: quandoquidem ad id, ut aliquis eidem pœnæ, cui parens subiectus fuerat, ipse quoque subiceretur, non requirebatur, ut expressum Dei mandatum transgredere-tur, ut parens fecerat; sed satis erat, illum quacunque ratione adversus judicii ac conscientie sue dictamen, seu contra id, quod ipse rectum & honestum esse cerneret, secisse. Interim tamen vera ac precipua ejus rei causa erat ipsum Adami delictum; unde Apostolus dicit, per unum, id est, unius hominis delicto, mortem vel damnationem in omnes transiisse, ita ut singulorum posterorum delicta videantur tantum fuisse causæ sine quibus non, ut loquuntur, id est, sine quibus eam pœnam noluerit Deus irrogari posteris, quæ illi ob delictum parentis jam immi-neret, & infligi sine injuria posset.

Ex

Ex his jam facile intelligitur, quid sit, quod Apostolus dicit, per hominem mortem esse, & per hominem resurrectionem mortuorum; nimirum id nihil significare aliud, quàm hominem quendam, nempe Adamum, qui morti primùm fuerit subjectus, aliū etiam, nempe, qui naturam ab eo trahunt, h. e. secundum carnem ex ipso oriuntur, mortis causam primùm attulisse; & similiter hominem quendam, nimirum Christum, qui ex mortuū resurrexit, aliū quoque resurrectionis causam extitisse, iū nimirum, qui similiter ex ipso originem ducunt, & spiritali ratione ex eo nascuntur.

Quare cū hic de Christo dicitur, per eum resurrectionem mortuorum esse, non intelligitur, ipsummet sua virtute ac potentia alios ex morte resuscitaturum; licet id ceteroqui verissimum sit, & ex aliis sacrarum literarum locis clarissimè pateat. Nam aliàs similiter intelligendum esset, Adamum sua virtute omnes suos posteros occidisse, eosq; propriè loquendo interemisse: alioqui nulla hujus comparationis vel vis vel concinnitas foret; cū ex eo, quod per Adamum eā, quā diximus, ratione mors in ceteros homines manat, haudquaquam colligi possit, consentaneum esse, ut Christus etiam sua virtute nos ex mortuū resuscitet. Ut taceam, id tantūm hic probari, quod superiūs asseruerat Apostolus, nempe idē, quod Christus ex mortuū primū fuerit resuscitatus, consequi, ceteros etiam, qui obdormierunt, nempe fideles, ex mortuū resuscitatum iri:

ubi

ubi nulla habetur ejus rei ratio, quòd Christus ipsemet eos sit resuscitaturus.

¶ 12.

Huic ita examinati, non multa desiderantur ad intelligenda sequentia Pauli verba, quibus priorum sententiam aliquo modo illustrat, cum inquit: Quemadmodum enim in Adamo omnes moriuntur, ita etiam in Christo omnes vivificabuntur. Vbi duo clariùs exprimuntur, quæ in præcedentibus quidem, si sententiam spectes, continentur, sed non ita clarè fuerunt explicata. Nam cum Apostolus antea hominis tantum in utroq; comparationis membro fecisset mentionem; nunc Adamum & Christum nominatim commemorat; & sic distinctiùs, qui uterq; ille homo fuerit, docet. Deinde illud etiam declarat, quid sit, seu quàm latè pateat id, quòd dixerat, per hominem esse mortem, & per hominem esse resurrectionem mortuorum; cum ait, in Adamo quidem omnes mori, in Christo verò omnes vivificatum iri. Quod posterius ut rectiùs intelligatur, (de priori enim nihil attinet ampliùs dicere) animadvertendum est primum, particulam in idem hoc loco valere quod per, ut causam quandam efficientem significet. quandoquidem pro eo, quod suprà dictum fuerat, per hominem mors, nunc dicitur, in Adamo omnes mori; & rursus, quod ibi dictum fuerat, per hominem esse resurrectionem ex mortuis, hic dicitur, in Christo omnes vivificatum iri.

Deinde considerandum est, quomodo partim o-

mince

mne
parti
visita
adeo
intelle
nes n
de m
cipi p
præce
mnes
sed p
intelle
mne
redd
ut m
statu
steriu
mne
verò
rere
ctu v
bro su
mne
minu
natu
locun
mne
um, c
tur, v

omnes in Adamo seu per Adamum mori dicantur; partim verò omnes in Christo, seu per Christum vivificandi perhibeantur. Quamquam prius illud non adeò obscurum est, præsertim si de morte naturali id intelligas: quandoquidem omnes generatim homines mori videmus. Verumtamen quia diximus, etiam de morte necessaria, itemq; de æternâ verba hæc accipi posse: ideo memoriâ repetendum est id, quod in præcedentis versiculi explicatione diximus; cum omnes in Adamo mori dicuntur, id non de ipso actu, sed potentia, seu jure quodam accipiendum esse, & intelligendum, per Adamum fieri factumq; esse, ut omnes homines morti necessaria ac æternæ obnoxii redderentur; etiam si postea divinâ benignitate fiat, ut multi, nempe omnes pii, ab ea liberentur. Hoc si statuas, haud difficulter etiam intelligi poterit posterius comparationis membrum, cum dicitur, omnes in Christo vivificatum iri. Verùm enim verò cum id omnino limitationem aliquam requirere videatur, præsertim si de ipso resurrectionis actu velis id accipere; aliquid etiam in priori membro subaudiendum esse videtur, quod etsi vocem omnes angustioribus terminis non cœrceat; nihilominus tamen aliquantò propius eorum omnium naturam attingat, qui in Adamo moriuntur, & sic locum faciat limitationi in altero comparationis membro. Nam si natura ac conditio eorum omnium, qui per Christum vivificandi sunt, exprimat, vox omnes ad certum hominum genus restringetur,

getur, nec tam latè patebit, quàm illud genus, de quo in priori comparationis membro sermo est.

Id autem fiet, si dicamus, omnes eos, qui ex Adamo nascuntur secundum carnem, qui quidem sunt omnes omnino homines, per ipsum mori, sive id de actu, sive de potestate aut jure intelligas. Hinc enim similiter intelligetur, in posteriori membro hæc contineri sententiam, omnes, qui ex Christo secundum spiritum nascuntur, per ipsum vivificatum, seu ex mortuis ad sempiternam vitam revocatum iri: id quod non tantum de potentiâ, sed etiam de ipso actu intelligendum est; præsertim cum, ut Paulus ad Rom. 5. v; 15 & 17 indicavit, major omnino sit necessitas, ut ii, qui ex Christo spiritualiter nascuntur, ad eandem felicitatem perveniant, ad quam ipse primus pervenit; quàm ut omnes, qui ex Adamo nati sunt, eandem conditionem atq; miseriam, in quam ob peccatum incidit, reipsâ subeant: siquidem longè major sit atq; amplior vis gratiæ divinæ, quæ in illo cernitur, quàm peccati Adami, ac severitatis divinæ, quæ in hoc spectatur. Itaq; sive in prioribus verbis de actu mortis, sive de potestate aut jure sermonem esse existimes, in posterioribus tamè de ipso actu verba jure accipi poterunt, eâ, quam diximus, limitatione adhibita.

Est quidem alia adhuc ratio, vocem omnes in utroq; comparationis membro circumscribendi, & in posteriori membro limitandi; nempe ut ex Predicatio petatur ea circumscriptio, hoc modo: in Adamo

omnes moriuntur, quotquot nimirum moriuntur; & in Christo omnes vivificabuntur, quotquot nimirum vivificabuntur. Quæ circumscriptiōis ac limitationis ratio non videtur ab Hebrææ lingvæ consuetudine abhorreere, in qua nonnunquam Subiectum, ut in scholis appellant, ex Predicato aliquo modo eruendum est: ut, cum verbî gratiâ dicitur non semel, & vocabit nomen hujus vel illius, hoc aut illo modo, nullâ factâ mentione ejus, qui id facturûs sit; solent viri docti ita supplere Subiectum, is nimirum, qui vocaturus est; quod aliàs per Passivum reddi solet, vocabitur nomen hujus aut illius, hoc vel illo modo, personâ ejus, qui id sit facturûs, non expressâ. Sed prior modus vocem omnes, seu Subiectum ejus, de qua agimus, Enunciationis circumscribendi, commodior videtur, & ad rem accommodatior; cum per eum exprimatur ratio consecutionis, seu nexus inter resurrectionem Christi & cæterorum, et eâ ratione indicatur id, quod ad Apostoli institutum vel inprimis pertinet, nempe omnes eos, qui in Christum crediderint, ejusq; vestigia secuti, in ipso obdormierint, à mortuis esse resuscitandos. quorum neutrum facit posterior ille modus subiectum hujus enunciationis circumscribendi.

Et hæcenus quidem de priori ratione, quâ Apostolus argumentum suum, quo fideles omnino resurrecturos esse, confirmârat, illustrat. Sequitur jam alter illustrandi modus, hoc est, discrimen temporis, quod inter Christi & fidelium ipsius resurrectionem intercedit;

¶ 23.

intercedit; qua in re simul prolepsin quandam contineri supra diximus. Ait ergo Apostolus: Quilibet autem in proprio ordine: primitiæ Christus; postea ii, qui sunt Christi, in adventu ejus. In quâ oratione desideratur verbum resurgendi, aut aliquod ejusdem significationis: quod quidem diverso & Numero, & Tempore diversis Subjectis accommodandum est. Perinde enim est, ac si dixisset: Quisque autem ordine ac tempore sibi conveniente resurgere debuit, aut porro debet. Christus quidem, qui ceterorum respectu, primitiarum rationem habere debebat, jam resurrexit: ii autem, qui sunt Christi, quiq; ad eum, tanquam reliqua messis ad primitias, spectant, postea demum, cum plene messis tempus adveniet, nempe in adventu ejus, resurgent. Diximus autem, videri in hiis verbis objectionem occupari adversus veritatem resurrectionis nostræ, seu maxime adversus argumentum, quo ejus veritatem hucusq; adstruxerat. Poterat enim aliquis dicere: Si nos ad exemplum Christi resurgere debemus: qui sit, quod ex fidelibus adhuc nemo resurrexerit? cur non, quemadmodum Christus intra brevissimum tempus resurrexit, ita & fideles ceteri post mortem mox resurgunt, eumq; proximè consequuntur? Respondet Paulus, ut id fiat non esse necesse, imò ne convenire quidem; & aliam hac in parte Christi, aliam nostræ resurrectionis rationem esse. Cum enim certus quidam sit inter Christum & reliquos fideles ordo, convenire, ut quisque suo ordine ac tempore resuscitetur.

Quod

Quod ut tantò fiat verisimilius, eadem, quã supra utitur Metaphorã, à primitiis frugum ductã; quã tacitè nobis indicatur ratio, cur Christus primùm resuscitari debuerit; ceteri verò omnes uno eodemq; tempore, nempe tum, cùm Christus adveniet. Etenim quemadmodum ex universis frugibus primùm sola decerpi solebant primitiæ, quæ ex Dei mandato decerpenda erant, & ipsi offerenda; reliquæ verò fruges universæ ad tempus messis reservabantur, ut simul quodammodo demeterentur, & in horreum colligerentur: (nam quòd fieri posset, ut aliquid istarum in usus etiam vulgares ante messem decerpere-
tur, ejus hîc nulla habenda est ratio) sic ex universo fidelium cumulo, ac uberrimã, ut ita dicam, segete, primùm solum Christum, tanquam primitias, seligi, ac per resurrectionem Deo penitus consecrari fuit necesse; ceteri verò omnes ad idem messis tempus as-
servantur; quod quidem messis tempus erit in ad-
ventu Christi, seu, ut Christus ipse loquitur, in con-
summatione sæculi.

Matth. 13.
39, & d.

Iam verò ut ipsius rei rationem pervestigemus; intelligendum est, Christum ideò primùm, & quidem non multò post mortem suam, ad immortalem vitam resuscitari debuissè; quia is omnibus in ipsum credituris, ut sanctitatis, ita etiam felicitatis, ipsum consecuturæ, exemplum in sese exhibere debuit: ut ita omnes, cernentes, tum certam esse beatitudinis viam, ab ipso ostensam, quãdoquidem ipsemet eam ingressus, ad supremam felicitatis & gloriæ metam per-
F venerit;

venerit; tum illam felicitatem planè cœlestem ac divinam esse; viam à Christo sibi ostensam alacriter & ipsi ingrederentur, & in ea usq; ad extremum spiritum constanter persisterent.

Et hæc quidem ratio ad hunc nostrum locum maximè pertinet: quæ tamen etiam latius extendi potest. Etenim non tantùm resurrectionis ac immortalitatis promissio, in Christi doctrina nobis proposita, resurrectione ipsius illustratur ac confirmatur; verùm etiam doctrina ejus universa eadem resurrectione mirificè stabilitur: quemadmodum contrà, nisi resurrectio Christi mortem ipsius fuisset consecuta, universa ipsius religio concidisset; quemadmodum superiùs dicentem Apostolum audivimus.

Adde, quòd Christus non tantùm specimen felicitatis nostræ in seipso exhibere omnibus hominibus debuit: verùm etiam universam salutis nostræ rationem perpetuè gubernare, & eam ad exitum perducere; idq; spei ac fidei nostræ tantò magis confirmandæ causâ. Quare ipsum in Novi Fœderis initio resuscitari, & suprema potestate donari oportuit, ut omnia ipse hominibus suppeditaret, quæcunq; in salutem essent necessaria. Ad ea verò vel imprimis pertinebant, quæ ad Apostolos divinis muneribus instruendos, atq; ad Ecclesiam extruendam primò requirebantur.

Satis jam apparet, cur Christum necesse fuerit ante omnes, & brevi post mortem suam tempore resuscita-

suscitari. At cæterorum longè alia est ratio. Nam et si adhuc magis possemus confirmari in spe resurrectionis, si subinde alii atq; alii ex mortuû resuscitarentur, & ejus rei argumenta aperta, ut resurrectionis Christi, extarent: tamen, id ut fiat, non convenit, quandoquidem Christi exemplum sufficere nobis potest; & si subinde plura eaq; manifesta exempla accederent, id non esset suadere fidem, sed vel invitû etiam extorquere, vel potiùs ejus vim tollere. Qui enim dissidentiaè ampliùs foret locus? Vbi autem dissidentia ac dubitationi nullus est locus, viâ fidei perit; & vix fides ampliùs dici meretur. Aliud enim est planè scire ac videre, aliud credere. Præterea hoc pacto plurimùm ad humanâ felicitatem interesset, priùs nasci ac denasci, & tempore alios antevertere: siquidem ii fideiium, qui priùs essent vitâ sancti, priùs etiam resurgerent, ac felicitate sibi destinata potirentur. Itaq; ii, qui multû ante mundi finem seculis vixissent fideles, tot seculorum felicitatem ante eos, qui sub mundi finem exituri essent, ob solum temporis antecessum præciperent. Deus autem tantum inter eos, ob solam temporis prærogativam, in pietatis præ. o discrimen extare non vult. Quare omnes menses tempus, hoc est, adventum Christi vult expectare, ut simul omnes sua felicitate potiantur. ut ita, qui pietate æquales fuissent, præmio etiam ac felicitate pares essent. id enim divina sapientiæ est convenientius. Neq; verò est, quod quis putes, hanc moram iis, qui priùs è vitâ excesserint,

rint, molestam fore. A quibus enim abest sensus, ab
 iis & molestia. Vnde etiam intelligitur, tempus il-
 lud, quod à morte ad resurrectionem usq; fluit, respec-
 tum mortuorum pro nihilo aestimandum esse; ita ut
 propemodum perinde sit, ac si pii à morte statim fe-
 licitate sua potirentur. Omni enim medii temporis
 sensu exempto, ultimum vite huius punctum, cum pri-
 mo secuturæ vite momento, si sensum illorum spe-
 ctes, connectitur. Vnde porro sequitur, perinde illis
 fore, ac si eodem tempore vixissent, seu vitam omnes
 usq; ad Christi adventum produxissent; id quod non
 obscure etiam sacre literæ non uno loco indicant.
 Ita in maxima etiam temporis inequalitate, equa-
 litas quedam inducitur, nec cujusquam in adeundâ
 suprema felicitate deterior evadit conditio. Indi-
 casse id aliqua ex parte videtur D. Auctor Epist. ad
 Hebr. in fine cap. 11. de iis loquens, qui ante Christum
 Deo confisi fuerunt, nec tamen id, quod nobis pro-
 missum est bonum, nimirum immortalitatem, sue-
 runt consecuti, quia inquit, Deus, de nobis, nem-
 pe Christianis, melius quidpiam prævidit, ne si-
 ne nobis perficerentur, hoc est, immortales, ac
 verè beati evaderent. Melius quippiam, inquit,
 de nobis prævidit, non tam, ut videtur, quod illos
 hac in parte superaturi simus; (nisi fortè hoc ipso
 nos illi existimes antecellere, quod illi nos expecta-
 re, quamquam sine sua molestia, cogantur) quàm
 quod melior nunc nostra sit conditio, quàm futura
 fuisset, si absq; nobis illi evasisent immortales. sim-
 pliciter,

pliciter
 poti
 verò
 daq;
 nim
 stra
 ejus,
 dem
 atq;
 litur.
 tius
 plure
 denti
 perdu
 scita
 rentu
 min
 excit
 fvetu
 dei n
 jam
 illa v
 li, q
 prim
 loco
 ac do
 omne
 carne

placiter quidem, si nobis exclusis tanto bono fuissent potiti, idq; nobis quodammodo praripuissent: aliquo verò modo, si in tanta felicitate adeunda perfrundaq; tanto nos tempore antevertissent. Quantum enim illis felicitatis accessisset, tantum deterior nostra fuisset conditio. Non attigimus autem hic illam ejus, qua de agimus, rei rationem, quod dilata in idem tempus piorum omnium resurrectione, Christi, atq; adeo ipsius quoq; Dei glorie aliquo modo consulitur. Tandem enim res erit illustrior, tantoq; evidentius divina se in Christo exseret potentia, quando plures simul ab eo ad immortalitatem omnibus videntibus resuscitabuntur, atq; ad cœlestia gaudia perducentur. Aliter eveniret, si alii post alios resuscitarentur, & ad cœlestem beatitatem perducerentur. Nam si id occultè fieret, ceteri hominibus minimè animadvertentibus, admirationem in illis excitare vix posset: si cernentibus, tandem ipsa consuetudine res propemodum vilesceret. ut taceam fidei materiem in tot fidei documentis, ut superius jam diximus, quodammodo perire.

Hic ita explicatis, vix quicquam restat, quod ad illa verba Apostoli explicanda pertineat: postea illi, qui sunt Christi, in adventu ipsius. Nam primum satis liquet, quinam sint ii, qui Christi hoc loco esse, seu ad Christum, ut populus ad suum regem ac dominum, pertinere dicuntur. Sunt enim Christi omnes illi, qui Christi spiritum habent, quiq; adeo carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis

Jcentiū. Nam, ut idem Paulus loquitur Rom. 8. 10. si quis spiritum Christi non habet, is non est eius: unde postea infert: si autem Christus, hoc est, Spiritus Christi, in vobis scilicet habitat, corpus quidem mortuum [est] propter peccatum, hoc est, mortuum est peccato, ita ut peccatum ei amplius imperare, & eo pro arbitrio utinequeat: spiritus autem vita [est] propter justitiam, hoc est, vivit, ut justitiam colat, eiq; se penitus accommodet. Quod ad Galatas idem Apostolus ita extulit: Qui sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis. Quanquam rerò loca ea, quæ citavimus, de vi atque efficacia potiùs spiritus Christi in hominibus habitantū, quàm de ipso effectu loqui videantur: hoc in loco tamen, cùm de Resurrectione agitur, quæ iū, qui Christi sunt, cum ipso Christo sit communis, ac porrò supremam felicitatem illi afferat; pro concessio sumitur, illos ita vixisse, prout ipsorum status & conditio, seu major religio, ac spiritus Christi in illi habitans exigebat, eosq;, ut alibi loquitur Apostolus, dignè ambulasse Domino, dignè Evangelio, dignè Deo, qui ipsos vocaverat ad suum regnum & gloriam.

Idem intelligit Apostolus 1. Theß. 4. 14. cùm dicit, Deum eos, qui obdormierunt per Iesum, (hoc est, secundum præscriptum Iesu Christi seu cum religione Iesu Christi, eam usque ad ipsam mortem firmiter retinentes, & ei convenienter viventes,) acturum seu ducturum, hoc est, è morte reducturum, vel collecturum, unà cum ipso.

Ex

cap 5. 24.

Eph. 4 1.

Phil 1. 27.

Colof. 1 10.

1. Theß. 2. 12.

Ex his autem intelligi potest, Christianis hominibus propriè destinatam esse illam gloriosam resurrectionem, & ad eos peculiari quodam jure pertinere; ad eos autem, qui ante Christum vixerunt, non eodem jure: cum iis felicitas ista non fuerit aperte promissa. Perinde ergo accidet, atque in convivio, ad quod certi hospites fuerint invitati, quibus tamen plures postea, hospitii liberalitate, accedant convivæ. Convivium quidem eorum causâ, qui invitati fuerant, vel solum, vel præcipuè videtur paratum, sed eo non minus perfrui possunt etiam non invitati, quos pater familias adhibere fuerit dignatus.

Deinde quòd ait Paulus, in adventu Christi demùm resurrecturos esse homines Christianos, causam jam magna ex parte vidimus. Nam si omnes simul resurgere debent, quicumque in Christum verè crediderunt, aut porrò credituri sunt, uti ostendimus; ante Christi adventum resurgere non debent. Ad illud enim usque tempus fides durabit, aut durare ex Dei Christiq; consilio debet. Cur autem non ulterius sit ea res differenda, res satis est clara: quandoquidem Christus non nisi in eum finem apparere debet, ut unicuique pro meritis reddat præmia; & sic pios quidem immortalitate donet, impios verò eterno illo igne cruciet. Adde, quòd necesse est tum fidei vim cessare, cum Christus sese manifestet, atque adeò gloriôsè conspiciendum præbeat, ut nemo de ejus divinitate, nemo de religionis ipsius veritate dubitare ulla ratione queat; & sic nullum

amplius probitatis aut virtutis specimen edere possit is, qui ipsi fidem adhibeat, & religionem ipsius sanctissimam esse sibi persvadeat. Quare cum nullus amplius genuinæ fidei indoli relinquatur locus, & porro nec obedientiæ, quam qui tum demum Christo velit præstare; nil restat aliud, quàm ut præmium fidei ac obedientiæ piæ reddatur, quod quidem per resurrectionem continget; ceteri verò omnes contumaciæ & inobedientiæ suæ dent pœnas.

Voluit autem Deus, ut Christus hunc ipsum in finem aliquando de cælo descenderet, ut nō piū tantum, sed & impiū appareret, Iesum Christum, filium illum hominū, quem ed usque contempsissent, & cui se submittere noluisent, eum esse, qui digna cuiusq; factis præmia & decernas, & tribuat, & per quem Deus rem, quā nulla alia major ne cogitari quidem potest, exequatur. Quod ut impiū dolorem augebit, & æquitatem supplicii, quod laturi sunt, ostendet; (quandoquidem cernent, quā impie Christo fuerint adversati) ita contrā piis letitiam aliquomodo augebit: ipsi autem Christo ac porro etiam Deo, summum conciliabit honorem ac gloriam.

Absolvimus hucusque primum argumentum, quo Apostolus resurrectionis nostræ veritatem adstruit; quod quidem inter omnia est potissimum: cui tamen, ut vidimus, quadam sunt inserta, ad fundamentum ejus, hoc est, ad resurrectionem Christi confirmandam, quæ ipsa per se ad resurrectionem fidelium adstruendam satū habens virium.

Sequi-

Sequitur nunc apud Apostolum quædam veluti Digressio, cujus initium est ver. 24, & extenditur usque ad ver. 28. Ita enim Apostolus à re proposita divertit, ut nihilominus ab ea non penitus ducèdat. quâ de causa non simpliciter digressionem, sed quâdam veluti digressionem esse diximus. Etenim facta mentione resurrectionis hominum Christianorum, quæ in adventu Christi futura sit, subjicit statim, quid adventum illum Christi, & Christianorum resurrectionem sit subsequiturum. Quod dum facit, partim illustrat superiora à consequentibus; partim etiam Objectioni cuidam tacitæ, vel saltem Quæstioni, quæ hic non injuriâ moveri poterat, occurrit ac respondet; partim denique novum argumentum, quo & resurrectio nostra, & illius tempus, quanquam illa in primis, demonstratur. Interim tamen verba, quæ sequuntur ver. 29, cum antecedentibus collata, indicant; ea quæ præceperunt, veluti in Parenthesi esse legenda, & præter cæterorum argumentorum filum atque ordinem quodammodo esse posita. Satius enim apparet, verba versiculi 29, rectius coherere cum v. 23, quàm cum iij, quæ proximè præceperant. Ita namque rectè junxeris hæc verba: postea illi, qui sunt Christi, in adventu ejus, scil. resurgent. alioqui quid ii facient, qui pro mortuis baptizantur? At cum iij, quæ proximè dicta fuerant, nempe quod Filius, omnibus sibi subiectis, ipsemet sit subjiçendus ei, qui illi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus, non cohererent,

harent, quod ad sensum attinet, illa: alioqui quid facient illi, qui pro mortuis baptizantur? Quanquam cum paulò antè, ubi de abolitione mortis sit mentio, argumentum Resurrectionis nostræ contineatur, quemadmodum jam innuimus, & postea explicabimus; idè etiam cum iis aliquo modo coherere possunt. Sed jã ad rem ipsam accedamus.

- Tria videtur Apostolus asserre, Resurrectionem nostram, atque adeò etiam adventum Christi consecutura: quorum unum tamen potissimum videtur spectasse; in quo & incipit, & quodammodo finit orationem. Id verò est finis regni Christi; qui idem est cum traditione regni, ac subjectione sui ipsius Deo ac Patri. Reliquorum duorum alterum hujus est antecedens, ac requisitum quoddam necessarium, nempe subjectio plena rerum omnium Christo; in qua continetur abolitio omnium ipsius hostium, atque adeò etiam mortis: alterum verò est traditionis illius regni finis ac consequens, nempe, ut Deus sit omnia in omnibus, seu, ut postea intelligemus, Deus ipse omnia per se administret atque gubernet. Sed hoc posterius, quod inter ista tria postremum est, Apostolus breviter tantum attigit; reliqua duo fusiùs est persecutus: quia ad institutum ejus magis pertinet, & argumentum suppeditant, ad resurrectionem nostram confirmandam. Quanquam magis huc pertinet id, quod secundo loco positum est, nempe subjectio hostium Christi sub ipsius pedes, eorumq; abolitio. Sed jam singula videamus.*
- 1.*
  - 2.*
  - 3.*

Primum

Primum eorum, quæ diximus, exponitur ibi: *Postea finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri: quod infra repeti, paulo ante indicavimus.*

*Antequam autem ipsa verba penitiùs inspiciamus, videndum est, quomodo ea cum superioribus ne-
ctantur. Vix enim ea Digressionem quandam con-
tinere diximus; nihilominus tamen nexum esse ali-
quem inter ea & superiora, supra asseruimus.*

Duplici ergo ratione connecti possunt: Prior, quæ ab interpretibus nonnullis traditur, est, ut sit Occurratio cujusdam Questionis, quæ hic moveri posset. Cum enim apostolus dixisset, eos, qui sunt Christi, in adventu ipsius resurrecturos esse; querere quâ-
piam poterat: Quid ergo postea futurum est? num i-
dem erit rerum status, qui nunc est? Respondet Apo-
stolus, post illud tempus finem fore regni Christi, quod nunc administrat; finem etiam fore omnium
Legum Christi. Quanquam ii, quibus hæc conne-
ctendi ratio placet, vocem finis de fine hujus seculi,
& status in hoc mundo præsentis accipere malunt,
censentes, Apostolum ideò hæc dicere, ne quî arbi-
traretur, Christianos post suam resurrectionem in hoc
mundo iterum victuros, ac hostibus suis, à quibus
nunc premuntur, denuò saturos obnoxios.

Posterior connectendi ratio, quæ nobis magis
probat, hæc est, ut Apostolus censeatur dicti præce-
dentis rationem quandam asserre, & tacite cuidam
Objectioni occurrere. Poterat enim aliquis dice-
re: Cur in adventu Christi resuscitandos affirmas e-
os, qui

os, qui sunt Christi? cur non antè, vel pòst? Respon-
det Apostolus, idè in adventu Christi id fieri debe-
re, quia postea statim sit subsecuturus finis regni ipsi-
us. Iam verò non potest regnum Christi finire, nisi
prius omnes ipsius hostes, atq; aded etiam mors pe-
nitus ipsi fuerit subiecta aut delera: quod non alia
ratione fit, quàm quatenus in fidelibus ipsius per re-
surrectionem extingvetur. Eatenus enim tantùm,
Christi hostis est, & porro eatenus tantùm ei est sub-
jicienda, atq; extingvenda. Constat ergo, post Chri-
sti adventum demum, hoc est, postquam ù è cœlo, ad
nos, atq; inde in cœlum denuò redierit, id fieri non
debere. Cur verò id antea non fiat, ejus rei causa in-
dicatur ab Apostolo, dum ait, ultimum hostem
aboleri mortem. Nam si ante adventum Christi
fideles resuscitarentur, & sic mors, quatenus Christi
hostis est, deleteretur, non ultima deleteretur. Plurimi
enim alii hostes Christi in adventu demum ipsius pe-
nitus illi subjicientur ac debebuntur. Hec conne-
ctendi ratio quàm sit dicti Apostoli consentanea,
res ipsa indicat: ita ut vix dubitari queat, hanc pri-
ori esse preferendam.

Iam ergo ad verborum ipsorum sensum venia-
mus, qui aliquà ex parte jam est indicatus. Nomen
enim Finis nobis videtur de fine regni Christi poti-
ùs, quàm de fine alterius alicujus rei intelligendum;
vel saltem de fine rei illius, in qua Christi regnum,
tanquam pars quedam, contineatur.

Triplici enim potissimùm ratione vox Finis ac-
cipi

cipi hîc posse videtur. Primum de fine mundi, seu seculi ac statûs rerum præsentis, nulla religionis habita ratione. Deinde de fine regni Christi. Tertiò de fine rerum omnium salutis nostræ aliquâ ratione subservientium, seu præsentis illius rerum statûs, quæ ad religionem aliquo modo referuntur. Refertur autem & præsens Christi regnum, quod fidei ac spei fulciendæ, salutiq; nostræ ad exitum perducendæ à Deo destinatum est.

Prima significatio non admodum ad rem pertinere videtur: nisi fortè priorem potiùs, quàm posteriorem, hæc verba cum superioribus connectendi rationem sequi malis.

Posteriora due inter se valdè consentiunt, & utramvis sequaris, nihil aberraveris; cum utrobique Christi regni finis indicetur, qui ad rem maximè pertinet. Illud tamen obstare videtur, quòd minùs de regno Christi nominatim vox finis accipi queat: primò quòd mentio regni Christi non præcesserit; vox autem finis absolute sit posita, ac proinde ex materia subjecta demùm colligenda. Deinde quòd videantur obstare sequentia: cum tradiderit regnum Deo & Patri. Etenim si in præcedentibus subaudias tacitè regnum Christi, videretur quedam esse in verbis Apostoli redundantia. Ita enim loqui censeretur: postea finis regni Christi, cum tradiderit, aut tradet regnum Deo & Patri. Atqui traditio illa regni cum ejusdem fine reipsâ idem est.

Sed prior ratio, quæ etiam primæ sententiæ ob-

jici

hui potest, & quidem multò magis, quàm secunda, haud difficulter solvitur. Primum enim, etiam si vocem finis absolutè positam dicamus, materia tamen subjecta ad regnum Christi non obscurè nos ducit. partim quidem, quia mentio jam facta fuit resurrectionis eorum, qui Christi sunt, & ipsius Christi adventus: quæ res adeo ad regnum Christi pertinent, ut regni ipsius nomine designentur aut comprehendantur 2. Tim. 4. 1. partim verò, quia in proximè sequentibus traditio regni illius expressè commemoratur, & quomòdò Christus regnare debeat, seu quando sit futurus regni illius finis, docetur; ut ipse apostolus ostendere videatur, de regni Christi fine se hic loqui. Deinde responderi potest, vocem finis hinc absolutè positam non esse, nec tacitè subaudiendam vocem regni: sed apertè adjici talem finis illius descriptionem, quæ idem significet, ac si expressè fuisset dictum, tunc fore finem regni Christi. Id autem fiet, si ita verba Apostoli sumas, ac si dixisset: postea sequetur ille finis, quo traditurus est, vel tradere debet Christus regnum Deo & Patri, postquam nimirum aboleverit omnem principatum. Sic ad verbum ὁ τὰν pronomini relativi vim quodammodo habebis.

Hoc si admittatur, satisfiet etiam posteriori objectioni, omniq; tolletur redundantia aut nugatio, quam sensus ille videbatur inducere. siquidem post vocem finis nomen regni Christi nō erit subaudiendum. Sed eadem objectio hoc quoq; modo tolli potest,

rest,
&
diffe
cum
ba il
Dec
reg
quis
trad
us it
gnar
tia v
tant
esset
turu
lo re
psius
mod
fort
ὁ τὰ
rior

quod
pe: c
Pati
nan
we
per

est, ut dicamus, etiamsi idem sint finis regni Christi, & traditio regni Deo facta; ratione tamen duo illa differre, & ignorari à quopiam potuisse, utrum hoc cum illo necessario sit conjunctum; ita ut meritò verba illa fuerint adjecta, cum tradiderit regnum Deo & Patri, etiamsi in prioribus subaudiatur vox regni Christi post nomen finis. Potest enim aliquis definire regnare, etiamsi regnum alteri non tradat; & naturā rei inspectā, posset Christus, si Deus ita vellet, alii cuiuspiam regnum, ut loquuntur, resignare, præter ipsum. Quare non redundant sequentia verba, sed utiliter sunt ab Apostolo adjecta: non tantum ut plenius intelligeretur, de cuius rei fine esset sermo; verum etiam ut pateret, non ita cessaturum Christi regnum, ut fideles jam porro sub nullo regno atq; imperio sint; sed ut sub imperio sint ipsius Dei, ut ita Deus sit omnia in omnibus, quemadmodum infra loquitur. Et hæc posterior responsio fortasse tutior est. Nam prior propter particulam ὅταν, quæ paulò post iterum occurrit, aliquantò durior esse videtur.

Satù de voca. finis dictum est: sequitur, ut illa quoque breviter explicemus, quæ subjiciuntur, nempe: cum tradiderit, vel tradet regnum Deo & Patri.

Vox regni hoc loco pro vero imperio ac gubernandi potestate, eāq; suo modo summā, quam αὐτοκρατορία Græci vocant, accipienda est; non verò per metaphoram quandam, aut synecdochen speciei

2. Tim. 2.

12.

Apoc. 3.

21.

ciet, pro felicitate, aut statu glorioso. Nā Christus felicitatem suam, ac statum gloriosum generalius ita dictum, Deo non tradet; ac proinde hoc significatu in æternum regnaturus est. Vnde Apostolus affirmat, nos unā cum Christo regnatorios, nempe post resurrectionem; & Christus ipse affirmat, eos, qui vice-rint, unā secum sessuros in throno suo. Quibus alia similia leguntur alibi. Vide inter cetera Rom. 8. 17.

Verbum autem tradendi hoc loco id significat, quod vulgò dicere solent, resignare: quo pacto, verbi gratiā, dux bellicus potestatem à rege acceptam, & illius nomine ac vice administratam, tradit Regi, eiq; resignat, cum eam ita deponit, ut ea jam tota atq; in solidum ad Regem redeat, quæ antea ipsi fuerat communicata à Rege. Aliā nempe ratione Rex Duci potestatem illam tradere; aliter Dux Regi, dicitur. Rex enim Duci potestatem tradere dicitur, quia eam illi per se non habenti impertit ac concedit; quod nisi faceret, Dux eam sibi sumere, & usurpare jurè non posset: Dux verò eam dicitur tradere Regi, non quòd Rex eam per se non habeat, aut habuerit, etiam eo tempore, cum eam dux ille adhuc usurparet à Rege sibi concessam; (poterat enim Rex etiam per se imperatorium munus obire, aut alium quempiam ducem, alii cuidam bello gerendo preficere) sed quòd, cum potestas ea antea non penes solum esset Regem, adeoq; non à solo Rege exerceretur, sed etiam Duci illi esset communicata; postea ad solum Regem redeat, & jam in ipso penitus resideat, &

at, & ab eo solo, si neminem in posterum alium participem illius reddere placeat, administretur.

Hoc ergo modo Christus regnum Deo & Patri, hoc est, Deo illi, qui Pater est, (vocula enim &, ut alibi sæpe, non res aut personas diversas, sed diversas ejusdem personæ descriptiones connectit; seu explicandi potius, quàm copulandi vim habet,) tradet: ut nimirum summam illam potestatem ac imperium in omnia, sibi à Patre concessum, deponat, & Patri jam penitus administrandum relinquat; quod antea ipse unà cum Patre, ex ipsius dono ac concessu, administravit: ut eò totum redeat, unde promanaverat.

Quare vehementer falluntur ii, qui eo modo putant Christum regnū traditurum Deo Patri suo, quo Deus Christo omnia tradidisse dicitur, Matth. 11. 27: cum sacræ literæ plurimis in locis apertissimè doceant, Deum Christo omnia ex mera benevolentia, & suo erga eum amore, dedisse aut donasse; & tanquam superiorem cum inferiore; tanquam eum, qui omni rerum copiâ per se instructus esset, cum eo, qui iis per se careret, egisse; & Christum precibus & obedientiâ suâ, maximè eâ, quam in morte subeundâ Deo præstitit, ista à Patre suo impetrâsse. At hoc pacto Christus nullo modo Patri suo regnum tradere potest.

Similiter agunt illi, qui eodem modo volunt Deum à Christo, & Christum à Deo glorificatum: quos si sequi deberemus, statuendum etiam esset, nos

eo modo Deum glorificaturos, quo Deus nos glorificat, aut glorificaturus est, cum utrumq; in sacri literi dicatur. Quod quàm absurdum, atq; adeò blasphemum sit, nihil attinet dicere. Modus nempe & significatio specialis vocabulorum sepe ex naturâ rerum subjectarum intelligenda est.

Hic ita explicati, possemus ulteriùs pergere, nisi Objectiones quedam nobis essent diluenda, quæ sententiæ huic planissimæ objici solent ab iis, qui præjudicati opinionibus ducuntur. Objicitur ergo

Primum illud, quod Angelus Luc. 1. 33. ait, Christum regnaturum in æternum, & regni ejus finem non fore.

Deinde, indignam hanc videri, & admodum absurdam, ut loquuntur, degradationem, seu dignitatû tantæ privationem.

Cum quo conjunctum illud est, quòd videatur secuturum, Christum tunc Deum non amplius futurum; quandoquidem propter tantum imperium ac potestatem, quam nunc habet, Deus dicatur.

Ad primum jam alibi à nostris responsum est; nempe eternitatem illam regni Christi, atq; adeò exclusionem finis, seu termini, ad materiam subjectam esse referendam, atq; ad naturam regni illius, seu majoris parentium ac subjectorum, ad quos regnum Christi refertur. Dicitur enim ibi, Christo datum iri thronum Davidis Patris ipsius, eumq; regnaturum super domum seu familiam Jacobi in æternum,

ternum, & regni ejus non fore finem. Intelligendum est ergo, tam diu Christum regnaturum, quàm diu progenies Iacobi reverà exabit, sive illo nomine Gentem illam nominatim intelligas, quæ à Iacobo secundum carnem ortum ducit; sive spiritualem Israël progeniem, hoc est, Christi populum atque Ecclesiam in his terris degentem, & Israël fidem ac pietatem emulantem. Opponitur nempe hic Christi regnum tacitè regnis mundanis, atque aded etiam imperiis ipsorum populi Israëlitiçi regum; qui singuli, duràte adhuc populo, regnare cessarunt, vel morte, vel vi prohibiti, & ad alios suam potestatem transmiserunt. Quod in Christo locum habet nullum. Simile planè est illud, quod de Sacerdotio Christi legimus, quod & in æternum duraturum, & ἡ ἀρχὴ βασιλείας εἶναι, h. e. tale, quod in alium transire nequeat, secùs quàm Leviticum sacerdotium, divinus Autor ad Hebræos testatur, ac in primis cap. 7. cùm alioqui dubitari nequeat, peccato prorsus abolito, & Christianis omnibus jam plenè ac perfectè expiatis, nullum ei ampliùs locum fore.

Idem ergo de regno Christi, quod à sacerdotio ratione tantùm differre alibi docuimus, statuendum est. Est enim illud destinatum salutì nostræ ad exitum perducendæ, Ioh. 17. 2, 3. Act. 5. 31. Eph. 1. 22, 23. cap. 4. 10; & spei ac fiduciæ nostræ fulciendæ; quemadmodum inter alia Petrus indicavit. 1. Epist. cap. 1. versu 21. Quare salute nostra ad exitum perductà, cùm jam fides ac spes cessabunt; quod fiet

post resurrectionem, nobis in cælum perductis, nihil amplius opus erit isto medio, quod hunc tantum finem, & que inde resultat, Dei gloriam sibi habebat propositum.

Ad secundum respondemus, nullam hanc esse degradationem, aut de divinitate dejectionem, rebus omnibus feliciter summaq; cum laude ad exitum perductis, potestatem atque imperium, quod earum perficiendarum causâ tantum acceperis, reddere ei, à quo acceperis. Certè dux, qui potestatem belli certi gerendi à Rege accepit, non censetur de dignitate dejici, aut ullo vel minimo dedecore affici, cum, bello eo feliciter confecto, imperium Regi suo reddit. Præterquam enim quod non censetur ù de dignitate dejici, qui tempore eo, quod potestati illius præfinitum erat, finito atque exacto, eam volens deponit; gloria etiam rerum gestarum, & finis, ob quem potestas illa ei data fuerat, obtentus, in locum imperii ac potestatis, que medii tantum rationem habebat, succedit, & imperium apud eos, qui rem rectò æstimant, abundè compensat.

Ex quo etiam intelligere licet, beatitatem Christi, cujus pars aliqua in divino hoc imperio, quo nunc potitur, consistit, eo deposito, nequaquam imminutum iri: siquidem, ut diximus, finis illius imperii, nempe salus eorum omnium, qui in ipsum crediderint, cujus causâ mortem etiâ durissimam aliquando sustinuit, & cui perficiendæ nunc perpetuò invigilat; ac porro etiam gloria, que ex re tanta ad ipsum
manat,

manat, perpetuò duratura, abundè compensabit imperium illud & honorem, qui imperii illius causâ ipsi nunc exhibetur. Est enim finis optabilior mediis; eoq; obtento, media, nisi fortè alium adhuc usum habeant, ne appetimus quidem. Quod si quis contrà existimet, eum necesse est statuerè, Christum, qui Ecclesiæ sponsus est, præferre præparatoria, ut ita dicam, nuptiarum, nuptiis ipsis; & malle sponsam suam unicè dilectam cernere perpetuò afflictam, & sub gravi malorum pondere gementem, & exquisitis cruciatibus subjectam, dummodò ipse imperio potitur; quàm deposito imperio, eam gloriosam beatamq; in cœlesti, ut ita dicam, thalamo secum habere, cum eaq; nunquam finiendū gaudiū perfrui. Quod quàm absurdum sit de Christo cogitare, quivis per se cernere potest.

Ad tertium respondemus, haudquaquam securum, ut Christus tum temporis Deus esse desinat. Etsi enim Christus ob imperium, quo nunc potitur, Deus est: non tamen hæc ejusmodi Deitatis ratio est, quâ remotâ is Deus ampliùs dici nequeat. Videmus sanè, Christum etiam antequam hoc imperio potiretur, Deum jure appellari potuisse, atque adeò appellatum fuisse; quemadmodum apparet ex initio Evangelii Iohannis, & cap. 10. v. 34. & sequentibus. Neque verò credendum est, Christum post imperium hoc, quo nunc potitur, depositum, minus habiturum dignitatis ac juris ad Dei titulum usurpandum, quàm olim habuit, cum in terra mortalis degeret.

Imò eum longè majorem ac sublimiorem fore omnino consentaneum est.

Quod antequam plenius explicemus, id tantum argumentum proferre libet, quod cuius sufficere debet, ut credat, Christum post redditum Deo regnum, Deum nihilominus fore; quòd Angeli generatim omnes dii in sacris literis appellantur: quemadmodum manifestè ostendunt verba Psal. 8. 6. & 97. 8. ubi in Hebræo est nomen Deorum, pro quo Autor Epistolæ ad Hebræos unà cum Græci Veteris Fœderis interpretibus apertissimè reponit Angelos.

Hebr. 2. 7.
1. 6.

Iam verò quis negare audeat, Christo, post regnum illud suum depositum, nomen illud dignitatis competiturum, quod Angelis generatim omnibus competat? cùm potius statuendum sit, Christum omnibus omnino Angelis, atque adeò omnibus celestis illius hierarchiæ membris in æternum præstantiorem ac superiorem fore. Nam non modò, ut id fiat, nihil prohibet, sed etiam ita hoc, & amoris Dei erga Christum paterno, & sapientiæ ipsius consentaneum est, ut ejus contrarium planè absurdum censeri debeat.

Nihil prohibere ex eo pater, quod nihil vetet, quominus is, qui aliis cum summa potestate non amplius præest, nihilominus tamen dignitate ac auctoritate multum eis antecedit. Imò nulla unquam videtur esse tanta paritas, quin vel unus, vel plures reliquis omnibus, qui ceteroquin potestate pares censendi sunt, antecant.

Id au-

Id autem divino erga Christum amoris ejusdemque sapientie planè esse consentaneum, inde patet; quod videamus inter Angelos, licet sub Christi ac Dei imperio constitutos, esse multos dignitatis, imò etiam potestatis atque imperii cujusdam gradus. Vnde videmus alios appellari principatus seu principes, alios potestates, alios virtutes; & aliis tribui thronos, qui imperiorum sunt proprii; aliis dominia, ut liquet ex Eph. 1. 21: & 3. 10. Coloss. 1. 16: & 2. 10: qua de re nonnihil paulò post dicendum erit, habita Angelorum malorum ratione, à Christo abolendorum, in quibus similia reperiuntur potestatis discrimina. Et sanè ordo in tanta multitudine, tantisque exercitibus, tale discrimen omnino videtur exigere. Neque enim in hierarchia est ἀτάξια seu confusio; sed ordo potius exactissimus. Vnde facile colligere licet, simile quidpiam etiam inter fideles, cum ad immortalitatem pervenient, fore: id quod etiam nonnulla sacrarum literarum loca innuunt. Quid enim mirum, si ii, qui ἱσᾶγγελοι erunt, & cum iis in cœlestibus sedibus penitus conjungentur, ad Angelorum modum in certos ordines redigantur, & similes habeant principes, duces, atque antesignanos.

Porro autem, quemnam consentaneum est inter omnes hierarchie illius principes ordinem ac familiam ducturum, & ceteris omnibus autoritate antecessurum, ac simul istius partis hierarchie, que ex Christianis, seu fidelibus hominibus constabit, prin-

cipatum

Matth. 19.

28; 20: 23;

26, & d.

Luc. 19. 16;

& 1699.

Principatum obtenturum præter Christum, unigenitum
 ac charissimum Dei filium, Deo nunc imperio pa-
 trem, omniumq; & Angelorum & hominum re-
 gem, caput, ac Dominum? Neque enim convenit, ne-
 que adeo fieri solet, ut ii, qui maxima imperia ges-
 serunt, neque gratiâ suorum principum ulla ex par-
 te exciderunt, ab illis mox in infimorum censum re-
 digantur, etiamsi tandem imperia deposuerint; imò
 quàm diu gratiâ apud imperantes florent, princi-
 pem inter alios locum obtinere solent. Iam verò af-
 fectus Dei Patris erga Christum haudquaquam im-
 minuetur, postquam is tantum imperium deposuerit;
 cùm huius rei causa ne fingi quidem possit. Quare
 credendum est, Christum, utut omnibus absolutè,
 quemadmodum hoc sit tempore, nō imperes: semper
 tamen primum post Deum fore; & utut fortè toti
 hierarchiæ cœlesti non ita præsit, quemadmodum
 nunc aliquis Angelorum princeps suæ legioni sive
 uni, sive pluribus; nihilominus autoritate re-
 liquis omnibus principibus fore præstantiorem ac
 dignitate superiorem. Illius autem partis hierar-
 chie, quæ ex hominibus constabit, per ipsum Chri-
 stum ad tantam felicitatem ac gloriam perducti,
 consentaneum est eum fore principem eo modo, quo
 Archangeli suarum legionum. Nam ipse eorum se-
 cundùm Deum spiritalis pater est: Pater autem
 inter filios, naturæ quodam jure principatum obti-
 net, etiamsi tandem filii emancipentur, & sui quo-
 dammodo juris evadant. Is qui nos omnes redemit,
 ac san-

ac sanguine suo sibi acquisivit, quiq; nos nunc ad immortalitatem preparat ac conservat, eam nobis aliquando re ipsa daturus, beneficio hoc æternum duraturo, æternum etiam sibi tenebit adstrictos atque obligatos, ac juris illius dominici, quod nunc in nos habet, reliquias, hoc est, auctoritatem ac principatum inter omnes perpetuò tenebit. Ecquis enim ultrò ac libentissimè coram eo se non demitteret, & primas ei sponte sua non concederet, à quo beneficio verè immortali se affectum esse, non jam ampliùs credat, sed sentiat, ac æternum gaudeat? ut ne rideatur quidem aliter fieri posse: cùm reverentia, quam beneficii hujus magnitudo exigit, quaq; omnes Christum prosequuntur, principatum hunc omnino postulare videatur.

Vidimus hucusq; quomodo Apostolus primum istorum trium, quæ suprà enumeravimus, proposuerit: sequitur, ut videamus, quomodo id ipsum confirmet. Id autem facit in sequentibus usq; ad verbum 28: in quibus continetur secundum ex tribus istis, quæ Paulum hic docere superiùs diximus. Agitur enim hic inprimis de subjectione omnium hostium sub Christi pedes, & ex ea demonstratur, Christum tunc regnum hoc suum depositurum, seu Deo Patri suo redditurum, seq; illi subiecturum. Ita ergo argumentari videtur Apostolus: Cùm Christus omnes suos hostes sibi subjecerit, non est ampliùs regnaturus; seu, quod perinde est, regnum Patri suo est traditurus. Atqui tunc, cùm fideles suos ex mortuò resuscitabit,

trahit, omnes suos hostes pedibus suis subjiciet. Quare tunc temporis regnare desinet, seu regnum Deo tradet, eiq; sese subjiciet.

Majoris Propositionis sententia continetur primum v. 25, qui fundamentum quoddam est rationationis hujus Apostolicae, ubi ait: Oportet enim eum regnare, donec posuerit omnes inimicos suos sub pedes suos. Deinde v. 28, ubi ait: cum verò ei subiecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subjicietur ei, qui subjecit ipsi omnia. Sententiam autem Majoris dicimus etiam hic contineri: quia subiectio omnium, etiam subjectionem hostium includit.

Minoris autem Propositionis sententia, licet non omnino plenè, continetur verbis illis v. 24: postquam aboleverit omnem principatum, & omnem potestatem, & virtutem; ejusq; probatio subjicitur v. demum 26: ultimus hostis aboletur mors.

Utramq; autem Propositionem aliquà ratione confirmat, & Prolepsis quâdam amplificat v. 27. Omnia enim subjecit sub pedes ejus. &c.

Postquam vidimus ordinem partium in argumentatione Apostolica; nunc singula verba, eo, quo in textu jacent, ordine, videamus.

Primo ergo loco occurrunt illa, quæ diximus, Minoris Propositionis sive Assumptionis sententiam aliqua ex parte continere; nempe, postquam aboleverit omnem principatum, & omnem potestatem,

testatem, & virtutem. Ideò autem diximus ex parte tantum sententiam Minoris huius verbis contineri, quia principatus, potestates, ac virtutes illæ, non sunt Christi hostes omnes, sed certum tantum hostium Christi genus: siquidem paulò post mors quoque inter hostes Christi numeratur, quæ ex illorum principatum, potestatum, ac virtutum numero non est. Interim tamen cum illi inter hostes Christi propriè dictos primum teneant locum, sintq; omnium cæterorum potentissimi; rectè intelligitur, omnes Christi hostes ipsi tunc subiectum iri. cum hoc hostium genus ei penitus subicietur. Quod si tamen forte quispiam hac de re dubitaverit; illi probatio, quam v. 26 contineri diximus, satisfaciet.

Sed ut verba paulò propiùs intueamur, primò videndum, quidnam per principatus, potestates, ac virtutes illas intelligendum sit: deinde quo pacto sint abolendi.

Quod ad prius attinet; animadvertendum primum, voces abstractas pro concretis esse positas; hoc est, principatus pro principibus, potestates ac virtutes pro iis, qui potestate ac virtute sunt præditi ac instructi: id quod alibi in iisdem vocabulis non semel accidit. Vide loca superiùs commemorata, Eph. 1.21: & cap. 3.10: & 6.12. Coloss. 1.16: & 2.10, 15: 1. Pet. 3.22. quibus adde, Rom. 13. 1: Tit. 3. 1.

Deinde animadvertendum est, etiam si hoc loco commemoretur omnis principatus omnisq; potestas & virtus seu potentia: ea tamen verba omnino

minimo restringenda esse ad principatus, potestates, ac virtutes seu potentias Christo adversas. Demonstrat hoc manifestè quod subjicitur: oportet enim regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes ejus vel suos. Necesse ergo est, illos principes, itemq; potestate aut potentiâ præditos, de quibus hic sermo est, in numero hostium Christi contineri; & in adventu Christi eatenus sub pedes ejus positum iri, quatenus abolebuntur. Quanquam etiam hæc ipsa, de quibus agimus, verba, id satis indicant. Nam Christus in adventu suo haudquaquam abolebit principes, & potestate ac virtute præditos in exercitu Angelico. Quod enim hic aliqui de muneris ipsorum abolitione disserunt; id & à loco alienum est; (neq; enim potestates, principatus, ac virtutes Angelorum bonorum Christi hostes sunt: cum ne malorum quidem potestates ac virtutes in hostium illorum numero censenda sint, sed personæ illis rebus præditæ) & nullo modo credibile est, imò planè absurdum, Dominum Iesum in adventu suo, cum ipsemet in voce Archangeli, ut Paulus alibi loquitur, de cælo descendet, principatum bonorum Angelorum aboliturum; cujus rei ratio ne fingi quidem potest.

2. Thes. 4.
36.

Iam verò duplicis generis sunt principes isti, itemq; potestate ac virtute præditi, qui Christi sunt inimici: alii enim sunt ex numero malorum spirituum; alii ex numero hominum; multi nimirum Reges, aliiq; magistratus, qui Christianos premunt ac persequuntur. Et hi quidem omnes intelligi possunt: sed con-

sed c
pote
bas s
mè o
pud
pent
rum
citau
Tit. c
de m
vâp
usur
Ang
comi

mod
tur;
quid
toti
ut e
atq;
sing
cap
ac t
disp
ipsa

tes
lea

sed consentaneum tamen est, si non soli principatus, potestates, ac potentie Diabolicae hinc designentur, has saltem potissimum intelligendas esse; eam maxime ob causam, quod voces hae omnium creberrime apud Paulum de Angelis, sive bonis, sive malis, usurpentur; praesertim cum vel omnes, vel saltem duae earum conjunguntur: quemadmodum ex locis superius citatis apparere potest, ubi semel tantum, nempe ad Tit. cap. 3. vox principatum & potestatum junctim de magistratibus usurpatur; ac praeterea vocem δυνάμειν de magistratibus aut alio hominum genere usurpari, animadvertere hactenus non licuit. At de Angelis usurpari, apparet ex duobus locis superius commemoratis, ad Ephes. 1. & 1. Pet. 3.

Hinc ita visis, considerandum tertio loco est, quomodo ista hostium genera à se invicem distinguantur; quid per principatum, quid per potestatem, quid denique per virtutem intelligatur. Nam cum toties distinctè ista commemorentur in sacris literis, ut ex locis jam aliquoties commemoratis apparet; atque inprimis ex illo Coloss. 1. 16, ubi manifestè distinguuntur ἀρχαὶ & ἐξουσίαι; ad Ephesios autem cap. 1. & 1. Pet. 3. δυνάμεις partim à principatibus ac potestatibus simul, partim à potestatibus saltem disjunctantur; dubium relinquitur nullum, quin ipsa etiam omnia ista tria discreta sint.

Cum verò ubique, ubi principatus & potestates simul commemorantur, Principatus praeponi soleant, & ipsa etiam principatus vox aliquid in suo ge-

ſuo genere ſummum ſignificet; ſtatuendum eſt, Principes ſummum inter eos, qui hic commemorantur, locum obtinere: illiſ proximas eſſe poteſtates: hiſ deniq; ſuccedere virtutes. Etiamſi enim vox poteſtatum per ſe ita latè pateat, ut principatus etiam in ſe comprehendat: (omniſ enim principatus eſt poteſtas, atq; adeò omniſ princeps eſt etiam poteſtate prædituſ; licèt non contrà) iſ tamen locuſ, ubi principatus à poteſtatibus diſtingvuntur, nomen poteſtatis ſtrictiùſ accipi neceſſe eſt.

Cùm ergo utrumq; vocabulum, hoc eſt, & principatùſ & poteſtatis, ſit nomen imperiſ cujuſdam ac regiminis, ſeu juri, quod ſuperior habeat in inferiores: principes quidem illi ſunt cenſendi, qui ſummum in certo aliquo, ſive hominum, ſive aliarum perſonarum genere, imperium ac poteſtatem habent, ita, ut in ea à nullà alià ſui generis perſonà pendeant, eivè ſubſint.

Tales ſunt omnes Reges in terrà, aliq; Principes ſtrictiùſ ita appellati. Tales inter bonos Angelos ſunt Archangeli dicti, ſeu principes Angelorum, quos ſeptem eſſe numero & vulgariſ fert ſententia, & ex nonnullis ſcripturæ locis intelligi poſſe videtur. Tales etiam (ut ad locum noſtrum propiùſ accedamus) ſunt nonnulli inter malos Angelos. cùm Pauluſ, cap. 6. ad Ephēſ. de illiſ loquens, expreſſè dicat, nobiſ eſſe pugnam adverſuſ principes. Et ſi enim in ſacriſ literiſ unuſ nonnunquam ſoleat dici princeps Dæmoniorum; qui etiam princeps aut Deus huiuſ

7 12.

Matth. 9.

34: 12. 24.

Ioh 16. 11.

14. 30.

hujus
Ange
tame
expre
8012
um, q
ant in
auton
que e
nùſ e
ſuo g
inter
pares
torit
ordin
rumq
ſpici
cieta
quid
tem
vitat

tine
apX
dat;
co, u
cies,
rem

hujus mundi appellatur; & ceteri ipsius dicantur 2. Cor. 42
 Angeli Matth. 25. 41. Apoc. 12. 7 & 9: nihilominus
 tamen credibile est, cum Paulus dicto ad Ephes. loco
 expressè commemoret ἀρχαίς, & postea subjiciat ἐξ-
 ὁμοίαις, plures esse in illo exercitu malorum spiritu-
 um, qui summum quodammodo in suo genere habe-
 ant imperiū; ita tamen, ut unus ex illis dignitate &
 autoritate emineat, & iū quodammodo praeat. Ne-
 que enim ista auctoritatis eminentia obstat, quò mi-
 nus etiam ceteri, principes appellari, atq; adeò in
 suo genere summi censeriqueant: cum saepe fiat, ut
 inter plures principes imperii ac potestatis ratione
 pares, unus aliquis tamen reliquis antecellat. & au-
 toritate ac dignitate quādam anteciat, interq; illos
 ordinem ducat. quod exemplo Imperatoris, alio-
 rumq; Christianorum Regum ac Principum fit per-
 spicuum. Idem saepe fit inter eos, qui sœderis aut so-
 cietatis vinculo inter se sunt colligati; ubi unus ali-
 quis sœderis princeps constitui solet, cujus majesta-
 tem ceteri aliqua ratione colere ac tueri, & auto-
 ritatem sequi debent.

Iam quod ad vocem ἐξομοίαις seu potestatis at-
 tinet, etiamsi suā naturā tam latè pateat, ut etiam
 ἀρχὴν, hoc est, principatum, ambitu suo comprehen-
 dat; quemadmodum suprā monuimus: hoc tamen lo-
 co, ubi à principatu, tanquam diversa dignitatis spe-
 cies, distinguitur, strictiùs eam sumi, & indignio-
 rem ejus generis, quod aliàs hac voce propriè signifi-
 catur,

LUC. 10.
31. 32.
Ioh. 14. 19.

catur, speciem designare necesse est. Nam etsi voces generales sæpè κατ' ἐξοχὴν pro ea specie capi solent, quæ omnium est princeps: animadvertendum tamen est, cum vox generalis speciei illi, quæ omnium potissima est, opponitur, atq; ab ea distinguitur, illam pro indigniori specie poni. Sic non semel in sacris literis videas distingui Sacerdotes à Levitis, & hos ab illis: cum tamen & Sacerdotes Levitæ, seu è tribu Levi oriundi essent. Verùm quia peculiari erat Sacerdotum præ aliis tribubus suis seu Levitis dignitas, quæ ceteris carebant; ideò Sacerdotes peculiare nomen à reliquis sortiuntur, ceteri generale Levitarum nomen retinent, & sibi quodammodo proprium reddunt. Sic in sacris literis Novi Fœderis Doctores distingui solent à Prophetis & Apostolis; cum tamen & hi doctores essent, & quidem excellentissimi, quemadmodum etiam nonnunquam vocantur.

Per potestates igitur hoc loco intelligimus ex spiritibus malis eos, qui ita alii præsunt, eosq; gubernant, ut ipsi tamen superioribus subsint, veluti præfecti suorum Principum. Sic in exercitu magno, qualis etiam est malorum spirituum, præter Imperatorem, aliosvè Duces, qui integrè legionibus præsunt, reperiuntur etiam alii militum Tribuni, ac Centuriones: quibus potestas quidem est in alios, & eos gubernandi jus atq; autoritas; sed quæ à superioris potestate atq; auctoritate dependeat. Id enim ordinis ratio postulat, ut tantò commodius ea, quæ ab Imperatore præcipiuntur, effectui dari, & di-

verse

verse legiones, diversæq; turme aut manipuli, ad diversa munia exequenda adhiberi queant.

Restat vox $\delta\upsilon\upsilon\alpha\mu\epsilon\omega\varsigma$, quæ potentiam, seu vim & facultatem aliquid præstandi propriè significat. Quam significationem hoc quoq; loco dubio procul retinet; ita tamen, ut per Metonymiam intelligantur ii, qui potentiâ seu vi, robore, ac viribus ullis sunt præditi. Sumitur quidem interdum ea vox etiam pro $\epsilon\tilde{\varsigma}\theta\iota\alpha$ seu potestate: sed id & rarius fit, & huic loco non quadrat; ubi ab $\epsilon\tilde{\varsigma}\theta\iota\alpha$ vox $\delta\upsilon\upsilon\alpha\mu\epsilon\omega\varsigma$ distinguitur. Quare ii malorum spirituum hoc loco intelligi videntur, qui viribus ac robore cæteris præstant, & ad ea, quæ jubentur, præstanda atq; efficienda sunt aptissimi. Quo pacto etiam Petrus, de bonis Angelis loquens, peculiariter nominat potestates & potentias: ubi nomine potestatum etiam $\alpha\pi\chi\alpha\varsigma$ seu principatus complectitur.

1. Apoc. 7.
12.

Non est autem hic reticendum, vocabulum $\delta\upsilon\upsilon\alpha\mu\epsilon\omega\varsigma$ apud Græcos Veteris Testamenti interpretes sapissimè poni pro Hebraico chail, & exercitum significare; Vide inter innumera loca hæc pauca Exod. 14. 28: & 15. 4. Num. 31. 14. Deut. 11. 4. 1. Sam. 14. 48: interdum fortitudinem; quo pacto sæpè legas, filios aut viros $\delta\upsilon\upsilon\alpha\mu\epsilon\omega\varsigma$, hoc est, virtutis seu fortitudinis. Vide Iudic. 18. 2. & 20. 46. & 22. 10. 1. Sam. 18. 17. & 31. 12. Quare possis etiam $\delta\upsilon\upsilon\alpha\mu\epsilon\omega\varsigma$ pro exercitu malorum spirituum usurpare; vel pro illis, qui inter eos sunt pugnacissimi: quasi dicat Apostolus, unâ
H cum su-

cum supremis ducibus ac prefectis, ipsos etiam exercitus malorum spirituum universos esse abolendos.

Postquam vidimus, quid per principatum, potestatem ac virtutem intelligatur; expendendum nunc etiam est id, quod secundo loco supra proposuimus, nempe quo pacto illi Christi hostes sint abolendi. Modum ejus rei satis indicavit Christus Matth. 25. 41. ubi asserit, se aliquando dicturum impiis: abscedite à me maledicti in ignem æternum, paratum Diabolo & angelis ejus. & inferius eodem loco v. 46. eventum rei exprimens, addit, eos habituros in pœnam seu cruciatum æternum. quod etiam de Diabolo & angelis ejus, qui ad eandem pœnam sunt damnati, statuendum est. Igne ergo æterno illi Christi hostes, de quibus hic sermo est, qui quidem sunt Diabolus & angeli ipsius, vel salutem quorum nomine isti quoque continentur, cruciabuntur, & ita delebuntur destruunturque. Hoc illorum supplicium, quanquam verbis generalioribus, explicatum habes apud Petrum Ep. 2. cap. 2. v. 4. & apud Iud. v. 6.

¶ 210 Sed jam tempus est, ut ad sequentia pergamus, in quibus Major Propositio Argumenti Apostolici superius explicati, ejusve sententia primum continetur. Ea verò sunt: Oportet enim cum regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes suos, velejus.

Probaturs hoc loco, ut superius jam indicavimus,

mus, Christum tunc redditurum regnum Deo & Patri, seu quod perinde est, finem tum regni ipsius assueturum, cum aboleverit istos, de quibus hucusq; disseruimus, hostes suos. Probatio est desumpta ex Prophetia Davidi, quæ Psalmo 110. extat. Quanquam non tam verba illius adnumerat Apostolus, quam sententiam refert. Etenim loco ejus, quod est in Psalmo, Sede à dextris meis, nimirum Dei, ipse ponit verbum regnare. Deinde cum in Psalmo indefinitè fiat mentio hostium Christi, Paulus præfigit vocem omnium, omisâ interim particulâ tuos, quæ adjicitur voci hostium in Psalmo. sed ad sententiam, nec ibi quidquid adjecit, nec hic quicquam detraxit, ut paulò post explicabitur. Illa etiam mutatio ad sensum nihil habet momenti, quod in Psalmo dicitur, scabellum pedum tuorum; hic, sub pedes suos vel ipsius.

Iam quod ad verbum regnandi attinet, diximus jam supra, quid regni nomine hoc loco intelligatur. Idem autem esse regnare & sedere ad dextram Dei, explicatum est imprimis in Commentariis ad Hebr. cap. 1. ver. 3 & 13. quem locum lector inspicere, si libeat, poterit.

Cum verò additur, donec ponat; apparet, vocem donec vim suam consuetas ac genuinam retinere, ita ut denotet, rem eam, de qua sermo est, habituram finem, postquam extiterit illud, ad quod usque duratura perhibetur: quandoquidem hoc loco est positio omnium inimicorum sub pedes Christi.

Res autem, quâ de agitur, est regnum Christi. Significatur ergo verbis his, regnum quidem Christi tamdiu durare debere, quousque omnes ipsius hostes pedibus ejus subjecti nondum fuerint; sed postquam subjecti fuerint, desitutum. Nam alioqui nihil hic diceret Apostolus: quandoquidem, ut ex verbis manifestum est, probare vult, Christum regnum Deo & Patri redditurum, postquâ omnem principatum & potestatem ac virtutem sibi aboleverit. At quomodo hoc ex illo Psalmi dicto probaretur, si particula donec, ut vulgò censent, tantum significaret, regnum Christi duraturum, usque ad subjectionem hostium ipsius, non verò etiam, id postea cessaturum? Cur autem Deus eousque tantum præsens Christi imperium durare voluerit, causa superius est explicata, cum de traditione regni disereremus.

Porro quod attinet ad inimicos, quorum hic fit mentio; jam superius alicubi indicatum est, non tantum personas, sed etiam res, quæ Christo adversantur, quale est peccatum & mors, eo nomine comprehendendi: siquidem statim mors hostibus illis accensetur.

Quod verò Paulus addidit vocem omnes; id factum est ideo, quod indefinite locutiones universalibus, saltem plerumque, equipolleant. Quare cum in Psalmo indefinite inimicorum seu hostium Christi fiat mentio, omnes ejus hostes significari intelligimus. Quanquam alia quoque ratione id fulciatur in sequentibus Apostolus; nimirum quia idem

Prophe-

Prophe-
sti s
porro
intell
um h
L
sti, c
quâ
stum
zur.
profl
care,
aut c
jectio
Iosua
care
signu
L
mai
cina
noste
& A
ad r
Qua
Chri
rine
& ip
mod
rani

Propheta testatur, Deum omnia pedibus Christi Psal. 8. 7. sti subjecisse. Si omnia; ergo & omnes hostes. ac porro dictum Psalmi 110. de hostibus universis rectè intelligitur: præsertim cùm facile appareat, omnium hac in parte eadem rationem cõditionemq̃, esse.

Deniq̃, cùm ait de positione sub pedes Christi, de perfectissima eorum debellatione loquitur: quâ fiat, ut jam ne hiscere quidem adversus Christum audeant: quod certè fiet, cùm penitus delebuntur. Metaphora ducta est ab iis, ad quorum pedes prosternuntur devicti hostes, ita quidem, ut eos calcare, si velint, possint, aut etiam scabelli vice, equos aut currus conscensuri illi utantur. Huiusmodi subjectionis exemplum habes apud Iosua cap. 10. ubi Iosua præfecti militum præcepit, ut pedibus suis calcarent cervices quinque regum à se devictorum, in signum ac monumētum subjectionis hostium ipsorū.

Laxiùs aliquantò accipitur subiectio illa omnium rerum sub pedes Christi, de qua vaticinatur David Psal. 8. & ex eo repetit Apostolus noster & hoc loco ver. seq. & ad Eph. 1. ver. 22. & Autor Epistolæ ad Hebr. 2. 8. Illa enim subiectio ad res, præter Deum omnes, nullâ exceptâ, refertur. Quare per se atque absolutè sumta, nullam ejus, quæ Christo sic subicitur, contumeliam ac pœnam continet: siquidem etiam ad homines Deo charissimos, & ipsos denique Angelos extenditur. Sed tantummodo significat summam atque absolutam imperantiū potestatem in res personasq̃, subiectas, & hu-

millimam harum, quam illi debeant, observantiam
atque obsequium. Interim tamen cum accommoda-
tur ad Christi hostes atque inimicos, hostilem illam,
ut ita dicam, subjectionem, quæ cum inimicorum de-
dictorum contumelia, pernicie atq; interitu conjun-
cta est, designat, aut complectitur. Nam pro natura
ac conditione rei subiectæ, aliquo modo varia est.

Est autem hoc loco animadvertendum id, quod
jam antea indicavimus, duobus modis legi verba
hujus loci ultima posse. Alii enim legunt, sub pe-
des suos, & sic verbum posuerit ad ipsum Chri-
stum referunt; alii verò sub pedes ejus, & sic ad
Deum verbum ponendi referunt. quæ diversitas
tantum pendet ex diversitate aspirationis pronomi-
ni $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$, quod spiritu aspero notatum significat
sui ipsius, seu suos voci pedes hoc loco conjun-
ctum; spiritu autem leni notatum denotat ejus. U-
traq; lectio facile admitti potest: quandoquidem u-
traq; cum veritate consentit. Nam & Deus est, qui
hostes Christi pedibus subicit; & Christus, qui sibi.
Ille, quia Christo tum potestatem hanc tum vires, eos
sibi subijciendi largitus est; hic, quia potestate hac
& virtute à Patre acceptâ, eos sibi reipsâ subijciet.
Vnde in Psalmo quidem ipse Deus ita loquens intro-
ducitur: sede à dextris meis, donec ponam, vel
posuero inimicos tuos scabellum pedum tuo-
rum: quod & Christus, & Petrus ex eodem repetit.
Quò respiciens Divinus Autor ad Hebræos dicit,
Christum expectare, donec ponantur, intellige à
Deo,

Matth. 22.

44.

AQ: 2.34,

3.

Deo,
post
hosti
mus,
pora
form
nobis
omnia
nim,
pora
ille e
dam
phus
eos s
re au
centi
victo
quen
I
debe
No ip
actio
quia
fit a
tran
ipso
gnat
at: p
firm

Deo, inimici sui scabellum pedum suorum. *A.* Hebr. 12.
 postolus verò noster ad Phil. 3. versu ultimo de ista
 hostium subjectione loquens, quæ, ut mox intelli-
 gemus, tum perficietur ac consummabitur, cum in cor-
 pora nostra humilia glorioso suo corpori reddet con-
 formia, & sic ultimum hostem, nimirum mortem, in
 nobis penitus exstinguet, ostendit Christum ipsum om-
 nia, ac porro etiam hostes, sibi subiecturum. At e-
 nim, eum ita, ut dictum est, transformaturum cor-
 pora nostra, secundum efficaciam, quæ potest
 ille etiam subicere tibi ipsi omnia. Simili quâ-
 dam ratione Deus olim Davidi pedibus subiecit i-
 ipsius hostes, ut legimus 3. Reg. 5. v. 3. quatenus Davidi
 eos subiaciendi vires ac potentiam dedit, & ei in hac
 re auxilio suo præstò fuit. Neq. enim Davidi quies-
 centi, & nihil, quod ad eam rem pertineret, agenti,
 victos hostes subiecit Deus; sed strenuè pugnanti,
 quemadmodum sacra historia satis testatur.

Dubium autem est, utram lectionem præferre
 debeas alteri: sed tamen multò probabilius est, Chri-
 sto ipsi hanc hostes sub pedes ponendi seu subiaciendi
 actionem hoc loco tribui, quàm Deo. partim quidem,
 quia in sententia dicti huius è Psalmo petiti, nulla
 fit ab Apostolo mentio Dei, qui Christum ad dex-
 tram suam sedere, seu regnare jubeat, ut in Psalmo
 ipso fieri videmus; sed tantum ipsius Christi, qui re-
 gnare usq. ad subjectionem hostium omnium debo-
 at: partim verò, quia in præcedentibus, quorum con-
 firmandorum gratiâ hoc è Psalmo testimonium ci-

ratur, non Deo, sed Christo abolitio omni principatus, potestatis, ac virtutis, nempe hostilis, fuerat tributa que cum in positione hostium sub Christi pedes contineatur; omnino consentaneum est, hanc quoque Christo potius, quam Deo, hic tribui. Neque verò refert, quod verba Psalmi aliter sonent. Vidimus enim jam antea, Paulum hic non annumerare verba, sed sententiam appendere, atque exprimere. Quid ergo mirum, si in verbo quoque ponendi sensum magis, quam verba, sit secutus, scopo orationis id quodammodo postulante. Sed de hiis satis.

§ 26.

Veniendum nunc est ad verba sequentia: Ultimus inimicus aboletur mors: in quibus sententiam Assumptionis Argumenti superius explicati contineri diximus; de quo nunc nihil addimus, contenti verborum vim hoc loco explicasse.

Per Mortem hic intelligitur Mors, seu vitæ privatio absolute, nulla habita ejus rei ratione, quod sit vel temporalis vel æterna. Æterna foret, nisi destrueretur seu aboleretur. Itaque ipsa abolitione temporalis sit. Aboletur præsens, consuetæ sacris Scripturibus enallage pro futuro abolebitur poni, res ipsa unumquemque admonet. Eatenus autem mors abolebitur, quatenus Christi hostis revera est. Christi verò hostis est, quatenus fideles ipsius servos hominesque pios premit, iungit, nocet. Nam quatenus à Christo impiis infligitur, eatenus non hostis fungitur munere, sed ministri.

Cum autem dicitur, ultimus hostis aboletur,

tur, particula ultimus Adverbii vim habet potius, quam Nominis adjectivi, cuius formam habet. Perinde ac si dictum fuisset: mors inter hostes postremò abolebitur. Neq; enim hoc loco Paulo id tantum dicendum erat, mortem, quæ sit ultimus Christi hostis, aboleri seu abolitum iri; sed eam ultimo demum loco abolitum iri; atq; aded, eâ destructâ, nullum ex Christi hostibus restitutum ampliùs, qui non fuerit destructus, ac pedibus ipsius subjectus. Vnde consequitur, nihil restitutum aliud, quàm ut regnum Deo & Patri tradat. Sic non semel nomina ordinem aut tempus significantia adverbiorum vim habent. Sic de Andrea dicitur Ioh. 1. 41. quod primus invenit fratrem suum Simonem, i. e. primum. vide etiã cap. 5. 4: & 8. 7: & 20. 4, 8: & 1 Tim. 2. 13: & 1 Ioh. 4. 19. Atq; in ipsa voce ἐσχάτη exemplum habes apud Marcum cap. 12. 22. novissima seu postrema omnium defuncta est & mulier. pro quo Matth. 26. 27. Luc. 20. 27.

Interim tamen haud putamus negandum, nomen istud Adjectivum aliquo modo etiam vim suam retinere, ita ut dicere voluerit Paulus, mortem, quæ ultimus sit Christianorum hostis, hoc est, ultimò illos invadat, eosq; sibi ad tempus subjuget, ultimò etiam delendum esse; ut ita prius illud posteriori quædam sit ratio, & utrumq; eodem nomine indicetur. Neq; enim novum est in sacris Literis unâ vocem duas significationes, quarum altera ex altera sit apta, habere:

Disput. de
satisfactio-
ne Christi.
cap. I. p. 75,
76, 91, 96.

bere: quemadmodum alibi docuimus.

Verum hoc loco non exigua nobis oboritur difficultas, quo pacto dici queat, mortem postremo loco esse abolendam. quandoquidem satis ex sacri literi constare videtur, prius resuscitandos esse homines pios, & reliquos, qui superstites ex fidelibus reperti fuerint, immutandos, & immortalitate induendos, antequam impii, qui sanè hostes Christi sunt, igne æterno crucientur, & Diabolus cum Angelis suis aboleatur. Diximus autem abolitionem mortis in resurrectione fidelium reverà constitutā videri. Ea ergo reliquorum hostium Christi abolitionem anteceder.

Respondendum censemus, non idèò dici mortem ultimò delendam, quòd ipsius abolitio, si tam exiguum temporis discrimen attendas, quod rebus ultimo illo die perficiendū interceder, ultimo loco sit finienda; sed quòd ultimò demum incipienda, simul ac finienda, exigui illius, quod sequetur, temporis ratione nulla habita.

Quod ut rectius intelligatur, animadvertendum est, primùm, alios hostes Christi, jam ante ultimum illum diem incipere deleri. Nam Diabolus quidem cum suis angelis aboleri jam cœpit ab eo tempore, ex quo Christus à mortuis resuscitatus in Dei solio confedit: non quidem substantiæ habitâ ratione; sed virium ac potentie. Quò pertinet illud divini Autoris, cum ait cap. 2. 14, Christum participasse carnem & sanguinem, ut per mortem aboleret eum, qui mortis habet imperium vel robur, hoc est,

Diabo-

Diab
git
mort
quod
ante
huj
fora
mne
nunc
servi
rann
Infla
nue
hact
mori
zrah
fese
prab
Prin
dem
ad E
ad C
dun
quo
Non
ipfi
host
sau

Diabolum; & quæ sequuntur. Neq; enim de re ibi agitur ultimo demum die exiturâ; sed de eâ, quæ Christi mortem mox fuerit subsecuta. Est autem hoc illud, quod Dominus Iesus apud Iohannem cap. 12. paulo ante mortem dixit: Nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps huius mundi ejicietur foras: & ego, cum exaltatus fuero de terrâ, omnes traham ad me ipsum. Quasi dicat, instat nunc tempus, cum mundus ab injustissimâ Diaboli servitute in libertatem vindicabitur, & ut ipse tyrannidem excutiat, facultas ei dabitur amplissima. Instat nunc illud tempus, cum ipsius potentia immineatur, ipseq; ex mundo, tanquam arce suâ, quam vi hactenus tenuerat, ejicietur. Ego enim cum crucis mortem perpassus fuero, omnes homines ad me pertraham, seu ex servitute Satane exeundi, & mihi sese adjungendi, causam & occasionem omnibus præbebo maximam atq; amplissimam. De eodem Principi mundi iudicio loquitur Christus apud eundem Ioh. cap. 16. 11. Vide etiam Apostolum nostrum ad Eph. 4. 8. quem locum confer cum cap. 2. Epist. ad Coloss. v. 15.

Quod de Diabolo diximus, idem etiam censendum est de hominibus impiis Christo adversantibus; quos subinde delet Christus, & pedibus suis subjicit. Non finietur tamen res penitus, nisi in adventu ipsius, tum nimirum, cum mors, ultimus fidelium hostis, in ipsis delebitur, & sic nulla erit amplius causa hostes ceteros ferendi; qui ideo tam diu tolerantur,

rantur, ut Christianorum cum iis pugnantium ac dimicantium fides ac pietas exerceatur, & in hac lucta clarissime effulgeat. Hac causâ sublatâ, nihil restabit ampliùs, quam ut igni isto inextingvibili ipsi met penitus extingvâtur. Tolleitur autem hæc causa, pii resuscitatû, & immortalitate donatû. Tunc enim & fides cessabit, & pietatû lucta, cum perfectum victoriæ præmium fideles referent. Deinde animadvertendum est, simul atq; pii fuerint partim resuscitati, partim immutati, atq; cum illi in ætrem, ut occurrant Domino, rapti, mundum hunc Domini potestati accensû conflagraturum, & ex igni impios cruciatû iri, ut ex Petro satû liquet. Cruciantur autem eodem cum demonibus igne. Quare exiguum admodum inter abolitionem mortû, quæ resurrectione fidelium continetur, & plenam cætorum hostium destructionem intercedet: cum eorum abolitio longo antè tempore cæperit. Hæc verborum Apostoli sententia scopo ipsius abunde sufficit, qui est ostendere, morte deleta mox securum regni Christi finem; quandoquidem omnibus hostibus subjugatû, regnum ipsius cessare debet: deleta autem morte, quod postremo fiet tempore, omnes hostes vel jam antè deletos, vel eodem saltem tempore penitus deleri oportet. Simul & illud intelligitur, unde primû est in hunc sermonem dilapsus Apostolus, resurrectionem piorû Christi adventum antecedere non debere. Quandoquidem in ea continetur abolitio mortû: hæc autem ante adventum Christi fieri

fieri non debet: quia eam proximè consequi debet finis regni Christi. Finis autem regni Christi adventum ipsius non debet antecedere, sed consequi. Cum iudicium, cuius causâ venturus est, sit regni seu gubernationis ipsius pars præcipua & maximè illustris. Vnde & regnum appellari suprà vidimus.

Transeundum nunc est ad sequentia verba, in quibus est probatio quadam, tum Majoris Propositionis argumenti Apostolici, quatenus in eâ affirmatur, omnes inimicos Christi pedibus ipsius esse subjiciendos; tum Minoris, cuius sententiam diximus comprehendere v. 26. Poterat enim aliquis dicere, cum in Psalmo 110. indefinitè asseratur, hostes Christi esse ipsi subjiciendos, non esse necesse, ut id de omnibus prorsus ipsius hostibus intelligatur; vel saltem non ita latè hoc esse extendendum, ut etiam mors eorum nomine comprehendatur, quæ Christo sint subjicienda; ac porro finire posse Christi regnum, ac Deo ab ipso tradi, etiamsi mors non deleatur, nec fideles ex ipsius faucibus eripiantur. Quare ne argumentum, quo hoc loco resurrectionem fidelium adstruere voluit Paulus, labefactaretur; ideò docet, omnes prorsus hostes Christo esse subjiciendos: quandoquidem omnia, quæcunq; sint præter Deum, ei subjicienda esse, alibi idem Psalter testetur.

Citat ergo primum Apostolus Davidis testimonium: quanquam, ut antea quoq; v. 25 fecerat, suppresso auctoris nomine, utpote omnibus vulgò notis: deinde tacita cuidam Objectioni occurrens, testi-

monio

monio illi aliquam lucem affert.

Prius facit ibi: Omnia enim subjecit, scilicet Deus, sub pedes ipsius. Non expressit nomen ejus, qui subiecturus sit, quia & ex Psalmo, & ex re ipsa notum id erat omnibus.

Via autem Argumenti est in voce omnia, quam tam latè extendendam esse in sequentibus docet Paulus, ut nemo, nisi Deus ipse, qui Christo subjecit omnia, sit excipiendus. In ipso quidem Psalmo, si literalem, quem vocant, sensum spectes, vox ista ad res tantum terrenas extenditur; quarum genera precipua, animantes nimirum omnes, statim declaranda rei gratiâ subjiuntur, Oves, inquit, & boves, universa illa, & bestias etiam agri, volucres etiam cœli & pilces maris, quicquid transit semitas maris. Sermo enim est, isto sensu, de homine terreno: itaq; ad res etiam terrenas restringenda sunt illa omnia, quæ ei subiecta dicuntur. At sensu mystico sermo est de homine cœlesti; cujus pedibus cùm omnia subiecta dicuntur, non tantum terrestria, sed cœlestia etiam subiecta esse, intelligendum est; arg. ita tantò laxior & amplior est vocis illius universalis significatio, quantò amplior est cœli, quàm terræ, ambitus. Omnia nempe simpliciter sunt intelligenda, eo solo excepto, cujus natura omnem subjectionem respicit, & cujus majestas tanta est, ut nemini ullo pacto subjici debeat: qui quidem est Deus, qui omnia Christo subjecit.

Porrò autem in eorum numero, quæ subjici cui-

piam

piam
ipso
Christo
fenda
ei sub
inprin

Deum
men
verba
subjed
est, D
re cer
tim c
enim
terre
& lo
buit c
liquo
ac po
subju
rus e
nem
effect
dune
quar
xu h
enim
sed c

piam possunt, est etiam mors. Docuit enim Deus in ipso Christo, subjici eam posse; & cum ea fidelibus Christi noceat, hostis tum ipsorum, tum Christi censenda est. Quare non modo potest, sed etiam debet ei subjici; siquidem omnia ei sunt subjicienda, atque inprimis ipsius hostes ei sunt subjugandi.

Quod autem David, & cum eo Apostolus dicit, Deum subjecisse Christi pedibus omnia; cum tamen & antecedentia & consequentia hujus loci verba ostendant, nondum omnia pedibus ejus esse subiecta, sed olim demum subjicienda; intelligendum est, Davidem quidem, solito Prophetarum more, de re certò futura, tanquam de præterita loqui; præsertim cum literalis sensus præteritum postulare: (jam enim Deus ab ipso mundi initio homini res omnes terrenas subjecit.) Apostolus autem Davidi verba & loquendi formam retinuit. quanquam aliam habuit causam, cur ita loqueretur. Res enim ipsa jam aliquo modo facta est, quatenus Deus Christo tum jus ac potestatem, tum vires ac potentiam omnia sibi subjugandi, ac pedibus suis subjiciendi, re ipsa largitus est. Verba ergo quatenus præteriti significationem habent, intra vim & efficaciam consistunt, & effectum, qui paulatim consequitur, nondum includunt. Nam ceteroquin etiam effectum certò consequuturum quodammodo comprehendunt, ut ex nexu horum verborum cum antecedentibus patet. Vult enim, ut diximus, ostendere, non quosdam tantum, sed omnes Christi hostes, uti asseruerat, ac porro e-

tiam

tiam mortem Christo re ipsa subjectum iri. & sequentia etiam, quæ ex his apta sunt, de subiectione, quæ actu ipso fiat, loquuntur.

De illâ loquendi formâ, subjecit sub pedes ejus, diximus jam antè ver. 25.

Porro objectioni tacite occurrens Apostolus, & vocem omnia aliquâ ratione explicans, ita loquitur: Cùm verò dixerit, seu dicat, quòd omnia subjecta sunt; manifestum, quòd extra eum, qui subjecit illi omnia. Audiens enim quicquam, præsertim adversarius, qui verba Apostoli cavillandi, aut calumniandi ansam captaret, citari ab ipso verba Psalmi, omnia subjecit sub pedes ejus, nempe Christi, omissis sequentibus quæ dictum universale restringant, dicere potuisset quid audio? num etiam Deus Christo subjiçietur? Respondet Paulus, non debere id cuiquam in mentem venire. Nimis enim manifestum esse, excipiendum esse illum ipsum, qui omnia Christo subjecisse dicatur. non modo quia consuetudo loquendi fert, ut, cùm aliqui dicitur fecisse quippiam, quod ad res omnes spectet, is ipse, qui id fecisse aut per quem id factum fuisse dicitur, omnium istorum numero eximatur; sed multò etiam magis, quia res ipsa unumquemq; monet, Deum ambitu istorum omnium quæ Christo subjiçienda sint, nec debere, nec posse comprehendi. Sic cùm Deus dicitur creâsse omnia, aliâq; similia, certè ipsum excipi, nec omnium nomine comprehendi, ad eò est manifestum, ut ne monere quidem sit opus.

Sed

Sed si
prebe
cense
quam
sa. Q
verba
necti,
quam
lus pr
rellig
tùm a
prebe
Chris
lus, qu
vidi
nim
omi
quod
quæ
ne sa
trati
Itaq;
atqu
lus,
hunc
sed o
dos e
res C
mer

Sed si à Deo discedas, nihil est usquam, quod hâc comprehendendi non debeat. Omnia Christo subiecta esse censendum est, quæ modò naturâ suâ subijci cuiquam possunt. Possunt autem præter Deum universa. Quo loco non est reticendum, quòd videantur verba hæc etiam paulò aliter cum superioribus connecti, & ad scopum Apostoli accommodari posse, quàm hucusq; à nobis factum. Poterat enim Apostolus pro concessio sumere, neminem esse, qui non intelligeret, Deum hic esse excipiendum; & illud tantùm urgere, omnia præter Deum esse his verbis comprehendenda, seu nihil non, uno Deo excepto, esse Christo subiectum. ut ita idem revera dicat Apostolus, quod D. Autor Epist. ad Hebr. quicùm eadem Davidi verba altiùs repetita citâset, subiicit: In eo enim quòd omnia ei subjecit, nihil dimisit (seu omisit) non subiectum ei, hoc est, nihil excepit, quod homini non subjiceret. Ibi cùm simpliciter loquatur, nulla adhibita limitatione, nec ulla mentione facta Dei, qui sit excipiendus; apparet, eum arbitratum esse, neminem id per se non intellecturum. Itaque tantùm vim vocis universalis omnia urget atque explicat, quod & hic facere poterat Apostolus, eum in finem, ut ostenderet, rectè se adduxisse hunc Psalmi locum ad demonstrandum, nò aliquos, sed omnes Christi hostes, Christi pedibus subjiendos esse; idq; non tantùm ad personas, sed etiam ad res Christo adversas atque inimicas, in quarum numero vel præcipuè mors est, extendendum esse. quãdoquidem

cap. 2. 6.

doquidem omnia illa, universa præter Deum comprehendant, sive res sint, sive personæ. Res autem ac personas Christo inimicas ita ei subijci necesse est, ut ab eo deleantur ac perdantur. Illud tantum huic sententiæ ob stare videtur, quod Apostolus vel expresse non repetierit vocem omnia, vel verba alia idem significantia non posuerit, ante illa extra eum qui subjecit illi omnia, hoc modo: cum verò dicat, quod omnia subiecta sunt; manifestum est, quod omnia præter eum, qui subjecit illi; seu eo propè modo, quo Auctor Epist. ad Hebræos: quod nihil omiserit, vel omissum aut exceptum sit præter eum, qui subjecit illi omnia. Etsi enim ex superioribus vox omnia, imò & verbum subjecit, vel eius passivum subiecta sunt, repeti possit; nec possit tantum, sed & debeat, priori licet interpretatione, seu magis connectendi ratione retenta; & ingrator fuerit repetitio eiusdem vocis quæ in fine quoque versiculi denuò ponitur, futura; tamen quia vix sententiæ in ea præcipue contineretur, expresse videtur fuisse repetenda, aut id, quod idem valeret, aperte dicendum. Illud enim non admodum est verisimile, quod quis hic fortasse dicere posset, ita distinguenda Apostoli verba, quod præter eum, qui illi subjecit, omnia: quasi nimirum vox ultima omnia connecteretur non cum proximo verbo subjecit, sed cum præcedentibus; quasi dicat, manifestum est, quod omnia ei subiecta sint, præter eum qui illi subjecit. Sed de his lectoris iudicium esto.

Hu ita

Hic ita dictu Apostolus breviter repetit id, quod de rebus omnibus Christo subji- ciendis hucusque dixerat, & ad id, quod primo loco proposuerat, rediens, alius, quam antea, verbis docet, eum traditurum regnum Deo & Patri; seu magis, id, quod traditionis illius consequens quoddam est, exprimit, nempe, quod Christus Deo subji- ciendus sit; cuius etiam rei finem attexit. Id autem totum sit ver. 28. ubi primum ait: cum verò ei, id est, Christo, subiecta fuerint omnia, hoc est, cum illi omnia re seu actu ipso fuerint penitus subiecta. Ex quo satis apparet, cum antea dictum fuit, Deum Christo subiecisse omnia, id, quatenus in prae-teritum respicit, non de actu, sed de potentia seu vi atque efficacia, ei in hunc finem concessa, intelligendum esse.

Deinde subiungit Apostolus, tunc (nempe cum subiecta fuerint Christo omnia) etiam ipse Filius subji- cietur ei, qui subjecit ipsi omnia. Male, nostro iudicio, haec verba accipiunt illi, qui hunc eorum esse putant sensum, etiam tunc Christum subiectum fore Deo: quasi dixisset Apostolus: non tantum nunc Christus subiectus est Patri, cum sibi nondum omnia re ipsa habet subiecta, sed etiam tunc, cum omnia ipsi penitus subji- cientur: qui sensus plane est à verbis ac mente Apostoli alienus, imò ei cōtrarius.

[Haec enim Auctor ipse Cōmentarium hunc recognovit: cetera quae sequuntur ab illo cognita nō sunt.]

Nam primum non ait Apostolus, etiam tunc ipsum Filium subiectum fore ei, qui subjecerit ei omnia,

ei omnia, sed tunc etiam ipsum filium ei subiectum fore. Particula enim $\kappa\alpha\iota$ seu etiam non coheret cum precedenti vocula $\tau\omicron\tau\epsilon$, id est, tunc, sed cum sequenti $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$. Nam aliàs particula $\kappa\alpha\iota$ in Græco textu præponi debuisset vocula $\tau\omicron\tau\epsilon$, non postponi. Non enim Græcis $\tau\omicron\tau\epsilon$ $\kappa\alpha\iota$ significat etiã tunc, ut isti volunt. Deinde particula $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$ emphasin illam suam, quam habet, propemodum amitteret. Hoc enim vult dicere Apostolus: non tantùm omnia subiicienda esse Dei Filio, sed ipsum etiam Dei Filium Patri, qui ei omnia subjecerit. Præterea non videretur Apostolus dicturus fuisse $\acute{\upsilon}\omega\tau\alpha\chi\acute{\alpha}\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$, id est, subiicitur; sed potius $\acute{\upsilon}\omega\tau\epsilon\tau\alpha\chi\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma\epsilon\varsigma\epsilon\alpha\tau$, subiectus erit. Illud enim subiectionem, quæ tum demum fieri incipiat, significat; hoc verò durationem subiectionis jam antea existentis. Adde quòd Apostolus procul dubio significare voluerit, id, quod antea dixerat, Christum redditurum regnum Deo & Patri, vel saltem ejus consequens quoddam exprimere. At id nō foret, quòd etiam tunc subiectus Deo mansurus esset Christus, cū hoc ex illorum sententia perpetuò antecesserit, inò credibilius ponatur, antea Christum subiectum fuisse, quam tunc, cū illi subiicientur omnia, subiectum fore. At si hoc dicere velis Apostolum, Christum, qui nunc ad dextram Dei sedens unà cum ipso regnet, postea non amplius imperaturum, sed regno tradito ei, unde acceperat, ipsummet ipsius imperio fore subiectum, videbīs hanc
 subiectio-

subjectionem traditionis illius quoddam cōsequens
esse, quod ipsum novam quandam rationem nobis
suppeditat. Etenim cū subjectio hoc loco maxi-
mam denotet ad parendum alteri obligationem,
non cadit in eum, qui alteri imperio ac potestate
par sit; praesertim iis ipsis in rebus, quarum respectu
imperio potitur, utut tandem ab altero imperium
acceperit. At verò Christus unà cum Deo nunc im-
perat, eiꝯ potestate, praesertim in rebus ad Ecclesi-
am ullo modo spectantibus, par est, licet id imperium
ab ipso Deo acceperit. Denique non benè cohere-
rent verba sequētia, ut sit Deus omnia in omni-
bus: quod postea melius apparebit, ubi veram eo-
rum sententiam explicuerimus.

Nunc illa ipsa, de quorum sententia disputa-
mus, verba, aliquantò fusiùs explicemus. Intelligen-
dum igitur est, subjectionem talem hic intelligi,
qualis est subditi erga suum magistratum, utut ille
ipse subditus in alios iterum aliquam potestatem
habeat, sed in cuius usu ac exercitio penitus à supe-
rioris voluntate dependeat: ita, ut vel sine superioris
jussu peculiari nihil queat agere; vel, si quid agat,
illud semper à superiori irritum fieri queat, ita ut
nihil istorum sit ratum, nisi superior approbaverit
ac ratum habuerit. Hac vera & propriè dicta est
subjectio. Hac in Christum, respectu Dei, nunc non
cadit, nec cades, quàm diu ad dextram Dei sedebit.
Etsi enim vox Graeca ὑποτάσσεται propriè signi-
ficet subordinationem; Scholastici autem subordi-
nationem

nationem latissimè extendentes quamvis dependentiam unius ab altero hoc nomine designent: non tamen eo modo vox Græca solet accipi, præsertim in communi loquendi consuetudine; ad quam se Scriptores sacri applicant: sed ea est vocis illius vis, quam nos paulò antè explicuimus; quod faciliè intelliget is, qui sacrarum Literarum loca, ubi ea extant, percurrerit. Itaque quod Deus ille summus, qui Christo omnia subiecit, aliquam semper præ ipso etiam secum imperante prærogativam habeat, quodq; Christus ita imperet, ut Dei nomine faciat, quicquid facit, ejusque voluntatem de salute nostra, quæ generaliter est ipsi jam olim præscripta, exequatur, id ad ὑποτάξις seu subjectionem illam Christi, de qua hic sermo est, non sufficit; cum nec in singulis rebus, modò adversus leges regni generaliter nihil fiat, Dei nutum ac voluntatem expectare cogatur Christus; nec quicquam eorum, quæ ipse statuerit, irritum aliqua ratione fieri jam olim Deus voluerit. Sed alia erit ratio ejus auctoritatis aut potestatis, quam Christus olim, tradito regno, habebit, vel in universam hierarchiam cœlestem, vel saltem in fideles suos jam beatos: de qua superius dictum est satis. Quare cum hic dicit Apostolus, tunc, cum nimirum Christo subiecta fuerint omnia, Christum subiectum iri Patri, non est arbitrandum, eum de re loqui, quæ uno eodemq; momento fieri debeat; sed quarum altera continuò sit secutura alteram: subiectio nimirum Christi, respectu Patri, subiectione re-

rum o-

rum o
jam s

dixim

sti: qu

omni

nitur

sit om

am ul

Deus

diciru

fer: L

medi

idq; in

turi.

judic

nem i

um d

dispo

Qua

part

ac s

Chri

posse

am c

erit

posse
stra

rum omnium respectu Christi. Cetera verba sunt
jam satis à nobis explicata.

Illud nunc restat, quod tertio loco ab Apostolo
diximus proponi, finis nempe subjectionis illius Chri-
sti: qui quidem explicatur illis verbis: ut sit Deus
omnia in omnibus. Deus hic aliquo modo oppo-
nitur Christo, quasi dicatur, ut cum nunc Christus
sit omnia in omnibus, hoc est, res omnes ad Ecclesi-
am ullo modo pertinentes ipse per se disponat, postea
Deus ipse id faciat. Metonymica est hac locutio, cum
dicitur esse omnia, Perinde enim est, ac si dictū es-
set: Deus erit causa omnium, & causa quidem im-
mediata, quæ ipsamet disponat ac gubernet singula,
idq; in omnibus, sive personis, sive rebus olim exti-
turus. Nunc Pater, ut Christus loquitur, neminem
judicat, (quod potest ad imperium & gubernatio-
nem Ecclesiæ universam extendi,) sed omne judici-
um dedit Filio. Filius ergo per se omnia in omnibus
disponit, & pro sua voluntate omnia gubernat.
Quanquam inter ipsum & Deum summa est hac in
parte conspiratio, præsertim cum ipsius Dei spiritu
ac sapientia repletus sit Christus: ut ita Deus in
Christo & cum Christo regnare merito dicatur: sed
postea alia erit regni hujus ratio, & Deus ipsi eti-
am Christo, aut etiam iis, quorum dux & princeps
erit Christus, per se ipsum mandata dabit.

Absoluta hac tam illustri Digressionē, redit A-
postolus ad seriem rationum, quibus Resurrectio no-
stra confirmetur. Quanquam in ipsa etiam Digres-
sione

fione ejus rei argumentum quoddam contineri vidimus. Tertium igitur ejus rei argumentum explicatur illis verbis. Alioqui quid facient ii, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? quid & baptizantur pro mortuis? In varias se formas hic vertunt interpretes, quibus distorta magis, quam simplex placeat verborum sententia. Sed nos simplicem quam contortam malumus, præsertim cum illa simul sit ad rem, de qua agitur, accommodatissima. Ea verò est, quò videantur tum temporis extitisse quidam magna apud Corinthios autoritatis & nominis viri, qui in more habuerint positum, ut si quis ex fidelibus absque baptismo decessisset, eoq; ritu Christo solenniter initiatus non fuisset, ipsimet ejus loco ac nomine baptismum susciperent, ac Christi nomen profiterentur; ne forte obesset piè alioqui defuncto baptismo caruisse. Quare pro mortuo baptizari est vel mortuorum loco ac vice, vel in mortuorum bonum ac commodum baptizari. Hoc autem sine omni ratione, imò contra omnem rationem fecissent, si credidissent, de mortuò planè actum esse, eosq; in vitam aliquando non redituros. Quomodo enim sibi persuadere potuissent, id mortuò profuturum, si ipsi baptismo eorum nomine tingantur? Non est autem credibile, nec Corinthiis esse potuit, illos viros cōtra omnem planè rationem tale quicquam facturos.

Argumentum hoc est non tam τὸς νεκρῶν, quàm τὸς ζῶντων, ut vocat Aristoteles. Apud

eos enim hoc argumentum valet, qui eorum hominum iudicio & autoritate, quorum factum in probationem resurrectionis adduxit, aliquid tribuunt. Huiusmodi argumentorum genere non raro utitur is, quem modò citavimus, Philosophus; cum etiam ex falsis aliorum sententiis veram elicit ac probat; propterea quòd haudquaquam sit credibile, viros magnos, utut erraverint; totà tamen janua aberrasse, aut sine ratione quippiam asseruisse, etiamsi ratio non esset sufficiens. Quare solet ille rationem eam, quæ viros magnos in sententiam falsam impulerit, eruere. Illa enim per se sumta vera sunt. Videat, qui velit, inter alia disputationem ipsius de summo Bono libro Eth. Nicomach. cap. 8. ubi suam de felicitate sententiam aliorum Philosophorum eadem de re sententiis, licet erroneis confirmat. Similiter hic agit Apostolus, qui ex facto, licet alioqui, ut mox videbimus, ipsius iudicio supervacaneo elicit argumentum Resurrectionis nostræ, ex Effectu ad Causam procedens, seu rationem ejus facti eliciens, eamq; talem, quam nisi fuissent secuti viri isti, pro insani fuissent habendi, si ita, quemadmodum fecerunt, egissent. Ratio verò illa est, ut jam monuimus, veritas Resurrectionis nostræ. Hoc enim iridem, ut superius factum esse vidimus, pro concessio sumitur ab Apostolo, mortuos, quam diu mortui nimirum sunt, nec voluptate ulla perfrui, nec dolore angì, atque adeo ipsorum conditionem ac statum vel ex deteriori in meliorem, vel ex tristiori in jucundiorè, vel con-

trā ex jucundiori in tristiorem mutari eo ipso tempore non posse. Alioquin hoc argumentum nullius foret valoris. Eo autem posito, valorem eum, quem diximus, habet.

Ex dictis patet solutio Argumenti cujusdam, quod huic interpretationi inter alia objicitur. Id verò est, quòd hoc Argumentum aliqui niteretur errore seu erroneo aliorum facto, ac porrò firmum esse non posset, cum tam debili sit superstructum fundamento. Ostendimus enim quomodo etiam ex falsis elici verum, & quidem admodum probabiliter, queat; præsertim apud certos homines, qui auctoritati aliorum multum tribuunt. Sed falsa sententia aut factum erroneum non est argumentationis fundamentum quā falsum est; sed quā effectus quidam est veritatis, non quidem ejusmodi, quem veritas necessario producat, sed qui veritatem necessario ponat, seu qui existere non possit, nisi is, qui errat, de veritate ejus rei, quam nos defendimus, persuasus esset.

Sed objicitur præterea huic sententia, quòd Apostolus videretur reprehensurus fuisse hoc factum, tanquam erroneum; quod tamen minime fecerit. Respondeo, Apostolum, ut clarè admodum verbis reprehenderet, necesse non habuisse; quantum satis est, errorem innuisse. Illud ideo, quia, cum propositum ipsi esset, ex hoc facto argumentum petere Resurrectionis, non erat necesse, imò non valde quidem conveniens, ut facti hujus absurditatem exagitarer, a-

pud e-

pud eos
rant f
suam n
cum no
redire p
illu resu
am si co
guem
ctum h
set, vis
traxiss
non ne
non pr
laudan
primen
bus id
nis. te
li, qu
quid
jungit
ram?
si Apo
ullo p
fer, q
At
ritati
eorum
ri inf
profi

pud eos præsertim, apud quos in pretio, ut apparet, errant facti hujus auctores, & apud quos auctoritatem suam non penitus amittere utile erat; præsertim cum non multum ex eo errore damni ad quenquam redire poterat, plus autem utilitatis, si quis una cum illius resurrectionem fidelium firmiter crederet; etiam si ceteroqui eundem cum illis errorem erraret, quemadmodum paulò post apparebit. Quod si factum hoc exagitasset Paulus, & absurditatem arguisset, visus fuisset iudicio istorum hominum plus detraxisse, quam res ipsa hic ferebat. Interim tamen non neglexit Apostolus innuere, id sibi factum per se non probari; seu, utut non admodum improbet, non laudare tamen nec imitari. Nam bis id factum exprimens, se manifestè ab illo hominum genere, quibus id tribuit, sejungit, & illi se quodammodo opponit. Ita enim, ut vidimus, loquitur: quid facient illi, qui baptizantur pro mortuis? & iterum, quid & baptizantur pro mortuis? quibus subjungit: quid & nos periclitamur omnem horam? ubi aperte Apostolus sese ab illis distinguit. At si Apostolus rem illam approbasset, & laudabilem ullo pacto censuisset, certè vel inter primos ipse fuisset, qui eam in re alii præiret.

Atq; hinc etiam Argumentum quoddam patet veritatis sententiæ nostræ, falsitatis autem sententiæ eorum, quibus baptizari pro mortuis est vel baptizari instar mortui, seu, ut te mortuum quodammodo proficere; vel, quæ Pontificiorum multorum est sententia,

rentia, pœnitentiam, nescio quam, suscipere, ut mortuū prosis, & eos ex purgatorii pœnis liberes. Nam prius illud omnino fuisset Apostolo commune cum aliis; posterius etiam ex ipsorum sententia esse debuisset. Sed de huius interpretationibus nonnihil dicemus postea.

Nunc tertia adhuc Obiectioni, quæ interpretationi nostræ opponitur, occurrendum est. Ea verò est, quòd historie nihil de hac consuetudine, baptismum defunctorum vice suscipiendi, narrent. Sed in eo parum est roboris, cum nihil necesse sit, omnia scripta esse; vel, quæ scripta aliquando fuerunt, ad manus nostras pervenisse omnia. Multa sanè olim circa Apostolorum tempora contigisse, intelligere aut conjicere ex iis, quæ in sacris literis legimus, facile possumus: de quibus tamen nulla testatur historia. Quamquam id ipsum pro historia quâdam habere possumus, quod nonnulli sacrarum literarum interpretes annotarunt, præter Ambrosium & Chrysostomum, duos vetustissimos Ecclesiæ scriptores, Irenæum nimirum & Tertulianum, eo, quo nos volumus, modo locum hunc accipere: illum quidem heres. 8. hunc verò lib. de Resurrectione c. 24. Cum enim hi scriptores inter ceteros, quorum scripta hodie extant, Apostolicis temporibus fuerint proximi; non est verisimile, eos ita hunc locum accepturos fuisse, nisi aliquâ ratione cognovissent, fuisse Apostolorum tempore eos, qui ita factitarent. Et Marcionistas quidem id in more positum habuisse, ut pro

mortuis

Marcion.
Ioannis tē-
pore exti-
tie,

mortuis
Inter
alii
N
potuiss
liquid
rectio
Christ
fine ca
Iudâ M
daico
rū Hie
autor,
cogit
rant,
vanū
addie
defun
Et hu
ri. Qu
it, &
non e
potue
alioq
autem
potui
mus h
muta
& sic

mortuū baptizarentur, iidem sacramentum litterarum
Interpretes annotant. Credibile autem est, illos ab
aliū id accepisse.

Neq; verò mirari quiquā debet, in hunc errorē
potuisse incidere viros etiā magnos. Facere enim aliquid,
quod mortuū prodesset, iūq; aliquid ad resurrectionē
& salutē afferret adjumenti, jā multò ante
Christū usitatū fuisse, facile colligitur ex eo, quod in
fine cap. 12. lib. 2 Maccabaeorū legitur: ubi videmus,
Iudā Maccabaeo autore, missā fuisse ab exercitu Iudaico certā pecunie summā, ut pro peccatū mortuorū
Hierosolymū sacrificiū offerretur. Vbi addit libri
autor, illū benè & religiosè de resurrectione
cogitasse. Nisi enim, inquit, eos, qui ceciderant,
resurrecturos speraretur, superflū &
vanū videretur orare pro mortuis. & denique
addit: sancta ergo & salubris cogitatio pro
defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.
Et hunc ritum videmus hodieq; à Iudæis servari.
Quod ergo in oblationibus & precibus fieri potuit,
& pro re sanctā & laudabili fuit habitum. cur
non etiam potuit in baptismo? praesertim cum facile
potuerit ea invalescere opinio, obsuturum mortuū
alioqui fidelibus sine baptismo decessisse; profuturum
autem, si, quod ipsi facere aliquā re prohibiti non
potuissent, alii postea eorum nomine facerent. Videmus
hodie in eādē hac ceremoniā vehementer immutatā
infantium nomine respondere susceptores,
& fidem Christianam profiteri, ac, baptismum velle
se sus-

se suscipere, testari, idq; perinde accipi, ac si infantes dixissent; qui tamen nec fidem illam habent, nec profiteri quidquam possunt. Quid mirum ergo, si quis, mortui nomine baptismatis ritu suscepto, fidem eam, quam mortuus revera habuit, & ceteroqu岸 professus fuit, profiteri non dubitavit? Quod accedit, quod valde antiquus sit mos, Catechumenos, quos vocant, seu eos, qui in religione Christiana primis instituebantur, certo demum anni tempore baptizandi. Ut taceam eos, quos Clinicos appellant veteres, quasi dicas, lectularios, qui soliti sunt baptismum ad extremum vite spatium differre, & paulo ante mortem, animam propemodum efflaturi, suscipere; veriti, ne post istam abluionem denuo peccato aliquo contaminarentur. Quo serè modo Constantinus etiam magnus baptizatus fuit. Quàm facile autem fieri potuit, ut quempiam mors inopinatò opprimeret, ut ita ipsemet baptismum ritè suscipere non posset. At si constitit, eum id unicè desiderasse, & facere voluisse, quid prohibet, creditum fuisse, posse aliam loco mortui substitui, qui ritum istum ejus nomine suscipias. Apparet autem errorem hunc valde fuisse antiquum. Cum ergo nihil interpretationi huic obijci possit, quod ipsam evertat, ipsa verborum simplicitas suadet, ut in eà acquiescamus, præsertim cum ad id, quod Paulus voluit, probandum admodum sit idonea.

Alia, quæ afferuntur, interpretationes vel verbu accommodari non possunt; aut nimis sunt co-

acta;

acta; v
hæc b
dam p
esse, aff
Purgat
da est,
rū ita p
prismi
met spo
minu
locu, q
quibus
rum, l
fluctus,
aliund
ralibus
stoli se
pactio
nim li
nem c
stranc
five m
zari p
rum e
ment
se ipsa
diu
ment
ad lo
rio ill

acta; vel ad institutum Apostoli inepta. De quibus hæc breviter. Illa, quæ Bellarmino & aliis quibusdam Pontificiis magis placet, nempe baptizari hic esse, afflictiones, lacrymas & preces, ut mortuos ex Purgatorio liberes, suscipere; Primum idèò rejicienda est, quod vocem baptismi nusquam in sacri literis ita positam invenies. Nusquam, inquam, vox baptismi significat afflictionem corporis, quam tu ipsemet sponte adhibeas; vel molestiam quandam; multò minùs autem preces, oblationes, aut similia: sed in locis, quæ ab illis adducuntur, Marc. 10. 28. Luc. 12. 50; quibus addunt Psal. 32. v. 6. ubi est diluvium aquarum, significat tantos malorum & calamitatum fluctus, quibus penitus obruari ac mergari, & quæ aliunde inferuntur, idq; tantà vi, ut effugere naturalibus viribus non possis. Deinde hoc nihil ad Apostoli scopum, quod de Purgatorio isti dicunt: imò hoc pacto Argumentum Apostoli everteretur. Quid enim liberatio ex Purgatorio, quæ ante resurrectionem contingat, ad ipsam resurrectionem demonstrandam facit? Nam sive sequeretur resurrectio, sive minùs, posset aliqui ex ipsorum sententià baptizari pro mortuis, idq; summà cum ratione, ut nimirum eos ex Purgatorio liberaret. Et hoc ipsum argumento est magno, animas ante resurrectionem per se ipsas non vivere, nec ullis sive doloribus sive gaudiis affici posse: alioqui concideret penitus argumentum Apostoli. Quod idem accommodari potest ad locum Macchabaorum, quem toties pro Purgatorio illi jactant.

Sunt

Sunt adhuc inter complures alias due, que viris sacrarum literarum peritissimis placuerunt, hoc de loco sententie: quarum altera est, baptizari pro mortui esse, eum in finem aquâ tingi, ut profitearis, te quodammodo esse mortuum; seu, ut idem Apostolus alibi de baptismo differens loquitur, unâ cum Christo mortuum sepultumq̃, intellige figuratè ac spiritualiter. Sed hoc primò nihil habet roboris ad veram illam resurrectionem ostendendam. Deinde verbis id nullo modo accommodari potest. Particula enim ὡς huiusmodi sensum nullo modo admittit. Præterea non debuisset Apostolus vocem νεκρῶν præficere Articulum; quod tamen hîc facit. Hic autem significat, vocem νεκρῶν Subjectivè poni; non verò affectionem tantum Subjecti denotari, quod posterius sententia ista postulat. Quam rationem memini in notis Iosephi Scaligeri super hunc locum legere. Deniq̃, non debuisset Paulus se quodammodo sejungere ab iis, qui id faciant. Nam & ipse eo modo cumve in finem erat baptizatus.

Alterâ ex duabus istis Interpretationibus est, ut ὡς τῶν νεκρῶν sit super mortuum, hoc est, super sepulchris mortuorum. Sed primò nullum vel minimum affertur ejus rei indicium. hanc consuetudinem apud Veteres viguisse. Imò id haud est verisimile, si ritum veteris Ecclesiæ spectes: cum eo tempore illi solerent toti aquâ immergi. Non est autem valde credibile, solitos esse istos, de quibus loquitur Apostolus, vasa ibi constituere capacia, in quibus se mergerent,

mergerent
credidit
Anno
terent
fmi ri
notum
religio
li, sup
dubio
fnum
dacten
qui b
resur
in uni
gnific
at usit
cujus
redit
de hi
S
mum
que A
tem, r
Etare
ac fu
dici p
quem
hac ej
cur to

mergerent. Deinde nec inde sequeretur, omnino creditam ab illis fuisse resurrectionem mortuorum. Annon enim vel ideò id facere potuissent, ut profiterentur, se similes fieri velle mortuis; id quod Baptismi ritu profitentur Christiani, ut ex cap. 6 ad Rom. notum est: vel etiam ideò, ut testarentur, se eandem religionem ac fidem amplecti, quam secuti essent illi, super quorum sepulchris baptizarentur? Procul dubio enim super fidelium sepulchris ideò baptismum suscepissent. Quomodo ergo Apostolus tam audacter, idq; his, querere potuisset? quid facient illi, qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt? Deniq; nullam arbitror te reperturum in universo Novo Fœdere locum, ubi ὡς ἑπ' τινος significet super aliquem seu aliquo, nempe loco. at usitatissimum est, ut scilicet causâ vel gratiâ alicujus rei, & utilitatem designet, quæ ad aliquem sit reditura. Hoc ergo illi longè est præferendum. Sed de his satis.

Sequitur ultima Apostoli ratio, ab ipsius potissimum Apostoli exemplo, seu max, autoritate petita: quæ Apostoli autoritas apud Corinthios plerosq; saltem, magna erat; & etiamsi à quibusdam labefactaretur, ita tamen convelli non poterat, ut infans ac furiosus esse videretur. Quod tamen de illo jure dici potuisset, si Resurrectio mortuorum non esset; quemadmodum postea videbimus. Rationis summa hæc est: quòd nulla futura esset, scilicet gravi causa, cur eos pericula, tot calamitates subiret; quas tamen sustine-

suslinebat propè perpetuò gravissimas, si nulla resurrectionis spes esset; seu magis, si non haberet ipse certissima futura resurrectionis documenta: nec credibile fuisset, Deum ac Christum velle, ut tot mala tamq; acerba perferret, si nulla post hanc vitam ipsi restaret merces. Rationem autem hanc proponere videtur primò generalius; deinde aliquantò specialius; & deniq; eam à contrario illustrare ac confirmare.

¶ 30.

Primum facit v. 30. & 31. ubi inquit: Quid & nos periclitamur omnem horam? subintellige id, quod versu precedenti dictum fuerat, si omnino mortui non resurgunt. Et hæc consequentia est seu Propositio Argumenti Apostolici, in quâ vox nos, per usitatam Synecdochen, Paulum solum videtur designare. Nam, ut ex sequentibus apparet, de se hic propriè loquitur: nisi veli eum hic Sosthenem, quem in initio hujus Epistolæ secum conjunxerat, subintelligere, licet de se præcipuè loqueretur. Sed prius est verisimilius. Cum autem dicit, omnem horam, usitata videtur esse etiam in communi loquendi consuetudine hyperbole; qualis etiam in sequentibus, in quibus Assumptio argumenti continetur, & quodam Apostoli juramento confirmatur, cum ait: quotidie morior, per nostram glorificationem, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.

¶ 31.

Cum ait, se mori, idq; quotidie, hoc significat, se subinde tales incurere afflictiones, quæ mor-

rem illi afferrent, nisi divinitus ex illis liberaretur; seu in mortis periculum se creberrimè incidere. Quo pacto in secunda ad eosdem Epistola scribis cap. 1. se ereptum esse ex tantà morte, & sperare, se Deum etiam in posterum erepturum, v. 10; hoc est. ut paulò antè scripserat, v. 8, et 9. ex tantà afflictione, quâ supra modû, ac supra vires fuerit gravatus, ita ut etiam desperaret de vitâ, & in seipso decretum mortis haberet. Et inferius ejusdem Epistolæ cap. 4 de ejusmodi afflictionibus loquens ait: mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, ut & vita Iesu in corpore nostro manifestetur. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & vita Iesu, hoc est, quæ à Iesu proficiscitur, manifestetur in mortali carne nostra. Quare mors quidem in nobis operatur, vita autem in vobis. Cum verò ait, per nostram gloriationem, in Græco est $\nu\acute{\nu}\ \tau\omicron\nu\ \eta\mu\epsilon\tau\epsilon\rho\alpha\nu\ \kappa\alpha\upsilon\chi\sigma\iota\nu$. Particula autem $\nu\acute{\nu}$ est aliquid affirmantis, & quâdam juramenti formâ confirmantis, ut $\nu\acute{\nu}\ \tau\omicron\nu\ \theta\epsilon\omicron\nu$. Iurat ergo Apostolus per gloriationem suam, quam habeat in Christo Iesu. Nam cum dicit, nostram, istâ utitur Synecdoche, de quâ antea diximus, v. 30: ut nostram dicat pro meam, id quod indicat sequens orationis particula, ubi inquit: quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Nam aliàs dicere potius debuisset, quam habemus in Christo Iesu Domino nostro. Ex qua etiam patet,

non debere legi ὁ μὲν ἔπαυ vestram. neq, enim congrueret illud, quam habeo in Christo Iesu: suam enim habebat gloriationem; non ipsorum.

Ambigitur hoc loco quid per gloriationem illam intelligat Apostolus. Illud facile est cogitare, gloriationem hic sumi pro re, de qua ipse gloriatur, quæq, gloriationis sit causa. Quo pacto vocem hanc sumit in 2. ad Corinth. cap. 1. Gloratio, inquit, nostra hæc est, testimonium cōscientiæ nostræ, quod in simplicitate & sinceritate Dei; non in sapientiâ carnali, sed in gratia Dei versati sumus in mundo; abundantius autem vel potissimum autem apud vos.

Non probatur nobis eorum sententia, qui censent intelligi hic illas adflictiones, quas Christi causâ patiebatur, de quibus in secunda ad eosdem Epistola vehementer gloriatur; & quidem ita, ut dicat, se de se ipso non gloriaturum nisi in infirmitatibus, hoc est, afflictionibus suis, cap. 12. v. 5. quod infra aliquo modo repetit v. 9, & in sequentibus explicat. Sed id non admodum ad hunc locum quadrat. Quid enim illud esset; ego quotidie morior, hoc est, pericula & afflictiones gravissimas, quæ mortem mihi præsentem intentant, sustineo, testor illas ipsas adflictiones, de quibus gloriatur? idem enim per se ipsum probaret Apostolus. Adde quod non frustra addit Paulus, quam habeo in Christo Domino nostro. Ideo enim id facere videtur, ut gloriationem, quam de se ipso habeat, qualis est illa, cum gloria-

¶ 12.

glori
re ad
intel
Chri
sit ad

psam
fert,
Nos
Dei
glori
per
ruli
aut
in ca
in C
sat f
stola
dat
Ch
per
stra
feci
mor
tam
qua
bis
co n
Chr

glorietur de suis afflictionibus, ut ex loco paulò antè adducto 2. ad Corinthios constat, excludat, eamq; intelligat solam, quæ ex divino beneficio, per Iesum Christum in se collato, tota pendeat, eiq; in solidum sit adscribenda.

Omnia est vero simillimum, hic intelligi ipsam religionem Christianam, seu ea, quæ secum asfert, bona; de quâ loquitur ad Philippenses 3, v. 3: Nos, inquit, sumus circumcisio, hoc est, populus Dei circumcisus, qui spiritu Deo servimus, & gloriamur in Christo Iesu, hoc est, in Religione per Christum nobis traditâ, & in, quæ illa nobis attulit, bonis; & non in carne confidentes. Quid autem illud sit explicat in sequentibus, ubi cur in carne, licet alioquin posset, confidere nolit, sed in Christo malit gloriari, atq; adeò etiam debeat, sat fuse ostendit. Huc pertinet illud, quod idem Apostolus dicit ad Gal. c. 6. v. 14: mihi, inquit, ne accidat gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Cum Christi crucem nominat, omnia illa per Synecdochen quandam comprehendit, quæ nostræ salutis causâ Christus non modò passus est, sed & fecit, & consecutus est, ipsamq; adeò religionem, morte ipsius tam acerbâ tamq; infami confirmatam. In hac comprehenditur gloriatio illa spei, quam Divinus Autor Epistolæ ad Hebræos vult à nobis usq; ad finem retineri firmam. Quod si quis in loco nostro velit adungere gloriationi de religione Christianâ gloriationem de munere tam præstanti,

quod singulari Dei ac Christi beneficentiâ obtinuerat, & pro quo nominatim etiam Christo, ad Timotheum scribens, agit gratias, cum illo non contendemus. Nam etiam eâ de re se meritò gloriari posse, vel hanc gloriationem se habere in Christo Iesu in iis, quæ ad Deum pertinent, videmus ex Epistola ad Romanos cap. 15. ubi cum dixisset, hanc sibi gratiam datam esse à Deo, ut sit minister Iesu Christi ad res apud Gentes, qui Sacerdotis instar tractet Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium benè accepta, sanctificata in spiritu sancto, subiicit: v. 17. habeo ergo gloriationem in Christo Iesu, in iis scilicet, quæ ad Deum pertinent. Hoc ergo vult dicere: id, quod assero de meâ afflictionibus, tam certum est, quàm certum est id, de quo maximè glorior, nempe, me Christianum esse, vel etiam Christi Legatum. Per hanc enim meam gloriationem ego vobis affirmo, rem ita se habere.

Verba illa Apostoli, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro, iam diximus ita accipienda esse, ac si dictum fuisset, quam habeo per Iesum Christum Dominum nostrum, nempe à Deo. Nisi malis particulam *ἐν* hoc loco sumere pro *περὶ*, quasi dictum esset, quam gloriationem habeo de Iesu Christo Domino nostro. Sic enim locutus est loco suprâ citato ad Philip. 3. & alibi sæpè ita loquitur idem Apostolus. Sic gloriari in Deo, in lege, in cruce Christi, in carne, in certis hominibus, idem dixit alibi. Sed prior explicatio videtur esse planior, & magis

coherens

ἐν pro
περὶ.

Rom. 2. 17.
& 29.
ad Gal. 6.
2. Thes. 1.

coherent illa, in Christo Iesu, cum verbo habeo,
quàm cum gloriatione.

Haftenus vidimus, quomodo paulò generalius
hanc rationem explicuerit Apostolus: sequitur, ut
videamus, quomodo specialiùs eandem explicet. Id
autem sit priore parte ver. 32. Quanquam non satis
inter Interpretes constat, quousque verba illa sint
extendēda, quibus ea ratio continetur, propter ver-
ba intermedia, quæ & antecedentibus & sequenti-
bus jungi possunt & solent. Ita enim legimus: Si se-
cundùm hominem cū bestiis pugnavi Ephe-
si, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgunt,
edamus & bibamus, cras enim moriemur.
Codices plerique, quos quidem haftenus videre con-
tigit, verba illa, si mortui non resurgunt, ante-
cedentibus annectunt, & post illa signum interroga-
tionis ponunt; quasi duplex sit in eadem Enunciatio-
ne hypothesis. Ita enim legunt: si secundùm ho-
minem cum bestiis pugnavi Ephefi, quæ mi-
hi utilitas, si mortui non resurgunt? Piscator
verò ita censet legendum, ut post verba, quæ mihi
utilitas, signum interrogationis ponatur, & sic fini-
atur sententia: verba autem illa, si mortui non
resurgunt, annectit sequentibus, quæ aliàs ex abru-
pponerentur. Itaque hoc modo legit: si mortui
non resurgunt, edamus & bibamus: cras enim
moriemur. Quæ quidem lectio nobis haudqua-
quam duplicet: primò, quòd durum sit, duas ejus-
modi hypotheses in una Propositione poni; præsertim

¶

cum sententia iam sit plena. alterâ illâ hypothesi sublatâ, ita ut hac superflua censeretur debeat. Nam cum Paulus dicit, si secundum hominem pugnavi cum bestiis, quæ mihi utilitas? sensus plenus est, nec requiritur ad ejus veritatem explendam, ut addatur, si mortui non resurgunt. Sive enim ponas resurgere, sive minùs, nullam certè utilitatem veram, de qua loquitur, retulisset Apostolus, si secundum hominem, hoc est, humano more, cum bestiis pugnasset. Potest quidem id aliqua ratione excusari, ut dicemus postea, non tamen ita poni, ne desideres aliquid planius. Planior autem est altera illa, quam posuimus, sententia. Deinde sequens oratio hoc modo erit plenior, quæ nunc abrupta est & imperfecta. Quid ergo dubitemus verba illa media sequentibus adjungere; cum sine iis præcedentia plenum habeant sensum: sequentia non habeant; ita quidem, ut ibi redundant, hic verò desiderentur? Quod si tamen omnino velis ea præcedentibus esse annectenda, perinde erit, ac si dixisset: Si ego humano more pugnavi cum bestiis Ephesi, qui inde ad me redibit fructus? humano autem more omnino pugnassem, si mortui non excitantur.

Sed hoc loco non exigua Interpretibus obijciuntur difficultas, disputantibus, quæ sit ista ὁπιοῦ καὶ ἐφῆσι, quam Paulus sibi tribuat? Alii propriè verba ista accipiunt; alii impropriè. Qui propriè statuunt, Paulum aliquando fuisse objectum bestiis, eaq; occasione cum illis certasse: quo in certa-

mine

mine periculum vite presentissimum adierit, victor tamen divina virtute evaserit. Qui improprie, illi ferè vel ad tempus seditionis à Demetrio adversus Paulum excitatæ, de qua legimus Act. 19, hæc referunt; vel ad certamina cum Iudeis pervicacibus, cum quibus per longum tempus ibidem disputasse legitur, eodem cap. 19. ver. 8, 9.

Illis, qui proprie verba ista accipiunt, duo potissimum obijciuntur: primò, quòd Lucas in Actis id scribere penitus omiserit: deinde, quòd ea demum videatur esse *θῦριοι καὶ χιῶ*, cum quis armatus cum bestiis congreditur; quemadmodum olim congregi solebant Bestiarii, sic dicti. At Paulus proculdubio, ut quidem illi ipsi sentiunt, obiectus fuisset bestiis à magistratu & aliis hominibus improbiis, non virtutis aut roboris ostendendi, sed supplicii causâ. Huiusmodi autem homines nudi atque inermes obijci solebant. Sed ad primum responderi solet ab iis, qui proprietatem verborum defendunt; multa etiam alia, eaq; maximi momenti, præterisse Lucam; quale etiam est illud imprimis, quod Paulus, his iisdem Corinthiis scribens, 2. Epist. cap. 11. ver. 25. commemorat: ter naufragium feci: diem ac noctem in profundo egi: ut taceam illa: a Iudæis quinque quadraginta plagas, si unam demas, accepi. Ad secundum, etiam si Paulus inermis obiectus fuerit bestiis, eum tamen, divinâ virtute corroboratum, cum iis pugnare ac vincere eas potuisse. Videmus sanè olim divinâ virtute tum Simsonem,

rum Davidem, licet vel prorsus, vel propemodum inermes, superasse leones & ursos. Quare nihil prohibere videtur, quò minus verba hæc Apostoli propriè capiantur. Quod si adhuc objicias, ne Paulum quidem ipsum in 2. ad Corinth. eosdem Epistola, ubi commemorat suas, quas perpeßus erat, afflictiones & persecutiones, hanc ὁμοιοῦται commemorasse cap. 11. ver. 26. Responderi poterit, eam comprehendì posse in verbis, quibus affirmat, se fuisse in periculo, in urbe; vel etiam in precedentibus, ubi commemorat pericula, partim à suis gentilibus, partim ab Ethnicis profecta.

Quod ad duas posteriores interpretationes attinet, quæ figuratè verba capiunt; Priorem refutant non pauci, ostendentes, seditionem à Demetrio, non ante Epistolam hanc, sed post eam demum à Paulo scriptam, excitatam fuisse; quæ de re videatur Beza. Posterior idèò est minus verisimilis, quòd hoc loco, ubi de resurrectione agit, ostenditq. nullam esse causam, cur tot sese periculis objiciat, si mortui non sint resurrecturi, non eiusmodi pugna, quæ in zra verba consistat; sed quæ vitam ipsam appetierit, intelligenda sit, præsertim cum in precedentibus pericula vitæ, quæ verbo moriendi complectitur, commemorarit; quibus exemplum aliquod speciale, si modò ad certam aliquam historiam nominatim respicitur, subjici consentaneum est. Deinde illud, secūdum hominem, id est, hominum more, quam hic vim haberet, longè sanè elegantius additum apparebit.

parebit, si ad vocem $\theta\rho\pi\iota\sigma\tau\alpha\chi\epsilon\acute{\iota}\nu$ seu pugnam cum bestiis hic respici dicatur: ut taceam, nimis obscure rem hanc Paulum Corinthiis significaturum fuisse, si ad pugnas aut contentiones cum Iudeis respexisset.

Sed superest adhuc alia quedam interpretatio, quæ figuratè verba sumit, & cum illa, quæ propriè capit, eadem de palma certat. Ea verò est ejusmodi, ut non solum verbum $\theta\rho\pi\iota\sigma\tau\alpha\chi\epsilon\acute{\iota}\nu$, sed tota illa locutio, pugnare cum bestiis Ephesi, tropum censetur cõtinerere: quasi sensus sit; Si ego ter tantaq. pericula suscipiendo similis fui iis hominibus, qui roboris ac pugnacitatis ostentandæ, ac porro gloriolæ alienius aucupandæ gratiâ, cum bestiis pugnant Ephesi, quæ inde ad me vera redundaret felicitas? At verò similis illis fuisset, si resurrectio mortuorum nulla esset. Vel hoc modo: Si ego aliorum hominum more pugnásem cum bestiis, id quod Ephesi contingere sæpè solet, num putatû me veram inde aliquam utilitatem reportaturum? at certè perinde agerem atque egissem, si resurrectio foret nulla.

Sed in hac tamen explicatione, priori modo explicata, duo suboriuntur scrupuli. Primum, cur tempus mutarit Apostolus. Nam in præcedentibus verbis ver. 30. & 31, de periculû suû loquens, bis præfenti utitur tempore. Quare videretur potiùs dicturus fuisse: si ego secundum hominem cum bestiis pugno Ephesi; non verò pugnavi. Deinde non apparet causa, cur nominatim commemoraverit Ephesum, & non potiùs absolutè dixeris: si secundum ho-

minem

156 Explicatio cap. XV.

minem pugnavi cum bestiis, quæ mihi utilis est, si quidem nullam videtur phrasi addere emphasin; præsertim cum nihil constet, Ephesi potius, quam alibi, vel etiam non alibi *θυριομαχηαν* fuisse usitatam. Itaque hæc ratio utraque, maximè posterior, videtur opponi posse interpretationi isti altero etiam modo explicato: in qua illud quoque duriusculum est, quod præteritum pugnavi, pro pugnâsem, sit accipiendum.

Posset quidem ad ista nonnihil reponi, sed tamen tale, ut videatur satiùs esse, proprietatem verborum sequi. præsertim cum aliàs quoque à verborum proprietate non sit sine gravi causa recedendum. Adde, quod, si propriè verba accipiantur, accommodatissimè ad rem locutum fuisse Apostolum appareat, & aptissimum instituto suo attulisse argumentum. Subjiciet enim Apostolus generali periculorum suorum commemorationi exemplum speciale, idq; apertissimum, ac simul inter cetera recentissimum, utpote quod in ea sibi urbe contigisset, in qua tum, cum ista scriberet, versabatur. Id autem clarissimè ostenderet, eum non nisi certa resurrectionis spe fretum tantum periculum adiisse. Ed ergo magis inclinamus, ut existimemus propriè hæc verba Apostoli accipienda esse.

His ita dictis, videndum porro est, quomodo idem Argumentum à contrario illustret Apostolus: id quod facit in illis verbis: Si mortui non resurgunt, edamus & bibamus; cras enim morie-

mur:

mur:
non
tantu
mur.
abrup
idem e
resurr
ribus
cere d
apud
atur, e
dum, e
Nam
tem a
extan
mori
tum e
viden
N
mni e
profe
rum
dicto,
ptati
dem
rume
quib
fara

mur: vel, ut alii volunt; qui prima illa, si mortui non resurgunt, annectunt precedentibus, in istis tantum: edamus & bibamus, cras enim moriemur. Quæ posterior lectio si admittatur, magis ex abrupto locutus censebitur Apostolus. Sensus tamen idem erit. Id enim sibi voluit: si mortuorum nulla est resurrectio, tantum abesse, ut tot tantiq; calamitatibus nos frangere, tot periculis vitam nostram objicere debeamus, ut potius cum impiis illis, de quibus est apud Esaiam Prophetam, ita statuendum esse videatur, edendum esse ac bibendum, ac genio indulgendum, dum vita superest, quæ non diu est duratura. Nam vel cras adventuram moris horam; post mortem autem nullam restare voluptatem. Verba ista extant apud Esaiam cap. 22. v. 13. In illis verbum mbrimur, quod Græca habet interpretatio, positum esse pro moriemur, quod est in Hebræo, omnes vident.

Non videtur autem intelligendum, Paulum omni ex parte, seu eâ planè sententiâ, quâ impii ea proferre solent, approbasse, resurrectione mortuorum negatâ. Nam verba hæc, similia Sardanapali dicto, ab istiusmodi hominibus de nimis gule voluptatibus intelligi solent, quas ratio ipsa, etiam si tandem mortuorum resurrectio nulla esset, respuit. Verumtamen sunt quedam voluptates corporis, quæ nunc quidem Christianis hominibus nimis sunt, & quibus natura nostra difficulter abstrahitur; cum ad eas admodum sit prona, quasq; ratio ipsa per se non

aded

aded damnat. Hū indulgere sanè consentaneum foret, si resurrectio mortuorum speranda non esset. Deus sanè ipsis Israëlitis etiam, quibus hujus tantū vitæ bona apertè promisit, multas corporis voluptates, quæ nobis nunc sunt illicitæ, indulgit, modò ceteroquin essent innoxia. Non approbavit quidem omnes, nullā tamen pœnā eas coërcuit. Illud certum est, quòd Paulus inprimis respexit; si resurrectio mortuorum nulla esset, tantam injuriam corpori nostro haudquaquam facere necesse esset; nec, ut faciamus, rationem suadere, ut non tantū genium nostrum fraudemus innoxii nec adeò inhonestis voluptatibus, sed etiam tot vitam nostram periculū, & tam dirū corpus nostrum tormentis ac cruciatibus subjiciamus, quibus se ipsum Paulus perpetuò, & Christiani ceteri sæpius objicere solent.

Hū ita dictū, brevem Apostolus subjicit admonitionem & objugationem Corinthiorum, quā primam hanc capitū hujus partem concludit. Facit id **9. 11. 14.** v. 33 & 34. Admonitio exprimitur his verbis: Ne erretis: corrumpunt bonos mores colloquia prava: vigilate justè, & non peccate. Deinde hujus admonitionis causam cum perenni quādam Objugatione conjunctam ita exprimit: Ignorantiam enim Dei quidam habent: ad pudorem vobis dico.

Ait ergo primū, ne erretis, propterea, quòd adeò licenter apud ipsos Resurrectio fidelium in dubium vocaretur, nec essent, qui ita tam pernicio-

so erro
bat, a
sinum
persua
picura
emur
ne cau
nos n
loquū
mortu
tim r
ex qu
pende
jus ip
inter
magn
gravi
valde
putat
depra
quid
est, n
civ i
notā

velu
sue p
reio

so er

se errori sese opponerent, quemadmodum oportebat, arbitantes, non adeò multum ad Christianissimum referre, ut de Resurrectione quisq. certò sit persuasus. Quin etiam apparet, voces huiusmodi Epicureas, edamus & bibamus, cras enim moriemur, inter ipsos impunè fuisse auditas; cum non sine causa subjungat Apostolus; colloquia mala bonos mores corrumpere. De huiusmodi enim colloquiis, occasione Disputationis de resurrectione mortuorum ortis, eum hic loqui, seu ad ea nominatim respicere, ipse verborum contextus & occasio, ex qua in ea verba delapsus est, satis unumquemq. monet. Indicat ergo Apostolus, eos, dum ita parvipendunt, quid de Resurrectione disputetur, aut huius ipsius disputationis occasione de moribus dicatur inter eos, qui Christianam religionem profitentur, magno in errore versari; nec eam rem levem, sed gravissimam esse; nec posse hac in re nisi graviter & valde perniciosè errari: siquidem ex huiusmodi disputationibus & colloquiis, morum consecutura sit depravatio ac corruptio. Moribus autem corruptis quid amplius superest boni; aut quid Christianismus est, nisi nomen? Senarium illum Græcum, φθιγγιστιν ἡδὴ &c. Menandri esse, jam pridem viri docti notârunt.

Cum porro ait: evigilate justè, indicat, eos, veluti veterno quodam oppressos, in tanto salutis sue periculo securos stertere. Quare monet, ut sese reolligant, & ut in tanto discrimine par est, salutis sue

ti sue atq; aliorum majorem curam gerant, & majorem cum attentione, quid quicq; hac in parte dicat aut sentiat, animadvertant; nec patiantur, ut ii, qui resurrectionem in dubium vocabant, Atheismum & Epicuræismum quendam paulatim in ipsorum cœtum introducant. Vocem justè perinde hic accipiendam existimamus, ac si dictum eſet; ut par est, prout convenit, prout æquum est in re tanti momenti fieri. Vult enim Apostolus, ut studium, cura ac diligentia, quam Corinthios hac in parte vult adhibere, magnitudini rei respondeant. Quamquam non desunt, qui ita vocem eam accipiant, quasi dictum sit, ut justitiæ vacetis; & sic opponatur illi, quod sequitur; & non peccate. Cum iis quidem contendere non placet; durius tamen & insolentius id nobis videtur.

Cum verò addit: ne peccetis, finem exprimit, ob quem justè evigilare, & eâ, quâ par est, curâ in suam & totius Ecclesiæ curam incumbere debeant, tam pernicioso de Resurrectione errori, indeq; natis pravis colloquiis obviam euntes, eumq; in Ecclesia minimè ferentes, ne peccent. Quod quidem dupliciter accipi potest: aut, ut peccare desinant, quemadmodum hætenus fecerant eo ipso, quòd vel Resurrectionem in dubium vocârint; vel ab aliis in dubium vocari æquo animo tulerint: aut ut sibi caveant, ne hujusmodi disputationibus ac colloquiis ad peccandum adducantur; id quod facillimo negotio fieri posse jam vidimus.

Sed ne-

*Sed nescio, an prior ratio sit loco accommodati-
or, ob rationem, quæ subjungitur: ignorantiam e-
nim Dei quidam habent: quasi dicat, mirum est
vos ita securos stertere, nec animadvertere, athei-
smum quendam inter vos latere; in illis nimirum. quæ
Resurrectionem in dubium vocant: id quod vobis ad-
modum pudendum est, atq; ut erubescatis & tan-
tam impietatem non amplius feratis, id nunc scri-
bo. Videtur igitur Paulus indicare, Corinthios eo i-
pso peccare, quod hujusmodi homines inter se fer-
rent, ac proinde ut peccare amplius hac in parte de-
finant, monere. Ignorantiam autem Dei pro eâ
hoc loco accipiendam putamus, non quæ in simplici
mentis errore consistat; sed quæ ex voluntatis vitio
potissimum trahat ortum, & impietatem ac con-
temptum divinæ majestatis spiret: qualis est vel en-
rum, qui nullum planè numen agnoscunt; in quo nu-
mero tamen non admodum est credibile eos fuisse,
de quibus loquitur Apostolus; vel res humanas non
admodum curare existimant; vel deniq; id, quod
cum priori admodum est conjunctum, pietatem non
adeo curandam putant, nulla post hanc vitam vel
præmia expectanda, vel penas censescentes. Atq; in
horum numero credibile est eos fuisse, de quibus
Apostolus loquitur; quales hodie quoq; non
pauci inter eos, qui Christi nomen præ-
ferunt, reperiuntur.*

De parte II.

Accedendum nunc nobis est ad alteram hujus Capituli partem, in qua Apostolus Objectionem, quæ contra sententiam hæcenus confirmatam moveri poterat, & à Corinthiis quibusdam procul dubio movebatur, diluit, & ea occasione de ratione corporum, quæ à resurrectione simus habituri, disserit, & eorum ab his presentibus differentiam explicat. Ea verò initium ducit à v. 35, & porrigitur ad finem usq. 50. In ea primum Objectionem seu maius Questionem proponit: Deinde ad eam respondet.

v. 35.

Proponit v. 35 his verbis: Sed dicet quis, quomodo resuscitantur mortui? qualia autem corpore veniunt? Verba quidem ipsa, quibus Obiectio ista comprehenditur, ita sunt comparata, ut pro simplici Questione haberi possent: sed verba tum præcedentia quibus ad ea fit aditus; tum verò multò magis subsequētia, quibus ad ea respondetur v. 36, satius indicant, Objectionem hic proponi. Quanquam ita respondet Paulus, ut & Objectioni & Questioni satisfiat, & non minùs objicientem adversarium refellat, quàm erudiri cupientem de modo, seu corporibus eorum, qui resurgent, instruat. Satis autem apparet, verba resuscitantur & veniunt pro Futurum esse posita.

Ad rem ipsam quod attinet, licet verba prima, quomodo mortui resurgunt? videantur Conclusionem tantum Objectionis continere, Proble-

MATHE

matu
Propo
rantib
in ip
dam: q
seu Sub
dium, a
rà suā
predic
seu tal
sensu
scient:

MATHE

Se
dem, u
ejus a
quenti
pro yd
um est
tionis
pus ali
nullum
poteru
compr
accipi
pus, in
Nulla
omnib
lus in

matu tamen seu *Questioni* modo propositam, cuius *Propositio* subjiciatur in verbis sequentibus; considerantibus tamen *Responsionem Apostolicam*, videtur in ipsa *Conclusionem* latere ratio seu *Objectio* quædam: quandoquidem *Questioni* illius *Antecedens* seu *Subiectum*, ut in scholis vocant, rationem seu medium, ut appellant, terminum, suppeditat: cum naturâ suâ videatur pugnare cum ejusdem *Questionis* *predicato*. *Adversarii* sanè ea putârunt ἀντιταξε seu talia, quæ conciliari inter se nequeant. Quare sensus est: quo pacto mortui resurgent aut reviviscunt: cum hoc ipsum mortuum esse vitæ reditum omnem videatur intercludere?

Sed quia poterat id à quopiam negari, & quidem, ut postea docebitur, jure, idèd ratione quâdam ejus argumenti consequentia fulcitur, verbis sequentibus: quali autem corpore venient? ubi *ſc* pro γὰρ, autem pro enim positum esse consentaneum est: quod etiam suprâ notavimus v. 13. Et vi rationis in eo consistit: Si mortui resurgere possent, corpus aliquod haberens, in quo redirent in vitam: At nullum habebunt corpus: Quare in vitam redire non poterunt. *Assumptionis* sententia verbis jam recitatis comprehenditur. Perinde enim interrogatio illa accipienda est, quasi dixisset: nullum habebunt corpus, in quo venturi sunt, seu venire possunt mortui. Nulla autem ejus probatio exprimitur: sed tanquam omnibus manifesta reticeretur: ad quam tamen Paulus in sequentibus respondere non neglexit. Ea verò

est huiusmodi. Si corpora aliqua habituri essent mortui, ea haberent, quibus nunc sunt induti. At ea non sunt habituri, nec habere poterunt: quandoquidem ea aliis planè formas induunt, ac porrò eadem numero redire non possunt. Quare nulla habebunt. Et ita quidem verba Apostoli sunt accipienda, quatenus Objectionem continent. Sed si ita capiantur, ac si ab eo essent proposita, qui discere tantum de resurrectione mortuorum, & qualitate corporum resurgentium ejusmodi ex Apostolo cuperet, simpliciter sunt sumenda.

Utrig; autem, hoc est, & Objectioni & Questioni illi satisfecit Apostolus, ut prius ad Objectionem respondeat; deinde responsum suam illustrans & comprobans, Questionem etiam explicet ac dissolvat. Responso ad Objectionem continetur versibus. 2, sequentibus, nimirum 36, 37, 38. Et primum quidem ad eam Rationem respondet, quæ in ipso Problemate seu Questione principali non obscure latebat, quamq; nos ex eâ eruimus; nempe, quod mortui propter id ipsum, quod mortui sint, resurgere ac in vitam redire nequeant: tum deinde respondet ad ejus Probationem, quæ posterioribus verbis comprehendatur.

¶ 16.

Prius facit v. 36, ubi ait: Stulte, seu insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi mortuum fuerit. Stultum seu amentem vocat eum, qui hac ratiunculâ audeat convellere Resurrectionis fidem: non vindictæ cupiditate, aut conviciandi libidine;

dine;
spon
ex vol
levi d
compr
ma, l
dictur
dem
inten
cuiq;
pertâ
gitur
jecta
quam
contr
cere
docer
dem
lus ei
eum
stolic
um e
ut qu
quea
rir: i
mina
excr
refe

dine;

dine; sed ut acriori hoc stimulo veluti armata responsio altius in animum descendat, itaq; seriat, ut ex voluntario ignorantie somno excitetur, & quam levi de causâ rem tantam, tam validis argumentis comprobata, in qua felicitati nostræ consilium summa, labefactare ausus fuerit. Iure autem hoc in se dictum agnoscere debebat adversarius: quandoquidem Apostolus ostendit, eum, si animum paululum intendisset, infirmitatem ratiuncula sua ex re unicuiq; obviâ deprehendere potuisse, ac porro in re aperta cœcutiisse: cùm manifestum ejus rei, de quâ agitur, exemplum præbeant semina in terram coniecta, & inde nascentes herbæ, plantæ ac frutices: quam rem nemo ignorat. Quare nihil hic Apostolus contra legem Christi peccavit, quæ retat fratri dicere racha aut stulte: cùm nec nocendi animo, sed docendi ac corrigendi id dixerit Apostolus, & quidem tanquam magister discipulo, tanquam Apostolus ei, ad quem à summo rege missus erat; nec ullâ eum hac in parte affecerit injuriâ.

Quod ad rem ipsam attinet, Responsionis Apostolicæ vis hæc est; tantum abesse, ut id, quod mortuum est, vitam recipere, & penitus animari nequeat; ut quadam vitam recipere & penitus animari nequeant, nisi mors seu corruptio quadam antecesserit: id quod in seminibus apparet. Nam id, quod seminatur, non potest vitam recipere, ac in plantam excrecere, nisi prius moriatur, seu corpus ipsius putrescat ac corrumpatur. Quare nihil obstat homini-

bus mors, quod minus in vitam redeant.

Neg. verò arbitrandum est, similitudinem hanc Apostoli illustrandi tantum, non verò etiam probandi vim habere. Est enim in re, si rectè attendas, paritas quedam. Etenim in seminibus quoq; spiritus quidam, quem vegetabilem nonnulli appellant, latet. Is deinde in plantam, quæ ex semine nascitur, transfertur ac derivatur, & porro plantam animat. Non potest autem in plantam transferri, nisi semini corpus putrescat ac corrumpatur. Etenim in spiriori semini corpore ita concluditur, ut expirare non possit, nisi laxato illo corpore, quod sit per putredinem ejusdem, & meatibus quibusdam aperti; per quos deinde calor naturalis in semine latens, celesti præsertim influentiâ adiutus, materiam & succum ex terrâ attrahit, & spiritus intus latens corpus novum molitur, & aptius pulchriusq; sibi domicilium parat, radicibus statim actis, per quas alimentum subinde novum hauriat. Quo facto corpus semini crassius, quod cauli aliquantisper aut radicibus quarundam plantarum adheret, tandem penitus corrumpitur, spiritu animâq; suâ destitutum. Quemadmodum unusquisque cernere in agris horuq; potest. Iam verò etiamsi in morte homini non statim aliud accedat corpus, quod spiritum, qui in corpore jam exanimato antè fuerat, statim excipiat, atque in se deriveret: interea tamen exemplum istud, quod explicuimus, satû docet, spiritum in corporibus latentem non esse rem ejusmodi, quæ corpore corrupto

corrupto in nihilum prorsus abeat; sed rem seu substantiam ejusmodi, quæ de corpore in corpus transferri queat, & aliud iterum domicilium incolere. Quod verò in seminibus præstat affluens est terra succus crassior, qui caulibus ac radicibus initium constituens, statim excipit ac in se includit spiritum, qui antea in seminis corpore latuerat: id an non divina possit præstare potentia, ut interea, dum novum corpus succedat, quod in resurrectione demum fiet, spiritum hominis asservet, eumque custodiat integrum, donec alio corpore induatur? Contineri spiritum vitalem, ne diffugiat aut dispereat, exemplum à nobis explicatum docet. Et hæc est causa, cur Christus, jamjam expiraturus, spiritum suum commendaret Deo, & veluti in ipsius manus deposuerit: suum similiter commisit Stephanus Christo: et Petrus monet, ut illi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, (quo nomine eos potissimum intelligit, qui occiduntur) Deo, tanquam fideli creatori, committant animas suas. Deus nimirum ac Christus est, qui spiritus fidelium suorum custodit, ac, ne pereant, efficit. Quod si, ut inde quoque ducamus exemplum, Chymici spiritus ex rebus variis elicitos in vasis certis conclusos retinent, ne diffugiant, cur Deus ac Christus nostros spiritus, quanquam subtilioris ac diviniore nature, asservare, ne dispereant, vi sua omnipotente nequeat? Non est illi difficile vel invenire, vel inire hujus rei rationem.

Est autem antequam hinc abeamus, animadvertendum,

vertendum. Paulum de eo, quod seminatur, & quod
revirescit postea, loqui tanquam de re unâ; licet sta-
tim subjungat id, quod etiam res ipsa docet, aliud
esse id corpus, quod nascitur, aliud id, quod semi-
natur. Unde patet, nihilominus nos eosdem aliquân-
do fore, cum resurgemus ex mortuû, etiamsi alia
habaturi simus corpora. Spiritus, qui idem est & in
semine & in planta, facit, ut Apostolus id, quod se-
minatur, quodq; vivificatur pro re una habeat, seu ut
de eo, tanquâ de re una loquatur: cur nō ergo simili-
liter, vel potius multo magis homo ante & post re-
surrectionem idem censeatur; cum non modo idem
utrobique sit spiritus; verum etiam operationes, quæ
quidem homini magis sunt propriæ, in eōre dignio-
res, eadem, & corpus ad eas exercendas utrobique
idoneum, quanquam magis posterius? Operatio au-
tem, cujus causâ est unumquodque, ejus etiam natu-
ram determinat ac desinit. Censendum est enim u-
numquodque ex facultate operandi id, cujus causâ
est institutum. At hac in re longè major est diffe-
rentia inter semen & plantam, quàm inter homi-
nem mortalem & immortalem, seu major, inter hu-
jus & illius corpus. Non eadem enim operandi vis
est quæ semini & plantæ. Varia habet corporis orga-
na seu partes, certis functionibus destinatas, quibus
planè caret semen. Atqui cum intelligere sit homi-
nis maximè proprium; cui rei subserviunt faculta-
tes quedam, quæ ad cognitionem spectant, inferio-
res, sensus nimirum interni externiq; earumq; fa-
cultasum

cultra
pati
bus e
istis f
sunt.
de di
nem

lus re
tione
autem
quan
à sem
rans,
surge
milit
& po
feri, a
infus
min.
min.
ci, a
dat
per
cuil.
stren
etian
flus,

culcatum functiones, hi, quantum felicitas nostra
parietur, satî instructi erunt ii, qui incorruptibili-
bus erunt circumdati corporibus, & corpora etiam
istis functionibus aptiora erunt, quàm ea, quæ nunc
sunt. Sed ea de re aliquid adhuc dicetur postea, cum
de diversitate corporum post & ante resurrectio-
nem acturi sumus.

Sequitur nunc, ut videamus, quomodo Aposto-
lus respondeat ad prioris illius Objectionis confirma-
tionem, posterioribus versus 35. verbis expressam. Id
autem diximus eum facere ver. 37 & 38. ubi in ea,
quam præcedenti versu fuerat orsus, similitudine,
à semine & plantis inde nascentibus ductâ, perseve-
rans, docet, non esse necesse ut idem sit corpus re-
surgentium, quod morientium antè fuerat: cum si-
militer videamus, nō idem corpus et seminari prius,
& postea nasci, & in plantam resurgere; sed aliud
feri, aliud postea divina virtute, quæ natura rerum
infusa est, enasci. Ait enim Apostolus: Et quod se-
minas, non corpus, quod nasciturum est, se-
minas, sed nudum granum, verbi gratiâ, triti-
ci, aut alicujus cæterorum. Deus autem illi
dat corpus, quemadmodum voluit, (i. e. vult,
per Enallagen Temporis Hebræis familiarem) &
cuilibet seminum proprium corpus. Quæ po-
strema verba aditum struunt ad sequentia, ad quæ
etiam referri possunt, ut postea dicetur.

Sensus autem verborum admodum est manife-
stus, nimirum non seminari, seu in terram spargi il-
lud i-

¶ 17.

¶ 18.

Tud ipsum corpus, quod postea enascitur ex terris nudum enim granum feri: sed postea enasci non nudum granum aut semen, sed herbam, plantam, stirpemve aliquam; cuius sanè longè diversum est corpus. Sic verbi gratiâ seminatur nudum granum tritici, unde postea enascitur culmus, radicibus in terram defixis. & spicâ auctus, quod corpus egregiè vestitum est, ut rectè nudo grano opponatur. Ait autem Deum illi dare corpus, nimirum semini, non quòd Deus nunc immediate singulis seminibus novum corpus circumdet; sed quòd per naturam id faciat semel à se constitutam, quam etiam perpetuò conservat ac sustentat. Libentiùs autem ita locutus est, ut verba hæc rei, quæ in Apodosi est explicanda, tantò meliùs accommodari queant. Corpora enim illa, quibus aliquãdo circumdabimur, sigillatim reverà dabit Deus, quanquam per Christum. Ait autem, illi, nimirum semini, ut postea subjiçit; aut, ut antea dixerat, nudo grano, Deum dare corpus; cùm tamen jam nudum granum aut semen esse desierit. & nil nisi spiritus ipsius super sit. Unde iterum intelligitur, Paulum semen ac plantam ex eo natam ita conjungere, ac quodammodo confundere, ac si unum prorsus essent individuum; quanquam diverso tempore diverso quoque corpore circumdatum. Cùm denique addis Paulus, unicuique seminum proprium corpus scilicet dat Deus, aditum jam sibi struit ad sequentia, in quibus responsionem suam, quam hucusque vidimus, illustraturus

turū ostendit, non unius generis extare corpora, sed
 variis; ut proinde non sit necesse, id corpus, quod ali-
 quando in resurrectione habituri sumus, ejusdem
 generis esse cum eo, quo nunc sumus induti, nedum ut
 sit idem prorsus numero. *Varia autem pro varietate*
iporum seminum esse corpora, quæ ex illis nascun-
tur, hic asserit Paulus, cum ait, Deum dare uni-
cuique seminum proprium corpus, hoc est, non
omnibus idem ejusdemve generis corpus; sed singulis
corpus ipsis conveniens & nature cognatione de-
vinctum, hoc est tale, quale id erat, ex quo semen i-
psum fuerat enatum. Iam autem intelleximus, semi-
ni eatenus dici corpus à Deo dari, quatenus ex se-
mine veluti enascitur aliud corpus, in ejusq. locum
à se succedit, ut spiritum, qui antea in eo latuerat,
in se derivet. Ex hū autem tacitè colligi vult Apo-
stolus, Deum similiter, ubi corpus hoc nostrum semi-
natum interierit, aliud nobis corpus daturum, natu-
ræ excellentiæq. nostræ consentaneum; non minùs
quàm seminum cuilibet, ubi fuerit emortuum, corpus
aptum ac conveniens largiri soleat.

Visā jam, ad Objectionem superiùs propositam,
Apostoli Responsione, veniendum jam porrò est ad
ejus responsionis illustrationem & comparisonem.
Hæc verò tribus absolvitur partibus. In prima ex-
emplū quibusdam productū ostendit, magnam esse
inter corpora, tū substantiæ, tū qualitatum ra-
tione diversitatem. Deinde hanc exemplorum simi-
litudinem ad rem presentem accommodans, osten-
dit, quan-

dit, quantum sit inter ea, quibus nunc induti sumus, et quibus in resurrectione induemur, discrimen. Tertiò demum id discrimen ratione comprobatur.

Primum membrum continetur ver. 29, & duobus sequentibus: ubi primum, uti jam indicavimus, duplici potissimum ostendit exemplo, differentiam esse haud exiguam inter corpora ratione substantie seu essentie: Deinde demum ratione qualitatum, atque inprimis ratione prestantie ac dignitatis & huic contrarie vilitatis.

Inter duo autem illa exempla prius quidem ostendit ejusdem generis corpora in varias species, ut in Scholis vocant, variasq. formas secta esse, seu, ut loquuntur, Differentiis specificis inter se distingui. Posterius autem ostendit, universum corporum genus in alia quedam genera latissime patentia & à se longè admodum distantia discesci.

¶ 19.

Prius continetur v. 29, cui adjungere potes etiam illud, quod sub finem precedentis v. 38. vidimus, de diversis plantarum ex diversis seminibus enascentium generibus seu majoribus speciebus. Ejusdem enim id rationis est cum eo, quod v. dicto, nimirum 29 continetur, ubi ita ait Apostolus: non omnis caro eadem caro, hoc est, non ejusdem est generis, seu majoris speciei, non ejusdem est prorsus essentie, si formam ejus ac differentiam specificam intuearis; etiamsi in genere, quod est caro, inter se conveniunt. Quod amplius declaraturus, sed alia quidem, inquit, caro est hominum, alia verò jumento-

rum,

rum, seu pecorum, alia verò piscium, alia verò volucrum, Res declaratione vix eget, cum suâ luce clareat. Differunt enim carnes illæ elemento-
rum ac qualitatum primarum temperamento; ita quidem, ut hæc quidem caro non nisi hominis nature, quæ ex facultate operandi dignoscitur, apta sit; alia verò non nisi nature hujus aut illius pecorû; alia rursus nature piscium, alia deniq; nature volucrum. Et hæc quidem carni differentie sunt illi essentielles, ac, ut loquuntur, specificæ; siquidem essentiam rei ex fine, quem ei natura præfixit, seu ex habitu-
dine ad finem æstimari supra diximus.

Hic obiter tantum notari potest, non eos rectè dici à carnium esu abstinere, qui piscibus interim vescuntur; siquidem & piscium est caro.

Posterius exemplum, quod laxiorem inter corpora differentiam, quanquam essentialem, ostendit, istû continetur verbû: & corpora cœlestia, scilicet sunt, & corpora terrestria: quasi dicat, non tantum in uno carnium genere cernuntur varie species ac differentie, verum etiam inter universa corpora adhuc longè latius pater discrimen: quandoquidem alia corpora sunt cœlestia, alia verò terrestria. Illa ex cœlesti quadam materia constant, ut Sol, Luna, stellæ, quæ sequenti versu enumerabuntur; alia terrestri. Et illorum quidem sublimior, & aliqua ex parte diviniore est natura; horum verò inferior ac vilior. Per cœlestia hoc loco, ut jam indicavimus, ea intelligit, quæ oculis cernimus, in sublimi corpora,

corpora, quæ Deus in creatione à Mose descripta produxit; non verò ejusmodi corpora cælestia, quæ nos post resurrectionem habituri sumus: de quibus infra erit dicendi locus v. 42 & sequentibus. Hæc enim adhuc sublimioris ac divinioris naturæ erunt, eorumq; natura non huius, quod oculis nunc cernimus, cælo, sed illi, quod supra hos cælos est, in quo Deus ac Christus habitat, similis erit. Hæc autem exempla parum aptè ab Apostolo afferuntur, si hæc quibus nunc vestimur corpora, cum futuris eadem prorsus forent essentiâ, eademq; numero, qualitatibus tantum distincta.

Ad ostendendam qualitatatum ipsarum differentiam, quæ in corporibus diversis reperiuntur, itidem duplex affert exemplum. Prius pendet ex posteriori, quod nunc vidimus, prioris generis exemplo, nimirum corporum cælestium & terrestrium: in quo ostenditur, quantum sit discrimen ratione qualitatum, quæ vel ad præstantiam, vel ad vilitatem rei ostendendam spectent, inter diversa corporum genera latissimè patentia, cælestia nimirum illa & terrestria. Ita enim ait: sed alia quidem est cælestium gloria, alia verò terrestrium. Gloriam pro splendore posuit; ut & alibi faciunt sacra literæ, inter alia 2. Cor. 3. 7. Luc. 2. 9. Sed nil est opus aliunde petere exempla, cum statim in sequentibus aperit in eum sensum hac voce utatur Apostolus. Istud tantum observandum est, vocem gloriæ, cum in altera oppositionis parte subauditur, non eodem plane modo

modo
re, quo
si dicat
corpori
illorum

Ad
speciali
(seu sp
gloria
gloria
stender
dem g
vū, pra
alia si
ora; si
rentia.
ba poss
stellas
se. Id e
nem di
fertin
seu ast
et non
Solem
tanqua
noribu
nere co
pars.

modo sumi; sed simpliciter pro præstantia aut decoro, quo res sit ornata, & quodammodo fulgeat: quasi dicat, alia est præstantia aliūq; decor cœlestium corporum, alius terrestrium, longè scilicet major est illorum, quàm horum; magis illa, quàm hæc fulgent.

Ab hoc exemplo transit ad alterum, quod est specialius, quod complectitur his verbis: alia gloria (seu splendor) solis, & alia gloria Lunæ, & alia gloria stellarum. Stella enim à stella differt in gloria; (Latiniùs dixeris simpliciter, gloriâ.) ostendere volens, non tantùm diversi, sed etiam ejusdem generis corpora inter se qualitativè, seu magnitudinè, præstantiâ atq; ornatu multùm differre, ita ut alia sint viliora, alia verò eminentiora ac pulchriora; siquidem in astris satù est conspicua hæc differentia. Cum ait, & alia gloria stellarum, ita verba possunt accipi, ut non tantùm significent, differre stellas splendore à Sole & Luna; sed etiam inter se. Id enim videntur postulare sequentia, ubi, rationem dicti redditurus, ait: Stella enim à stella differt in gloria seu splendore. Nisi velis hoc loco stellæ seu astris nomen latius, quàm in præcedentibus sumi, et non tantùm stellas ita strictè sumas, sed etiam Solem & Lunam ambitu suo complecti; quæ aliàs, tanquam grandia luminaria, à stellis, tanquam minoribus, distingui solent: licet cæteroquin eodem genere contineantur. Et hætenus prima illustratio pars.

Sequitur altera, in qua quedam continetur apodosis

podosis Comparationis inter exempla similia instituta; in qua simul continetur responsio ad Questionem v. 35 propositam, & cum ipsa Objectione, ad quam responsum est hucusq., confusam. Explicatur enim quomodo resuscitandi mortui sint, seu quali in corpore sint in vitam redituri. Apodosis illa, quam diximus, Comparationis instituta primùm generalibus verbis proponitur; deinde distinctius explicatur, enumerati aliquot, inter hac nostra & futura in resurrectione corpora, differentiis. Generatim exponitur ibi: sic & resurrectio mortuorum. Quae verba non sunt ita accipienda, ut multi arbitrantur, quasi Apostolus dicere velit; quomodo stella differat gloriâ & splendore à stellâ, ita etiam eos, qui resurgent, eorūve corpora gloriæ ac dignitatis ratione distincta fore, ita ut alii ab aliis præstantie gradu superentur. Aliud enim & scopus Apostoli, questioq., superius proposita postulat, postulant & sequentia, quibus hujus apodoseos continetur explicatio. Questio non de eo erat, quomodo inter se distitura sint aliquando corpora resurgentium; sed simpliciter, qualia illi sint habituri corpora, iis, quæ ante resurrectionem habent, per mortem abolitis, & in nihilum quodammodo reductis. Quare de differentiâ hic agendum erat inter corpora, quæ ante resurrectionem habemus, & illa, quæ post habituri sumus; non verò de discrimine horum inter se. Quod ad sequentium explicationem attinet, non recenset Apostolus ulla discrimina, quæ locum sint habitura inter

inter i
inter r
titura
mus, su
qui ex
rent a
qualie
de red
resurg
nempe
cto. Re
ex mor
mel pr
riatis o
quam
dictum
ctione
pora, q
aut ha
ter ali
Se
seos. 1
hac &
prios
per se
sentie
ipsam
lus in
corpor

inter ipsa resurgentium corpora; sed ea tantum, quæ inter presentia, & post resurrectionem demum exitura intercedant. Quare ita verba, de quibus agimus, sunt accipienda, ac si dictum esset: ita etiam illi, qui ex mortuis resurgent, eorumvè corpora differrent ab iis, quæ ante resurrectionem habuerunt, tum qualitatum, tum ipsius etiam nature præstantiâ. Unde rectè sequitur: Seminabitur in corruptione, resurget in incorruptione; & quæ sequuntur. Est nempe in verbis illis Metonymia Adjuncti pro Subiecto. Resurrectio enim mortuorum sumitur pro iis, qui ex mortuis resurgunt: quo pacto Circumcisio non semel pro circumcisis; & contra præputium pro præputiatis dicitur, & electio pro electis, Rom. 11. 7. Quamquam etiam ita posses tropum hunc explicare, ac si dictum fuisset: ita etiam se habebit res in resurrectione mortuorum; habito nimirum respectu ad corpora, quæ vel ante, vel post eam homines habeant, aut habituri sint. Simili loquendi ratio occurrit inter alias Ioh. 3. 8.

Sed jam explicationem videamus hujus Apodoseos. In ea Apostolus quadruplicem ostendit inter hac & futura nostra corpora differentiam. Tres priores à qualitativis extra essentiam corporum per se positis petuntur; quanquam ex diversitate essentie reverà oriuntur: quarta autem seu postrema ipsam essentiam per se attingit. Quia enim Apostolus in exemplis antea productis primum differentias corporum essentielles, deinde accidentales seu extra

Rom 2. 29.

3. 30.

4. 9. 10.

Eph 2. 11.

Phil. 3. 21.

essentiam rei positas recensuerat, idè ad rem institutam hæc applicans, id, quod ultimo loco dictum fuerat, primum rei sue applicat; & porro de qualitatum extra essentiam corporum positarum discrimine agit.

Prima differentia istius continetur verbis: seminat in corruptione, suscitatur in incorruptione, vel potius in incorruptibilitate. Quis Subiectum huius Enunciationis non exprimitur, id nimirum quod fertur vel suscitatur, id aliunde est requirendum. Subintelligi autem potest vel homo, vel, si ita placet, corpus. Res enim eodem recidit: cum homo nihilominus hic considerandus sit ratione corporis, cui tam diverse, vel potius tam contrarie qualitates inesse debent.

Nam quod nonnulli contendunt, omnino debere hic subintelligi nomen corporis, non verò hominis, partim quidem idè, quod non homo, sed corpus tantum, vel potius cadaver hominis seminetur, quandoquidem seminari sit sepeliri atque humari, humari autè tantum soleant corpora animabus cæsa, non verò homines vivi; partim verò quod ipse Apostolus paulò inferius ver. 44. dicat, seminari corpus animale, suscitari corpus spirituale: quo ipso indicatur, corporis nomen hic esse subaudiendum: hoc, inquam, totum nihil habet virium.

Nam quod ad priorem rationem attinet, non rectè ab iis pro concessio sumitur, seminari hoc loco esse sepeliri seu humari: id quod vel ex ipsis Apostoli ver-

bū ac qualitatibus, quæ ei tribuuntur rei, quæ feratur, apparet. Nam quod in tertia differentia dicitur; feritur in, hoc est, cum infirmitate, & in quarta; feritur corpus animale, id corpori animā casso, seu cadaveri reverā non competit. Neque enim id infirmum dicitur, quod omnibus prorsus viribus destitutum est; sed quod exiguis tantū habeat; nec id animale, quod animā prorsus caret; sed quod animā vegetativā vivit: quod etiam ex probatione subjectā apparet, ubi Apostolus ostensurus, extare corpus tum animale, tum spirituale, ait: ita & scriptum est: factus est primus homo in animam viventem. En habes probationem corporis animalis, non animā certē cassi, sed viventis. Est quidem in verbo ferendi allusio ad semina, quæ in terram jaciuntur, si quidem ex primā, quā usus est Apostolus, similitudine ver. 36 & sequentibus, verbum istud huc transtulit: sed ratio ista rei debet esse viva, quæ post sationem demum moriatur ac corrumpatur, ac spiritum, quem etiam post sationem in se retinuerat, postmodum corrupta in aliud corpus transmittat. Neque enim semen emortuum & spiritu cassum feritur, aliās nihil producturum, sed spiritu suo adhuc præditum. Vnde dixit Apostolus; tu quod seminas non reviviscit, nisi mortuum fuerit, intellige, post sationem. Quare ratio ad nos nostrāve corpora, si ita placet, relata, tum peragitur, cum nos in hunc mundi agrum veluti inferimur, in quo tandem etiam corrumpimur, tum de-

num alia recepturi corpora, cum resuscitabimur ex mortuis, inserimur autem in hunc mundi agrum cum nascimur. Tempus quod inter hanc sationem et putrefactionem intercedit, respondet illi tempori, quod intercedit inter sationem seminis & ejus putrefactionem, quo novo corpori sit locus.

Quod ad posteriorem attinet, vox corpori ver. 44. non ita est posita, ut appareat, eam esse Subiectum; sed potius ut Prædicati partem: non modo enim Verbo postponitur, sed & Articulo, qui Subiecti solet esse index, caret: & ita potius verba sunt accipienda; homo seminatur corpus animale, hoc est, ita, ut sit corpus animale, seu corpore animali præditus; idem autem homo resurget corpus spirituale. Corporis enim vox nonnunquam, ut de cæteris animalibus, sic de homine tanquam Genus prædicatur: unde dicimus, animal esse corpus sensitivum. Hic autem isti locutioni maxime erat locus, ubi de homine ratione corporis agitur. Ex eo ipso tamen apparet, posse, si cui ita videatur, in hi omnibus Enunciationibus subaudiri vocem corporis; sed ita, ut subintelligatur corpus vivum atq; animâ præditum: ut ita perinde sit, ac si hominem ipsum dixisses.

Hujusmodi corpus seminatur atque in hunc mundi agrum inseritur, in corruptione, hoc est, corruptibile. Corruptio enim & hic & infra ver. 50. ponitur pro corruptibilitate: ut ita non actum, sed potentiam seu facultatem denotet, à qua corpus denominatur φθαρτόν, hoc est, corruptibile; non verò

ἐφθάρη

ἐφθάρη
ἐφθάρη
tende
nomin
sciamu
ju, qu
cadave
esse. C
ptibile
resurg
turo po
tempus
Vide su
quema
in sequ
litate,
corrup
sit cum
bile a
non ve
actu n
H
te & p
corrup
autem
raphys
sectio
tamen
enim c

ἐφθάρμενον, hoc est, corruptum. Et hoc modo τὸ
ἀφθαρσία, quæ impotentiam corruptioni admitt-
tendæ significat, opponitur. Vñus est autem Apostolus
nomine actus pro nomine facultatis: quia hoc, quod
scimus, carent Græci. Et hæc ipsa quoque affectio e-
jus, quod seminatur, indicio esse potest, hic non de
cadavere, sed de corpore seu homine vivo sermonem
esse. Cadaver enim potius corruptum, quam corru-
ptibile dicendum est. Cū porro addit Apostolus:
resurgit in incorruptibilitate, Prasens pro Fu-
turo ponit, seu maris, indefinitè usurpat, ut quodvis
tempus in se complectatur: quemadmodum sit sapē.
Vide suprà ver. 12. & 15. In autem posuit pro cum;
quemadmodum & in præcedentibus particula, &
in sequentibus; ut in corruptione sit cum corruptibi-
litate, seu corruptibile; in incorruptione, cum in-
corruptibilitate, seu incorruptibile; in ignominia
sit cum ignominia, seu ignominiosum: Incorrupti-
bile autem quod corrumpi suā naturā non possit;
non verò id, quod, quamcunque tandem ob causam,
actu non corrumpitur.

Hæc ergo prima est hominum ac corporum an-
te & post resurrectionem differentia: quòd illa sint
corruptibilia; hæc incorruptibilia. Corruptibile
autem et incorruptibile, ut Aristoteles docet in Me-
taphysicū Genere differunt. Etsi autem hæc ipsa af-
fectio per se sumta extra essentiam rei sit: in ipsa
tamen essentia rei planè fixa est ac radicata. Quod
enim corrumpitur, secundum substantiam corrup-

pitur; & porro quod potest corrumpi, secundum substantiam potest. Si enim Accidentia tantum corrumpi possent, non verò etiam Substantia, aut in Substantia aliquid, quo pereunte non idem Subiectum maneat: accidentia tantum perire ac mutari possent; subiectum verò seu substantia ipsa maneret integra, & mutatio, quæ illi accideret, non corruptio esset, sed alteratio. Quare in ipsa rei essentia fontem corruptibilitatis habere necesse est, & rem in ea contineri talem, quæ ipsa per se, quanta quantæ est, perire possit. Iam verò cum secundum Aristotelem non ultimi actus seu formæ primò ac per se pereant, sed veluti consequenter; si modò perire queant, ut formæ omnes materiales: necesse est, ut alia substantiæ pars, nempe materialis primò et per se perire queat; quâ sublata consequenter etiam formæ, quæ sine ista materiæ ratione consistere nequeant, tollantur. Contrariam incorruptibilitatem esse naturam necesse est, ita, ut nec formæ illorum, nec materia, quæ essentiam eorum ingrediatur, quicquam in se contineat, quod perire possit. At cum differentia Substantiarum est etiam ratione materiæ, Genere eas differre est necesse; cum ut forma Speciem, ita materiæ Genus Substantiarum determinant. Constat ergo, præsentia nostra corpora à futuri ipso Genere, ac porro essentia distare: siquidem, ut hic videmus, illa corruptibilia sunt, hæc incorruptibilia.

Quamquam autem ad ultimam inque corporum
horum

horum
tuta
ferre
hac m
modo
tur a
si div
indur
tia cu
canu
pedir
sepiu
tentia
lam i
suppe
cum i
non n
mini
dend
quen
nobis
mus.
Corp
rupti
datu
pus, q
si ide
dive

horum & illorum differentiam ab apostolo constitutam, quæ in Essentia ipsorum per se cernitur, differre possemus explicationem difficultatis, quæ in hac materia versantibus potissimum objicitur, quomodo nimirum idem sit futurus homo, qui seritur ac tandem moritur, quiq; postea resurget, si diversæ substantiæ corpus ab eo, quo nunc est indutus, sit habiturus; aut quomodo hæc sententia cum his ipsis Apostoli verbis, quæ nunc explicamus, consentiat: tamen hoc ipso loco eam expedire placet; ut semel amota in sequentibus nobis sæpius non occurrat, nec suspensos de veritate sententiæ jam explicatæ teneat.

Placet autem à verbis Apostoli incipere, quæ illam ipsam, quam defendimus, sententiam cum nobis suppeditent, cum eadem pugnare nequeant, nisi se cum ipsa pugnare velint. Cum ipsis veluti conciliatis non multum nobis restabit ad identitatem ipsius hominis ante & post resurrectionem extantis, ostendendam. Duplici autem modo videntur hæc & sequentia similiter Apostoli verba cum sententiâ à nobis adstructâ pugnare. Primò quòd ipsi concesserimus, posse in verbis istis Subjecti loco statui vocem Corporis, quasi dictum esset: seminatur corpus corruptibile, suscitatur incorruptibile. quod si concedatur, omnino videtur colligendum, idem fore corpus, quod seminatur, cum eo, quod suscitatur. Quod si idem, quomodo non modò specie, sed & Genere diversum; præsertim cum hic postulâri videatur, ut

idem sit numero? Numero autem idem esse non potest, quod Genere & Specie differat. Idem enim numero sub eadem Specie ac Genere continetur. Deinde ipsa vox suscitandi indicare videtur, id, quod antea vel ceciderat, vel obdormierat, erigi aut excitari debere. Non autem ceciderat nec obdormierat Spiritus, sed corpus id, quod antea habueramus; hoc ergo ipsum excitari ac restitui olim debere.

Ad prius respondemus: ne illud nunc disputemus, utrum rectius subaudiatur in Enunciatione Apostolica homo an verò corpus; sed concesso, corpus subaudiendum esse, nihil esse necesse, ut in Apostoli verbis idem subaudiatur corpus suscitatum iri, quod hic seminetur; cum contrarium rectius subaudiatur: quandoquidem, ut ex superius dictis constare potest, id potius propositum fuit Apostolo, ut ostenderes, aliud olim corpus nobis in resurrectione datum iri, quam id sit, quo nunc cingimur, & quod per mortem variasq; inde mutationes penitus destruitur, & in mille formas ante resurrectionem vertitur. Et qui hoc loco non cernit, Apostolum ad id alludere, quod de semine ac plantis inde nascentibus supra dixerat? Inde enim seminandi verbum huc traduxit. Atqui Apostolus superius expresse dixerat, quod seminas, nō corp⁹ quod futurū (est) sed nudū grānū, Deus autē illi dat corp⁹, prout voluit. Quare ita potius hic loqui censendus est Apostolus: quem admodum in semente contingit, ut nudum grani corpus seratur, sed inde exsuscitetur longè clarior ac elegan-

ac elegantius; nempe corpus plantæ aut herbe: ita etiam in hoc negotio fieri; inseri in hunc mundum corpora hominum corruptibilia, in resurrectione autem excitanda esse alia longè præstantiora, nimirum incorruptibilia, quæ spiritu, qui in illis fuerit, excepto, tanquam longè divinius planta inde resurgant. Hæc scopo ac consilio Apostoli accommodatissima esse, nemo non videt. Sed deinde concedamus id, ad quod nullo jure adigimur, Apostolum aliqua ratione innuisse, idem hoc cum illo corpus fore; certe non alia ratione id concedendum erit, quàm quâ superius vidimus Apostolum semen, & id, quod ex semine nascitur, inter se propemodum confundere, itaq; agere, ac si corpus plantæ semini circumdaretur; cum ex semine nil nisi spiritus reslet; cujus ratione habitâ semen ipsum quodammodo in planta restare censetur. Simili est hæc identitas corporum identitati, quam vocant, numerica; non tamen prorsus eadem, sed easdem ferè phrasas, easdem loquendi formulas admittit. Quare nihil mirum esset, ad hanc unitatem hujus vel illius corporis Apostolum respexisse. Sed, ut vidimus, nihil est necesse, ut huc descendamus: cum prior responsio unicuique satisfacere merito debeat.

Ad posterius respondemus vocabulum ἐγείρειται seu suscitandi, haudquaquam requirere, ut id ipsum, quod antea ceciderat, aut obdormierat, restitueretur: cum ista etiam in sacrâ literâ suscitari vel excitari dicantur, quæ antea non modò non cecide-

rant, vel obdormierant; sed ne extiterant quidem prorsus. Sic dicitur alicui suscitari semen, hoc est, proles, Matth. 22. 24. Act. 2. 30. in quibus locis est verbum *ἀνίσταται*, quod adhuc videtur esse significantius voce *ἐγείρεται*: de qua vide Luc. 1. 69. Act. 13. 30. Deinde, quemadmodum supra vidimus, Apostolum dicere, id, quod seminatur, vivificari, cum in plantam novam excrescit, licet aliud hic postea succedat corpus: ita etiam poterat dicere, id corpus, quod mortuum est, resuscitari; quia nimirum spiritus, qui in eo antea latuerat, in novum corpus migret; & sic veluti aliud corpus ex alio subnascatur.

Sed quid habebunt illi, qui has adversus sententiam nostram ratiunculas urgent, si dicatur id, quod verissimum est, Homini nomen in his & sequentibus Apostoli verbis subaudiendum esse, & ad eum ista omnia esse referenda? Homo autem licet diversi generis corpora habeat, nihilominus tamen unus idemque esse poterit: habitâ nimirum ejus partu ratione, que in ipso princeps est, quamq, Philosophi nonnunquam solam hominû nomine dignantur: quæ ubi corpori aptis instrumentis prædito jungitur, licet diversi alioqui generis id sit, statim actiones homini convenientes edit. Ex actionibus autem jam non semel diximus, rei uniuscujusq, naturam aestimari.

Hoc ut tantò rectius intelligatur, & priori difficultati, quam explicandam suscepimus, parti penitus satisfiat, intelligendum est; hominem quidem

non solum esse spiritum, qui corpori junctus penitus illud vivificet, & sentiendi intelligendiq; facultatem apta nactus instrumenta, de se veluti emittat, ac toti, quod constituit, tribuat; sed hominem esse totum illud, quod ex spiritu tam præstanti, & corpore, quod illius naturæ ac facultatibus exercendis sit aptum, constat: ita tamen, ut spiritus primas in eo teneat; & licet diversa corpora nanciscatur, modò ea sint sibi ad eas, quas diximus, facultates exercendas apta, eundem constituent hominem, præsertim si eorum, quæ in altero corpore ejus veluti ductu gesta sunt, memoria ei adhuc sit impressa, ut id, quod postea ex ipso constituitur, totum meminisse possit, scilicet eum esse, qui hoc vel illud antea gesserit feceritq;. Catera, quæ in materia sunt, differentie, utut aliqui magnæ sint, non plus habeant virium, quàm si divinâ virtute ex mare fieret sæmina, aut contrà Hæ differentie ad materiam pertinent, & ad essentiam hominû, quæ verè homo est, nihil pertinent; ut proinde diversitas aut identitas, quam vocant, numerica, inde non pendeat. Quemadmodum ergo ad circuli aut trianguli essentiam nihil pertinet, quod æneus sit, vel ferreus, vel ligneus: ita nec ad hominû, quæ homo est, essentiam pertinet, quòd hujusmodi corpus, quod suâ naturâ corruptibile est, habeat; sed tantum ad essentiam hominû terreni aut animalû, quæ talis est.

Ad essentiam hominû simpliciter consideratû id tantum pertinet, quòd sit substantia quedam corporea.

porea, sensibus & intellectu prædita. Ejus differentie, ad materiam pertinentes, non ad formam, sunt, quoddam aliud terrenum; aliud, ut infra videbimus, celestius; aliud animalis, aliud spirituales. quo pacto etiam dixerit, aliud esse marem, aliud sceminam. Idem ergo homo erit, & ante & post resurrectionem. Nam & spiritus erit idem, & corpus aptum, ut inserviat omnium facultatum, ad sensum, appetitum, spontaneam loci mutationem, ad intellectum denique & voluntatem pertinentibus, functionibus; & posterius aptius priori: memoria denique rerum in priori corpore gestarum tanta, quanta nunc esse solet, vel quantam in morte habuimus, & esse poterit, ac porro etiam erit. Exi enim in morte cessat omnis memoria, imò omnium facultatum anime actus; unde & sacra Litteræ dicunt, neminem memorem fore Dei in morte, & terram oblivionis vocant eum locum, in quem descendunt mortui: habebunt tamen in spiritu nostro impressæ notæ, ac veluti signa; quæ, si eidem intellectui corpus habile iterum aptetur, à rerum alienarum sese ingerentium specie, veluti lumine illato, collustrabuntur, redibitque pristina rerum memoria. Fit enim, ut Philosophi docent; memoria nostra per species atque imagines quasdam animo conceptas & impressas, quæ interdum, si diu non repetuntur, planè exolescunt ac delentur, quemadmodum imagines depictæ vetustate delentur: sed cum aliquantò firmitus impressæ sunt, etiam si non semper actu animi obversentur, delitecant tamen in ima memoria,

memoriâ, sintq; instar colorum in tenebris latentium, qui tum potentiâ tantum esse dicuntur; at si lumen intuleris, eosq; collustraveris, acti sunt, seu manifesti, apparent. Sic in morte tenebris quibusdam involvuntur rerum in animo nostro, seu potius spiritu nostro latentium imagines, quæ non antè illustrantur lucis radiis, & actu apparent, quam corpus aliud quod spiritui circumdetur, ut ad reliquas animæ facultates, ita & ad memoriam exercendam aptum.

Huiusmodi identitas sufficit nobis ad præmium; sufficere etiam impiis potest ad pœnam. Omne enim præmium, omnique pœna vim eatenus reverâ habet, quatenus sentitur, vel sentiri aliquâ saltem ratione potest. Spiritu autem fit, ut sentiamus, non corpore, quæ corpus est; & similiter etiam præmia & pœnas meremur, (liceat enim & ad præmium nobis hanc vocem accommodare) vi spiritûs ac facultatum ex eo manantium. Corpus instrumentum tantum est, quod ipsum per se non punitur; sed interdum in eo punitur ipse homo, ad spiritum redundante pœnæ acerbitate ac dolore, quem malefactis meruerat. Simili præmiorum est ratio. Vno verbo: omnia hæc toti conveniunt composito, maxime ratione spiritûs, à quo & malè & benè facta primò oriuntur, etiamsi per corpus exerceantur & in actum deducantur. Similiter ad eum præmia & pœnæ ultimò redundant, eumq; potissimum afficiunt, licet interdum in corpore primò cernantur.

Hoc ergo pacto resurrectionis veritatem optimè defen-

mè defendimus. Nam ad eam & casus quidam, qui præceſſerit. (ut Metaphora vim ſequamur) requiritur, & unitas ac identitas cadentis & reſurgentis. Competit ea reverà toti homini, nec uſpiam, quod ſciam, vox ἀνὰ σώματος ad unam tantum hominis partem refertur. Caſus autem præcedit ratione corporis: qui ſpiritum quidem non perimit; ſed ſunctiones tamen illi, quibus corpori junctus vacabat, interea adimit; unitatem autem ſeu identitatem toti largitur unus idemq; in utroq; corpore ſpiritus, memoriam eorum, quæ in priori geſſerat, retinens. Sed jam tempus eſt, ut ad reliquas corporum horum & illorum differentias accedamus.

¶ 43.

Secunda ergo differentia iſti continetur verbis: Seminatur in, vel cum dedecore; ſuſcitur in ſeu cum gloria. Cætera jam antè ſunt explicata: illud tantum conſiderandum reſtat, quâ in re iſta ἀτιμία ſeu dedecus, quâ item in re gloria ei contraria conſiſtat. Diſcere autem id facile poſſumus ex eadem hac Epistoſola, quæ de corporis noſtri membris partibusvè loquens quædam vocat ἀτιμία. Ἰερὰ τὸ σῶμα] & ſcilicet μέλη, hoc eſt, reliquum magis indecora, turpia ac deſormia, quibus proinde, ut ſtatim addit, honorem ampliorem circumponimus, hoc eſt, ea majori ſtudio tegimus. Honori enim nomen hoc loco ſignificat adſcititium corpus ſeu ornatum, quo deſormitatem membrorum tegimus atque occultamus, & ſic decorem, quem ex ſe non habent, illis exterioriùs conciliamus. Id quod ſtatim Apoſtolus

cap. 12.
23.

ſolus
membr
habent
tur. I
turpi
tavit
dem a
vel ſe
busda
cõmu
gend
pulce
cies,
do; n
tio co
nomi
ſigni
rume
tiopp
me e
plect.

nihil
adbe
mar
ipſu
tan
ſe e
tra

Solus ipse explicat, dum addit: & deformia nostra, membra scilicet, seu indecora decorem ampliorem habent, hoc est, diligentius vestiuntur ac conteguntur. Hac est ergo naturalis ἀσχημία, deformitas ac turpitudine quedam partium, quas ipsa natura occultavit, usui etiam indecoro destinatarum. Potest quidem adjici & reliqua deformitas, quam vel morbi, vel senectus, vel alii casus, aut ipsa etiā natura quibusdam inducit: verum tamen illud, quod omnibus est commune, quodq; perpetuò inest, magis videtur intelligendum Gloria autem huic deformitati opposita est pulcherrima ac splendidissima corporū futurorū species, à qua omni aberit deformitas, omnū turpitudine; nihil erit quod tegi atq; occultari, quod adscititio cultu ornari debeat. Vox quidem δ' ὄψις videtur nominatim denotare splendorem ac fulgorem; cuius significationis paulò antè habuimus exempla: verum tamen quia dedecori, turpitudini ac deformitati opponitur, omnem pulchritudinis speciem, ac forme externe summam quandam perfectionem complectitur.

Et de splendore quidem corporum nostrorum nihil est dubitandum, cum videamus, Christum, licet adhuc mortali esset, cum in monte sacro transformaretur, ita splendidum fuisse redditum, ut facies ipsius fulgeret tanquam Sol, & vestes ipsius candidæ tanquam lux. Tum autem imaginem quandam in se exhibuit Christus future sue mutationis seu transfigurationis, quæ cum demum ei contigit, cum
in celum

in cœlum est translatus, & regno suo potitus. Vident enim Discipuli, qui cum ipso fuerunt, filium hominū venientem in regno suo, ut loquitur Christus paulō ante historię hujus descriptionem versu ultimo cap. 16. Matth. hoc est, ejus rei imaginem, & in ea rem quodammodo ipsam, ut in speculo, viderunt. Iam verò nostra corpora Christus redditurus est conformia glorioso suo corpori, ut est ad Phil. 3. versu ultimo. Quare si Christus adhuc mortalis addeditus fuit splendidus; quid & de ipso, & de nobis immortalibus; & corpore corruptionem nullam admittente prædictū existimandum est? Verumtamen quia corpora nostra, ut paulō post audiemus, spiritualia erunt, ac proinde subtilissima, longē subtiliorem eum fulgorem necesse est, quā fuit ille, qui in corpore Christi, quod adhuc animale erat, & crassum terrenumq̃, apparuit, ac porrò talem, ad quem mortalium oculorum acies non pertingat. Huc etiam non immeritò referre possis, quod est apud Mattheum cap. 12. ubi Christus ait, justos in consumptione seculi, cū impii in caminum ignis injicientur, effulsuros instar solis in regno Patris sui. Licet enim id de dignitatē ac honorū summi splendore possit accipi, non malē tamen ad corporum splendorem accommodatur.

Ex eo autem faciliē intelligitur, Christum, cū à mortuis fuit resuscitatus, nondum glorioso fuisse corpore indurum. Nā quomodo vel ipsummet videre Discipuli, vel tantum fulgorem ferre potuissent?

Moses,

*Mose
ipsum
cum
rem i
plus q
plius f
met e
famili
glori
indur
velut
modu
trans
pleru
à Ch
oculu
intui
tanq
certo
ret,
stimo
nim
appa
vulu
moq̃
rine
quen
it eo
à Χ*

us. Vide-
 filium ho-
 Christu
 ersu ulti-
 em, & in
 viderunt.
 iturus est
 hil. 3. ver-
 alis aded
 de nobi
 ullam ad-
 untamen
 spiritu-
 subtilio-
 lle, qui in
 & cras-
 ad quem
 Huc eti-
 ud Mat-
 consum-
 m ignis
 n regno
 c honoru
 amen ad
 tum, cum
 oso fuisse
 et videre
 tuisissent
 Moyses

Moses, quia à colloquio cum Angelo cœperat fulgere
 ipsius facies, licet corruptibilis, velum cogeatur
 cum Israëliti collocuturus obtendere, quia fulgo-
 rem istum eorum oculi ferre non possent: cum tamen
 plus quàm credibile sit, nondum instar solis fulsisse i-
 psius faciem. Quomodo ergo discipuli Christum, ipso
 met etiam iubente, intueri ac contemplari, cum eo
 familiariter conversari ac colloqui potuissent, si jam
 gloriosissimo illo ac fulgidissimo corpore fuisset
 indutus; cuius splendori jubar tantum quoddam, ac
 veluti radius Paulum aliquando excecavit? Quo-
 modo etiam Evangeliste id prorsus reticuis-
 sent, qui transfigurationem in monte diligentissimè descri-
 pserunt? Quod si speciem tam augustam dicas fuisse
 à Christo tum occultatam, id fieri non potuisset, nisi
 oculis discipulorum retentis. Cur ergo Christus ex
 intuitu etiam ac visu de se judicari volebat, & eos
 tanquam testes resurrectioni ipsius futuros de ea
 certos reddere; cum non ea species Christi appare-
 ret, quæ esset, sed longè alia? annon hac ratione te-
 stimonium ipsorum in dubium vocabitur? Non id e-
 nim fuisset, quod viderint, sed id illos dicere, quod
 apparuerit, dici poterit. Adde, quod vulnera aut
 vulnere vestigia, quæ certè in glorioso pulcherri-
 moq; corpore nulla sunt, in Christo adhuc extite-
 rint. Sed præterea nec ventre caruit Christus, in
 quem cibos ingessit, nec quicquam proculdubio desu-
 it eorum, quæ videmus τὰ ἄτιμα τῶ σώματι & νεκ-
 ρὰ χήμονα ab Apostolo vocari. Hac verò à glorioso
 corpore

corpore abesse debere, ex hoc loco discimus, & ex altero, qui in eadem hac Epistola extat cap. 6. 13, ubi ait Apostolus: Escæ ventri, scilicet destinate sunt, & venter escis: Deus autem & hunc & illas abolebit, intellige in resurrectione mortuorum. Venter autem omnia illa quodammodo complectitur, quæ deformem habent aspectum, omniâq; ita conjuncta sunt, ut illo sublato nullus planè horum possit esse usus.

Vnde facilè jam apparet, quàm graviter illi errent, qui eadem planè corpora, habitâ ratione substantiæ, olim nobis redditum iri censent. Certè si ita esset, pudere etiam nos olim nostri deberet non minus, atq; primos nostros parentes, cùm oculis ipsorum apertis nudos se esse viderunt, quod antea non prehenderant, cognitione boni & mali, in quo etiam continetur decorum & indecorum, seu turpe ac deforme, destituti. Vt alia nunc taceam, quæ paulò inferius commodiori loco dicentur.

Sequitur tertia corporum, de quibus agimus, differentia, his verbis expressa: Seminatur in seu cum infirmitate, suscitatur in seu cum potentia. Infirmitas hac hominis, seu major corporis humani in eo cernitur, quòd & laboribus facilè frangitur, & senectute ipsâ labefactatur, & morbis levibus etiam vires atteruntur. nonnunquam à primo statim ortu peculiaris accedit infirmitas, aut ab alio casu. Fit hoc ob corporis mortali naturam. Nam & de ipsis partibus corporis solidioribus, & de spiri-

ribus,

ribus, quibus utriusq; vires nostræ corporisq; robur nititur, subinde aliquid decedit, maxime per labores, senectutem, morbos, nec semper eî tantum accedit, quantum decedit. Et spiritus quidem, quibus maxime nervi intenduntur, & membra reguntur; inò omnes animæ vires exeruntur, haud difficulter diffugiunt, ac subtilitate suâ expirant: unde corpori defatigatio. Quin & ipsa membrorum soliditas aliquantum labore laxatur. At id, quod surget corpus, seu novu, ipse homo, corpore erit præditus valido, robusto, quod fatigationem non sentiat, cujus vires nulla ætas labefactet, nec morbus, qui ibi nullus erit, attenuet. Vires, quas spiritus in illo corpore exercere poterit, corporis habilitas sequetur, nec quidquam spiritui obstabit, quò minùs per illud efficere possit, quod per naturam aliàs, instrumentum nactus, possit. Non vegetabitur spiritibus aliquibus, quales nunc corpus nostrum regunt atq; agitant, caducis, qui diffugere atq; expirare faciliè queant; ita ut eorum refectione atq; reparatione sit opus: sed ita intra se continebunt corpora illa incorruptibilia vincti spiritûs vitali, ut nihil ejus planè depereat, & à labore robur semper sit recens.

Ex quo ipso faciliè intelligitur, non carneum id esse debere corpus, non hac ipsâ cute cinctum, quod à resurrectione piû dabitur. Ejus enim natura est ejusmodi, ut spiritibus vitalibus exitum præbeat: qui, nisi subinde reparentur, tandem deficiunt, & corpus vel fatigatum dejiciunt, vel penitus tandem

exanimatum relinquunt: ut rectè antea asseruimus, has corporum differentias, etsi extra essentiam sint posita, ejus tamen diversitatem arguere, & ex ea pendere.

7 44.

Restat ultima ex illis quatuor differentiis, quæ ipsam corporis substantiam per se attingit. Ea est descripta illis verbis: Seminatur corpus animale, suscitatur corpus spirituale, Diximus jam supra quedam ad horum verborum intelligentiam pertinentia, quæ hic memoriâ repetantur. Nunc illud tantum restat explicandum, quid Apostolus vocet corpus animale, quid item spirituale.

cap. 2 7.

Quid per animale corpus intelligat, ex eo potest deprehendi, quod paulo post Apostolus subiicit, ostensurus, & corpus animale & spirituale extare. Ad illius autem, hoc est, animalis corporis probationem assert ea Geneleos verba: factus est primus homo in animam viventem. Vbi, ut omnes, ni fallor, animadverterunt, anima vivens nil est aliud, quàm animal vivens, ac spiritum vitalem trahens. Inde dictum est corpus animale à ψυχῇ, quæ animal hic denotat, dictum ψυχικὸν seu animale, ut animale corpus sit ejusdem generis cum iū, quæ habent cetera animalia, quod nimirum animā, quæ vegetativam & sensitivam vocant, animetur & regatur, quodq; adeo ad sui sustentationem nutritione indigeat, ad conservationem autem sui generis similiumq; individuorum propagationem generandi facultate sit præditum, (nutriendi enim ac

generandi

gener
trâqu
cesse,
stru
opus,
rum
conju
apta
tium
unt,
anim
quod
bus c
mov
pus a
cult
ea si
vel a
mal
hac
ad i
hoc
ma
ter c
eo, c
men
etia
tiva

generandi facultas hujus animæ propria est, quâ utrâque penitus sublatâ animam ipsam tolli est necesse,) & porro iis etiam organis ac partibus sit instructum, quibus ad exercendas facultates dictas sit opus, simul etiam iis, quæ sensuum tum externorum, tum internorum facultatibus & appetitui cum iis conjuncto, itemq; facultati locomotive subservire apta sint.

Ideo autem animæ vegetativæ & illarum partium, quæ ab ea sustentantur, quæ etiam ei subserviunt, facimus mentionem, quia oppositio inter corpus animale & spirituale non in eo reverâ consistit, quod corpus animale animæ sensitivæ & facultatibus cum ea conjunctis, nempe appetendi & loco semovendi, servire sit aptum. Nam & spirituale corpus aptum erit & accommodatum animæ istius facultatibus, earumq; propriis functionibus, licet non ea sit futura partium iis inservientium vel forma, vel dispositio, vel ceteræ facultates, quæ in hoc animali corpore extant, ut postea explicabitur, cum hæc organorum ratio non simpliciter sit necessaria ad istarum facultatum functiones, sed tantum in hoc terreno ac corruptibili corpore, quod sine anima vegetativa vivere nequeat. Sed differentia inter corpus animale & spirituale potius consistit in eo, quod animale corpus apparatus habeat instrumentorum animæ vegetativæ inservientium, quin etiam nullum eorum organorum, quæ animæ sensitivæ ejusq; facultatibus operam suam commodant,

imo ne illorum quidem ullum, quæ intellectus operationibus ancillantur, tale sit, quod animâ vegetativâ non indigeat, et ab ea non sustentetur, et quod, ut rem ipsam penitus tangamus, non sit planè crassum ac terrenum. Spirituale enim, ut postea intelligetur, corpori crasso ac terreo maximè opponitur: crassum autem & terrenum esse necesse est, quicquid animâ vegetativâ vegetatur ac nutritur, aut si quid est subtilius ac magis spirituale, id ex crassiori nascitur, & eo penitus corrupto sponte suâ diffugit ac disparet. Quare ut corpus nostrum animale non ampliùs sit, omnes illas partes, quæ animæ vegetativæ ac sensitivæ in corpore nostro subserviunt, aboleri necesse est: id quod de iis, quæ ad nutritionem ac generationem pertinent, etiam per se unicuique patere debebat.

Sed nondum est satû ad id, ut corpus spirituale efficiatur. Nam nec res inanimata animalia habent corpora, omnibus destituta organû, quæ animæ vegetativæ aut sensitivæ inserviant; nec tamen cum spiritali corpore conjunctionem aliquam prorsus habent: sed necesse est omnem crassam terrenamq; molem tolli, ut corpus spirituale evadat. Sine ea nullum est corpus animale, cum ea nullum spirituale. Nam, ut jam ad opposita differentie explicationem accedamus, cum spirituale dicimus corpus, subtile quippiam, & veluti in omnes partes flexile, agile, & tenuissimos quosque meatus penetrans intelligimus. Talia ergo corpora nobis in Resurrectione da-

ne dabuntur. Hoc cum videantur agnoscere etiam alii nonnulli, mirum tamen est, eos nihilominus vehementer contendere, eandem fore corporis nostri substantiam, carne nos ac cute tectum, iidemque ossibus suffultum iri: cum & Christus Luc. 24. 29, aper-
 tissimè dixerit, Spiritum carnem & ossa non habere; & ratio ac communis omnium sensus clari-
 tissimè id ostendat. Etenim quomodo potest os subtile fieri, & quemvis meatum penetrare aptum? quomodo ad omnem motum, sive sursum, sive deorsum, sive quocunque velis habile atque agile, quemadmodum est corpus spirituale, quamdiu quidem ossis naturam retinet? Os, nisi durum sit, & cedenti resistat, suamque firmitatem corpori obstanti renitentem retineat, os esse desinit; cuius naturæ est fulcire partes molliores, ne concidant, & motui corpus sibi incumbens aptum reddere. At si os subtile admodum evadat, si in omnes partes flexile, & tenuissimos meatus possit pertransire, duritiem ac firmitatem omnem perdidit. Quis unquam hominum id, quod vento, aut, si aliquid crassius oculique, ipsis conspicuum mavis, spiritui Chymicorum simile est, os vocaverit? At consimilis substantiæ necesse est corpora spiritualia, que adepturi sumus, esse? Quid multis opus est? si demseris & carni, & ossibus, & reliquis huius corporis partibus terrenam substantiam, quam omnino crassam, densam & gravem esse necesse est, ipsam illarum substantiam sustuleris, ex illis enim componuntur, nisi autem sustuleris, spirituale nunquam effeceris.

Quaquam verò de spiritibus multa asserere non possumus, de quibus magis scire licet quid non sint, quàm quid sint; cum sensus nostros vel penitus, vel magna ex parte effugiant: ex earum tamen rerum natura, quæ spiritus appellantur, quæ sensus nostros non penitus fugiunt, aut quarum operationes quædam seu effecta deprehendi à nobis queunt, aliquid de corporibus istis spiritualibus conicere saltem licet; & dummodo nihil vel contra sacræ scripturæ autoritatem, vel contra rationem affirmetur, nihil etiam asseveranter pronuncietur, nihil peccat ille, qui vel in hanc, vel in illam partem quid sentiat, ostendit, & saltem verisimilia in medium profert.

Quare, ut nonnihil de corporibus illis spiritualibus, quibus in resurrectione induemur, differamus, istud primum extra dubium ponimus, corpora nostra cælestia fore, seu ex cælesti quâdam materia constituta, ut infra ver. 47. & sequentibus docebitur. Ejus autem materia natura cum longissime distet à natura materie terrene; ex hujus affectionibus de illius qualitatibus, & ex contrario de contrario judicium facere non ineptè possumus. Quare ut materia terrena crassajita cælestis subtili, & si ita loqui liceret, tenui: ut illa intractabili: ita hec flexili: ut illa ad motum inhabili; ita hec facilissima statuenda est. Verumtamen quia, ut jam antea diximus, & resurrectionis natura postulat, ea jungi debet spiritui nostro, quo vivimus, sentimus ac intelli-

gimus.

gimus, qui illud etiam corpus animabit, eum subtilioris ac diviniorei cujusdam naturæ, quàm sit illa materia, ex qua illi corpus fingetur, esse apparet. Quare ita propemodum differt à spiritu illo nostro, quemadmodum nunc spiritus vitales atque animales dicti ab eodem differunt. Subtilitate quidem illi proximè ad eum accedunt, sed nihilominus tamen ea qualitate ab illo superantur. Habilitas ergo, ut diximus, corpori illi spirituali inerit summa ad id, ut moveatur, impellente eo, quem in se includit, vitali spiritu, & quidem ita, ut nulli motus generi per se ac naturæ suæ sit additum, sed eum recipiat impetum, quem spiritus ac voluntas ipsi impresserit.

In corporibus naturalibus diversos esse videmus impetus seu inclinationes ad diversos motus. Et inanimata quidem uno simpliciq; motu feruntur; cælestia in orbem; elementa per rectam lineam, sive sursum, sive deorsum: licet violento motu aliqui rapi possint. Elementorum autem prædominantium impetum atque motum sequuntur etiam corpora ex iis composita, & ipsorum etiam animalium, quatenus ex elementis constant, & merè, ut ita dicam, sunt corpora, nihil spiritus, nihil animæ habentia; sed quæ animalia sunt, & spiritum quendam in se continent vegetum vividumq;, appetitu ciente, variè sese movent ipsa. Quod enim in corporibus inanimatis est appetitus, quem naturalem vocant, seu naturalis ad certum locum inclinatio: id in animalibus præstat appetitus sensitivus, & in rationalibus

voluntas: quæ utraq; facultas, maximè posterior, quæ liberrima est, nunc huc, nunc illuc inclinatur; illa ab objecto tantum, hæc aliqua ex parte etiam à se ipsa. Hæc ergo in animalibus causa est, cur animalia nullo non motus genere feruntur; ita tamen, ut naturalem corporis sui impetum penitus vincere, ejusq; oblivisci nequeant, sed semper eò magis inclinent, quò elementis prædominantibus opus eos impellit. Prædominari autem in omnibus videtur terra: quâquam in aliis magis, in aliis minus. Itaque cum contra naturalem sui corporis impetum nituntur, seu in oppositum locum sese agunt, violenta quodammodo est ista commotio, ideoq; cum majori difficultate ac lucta. at eò, quò corpus propendet, ferri est facillimum. Motus autem ille animalis proprius, & à naturali illo seu elementari minimè dependens, spirituum nostrorum vi peragitur; qui ipsi ab anima seu spiritu primò cientur, voluntate vel appetitu vel à re aliqua refugere, vel eam prosequi ad eamq; accedere jubente. Quem voluntatis atque appetitus impetum primi excipiunt spiritus animales dicti, & ad eum sese componunt celerrima quadam agitatione, & pari cum ipsa cogitatione, ut ita dicam, passu, & cum ipsi rursus nervos, tendines ac musculos impleverunt, animal ad voluntatis & appetitus nutum movetur. Ipsi ergo spiritus per se sunt celerissimi, & sine difficultate impetum capiunt ad quemvis motum, cum ad eum se quodammodo indifferenter habeant; nisi quodd ob levitatem sursum potius feruntur,

feruntur. & nisi corpus hoc crassum obstarer, aut ita esset spiritui obsequens, ut spiritus ipsi illi voluntati atque appetitui, nullus esset locus, quo homo ire concupisceret, & non statim ferretur.

Hoc ergo quod de spiritibus istis animalibus nunc diximus, transferamus ad corpus illud spirituale, quo olim induemur. Hoc non secus atq; illi indifferens videtur futurum ad quemvis motum, ita ut naturaliter nec huc nec illuc magis inclinet: nisi quis forte dicat, illud leve fore ac superiorem locum appetiturum. Interea sequatissimum erit, & ad quemvis voluntatis atq; appetitus impetum accipiendum habitissimum: & cum gravitas potissimum motui corporum obstat, quâ illud penitus destituetur, nulla erit mora, quin eò feratur, quò voluntas inclinaverit, & tantò quidem concitatiùs, quantò vehementiùs voluntas in eam rem incubuerit, aut locum istum appetierit. Nam quemadmodum quantò major gravitas est corpori, tantò concitatiùs corpora feruntur deorsum; quantò major levitas, tantò levius, nisi quid obliterit, sursum (est autem gravitas impetus ad locum inferiorem, ejusq; appetitio quadam naturalis; levitas similiter impetus ad locum superiorem; ita etiam quantò vehementior erit voluntati nostræ inclinatio, quæ vera est appetitio; tantò etiam concitatiùs corpora nostra spiritualia ferentur. Videmus id aliquâ ratione in nostris corporibus; quæ licet ob molem suam cupiditate nostrâ sæpè ferantur tardiùs, tamen, nisi quid obstat, celerius moventur,

ventur, cum vehementius urget appetitus & voluntas; tardius, cum minus in eam rem incumbit. Et hæc quidem de motu.

Quod ad sensum attinet, idem illud corpus præstabit vicem illorum spirituum, in corpore nostro mortali existentium, & simul etiam organorum, per quæ eorum virtus exeritur. Notum est, omnem sensuum operationem, omnem appetitionem, omnem commotionem & agitationem membrorum, omnem denique intellectionem vi spirituum istorum peragi. Itaque pars ea corporis, quæ spirituum est expers, omnium etiam sensus ac virtutum est expers. Illi sunt veluti vinculum quoddam inter spiritum, quem animam Philosophi vocant; & inter crassum corpus ejusque membra illi, quia ad ejus naturam proxime accedunt, cum eo primum junguntur, & ab eo vim animalem accipiunt, & porro per totum corpus, cum quo etiam quandam cognationem habent, dispensant; & quemadmodum à spiritu ad organa vim, ut ita dicam, animalem deferunt, ita vicissim ab organis species rerum omnium sensibilibus deferunt aut transmittunt ad spiritum: quia verò non ubique reperiunt quorumvis sensuum organa, ideo non ubique percipiunt omnia; sed ibi quidem ista, illuc verò alia; quæ demum in ipso spiritu veluti junguntur, & à se invicem dignoscuntur.

At verò corpus illud spirituale, quia non tantum spiritus animales in se continebit, ut hæc corruptibilia sensuum organa; sed etiam, illorum ipsorum spirituum

spirituum
um se
quarum
rent sp
rent ap
sensiles
statim
conclu
dior, q
gani d
in hoc
est hab
Si
quem
or. No
quante
piunt a
in qua
corpor
lans: q
ter pu
cernit
nat. H
nus ip
quedam
um m
nem o
pars o
tiles

spirituum instar, erit ubiq. sibi conforme, ubiq. omnium sensuum vim exerere poterit, & species rerum quarumvis sensibilibus percipere. Quod etiam facerent spiritus nostri animales, si ubiq. organa reperirent apta, ut diximus, per se etiam percepturi res sensibiles, nisi diffugerent, & ab ipsa anima seu spiritu statim dūjungerentur, cum organo solidiore non concluduntur. Tantò autem sensus ille erit perfectior, quantò perfectius illud corpus, in quo nulla organi depravatio, nulla labe aut intemperies, que in hoc mortali corpore sensum sæpè impedit, locum est habitura.

Simul etiam sensus erit purior, & à dolore, quem sensus nostri nonnunquam excitant, remotior. Notum est, sensus alios esse puriores; alios aliquantò impuriore; purissimos eos, qui species excipiunt à materia sejunctas, nō verò ipsam materiam, in qua qualitas seu affectio sensibilis existit, ipsi illi corporis parti, que eam percipit, admoveri postulans: quod posterius qui faciunt, impuriore sunt. Inter puriores eminet visus, qui speciem rei eminus cernit, quam, si oculis ipsis imponere velis, non cernat. Hunc sequitur auditus, in quo dubites, utrum sonus ipse cum materia sua, an verò ejus tantum species quadam, ad verum ejus sensorium, quod intra aurium meatus latet, deferatur. Inter inferiores ordinem ducit tactus, ac simul gustatus, qui ejus veluti pars est, ac deniq. odoratus. Etenim qualitates tactiles, saporis odoresq. una cum materiâ ad partes corporis,

corporū, per quas sensus illi exeruntur, admoventur, & quanto magis, tanto vehementius sensum ferunt; licet interdum minus accuratè propter ipsam sensus vehementiam discerni queant.

Iam, ut ad spiritalia corpora deveniamus, nihil dubitamus, quin visus, qui purissimus est sensus, in illis locum sit habiturus; quin etiam auditus. De cæteris magis dubites. Sed tamen credibilis est, illos, licet multò exactiores ac perfectiores multoq̃ puriores, in illis repertum iri. Tactu enim prorsus destitutum iri vix est credibile. Gustatus quidem & odoratus idèò maximè videtur animalibus esse datus, ut cibos atq; alimenta sibi apta deligere eâ ratione possent, & ea, quæ natura suæ vel noxia essent, vel minimè convenientia, rejicere; quin etiam ut vel suavitate rerum ad eas persequendas atq; usurpandas adducerentur; vel eas, quia ingrata, fugerent ac vitarent: qui usus in corporibus incorruptilibus, quibus nullo est opus tali alimento, planè cessat. Verum tamen quia sensuum illorum usus etiam ad cognitionem rerum pertinet; non videntur autem illi, qui incorruptibiles sunt, ut nunc Angeli, destitui ullo adjumento, quo ad rerum earum, quæ cognosci illis ratione possunt, noticiam assequendam sit opus: idèò credibile est, etiam incorruptibilia corpora apta fore speciebus istarum rerum, quanquam sine materiâ, percipiendis. Ut ita qui sensus in nobis impuri sunt, in illis reddantur purissimi, & illorum actus visioni quodammodo fiant similes. Quod si dicas, hunc non amplius

ampliū
aliqui
voce n
exitu
quanq
sine ex
mundi
est, an
trum e
um, au
rum h
percipi
illu
proina
quom
munic
specia
poteſt
de qui
N
alium
appell
deter
figura
nita q
quam
corpo
quo d
dem

amplius tactum vel gustatum vel odoratum esse, sed aliquid tantum illi analogum: dum de re constet, de voce non litigabimus. Non est quod dicas, tum non exitura ea, quæ olfactu aut gustatu percipi possint: quanquam in dubium id vocari possit, utut cibi non sint exituri, extante adhuc eâ materiâ, quæ ex mundi incendio supererit: non tam hic spectandum est, an objecta sint exitura, quàm, si extiterint, utrum ea sit futura facultas spirituum immortalium, aut etiam nunc sit Christi & Angelorum: quorum hac in parte eadem videtur esse ratio, ut illa percipere queant.

Illud adhuc queri potest, quomodo illa corpora, ac proinde ipsi homines beati inter se possint dignosci; quomodo item animi sensa ac cogitata inter se communicent? Certum hic definire modum, præsertim specialem, temerarium foret. Sed illud tamen dici potest, etiam à nobis cogitari posse aliquem istarum, de quibus queritur, rerum modum.

Nam quod ad distinctionem corporum spiritualium attinet, præter figuram, quam Mathematici appellare solent, ac corporum lineamenta, quæ in illis determinata esse non putamus, plura ad speciem seu figuram corporis externam pertinent, in quibus infinita quædam varietas locum habere potest: nec quicquam prohibet, quò minus unicuique spiritualium corporum notam aliquam, ac veluti characterem, quo à se invicem dignoscantur, imprimat; & quidem ejusmodi, qui in diversâ etiam corporum figurâ per se

per se tamen idem maneat. In rebus terrenis variis apparent colores, quibus variæ figuræ in corpore duci possunt, & prout variæ inter se miscentur variæque ducuntur lineæ, ita & figuræ inde nascuntur variæ. Non dubium est, quin corpora spiritalia alia aliis possint esse clariora ac splendidiora, & in eodem corpore aliqua pars possit esse splendidior alterâ. Lux autem diversimodè cum suo contrario seu opposito mixta (gradus enim omnes ex mixture seu temperatione suorum oppositorum fiunt,) colorum instar est. Quid ergo prohibet, tali aliquâ ratione corpora illa spiritalia veluti pingi, & diversas inter se formas sortiri: cum differentie istorum colorum adeò subtilium possint esse multiplices, & variè per eos divino, ut ita dicam, digito pingi figurari? Nihil de eo nunc dicimus, quòd & magnitudo possit esse corporum illorum diversa: ut alias quasdam differentias prorsus reticeamus.

Quod ad communicationem cogitationum nunc attinet, difficilius est de ea verba facere; quemadmodum & de Angelicâ, ut Paulus eam vocat, linguâ: cum nobis non constet, utrum vocem aliquam & sonum reverâ edant, cum cogitata sua aliis aperiant; an verò tantummodo vocis quandam speciem aliis imprimant, & alii aliorum moveant phantasiam: quo pacto in apparitionibus Angelorum, cum vel in somnis cuiquam apparuerunt, ut de Iosepho verbi gratia Mariæ marito legimus; vel hominem extra se raptum ejusve animum in impleverunt imaginibus

maginibus
qua re in
verarum
loanni

Non
tur, posse
rum sensu
to extern
difficili
perimus,
paulò sur
menti vo
intemper
nibus suis
ret, phan
sumimus
judam
tam qua
movere p
simum, in
am inten
Videntur
tasia esse
modum
rum reru
tualia et
in se vel
non vide
Quæ

maginibus, ut & ea sibi videre & audire videretur, quæ re ipsâ tamen non extabant, sed verum tantum verarum erant picture quædam; quemadmodum Ioanni Apocalypseos scriptori contigisse legimus.

Non desunt inter Philosophos, qui arbitrantur, posse phantasiâ nostram, in quam omnium rerum sensibilium species deferuntur, moveri non moto externo sensu, à speciebus rerum etiam longius diffitarum, modò earum similes sensu aliquo percipimus, & corpus nostrum sit quietum, compositis paulò turbulentioribus, qui in eo cieri solent, ab elementis verbi gratia, moribus, aut humorum quædam intemperie, sensu etiam externo prorsus à functionibus suis cessante. Ex eorum sententiâ nihil prohiberet, phantasiâ (Philosophorum more hoc nomen sumimus) seu imaginem in phantasiâ spiritûs cuiusdam cœlestis existentem, & corpori spirituali notam quandam & veluti imaginem imprimentem, movere posse alterius spiritûs phantasiâ, ejus potissimum, in quem prior ille spiritus cogitationem suam intenderit, & cui aliquid significare voluerit. Videntur enim spirituum illorum corpora ac phantasiæ esse instar quorundam speculorum. Quemadmodum autem specula hæc crassa ac terrena, crassarum rerum species sibi oppositas recipiunt: ita spiritualia etiam illa species spirituales sibi objectas, & in se veluti directas. Quare hoc pacto voce aut sono non videtur esse opus.

Quod si tamen quippiam dicat, absurdum videri nuti-

ri nutibus, ut ita dicam, loqui, & præ nobis mutui
videri: ut nunc non dicam, longè præstantiorem ac
diviniorē esse eam cogitationum communicatio-
nem, quæ fiat per imagines à phantasiâ excitatas
& corpori impressas; quàm quæ per verba, & sonum;
cùm illæ naturâ suâ significant rem, cujus sunt ima-
gines, hæc non nisi ex instituto: et illæ quidem res,
quatenus ab animo concipiuntur, designent proxi-
mè; hæc verò non nisi intervenientibus imaginibus,
quas sæpè dubiâ fide nobis representant, ut proinde,
si imagines illas phantasiæ impressas cernere posse-
mus, verbi non foret opus: In hominibus loqui non
posse vitium est: in illi autem qui per imagines ejus-
modi, quales diximus, communicare animi sensu
possunt, rei superflue tantum foret absentia, nec
magis vitiosum, quàm in homine vitiosum censetur,
quòd cornibus careat. Sed hoc nunc transmittamus.
Illud adhuc respondemus: si quis putet, affirmandum
omnino sermonem aliquem, qui sono ac voce quâ-
dam articulatâ exprimitur, fore, ac proinde etiam
aliquid in illi beati sedibus esse aëri analogum, cu-
jus percussione vox excitetur: jam suprà diximus
Spiritus cælestes cogitatione simul corporum figu-
ram eam sumere posse, quam volunt, ac proinde eti-
am eam, qua ad voces ac verba formanda sit opus.
Neque arbitramur, Angelos, quotiescunque cum
hominibus fuerunt locuti, nec tamen specie aliqua
corporea apparuerunt, corpus aliquod assumfisse, cu-
jus partes ita fingerent, ut humanæ voci sonum e-
derent:

derent:
hujus
manas
hac ma
id etia
ingeni
dum q
non op
rum A
V
borum
Object
posse
quacq
ferent
priori
ma po
consti
est pri
essent
modo
pus
proba
ut po
exter
netur
Q
mon
[unclear]

derent: sed credibile est, sæpè per se ipsos sonum aeris
hujus beneficio excitasse, & voces articulatas hu-
manasq. finxisse. Sed liceat nobis etiam aliquid in
hac materia ignorare: sed quid dicimus liceat? cùm
id etiam sit necesse, ut ne satis quidem moderati sit
ingenii, omnia hic scire velle, & omnia querere: ne,
dum querat quod non debebat, id inveniatur, quod
non oportebat. Sed jam tempus est, ut ad verbo-
rum Apostolicorum contextum redeamus.

Vidimus autem hucusque alterum eorum ver-
borum membrum, quibus Apostolus responsionem ad
Objectionem superiùs propositam illustrat. In eo ex-
positæ sunt aliquot corporum, que nunc habemus,
quæquæ olim à resurrectione habituri sumus, dif-
ferentia. Sequitur tertium membrum, in quo
priori continetur probatio, quanquam ita, ut ulti-
ma potissimùm corporum differentia ab Apostolo
constituta demonstretur: quia & ipsa reliquarum
est princeps, cùm ipsam corporum substantiam seu
essentiam per se attingat, & ceteræ ex ea quodam-
modo nascentur. Ea verò est, quod leminetur cor-
pus animale, suscitetur spirituale. Eam verò
probat duplici maxime ratione, ita inter se nexa,
ut posterior priorem fulciat. Prior à ver. 44 medio
extenditur usque ad ver. 50: quo posterior conti-
netur.

Quod ad priorem rationem attinet, primùm de-
monstrat Apostolus, dari ejusmodi, qualem constitu-
erat, corporum differentiam, idq. ut ex probatione
subjecta,

subjectâ, & ii, quæ deinceps sequuntur, apparet, respectu ipsius hominû. Deinde ostendit, priûs in homine locum habere, atque adeò habere debuisse corpus animale, quàm spirituale; ne quis miretur, non ab initio statim hominem spiritali corpore indutum fuisse. Denique ad propositum ea, quæ dicta sunt, accommodans, ostendit, in nobis, qui Christo adheremus, hanc corporû differentiam omnino locum habituram, id est, nos, qui nunc animali sumus corpore præditi, seu, quod perinde est, terreno, aliquando spiritali ac cœlesti donatum iri.

Primum ita exequitur, ut priûs rem proponat, deinde confirmet. Proponit posterioribus ver. 44 verbis, ubi ait: est corpus animale, & est corpus spirituale; quod in Scholis vulgò dicerent: datur corpus animale, datur etiam spirituale. Dari autem illud dicitur, quod vel re ipsâ jam est, vel esse saltem potest, quo posteriori modo demonstratur, verbi gratiâ, dari felicitatem, dari summum hominû bonum. Iam verò quod ad corpus animale attinet, id re ipsâ extare & per se manifestum est, & ex sequentibus patebit. Corpus autem spirituale partim jam extare, partim aliquando extitutum probabit Apostolus. Quamquam posses ita quoque verba Apostoli accipere, ac si dictum esset: extat vel datur homo, qui sit corpus animale, & extat etiam homo, qui sit corpus spirituale. Quo pacto non ita absoluta eris Propositio; ad rem tamen aliquantò accommodatior, quàm si ita absolutè sumatur. Sequentia sanè, in quibus horum continetur probatio, non parum ei

sententi
diri ne
rectè se
nimali
Quare
necesse
tius ad
Q
cùm in
esse ho
esse eti
homin
pars pr
posteri
qui est
bation
cùm es
ergo l
ctus e
vente
tem. V
est, ac
rinere
tùm m
riori
ce, ad
Quare
tulum
proba

sententia favent: nec mirum videri deberet subaudi-
 diri nomen hominū, quod etiam in precedentibus
 rectè subaudiri diximus. Ipsa differentia corporis a-
 nimalis & spiritualis satis est à nobis explicata.
 Quare in hujus ipsius thematis explicatione non est
 necesse diutius immorari: sed accedendum est po-
 tius ad ejus probationem.

Quia verò thema seu Propositio bipartita est,
 cū in ea primū asseratur, esse corpus animale, seu
 esse hominem, qui sit corpus animale; deinde verò
 esse etiam corpus spirituale, seu, si ita placet, extare
 hominem, qui sit corpus spirituale: ideo utraque ejus
 pars probatur: quanquam prior non tam suā, quā
 posterioris partē gratiā. Illa enim per se satis alio-
 qui est manifesta, posterior probatipne indiget. Pro-
 bationis autem loco prior quodammodo pars est:
 cū ex contrario contrarium concludi possit. Ita
 ergo loquitur Apostolus: Sic & scriptum est: fa-
 ctus est primus homo, Adam, in animam vi-
 ventem; ultimus Adam in spiritum vivifican-
 tem. Vbi videri posset, verba prima, sic et scriptum
 est, ad utrumque orationis subjēte membrum per-
 tinere: cū tamen satis sit manifestum, prioris tan-
 tū membri verba Gen. 2. ver. 7 contineri; poste-
 rioris membri nullum in sacro Veteris Fœderis codi-
 ce, ad quem hic solū respicitur, extare vestigium.
 Quare ita verba ista sunt accipienda, ac si aliquan-
 tulum mutata Parenthesi fuissent inclusa, & primo
 probationis membro, quod ipsis scripturæ verbis con-
 stat, in-

stat, insertam, hoc aut simili aliquo modo factus est primus homo, Adam, (ita enim scriptum est) in animam viventem.

Quod ad ipsam probationem attinet, censuerunt viri eruditi, vocem hominis redundare, quia vox Adam non pro primo nostro parente, sed pro homine simpliciter sumatur: id quod ex posteriori huius versiculi membro appareat, in quo Apostolus nomen Adami repetat, ac Christo etiam accommodet; addita illi voce ultimus, cujus contrariam antea voci hominis praefixerat. Vnde etiam ver. 47 inter se opponit hominem primum & secundum hominem; quasi idem ipsi denotet Adam quod homo. Sed dubium tamen adhuc nobis est, quod de voce Adami scribunt. Possunt enim ita verba accipi, ac si dictum fuisset: primus homo, nimirum Adamus, per quandam excellentiam ita dictus, quia hominum primus ac ceterorum caput ac sui generis autor fuerit. In sequente orationis membro paulo concisius loquitur, & omisso hominis nomine Adamum commemorat: non quod eo hominem simpliciter vellet denotare; sed quod hominem in suo genere primum, ac ceterorum veluti parentem, voce Adami, quae Protoplastae nostro propria evaserat, per Metaphoram latius extensa. Nam ceteroqui Christus non recte diceretur ultimus Adam. Sive enim homines animales ac terrenos intelligas, non fuit ille ultimus; sive spirituales ac coelestes. alios enim ex se, ut ex sequentibus audiemus, generavit, qui ipsius posteritas recte dici possunt.

Iam supra vidimus, hominem primum factum esse in animam viventem, nihil esse aliud, quam Adamum factum esse animal vivens. Animam enim pro animali sumi, usitatissimum est, ejusque rei occurrit inter alia cap. 1. Genes. exemplum, ubi ita legimus dixisse Deum. Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta & reptilia, & bestias terræ, secundum species suas. Vbi manifestum est, animam viventem postea per species explicari, dum addit: jumenta, reptilia & bestias terræ. Vnde postea, ubi rei illius effectus statim consecutus explicatur, animæ viventis non amplius fit mentio; ita enim subjicitur versu sequenti: Et fecit Deus bestias terræ secundum speciem suam, & jumenta secundum speciem suam, & omnia reptilia terræ secundum speciem suam. Fieri autem in animam seu in animal est fieri animam seu animal: quemadmodum & esse in aliquid est esse aliquid; quæ apud Hebræos eodem modo solent efferri. Nam pro eo, quod Latini & Græci solent reddere factus est, Hebræi dicere solent, fuit: ut vel hic ipse Geneseos locus, quem Paulus citat, ostendit. Vide Psal. 69. 12, factus sum eis in parabolam, id est, parabola, in proverbium abiit: sum etiam ver. precedenti, ubi in Hebræo est, et fuisse (Deum alloquitur) in opprobrium mihi. & Psal. 72. 19, fuerunt in desolationem, id est, desolatio, seu vastati sunt. Et Psal. 94. 22, Dominus factus est mihi in refugium. Vide etiam Deut. 28.

13 & 44: & 2. Sam 7 14. qui locus citatur ad Hebraeos 1. s: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. & 1. Ioh. 5. 8, ubi plerique Codices legunt; et hi tres in unum sunt, h. e. unum sunt, seu inter se conspirant. Iam verò si Adamus aliquando factus est animal vivens, necesse est eum etiam corpus animale habuisse. Animal enim sine corpore sibi apto (hoc autem animale corpus est) existere nulla ratione potest. Ejusdem autem natura sunt omnes, qui ex ipso nascuntur.

Ex hoc Apostoli dicto patet eorum error, qui ejusmodi nos corpora in futura vita credunt habituros, quale Adamus habuit ante lapsum. Atqui animale eum corpus habuisse, ex hi tum Geneseos tum Pauli verbis liquet: quandoquidem hæc verba de ipsius loquuntur natura, quam in ipsa creatione acceperit. At verò Paulus corpus hoc animale, quod Adamus habuerit, opponit hic planè spirituali, quod in resurrectione accepturi sumus, & quod Christus, ut statim audiemus, jam habet. Certè Adami corpus aequè crassum fuit, atque h. c. nostra sunt, carne, ossibus & cæteri partibus ex terra sumtis constans. Hoc verò quomodo spirituale dici potest?

Sed hos nunc mittamus, erroris haud exigui manifestos, & ad sequentia Apostoli verba pergamus, in quibus alteram Propositionis suæ partem probat, quæ est; extare etiam corpus spirituale seu hominem, qui corpore spirituali constet. Ea sunt: ultimus Adam in spiritum vivificantem, sci-

licet

licet factus est, hoc est, factus est spiritus vivificans. Per ultimum, Adamum intelligi Christum, nemo dubitat. Adamum dici existimamus non ideo simpliciter, quod homo sit, id quod vox Hebraea Adam significat; sed quod Adamo, primo nostro parenti, in eo similis, quod certi hominum generis, hominum nimirum spiritualium ac coelestium, caput sit ac princeps, et stirpis novae auctor: quemadmodum paulo ante est dictum, & explicatum supra ver. 22. Ultimum autem dicit non propterea, quod multi antecesserint, sed quod nullus sit secuturus, qui similiter Adam dici mereatur, novi nimirum alicujus hominum generis auctor. Nam si numerum spectes eorum, qui hoc nomen merentur, Christus secundus Adam dici meretur: quod ipse Paulus docet ver. 47. dum primo homini opponit hominem secundum, qui sit Dominus. Vbi hominis nomine idem plane significatur, quod hoc loco Adami. Nam alias Christus haudquaquam fuisset secundus homo, sed vel Eva ex ipso primum sumta; vel Cain ex utroque primum natus.

Adamus autem fuit Christus jam tum, cum in terris viveret, & primus eam viam, quae ad immortalitatem ducit, & quae postea in spiritum vivificantem evasit, nobis ostendit. Neque enim quemadmodum Adamus in prima statim creatione sua animal vivens evasit; ita etiam Adamus ultimus, cum vel primum natus est, vel Adamus, hoc est, spiritualis nobis Pater, re ipsa evasit, protinus evasit spiritus vivificans:

vificans: sed postea demum, ubi Deo perfectè obtemperavit. Simili quædam ratio etiam in nobis locum habet. Nos ex Adamo primo protinus nascimur animales, seu animali corpore præditi: sed ex secundo Adamo non statim ita nascimur spirituales, ut spirituali corpore simus induti; sed necesse est, nos primum spirituales evadere animo & moribus, postea demum corporibus. Is ergo Adamus seu spiritualis noster parens Christus, factus est in spiritum vivificantem. Spiritus opponitur Animæ; vivificanti aliquo modo viventi. Diximus autem jam antea, quod & res ipsa postulat, animam ibi sumi pro animali, seu substantia ejusmodi, quæ corpore animali sit prædita: quandoquidem de corporibus hic sermo est. Quare etiam spiritus hoc loco significat substantiam spiritualem, seu spirituali corpore præditam: quasi dictum esset: ultimus Adam, qui est Christus, evasit spiritualis quædam substantia. Quæ ipsa quoque, rectè spiritus appellatur. Neg, enim spiritus Metonymicè tantum sumitur, pro substantia spirituali; quemadmodum anima pro animali: sed etiam propriè. Hinc enim Deum, Angelos, aerem & animam nostram, à Philosophis ita dictam, & subtilissima corpora, per membra nostra diffusa eaq; vegetantia, spiritus appellamus. Quæ verò sit spiritus natura, jam antea diximus.

Ex hoc autem iterum apparet, id, quod etiam superius docuimus, Christum non statim à resurrectione habuisse corpus illud gloriosum, quo nunc est circum-

circumdatur: quandoquidem apertissimè negat, id quod etiam res ipsa monet, spiritum carnem & ossa habere, quemadmodum discipuli videbant eum habere, unde & contrectari se iussit ac manibus palpari, ut solido se corpore constare assereret. Vt taceam omnia, quæ ad animale corpus constituendum requiruntur, manifestè in eo fuisse deprehensa, cum ederet, biberit, ac porro ventre ac intestinis fuerit præditus; nec quicquam ostendi possit, ad corpus animale constituendum pertinens, quod in ipso non fuerit. Quare apparet, eum postea, cum in cælos assumere-
tur, perinde ut iis accidet, qui in adventu Domini ex piis erunt superstites, immutatum fuisse, & glorioso corpore, ut Paulus alicubi loquitur, superindutum, ita, ut absorberetur mortale à vita. quâ de re infra plura.

Sed jam nobis consideranda vox vivificans; quam Paulus voci spiritûs adjecit: quæ aliquomodo opponitur voci viventis in priori hujus versiculi membro posita. Nam quemadmodum $\psi\upsilon\chi\epsilon$ opponitur animæ seu animali, habitâ ratione corpori; ita vivificans opponitur viventi: non quidem ut contrarium contrario; sed ut perfectius imperfectiori; ut id, quod certam quandam vim habet, illi, quod eâ caret. Nam ceteroqui & id, quod vivificat vivum ut omnino sit, oportet. Sed monuimus etiam supra, nomina generalia, cum ab iis, quæ in genere suo excellunt, distinguuntur, & iis quodammodo opponuntur, imperfectiores sui Generis Species vel Speciem

Speciem designare. Vivens ergo in illi Pauli verbis id dicitur, quod spiritum quidem vitalem trahit. & ut Scriptura loquitur, flatum habet in naribus; sed vitam tamen conservare ac perpetuare non potest. Vivificans autem illud dicendum erit, quod ita vivit, ut vitam etiam suam perpetuo tueatur ac conservet. Neque enim hoc loco vox vivificandi ita debet accipi, ac si dictum esset, Christum talem evagisse spiritum, qui aliis vitam largiri, eosque ex mortuis exsuscitare queat. Hoc enim loco sermo est de Christo ratione corporis, quod, cum glorificaretur, à Deo accepit: cuiusmodi nos ipsi quoque habituri sumus. Probat enim hic Apostolus, dari corpus spirituale, quale olim sit suscitandum. Vnde etiam paulo post docebitur, nos tales, qualis nunc Christus est, habitare ratione naturæ corporis, futuros. Iam vero nos haudquaquam tales futuri sumus, ut alii vitam largiri eorum in vitam reducere queamus; nec ea corporis vis est ac potentia. At corporis nostri ratio & conditio ea esse potest, ut non, quemadmodum hoc elementare corpus ex contrarii principii conflatum, vitam nostram tandem destruat; sed potius ita tueatur, ac conservet, ne illa perire queat: quia nimirum in suâ integritate immutabiliter persistens semper spiritum nostrum vitalem in se continebit, nec unquam ex se migrare permittet.

Neque est quod quis dicat, vocabulum ζωοποιεῖν significare, rem vitâ carentem vivam efficere, aut mortua

mortua
οὐκ οὐκ
tur, non
pretes
is, ubi
οὐκ οὐκ
vivos co
respicie
modum
9, 11. &
etiam v
ubi de
h. e. viv
est & μὴ
alloqui
cisti ut
sed rev
terræ
quam il
ri in vi
Sed in
potuiss
ja, quo
tem C
tur Zo
verba
verba
do rec

mortuae vitam reddere. Etenim & vocabulum ζω-
 ογονεῖν, quod magis adhuc eam vim habere vide-
 tur, non semel apud Græcos Veteris Fœderis Inter-
 pretes significat in vivis conservare. Vide Exod. 1. 17.
 18, ubi de obstetricibus Ægyptiū dicitur, quod ζω-
 ογονον, quasi dicat, vivos generârint pueros, hoc est,
 vivos conservârint. Vide etiam v. 22; ad quem locum
 respiciens Lucas Act. 7. 19, eodem verbo ad eundem
 modum est usus. Vide præterea Iud. 8. 19. & 1. Sam. 27.
 9. 11. & 1. Reg. 20. 31. & 2. Reg. 7. 4. Quid quod ipsum
 etiam verbum ζωοποιεῖν ita usurpatur Iob. 36. 6.
 ubi de Deo dicitur, quod non vivificet impium,
 h. e. vivere non sinat vel in vita nō conservet. Græcè
 est μὴ ζωοποιήσῃ. & Psal. 71. 20. ubi ita Psalter
 alloquitur Deum: qui ostendisti mihi, hoc est, se-
 cisti ut experirer angustias multas & malas,
 sed reversus vivificasti me, & ex voraginibus
 terræ conversus ascendere fecisti me. Quan-
 quam ibi potest sumi Metaphoricè; quasi dicat, velu-
 ti in vitam me revocasti jam propemodum mortuū.
 Sed in omnibus illis locis, in quibus est ζωογονεῖν,
 potuisset poni ζωοποιεῖν. Est enim ibi verbū Cha-
 ja, quod in Pihel & Hiphil est vivificare. In his au-
 tem Conjugationibus usurpatur eo loco, ubi reddi-
 tur ζωογονεῖν vel ζωοποιεῖν. Etiam si verò hæc
 verba soleant esse transitiva: non raro tamen fit, ut
 verba huiusmodi Conjugationum fiant quodammo-
 do reciproca, vel planè intransitiva. quod etiam
 Græcæ

Græca verba non rarò sequuntur; quæ suâ naturâ transitive redduntur reciproca: quale inprimis est verbum ἐπιστρέφειν, hoc est, convertere, quod in Novo Testamento sortasse plerumq; & apud Paulum quidem semper, usurpatur reciprocè, pro se convertere. Vide inter alia Matth. 12. 44: & 13. 15: & 24. 18. Luc. 2. 20: & 17. 14. Sic & verbum ἀσκήσας Act. 24. 16.

Sed dicet aliquis, quâ ratione fretus Apostolus istud hic aserat, Christum nimirum factum esse spiritum vivificum: cum id nec sacra litera Veteris Fœderis, nec ipse argumento novo confirmet? Neg. Enim credendum est, Paulum autoritate muneris Apostolici solâ nixum id sibi tantum credi postulasse. cum hic cum dubitantibus Corinthiis, vel etiam contrariam sententiam tuentibus disputer; & rationibus, non autoritate pugnam instituerit. Quid huic questioni respondendum sit, nos ex parte jam superius indicavimus. Diximus enim, id ex priori huius versiculi parte aliquo modo deduci; sumtis interea quibusdam rebus pro concessis, de quibus jam inter Corinthios constabat, & quas supra quoq; Paulus, in hoc argumento versans aliquatenus attigerat. Constabat Corinthiis, ut tum ex hoc ipso loco, tum ex versu 21. & sequente patet, Christum esse veluti alterum Adamum, & novæ vivendi rationis auctorem, & longè quidem præstantiori illâ, quàm primus ille Adamus esset ab initio ingressus. Nam si novam vitæ rationem nō attulisset, quomodo alter A-

damus

damus fuisset existimandus? si verò non attulisset
 præstantiorem, quid eo fuisset opus? Præsentioris
 autem vitæ initium dare debebat non morum tan-
 tum ratione; verum etiam ratione statûs ac condi-
 tionis felicioris; quin etiam, ut tantò rectius Adamo
 respondeat, ratione naturæ præstantioris ac perse-
 ctioris. Id quod faciliè credere poterant ii, quibus
 constabat, Christum à mortuis fuisse excitatum,
 quod supra satù probatum fuit; nec tamen in terris,
 sed in cælo jam degere, tam diu ibi regnaturum, do-
 nec in nobis etiam mortem deleat. Unde sanè necesse
 est, eum corpus adeptum esse ejusmodi, quod perpe-
 tue in cælis mansioni aptum esset, & inaccessam il-
 lam, in quâ Deus habitat, lucem, tantâq; majestatis
 præsentiam ferre queat; seu spiritum, qui vitam su-
 am tueri ac conservare posset: ut rectè Paulus ita
 tacitè argumentari potuerit. Quandoquidem pri-
 mus ille Adamus factus est animal vivens, & carneo
 corpore fuit indutus, secundum Adamum, tanquam
 longè præstantiorem naturam adeptum, oportuit e-
 vasisse spiritum vivificantem, seu vitam suam per-
 petuò tueri aptum. Nullum enim corpus humano
 præstantius, ac, ut hîc fieri necesse est, firmitus exco-
 gitari potest spirituali. Sic Sacræ etiam literæ oppo-
 nere solent spiritum carni, tanquam rem firmam
 & corruptioni non obnoxiam fragili atq; infirmæ:
 ut cum ita loquitur Esai. cap. 31. 3: Ægyptii ho-
 mines sunt, & non Deus; & equicorum caro
 sunt, & non spiritus: quasi dicat, non est quod
 sperem

spem vestram collocetis in Aegyptiis eorumque equitatu. Nam & ipsi homines tantum sunt fragiles ac invalidi; non verò dii atque cum Deo comparandi: & equi ipsorum carnei sunt, proindeque interitui obnoxii; non verò spiritualis cujusdam essentia, quae ledi nequeat. Sic & Paulus, cum de Christianorum hominum pugnam loquitur, non obscure carnem & sanguinem opponit spiritibus malis, quibuscum nobis est luctandum, Eph. 6. 12. Reperiuntur quidem corpora terrena minimeque, spiritualia, humanis firmiora; sed iis etiam simul indigniora, utpote vel prorsus vitæ incapacia, vel non tam praestantia, quam nunc vivimus, nedum praestantioris.

Quare nihil restat aliud, quam ut Christus spirituale adeptus fuerit corpus, simul ac praestantioris vitam naturamque, est adeptus: id quod etiam locus ejus habitationi perpetuae destinatus satis ostendit. Neque enim ullum corpus crassum ibi perpetuo habitare aptum est: si quidem ibi non nisi vivere possit, cum suam naturam deorsum semper vergat. Tolle autem à corpore crassitiem & spirituale effeceris. Terra ergo conveniunt corpora crassa, ac porro etiam animalia: caelo altissimo, & à terra longissime omnium disito, corporum omnium subtilissima; ut oppositorum ratio postulat. De firmitate autem & aptitudine istorum corporum ad vitam perpetuandam nil opus est amplius dicere: cum jam satis ex dictis constare queat, tale omnino debuisse esse illud corpus Christi, quod tanquam alter, & quidem ut

dem ut
hic di
sequen

Vid
dari co
ratione
ceat, n
dari de
mum: a
sequen
dam O
la verb
tuale, t
ge, faci
dendur
sed cum
pus an
tur; sed
postea
ribus co
Primu
vivent
ficante
nam hic
mirum
set, spir
hoc an
primu
& sic a

dem ut celestis Adamus, est consecutus. Ea verò quæ hic diximus, non parùm confirmabuntur ver. 47. & sequentibus cum præcedentibus hæc collatis.

Vidimus hucusq., quomodo Apostolus ostenderit, dari corpus tum animale, tum spirituale; idq. habitâ ratione ipsius hominî: nunc videamus, quomodo doceat, non spirituale corpus hominî prius dari, aut dari debuisse, sed animale. Proponit autem rem primum: deinde confirmat. Proponit v. 46, confirmat sequentibus. Proponit autem, ut apparet, cum quadam Objectionis occupatione; ut ipsa prima particula verborum indicat, cum ait: sed non prius spirituale, sed animale, postea spirituale, subintelligē. factum est, aut fieri debuit. Quæ verba non videntur coherere cum proximè præcedentibus, v. 45; sed cum remotioribus, nimirum illis v. 44, Est corpus animale & spirituale. Tum enim rectè sequitur; sed non prius spirituale, verùm animale, postea spirituale. Nam si cum proximè præcedentibus connectere velis, ineptus videbitur esse nexus: Primus homo, Adam, factus est in animam viventem: postremus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius spirituale. Quomodo enim hic locum habet particula ἀλλὰ, sed; quasi nimirum aliqui ex præcedentibus verbis suspicari posset, spirituale esse prius; vel adhuc ambigere, utrum hoc an illud prius esset: cum expressè dictum fuerit, primum hominem factum esse animam viventem, & sic animali corpore fuisse præditum; ultimum de-

num Adamum evasisse spiritum, seu spirituale corpus nactum fuisse? Quare respectu horum verborum inepta foret ejusmodi dubitatio; sed non respectu precedentium: in quibus indefinite assertum fuerat, esse corpus animale, & esse corpus spirituale. Hic enim aliqui querere jure poterat, cur non prius extiterit spirituale, quàm animale. Quare verba v. 45, quibus probatio continetur precedentium, veluti parenthesi inclusa legi debent; & sic v. 46 cum fine 44. versùs connectendus.

In eo ergo consistit dubitatio, quam eximere nobis voluit Apostolus, quòd, cum demonstratum sit, esse & animale & spirituale corpus, seu, ut diximus, hominem dari animali corpore præditum, dari etiam eum, qui spirituali sit præditus, cur non prius, seu magis, cur non statim potius spirituale quàm animale corpus extiterit. Apostolus licet videatur tantum asserere, animale prius extitisse, quàm spirituale; & id solum confirmare: re ipsa tamen, saltem tacite, ejus rei etiam asseri rationem, cur ita factum fuerit, aut fieri debuerit; idq; partim in illis ipsis verbis, quibus rem proponit, partim in eorum confirmatione. Nam vel hoc ipsum argumento quodam esse debet, quòd illud corpus sit animale, hoc verò spirituale. At nequaquam decet Deum, ut in operibus suis à perfectioribus ad imperfectiora, à summis ad infima descendat; sed contrà ab imis ad summa. Iam verò satius apparet, longè perfectiora esse ac sublimiora corpora spiritualia; imperfectiora autem & viliora

& viliora
nimirum
ratione
accedit
Ea
ex terra
ex coelo
minum
flor est
animal
adeo et
quando
no homi
spiritua
rò homi
trahim
rò spiri
nis vox
dami:
eum, q
Christu
posset, s
neret. C
ra fuisse
bus asse
terra:
è pulve
imbre,
mades

& viliora animalia: quod vel ipsæ voces statim animi nostri insinuant. Sed aliam adhuc videbimus rationem in sequenti probatione, ad quam statim accedemus.

Ea continetur ver. 47 verbū: Primus homo ex terra, terrenus; secundus homo, Dominus, ex cælo. quasi dixisset, ex ipso illorum duorum hominum, quorum uterque certi hominum generis autor est, exemplo, quando probavimus, dari corpus et animale et spirituale, apparet, etiam prius esse, atq; adeo etiam esse debuisse, animale quàm spirituale: quandoquidem primus ille homo à quo omnes omnino homines ortum ducunt, terrenus, ac porro non spirituali, sed animali corpore præditus fuit: at verò homo secundus, à quo nos Christiani diviniorem trahimus originem, ex cælo corpus est nactus, ac porro spirituali corpore est præditus. Hoc loco Homini vox idem significat quod antea ver. 45 vox Adami: ita ut per excellentiam quandam designet eum, qui certi hominum generis sit autor: alioqui Christus secundus homo nequaquam appellari posset, si vox ea generalem significationem hinc retineret. Cum verò dicit, primum hominem ex terra fuisse, manifestè respicit ad verba Gen. 2. quibus asseritur, Deum formasse hominem pulverem ex terra: ita enim est in Hebræo, seu, quod perinde est, è pulvere terræ; intellige macerato ac temperato imbre, qui deciderat: q. d. ex massâ quadam terræ madefacta, ut habes in Bibliâ magnâ Roberti Stephani.

phani. Materiam ergo denotat, ex qua homo fit formatus.

Cum verò addit, eum fuisse terrenum, qualitates, quas materie illius ratio omnino postulat at secum trahit, sive essentielles corpori nostro, sive accidentarias designat: quandoquidem terrenum illud corpus seu massa, utut naturam sortiatur terrâ illâ nudâ præstantiorem, seu formam & alias qualitates induat longè nobiliores, exutâ pristinâ nuditate: non tamen penitus naturam suam deponere potest; quemadmodum et Philosophi docent, elementorum formas & qualitates ceteras partim manere in mixto, partim tolli. Manet autem primò crassities ac densitas quedam, sine qua terra penitus desineret esse terra. Atque hac in parte inprimis opponitur corpus terrenum spirituali; quod subtilissimum esse necesse est, cum ob subtilitatem spiritus dicatur. Manet simul cum crassitie aliquid duritiei ac soliditatis, ob quam cedenti resistit, & tractari se non ita facile permittit: quod magis apparet in durioribus corporis partibus, quàm in mollioribus. Ille enim magis sunt terreæ: hæc quod molliores ac fluidiores, tantò plus de aqueo humore trahunt. Manet etiam gravitas; sine qua etiam terra desineret esse terra. Manet frigiditas quedam naturalis atque instituta. Manet denique habilitas ad deponendum & excutiendas illas formas ac qualitates, sibi præter naturam insitas; hoc est, omnes, quas in corpore humano induit, ac proinde corruptibiles. Vnde etiam

am Deum

am Deus, cum dixisset, hominem multū molestū
 subjectum iri, donec revertatur in terram ex qua
 sumptus sit, inquit: quia pulvis es, & in pulve- Gen. 3. 19.
 rem reverteris: quasi dicat, ideo dixi te rever-
 surum in pulverem, quia id materia, ex qua for-
 matus es, consentaneum est, ita ejus fert natura.
 Itaque nisi qualitates hæ corpori nostri calore quo-
 dam cœlesti subinde foveantur, & calori illi humor
 seu alimentum aptum præbeatur, tandem ces-
 sant, & corpus in pristinam suam naturam seu for-
 mam primogeneam relabitur: quemadmodum aqua
 sponte frigescit, sublato igne, à quo calefiebat; &
 pulvis dilabitur, extracto humore, quo conglutina-
 batur.

Cum verò in altero antitheseos membro ait A-
 postolus: secundus homo, Dominus, ex cœlo,
 jamdudum annotârunt nostri, non debere vocem
 Dominus, conjungi cum illis, ex cœlo, ut vulgò
 faciunt; quasi illa ipsa quoque vox Prædicati par-
 tem constituat, ac sensus sit, quemadmodum itidem
 vulgò credunt, secundum hominem esse illum Deum,
 qui ex cœlis venerit, seu Dominum cœlestem: quod
 etsi veram admittis sententiam, nihilominus tamē
 eo acceptum modo, quo vulgò solet, nihil cum hoc lo-
 co conjunctum habet. Neque enim hic Apostolus de
 Christi Deitate aut divino imperio sermonem in-
 stituit: sed de natura corporis, quod Christus nunc
 habeat, & nos aliquando habituri simus. Quare per
 hypostigmen vox Dominus à sequenti separanda
 est.

est, & precedentibus seu Subjecto per Appositionem jungenda; quasi dixisset Apostolus: Secundus homo, nimirum Dominus ille, seu qui est unus ille noster Dominus, ex cœlo, scilicet est, habita nempe ratione corpori. Illa enim verba, ex cœlo, directe opponuntur illi, ex terra, & consequenter etiam vocabulo terreni: ita ut perinde sit, ac si dixisset: secundus homo, nimirum Dominus noster Iesus Christus, est ex cœlo cœlestis. ita enim planè oppositionis ratio postulat. Vnde suspicati sunt quidam viri eruditi, vocē ὁ δεύτερος librariorum incuriā esse repositam pro ὁ πρώτος. Qua lectione admissa plenior foret oppositio. Ut enim dictum fuerat, primum hominem fuisse ex terra terrenum; ita hic diceretur; secundum hominem ex cœlo cœlestem esse: & quemadmodum illic materia, ex qua primus homo fuit formatus, & simul natura illi materie consentanea exprimitur: ita etiam hic similiter materia quidem verbi ex cœlo, natura autem materie consentanea voce cœlestis. Sed quemadmodum illi non ausi sunt sine exemplarium fide conjecturā suā niti: ita nos multò minùs: cum & causam non exigui momenti videamus, cur vox Dominus hic ab Apostolo sit posita; & verba illa, ex cœlo, concise posita, possint etiam vim vocis πρώτος in se complecti.

Nam quod ad prius attinet, hac videtur esse causa, cur Apostolus secundum illum hominem Domini nomine per appositionem designare voluerit: quòd hoc pacto tacite causam reddat, cur docuerit,

secundum

Wolfgang
Muscus.

Erasmus in
Annotat.

secundum illum hominem non ex terra terrenum
 fieri, seu terrenam quandam naturam sortiri; sed
 ex cælo corpus nancisci, & sic cælestem naturam in-
 duere: quia nimirum Dominus sit, non vulgari ra-
 tione sic dictus; sed excellentissimâ secundum ipsum
 Deum ratione: ob quam etiam unus ille Dominus
 suprâ in hac eadem Epistola fuit appellatus, nimi-
 rum cap. 8. 6. & sæpè nomine Domini simpliciter
 positi κατ' ἐφοχλὼ intelligitur, nimirum quod ille
 Dei ipsius nomine omnia nunc re ipsâ gubernat; ille
 est per quē omnia, ut Paulus d.l. asserit; ille nunc
 est omnia in omnib⁹, seu omnia, que ad Ecclesiam
 qualicunque modo pertinent, ipsemet gubernat &
 disponit, quemadmodum suprâ à nobis explicatum
 est, ver. 28. Tantum autem Dominum, quo nihil sum-
 mo Deo propius, nihil conjunctius excogitari potest,
 qui supra omnes illos cælestes spiritus sublimi⁹ est
 erect⁹, & ad dextram Dei in cælestibus collocatus,
 ut omnibus, solo Deo excepto, præsit, eaq; pedibus suis
 subjecta habeat, annon decuit, imò annon etiam
 necesse fuit, cælestem etiam naturam, & Angelicâ
 si non præstantiorem, saltem parem, Dei autem ipsi-
 us nature simillimam & proximam adipisci. Ada-
 mus, quia ad imaginem Dei ita erat creatus, ut o-
 mnibus interea rebus pro arbitrio imperaret, terre-
 nam adeptus est quidem naturam: sed tamen natu-
 râ omnium rerum terrenarum excellentiorem. Ita
 enim regia hæc, ut ita dicam, dignitas postulabat, ut
 non modò animo esset præditus, & prudentiâ atque

arbitrio, sine quo imperium nullum est: verum etiam corporum quadam pulchritudine, & regiam quadam formam emineret. At verò Christus ita Dei illius invisibilis evasit imago, ut non tantum rebus terrenis, verum etiam celestibus, ipsius Dei instar, imperet. Quo ergo pacto naturæ dignitate spiritibus celestibus, quibus præest, foret inferior? imò cur non aliqua etiam corporum gloriam potior? Iure ergo Paulus, & valde ad rem accommodatè, Domini nomen hic inseruit, ostensurus, Christum, quem secundi hominis nomine describit, ex cælo esse, seu celestis naturæ habere corpus.

Similiter Apostolus de corporibus, quæ nos aliquando habituri simus, loquitur 2. ad Corinth. 5, in initio, ubi inquit: Scimus enim, quòd cum terrena nostra domus tabernaculi destructa fuerit, ædificationem ex Deo habeamus, domum non manufactam, æternam in cælis. Etenim in hoc, nimirum tabernaculo, gemimus, habitaculo nostro, quod ex cælo est, superindui cupientes: Vbi nemo non videt, corpus, quo aliquando induendi sumus, intelligi: quod ait esse ex cælo; non ideo, quòd Deus, qui in cælo sit, illius sit futurus autor, (nam etiam terreni huius nostri auctor est,) sed quòd celestis sit futurum originis, ex celesti quadam materia constans, atque inde aliquando sit demittendum, & nos, qui adhuc induti corpore repemur, cingere atque induere debeat.

Ex his autem, quæ de corpore terreno diximus.

& supra

*& supra
celestis
quæ co
est; ho
quax,
grave,
nulli p
trio sp
per se j
bus pr
dissipa
sue te
qualit
recipe
gnant
dum t
versun
imprim
sensit
tere.
sum su
erit d
S
differ
tè, &
Christi
accom
nobis,
reclio*

& suprà de corpore spirituali, pro quo hic reponitur
 cœleste, seu quod ex cœlo est, facile intelligi potest,
 quæ cœlestis corporis natura sit. Terrenum crassum
 est; hoc subtile: illud durum ac intractabile; hoc se-
 quax, & quamvis figuram induere aptum: illud
 grave, & ad motum in sublime per se ineptum; hoc
 nulli per se motui obnoxium, ad quemvis pro arbi-
 trario spiritus vitalis suscipiendum habiliissimum: illud
 per se frigidum; hoc nulli ejusmodi vilibus qualitatibus
 præditum, vel obnoxium: illud corruptibile, &
 dissipari facile; hoc incorruptibile, & integritatis
 sue tenacissimum, præsertim cum non necesse sit, id
 qualitatem aliquam contra naturæ suæ impetum
 recipere, & formas aliquas pati suo ingenio repu-
 gnantes, quas excutere semper nitatur, quemadmo-
 dum terrena moles in corpore humano, atq; in uni-
 versum in animali; sed, si quid adhuc qualitatum
 imprimitur, id totum cum ejus naturâ egregiè con-
 sentit, ita ut nunquam earum quicquam velit excu-
 tere. Et hæc quidē de secundâ particulâ, quâ osten-
 sum fuit, cur non statim spirituale corpus homini su-
 erit datum, sed prius animale.

Sequitur tertia particula, in quâ id, quod de
 differentiâ corporum hucusq; dictum fuerat absolu-
 re, & exemplo primi secundiq; Adami, nimirum
 Christi, demonstratum, ad utriusq; Adami posteros
 accommodat, & sic illam corporum differentiam in
 nobis, diverso tempore, nimirum ante & post resur-
 rectionem locum habere docet. Id autem facit v. 48

¶ 49. In priori id, quod de utroq; Adamo dictum fuerat, ad utriusq; posteros accommodat; in posteriori adhuc distinctius ad nos, nempe Christianos: Ita ut in priori versiculo argumentationis sit veluti Antecedens; in posteriori Consequens seu conclusio.

¶ 48. Quod ad priorem versiculum attinet, in hunc explicatur verbum: Qualis ille terrenus, tales etiam terreni; & qualis cœlestis, tales etiam sunt cœlestes. Per terrenum illum intelligi primum hominem seu Adamum, nemini potest esse dubium. Articulus vocis præpositus est ἀναφορικὸς, seu cogitationem nostram ac intellectum ad superiora refert, ac de eo sermonem esse ostendit, de quo superius fuerat sermo. Per terrenos autem intelliguntur illi omnes, qui ex terreno illo sunt nati.

Dubium est, utrum Apostolus voce terrenorum formaliter, ut in Scholiis loquuntur, fuerit usus; an verò tantum materialiter: hoc est, utrum voluerit dicere tales fore illos, quos terreno præditos esse corpore constet, ratione aliarum qualitatum, quæ nomine hoc terreni per se non includantur, vel saltem non apertè indicentur; an verò concisâ quadam ratione hoc voluerit dicere, eos, qui ex terreno illo patre sint nati, quos terrenorum nomine describit, tales esse, qualis sit ipse Pater, hoc est, terrenos, ut ita vox τοῖς non minùs Subjectum ipsum denotet, quàm illud ipsum Prædicatum, seu mavv, naturam ac qualitatem, de quâ queritur. Verumq; admitti potest: sed posterius licet non ita per se sit planum, sententia

sententie tamen magis est accommodatum. Magis enim ad rem pertinere videtur, ut dicatur, tales esse illos, qui ex terreno illo patre nascuntur, qualis est ille ipse pater; quàm eos, quos terrenos esse conflet, similes esse naturâ ac qualitatibus terreno suo Patri: quasi nimirum clarior sit natura terreni hominis in primo nostro parente, quàm in iis, qui ex eo sint nati, & ex illo sit descendum, quæ sit ratio corporis posterorum. At si priori modo verba accipias, tantum indicabitur, qualem naturam necesse sit nos habere, qui ex terreno patre nati sumus; itidem nimirum terrenam: cum naturam toto genere præstantiorem adipisci nequaquam potuerimus naturâ illius, ex quo nati sumus; nec corpus nostrum corpore illius ex quo prodiit.

Quod si tamen alteram illam interpretationem malui, illud dicendum videtur, Apostolum, quia de animali ac spiritali corpore antè loqui cœperis, asserens, illud seminari, hoc suscitari, nunc ad illud nos tacitè revocare, & significare, etiamsi in proximi verbu de corpore terreno fuerit locutus, non tamen à re, quam sibi ostendendam sumserat, discessisse, & ἀπὸ τοῦ δ' ὁὐνοῦ αὖτ' εἶναι locutum: quandoquidem hæc terrenorum & cœlestium corporum differentia illam alteram, de quâ loqui cœperat, secum trahat. facile enim unicuique patere, & ex superioribus v. 45 dictis constare, terrenum illum hominem corpus animale habuisse, hunc autem cœlestem spirituale. Qualis autem fueris ille terrestris, habitâ ratione

ratione naturæ corporis, tales etiam esse cæteros omnes terrestres; & similiter etiam qualis sit ille cælestis, naturæ corporis habitâ ratione, tales etiam esse cælestes. Nam ad posteriorem etiam hujus versiculi, atq; adeo etiam oppositionis partem eadem, quæ de præcedentibus dicta sunt, sunt applicanda. Sed, ut diximus, prior sententia commodior est: quæ quidem, ut eam breviter repetamus, est hujusmodi. Qualis fuit ille primus, quem terrenum fuisse diximus; tales etiam sunt ii, qui ex eo genus ducunt, hoc est, itidem sunt terreni, & eâ, quam superius explicuimus, naturâ præditi. eodem pacto qualis est secundus homo, quem cælestem esse ostendimus; tales etiam futuri sunt aliquando ii, qui ex ipso spiritualiter nascuntur, nempe cælestes, erunt & ipsi cælesti corpore præditi, cujus naturam itidem explicuimus.

¶ 49.

Sed jam ad sequentem versiculum pergamus, in quo Conclusio quedam præcedentium continetur. Ait igitur Apostolus: Et quemadmodum portavimus imaginem illius terreni, portabimus etiam imaginem illius cælestis. Vbi particula *atq;*, quæ hanc sectiunculam cum præcedentibus connectit, sumitur pro particula illativa; quod sæpè in sacrâ literâ occurrit Marc. 9. 5. & cap. 10. 26. & 12. 30, 37. Eph. 2. 17. Phil. 1. 22. 2. Tim. 2. 19. & 3. 5. Quare perinde est, ac si dixisset Apostolus: Itaque, vel & porro quemadmodum portavimus imaginem terreni illius, ita etiam portabimus imaginem cælestis. Interim tamen dum ita ex superioribus

rioribus insert, rem non parùm illustrat, dum loco ejus, quod antea dixerat, qualis terrenus ille, tales etiam terreni, nunc ponit imaginem illius terreni, similitudinem illam exprimens inter parentem terrenum, & illius posteros, quam antea designaverat voce $\delta\iota\omicron\varsigma$ & $\tau\omicron\iota\delta\epsilon\tau\omicron\iota$, quod itidem fit in sequenti membro. Videtur autem non obscure alludere ad id, quod Gen. 5 legimus, Adamum genuisse ad similitudinem suam, & ad imaginem suam, nimirum filium: ubi est in Græco, καὶ ἑγέννησε κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, h. e. quod sibi naturâ prorsus similem genuerit. Quare hoc quoq; loco nihil aliud denotat illa imago, quàm similitudinem naturæ quæ sit inter Adamum & nos ipsius posteros: quæ spectatur hoc quidem in loco potissimum ratione corporû, sive quoad ipsius materiam sive quoad formam et alias proprietates affectionesq; naturales, de quibus jam antea dictum. Idem etiam statuendum de imagine illius cælesti.

Dicit autem, nos portâsse, non quòd non amplius portemus, sed quod jamdudum portare ceperimus; imaginem autem illius futuri non nisi olim simus portaturi. Quare ut tantò apertius hæc tempora sibi invicem opponerentur, de imagine terreni loquens præterito utitur tempore; de imagine autem cælesti, futuro. Idem etiam licet observare in comparatione ejusdem Adami cum Christo, & utriusq; posterorum inter se, quæ extat Rom. 5 19. Quamquam & alia isthîc reddi potest ratio, cur Paulus de

damno loquens, quod ex Adami inobedientia in ipsius posteros manaverit, verbo prateriti temporis fuerit usus: nempe quia id ex Dei consilio, postquam Christus, alter ille Adamus, successit, jam cessaverit, vel cessare debuerit. Sed hoc loco verbum portavimus complectitur omne tempus, quod praterito simile est, quasi dicat, quemadmodum huc usq. portavimus, ac porro etiam, quàm diu hæc vita durabit, portaturi sumus imaginem illius terrestri, scilicet hominis vel Adami: ita etiam aliquando post hanc vitam portabimus imaginem illius celestis. Articulus vocis $\chi\omicron\iota\iota\kappa\acute{o}\varsigma$ & $\epsilon\tau\omega\delta\epsilon\pi\alpha\rho\iota\varsigma$ præfixus est $\epsilon\tau\epsilon\rho\omega\tau\iota\kappa\acute{o}\varsigma$; ut & versu præcedenti: particula autem $\kappa\alpha\iota$ ponitur pro sic etiam, seu, si ita placet, particula similitudinis, quæ apodosis præfigi deberet, omiſsa est, ut & alibi non semel in sacris literis accidit. Vide Bez. ad illud Marci cap. 3. v. 26. ubi notat, Hebraicam hanc esse Enallagē Vav pro ken, quæ sæpiſſimè in Proverbiorum libro usurpatur, ut cap. 25. v. 25. & cap. 26. 9. & 27. 15. nisi, inquit, subaudiri malimus $\delta\upsilon\tau\omega\varsigma$ Matth. 6. 10.

Hucusq. expendimus priorem rationem, quâ Paulus comprobavit differentiam inter corpora nostra huius & futuri seculi constitutam. Sequitur altera, quâ prior etiam non parùm confirmatur. Exat autem v. 50. ubi ita legimus: Hoc autem dico, fratres, quia caro & sanguis regnum Dei hæreditare non possunt, neq; corruptio incorruptibilita-

ruptibilitatem hereditat. Particula hoc, quæ
 versum hunc orditur, referenda videtur ad proxi-
 me præcedentia, quibus dictum fuerat, nos, quemad-
 modum gessimus imaginem terreni illius Adami, ita
 etiam gesturos aliquando imaginem illius cælestis.
 Quibus verbis totum id aliquo modo continetur,
 quod supra de differentiâ corporum nostrorum ante
 & post resurrectionem dictum fuit: ita ut non mul-
 tum intersit, utrum particulam hoc ad proxima
 tantum per se referri dicas; an verò simpliciter ad
 totum illud, quod de differentiâ corporum huius &
 futuri seculi dictum hucusq; fuit. Etenim hic gene-
 ralem quandam rationem, quâ superius dicta sum-
 mas confirmantur, eum asserre voluisse, id aliquo
 modo arguit, quod non sine præfatione quadam ad
 hanc rationem explicandam accedat, tanquam in-
 iturus quandam rationem probationum, quibus
 vel usus sit, vel uti debeat, earumq; summam colle-
 cturus. Ita autem dicere censendus est Apostolus: i-
 deo dixi, nos aliquando gesturos imaginem cælestis
 illius hominis, nimirum Christi, & corpus adepturos
 illius corporis simile, seu ejusdem generis naturâ ac
 qualitatibus præditum: quia cum huiusmodi corpo-
 re, quale nunc habemus, carne & sanguine prædito,
 regnum illud cæleste possidere nequaquam possumus.
 Quare omnino necesse est, ut huius corporis loco sub-
 stituatur aliud, loco carnis & sanguinis, vel corporis
 ex carne & sanguine constantis, quod terrenum est
 & animale, substituatur cæleste ac spirituale. Quo-
 modo.

modo autem Apostolus probet, carnem & sanguinem, ac porro nos ipsos carne & sanguine adhuc constantes, regnum Dei hereditare non posse, paulo post videbimus.

Nunc illud potissimum agendum videtur, ut explicationes eorum, qui verum huius verbis sensum extorquere conantur, refellamus. Illa multorum explicatio, quâ caro & sanguis pro carnalibus hominum affectibus ac moribus sumitur, jamdudum, non tantum à nostris, verum etiam ab aliis explosa est, rectè animadvertentibus, non de moribus Apostolum hic loqui, quibus aditus ad regnum cæleste intercludatur; sed de corporum nostrorum naturâ ac qualitatibus; & nullum fore inter hæc & superiora, imò nec inter ea, quæ sequuntur, nexum, si, ut illi volunt, verba hæc accipiantur. Quid? quòd ipse Apostolus satù indicat in huius ipsis verbis, quâ de re loquatur, cum addit: neque corruptio incorruptibilitatem. Vbi sanè corruptio & incorruptibilitas eodem planè modo sumitur, quo supra v. 42. Sumuntur autem non pro affectionibus hominum ratione vitæ & morum; sed pro naturalibus corporum qualitatibus. Vt taceamus, nuppiam in sacri literis carnem & sanguinem simul iuncta carnales affectus & mores denotare. Vox carnis sola hoc modo non semel sumitur; sed cum voce sanguinis iuncta nuppiam. Tum enim significare solet hominem, vel homines ipsos carne & sanguine constantes, eorumvè mortalia & corruptioni vel etiam variis afflictionibus obnoxia corpora:

pora: solentq; opponi vel Deo ipsi; vel Christo jam immortalibus; vel aliis spiritibus naturâ suâ incorruptilibus, sive bonis, sive malis: quemadmodum apparebit eo locos percurrenti, ubi caro & sanguis junctim ponuntur; qui quidem hi sunt; Matth. 16. 17. ubi caro & sanguis opponitur Deo. quasi dicat Christus: non homines, sed Pater meus tibi id revelavit. Eodem modo sumitur ad Gal. 3. 16. quæ conseruntur precedentibus. Ad Eph. 6. 12, opponitur spiritibus malis. ad Hebr. 2. 14 opponitur Angelis et eorum nature passionem ac mortem nō admittenti. Nullibi istorum locorum verba ista pro affectibus aut moribus carnalibus usurpantur. Sed jam illam interpretationem mittamus.

Est alia, quæ majorem veri speciem habet, estq; hodie inter alios receptior: ut caro & sanguis tantummodo pro corruptibilitate sumantur. Ipse enim Paulum, ajunt, ita verba sua explicare, quandoquidem addat: neq; corruptio incorruptibilitatem hæreditabit. Ecce, ajunt, ut pro regno Dei ponit incorruptibilitatem: ita pro carne & sanguine corruptionem. Hoc autem eum in finem maxime urgent, ne cogantur fateri id, quod res est; corpora nostra in futura vita diversæ substantiæ seu essentie fore ab iisdem, quàm nunc sunt. At si caro & sanguis sumantur hoc loco propriè, omnino aserendum erit, ea diversæ fore substantiæ. Nam si aliquando corpora nostra carne & sanguine non constabunt, siquidem ista regnum Dei possidere nequeant, alterius omnino

omnino substantiæ erunt, quàm nunc sunt. Caro enim & sanguis substantiarum sunt nomina & ex illis corpus hoc nostrum conflatum est; quibus sublati ipsius substantia tollitur, præsertim eo animadverso, quòd caro & sanguis per Synecdochen etiam reliquas ejusdem generis partes, verbi gratia ossa, nervos aliaq; similia complectantur.

Sed primum quam causam illi asserere possunt, cur Apostolus in principali hoc sententiæ suæ fundamento explicando tam obscure voluerit loqui; imò tam periculosè: cum non modò clariùs loqui potueris, verùm etiam debuisse omnino videatur? Etenim cum hoc loco Apostolus de corporum horum & futurorum differentia loquatur, annon hujusmodi locutione occasionem præbuit, non modò suspicandi, verùm etiam ita statuendi, corpora nostra in regno Dei carne & sanguine minimè constituta, ac porro alterius alicujus substantiæ fore? id quod illi contra veritatem & Pauli mentem prorsus fuisse; & non modò periculosum, sed omnino cum salutis jacturâ conjunctum esse censent. Nam quod illi de explicati-
one subjectâ dicunt, ad id mox respondebitur.

Sed deinde, si caro & sanguis non minùs incorruptibilia esse possunt, quàm corruptibilia, & in celesti illo regno perpetuò locum habitura, cur Paulus carnem & sanguinem nomine, hoc præsertim loco, corruptionem indigitat, & incorruptibilitati opponit, eaq; in Dei regno locum habere non posse ostendit? annon hoc ipsum satis indicat, carnem & sangvi-

nem, quod
sua o
sus, qu
cause,
nem &
rùm p
nea co
indice
non est
S
gvinu
stat; o
P
test; a
alii v
Atqui
rupeib
corrup
præ di
one, u
gener
S
ptibili
nente
proba
ni sum
nâ cur
terres
singr

nem, quàm diu quidem caro & sanguis sunt, naturâ suâ omnino corruptibilia esse, ac porro inepta prorsus, quæ incorruptibilia fiant? ut proinde nihil sit cause, cur à verborum proprietate discedens, carnem & sanguinem dicas pro corruptibilitate tantum poni; non verò, ut verba propriè sonant, pro carne corporis substantiâ; quandoquidem Paulus ipse indicet, carnem & sanguinem sine corruptibilitate non esse. ubi hæc ergo non est, futura nec illa.

Sed præterea annon substantia carnû & sanguinû ex elementis inter se naturâ contrariû constat; omnia verò hæc naturâ suâ corruptibilia sunt?

Præterea an non caro verbi gratia scindi potest; annon contundi? annon sanguis diffluere? annon aliis violentis modis labefactari ac corrumpi potest? Atqui quod tale est, naturâ corruptibile, non incorruptibile est: utut virtute aliquâ supernaturali à corruptione defendatur. Non repetimus ea, quæ supra dicta sunt, in primâ hujus differentie explicatione, ubi ostensum est, corruptibile & incorruptibile genere ipso differre.

Sed præterea, si Paulus id tantum vellet, corruptibilitatem corporis nimirum sublatum iri, manente ipsâ corporis substantiâ, non probaret id, quod probandum sumserat; nimirum nos, qui nunc terreni sumus, seu terrea habemus corpora, aliquando unâ cum Christo habituros cœlestia. At cœlestia ac terrena corpora non nudâ tantum qualitate distinguuntur; sed & ipsâ materiâ. Quemadmodum

enim Adamus terrenus fuit, quia ex terrâ fuit sum-
 tus, ut Apostolus ipse indicavit: ita etiam nos. Quod
 si ergo ex eâdem materiâ constare deberent futura
 nostra corpora, similiter terrena adhuc manerent;
 non verò cœlestia, vel ex cœlo forent. At ex eâdem
 omnino materiâ constarent, si eadem essent nume-
 ro, quæ nunc sunt, aut si nihilominus carne & san-
 guine constarent. Caro enim & sanguis ex terrâ &
 aquâ, tanquam materiâ, constant; cui ceterorum e-
 riam elementorum virtutes imprimuntur. Istam er-
 go differentiam corporum, quam proximè constitue-
 rat Apostolus, quamq; hic apertè demonstrat, non
 comprobâset verbû istû, de quibus agimus; si non di-
 xisset, carnem & sanguinem ipsum ejus vè substanti-
 am non habituram in regno Dei locum; sed tantùm
 non fore ibi corruptibilitatem, manente interim
 eâdem substantiâ. Nihil dico de differentia proxi-
 mè illam præcedente, pro quâ ultimam illam reponi
 diximus, nempe quòd pro corporibus animalibus spi-
 ritualia habere debeamus. Hæc enim minimè com-
 probaretur, sed potiùs omninò refellerentur, hujus-
 modi explicatione admissâ.

Sed rationem videamus, quâ illorum nititur ex-
 plicatio, nempe, quòd ipse Apostolus in verbû sequen-
 tibus ita verba sua interpreteretur, corruptibilitate
 loco carnis & sanguinis repositâ. At nos negamus,
 hanc explicationem reverâ esse, sed rationis expli-
 cationem, quâ proximè dictum confirmetur; ita ta-
 men propositam, quemadmodum nonnunquam so-
 lent

lent ex
 ni, ut
 dere cu
 state; v
 bit hon
 cum su
 mino
 quam
 non ips
 litatem
 sed sum
 quentia
 præced
 & per
 Deo cor
 propem
 verendi
 non lice
 sumis, s
 Adjunct
 recidit,
 Vt
 da Epist
 su 14: ne
 infideli
 injustiti
 bras? V
 est comm
 & injust

lene explicationes precedentium verborum proponi, ut si, verbi gratiâ dicas: non licet homini contendere cum Deo, neque ipsi vilitati cum summa maiestate; vel, ut Latini nonnunquam faciunt: num licet homini contendere cum Deo, hoc est, ipsi vilitati cum summa maiestate? Quæ verba explicationis omnino videntur habere speciem, neque tamen quicquam dixerit, in prioribus verbis hominis nomine, non ipsum hominem intelligi, sed tantum ipsam vilitatem; & similiter Dei nomine non Deum ipsum, sed summam tantum maiestatem: quia hoc in sequentibus illius loco reponatur. Nam ratio tantum precedentis dicti instar explicationis subnectitur, & perinde est, ac si diceret; non licet homini cum Deo contendere, quia homo est vilissimus, & ipsa propemodum vilitas; Deus autem summâ maiestate verendus. vilissimo autem cum summo contendere non licet. Vbi vides non hominis nomen improprie sumi; sed potius nomen vilitatis per Metonymiam Adjuncti, quod pro Subjecto ponitur; seu quod eodem recidit, Abstractum pro Concreto.

Vt amur exemplo, quod Apostolus ipse in secunda Epistola nobis suppeditat, cum inquit cap. 6. versu 14. ne fiat diversum jugum trahentes cum infidelibus. quæ enim participatio justitiæ & injustitiæ? quæ verò communio lucis ad tenebras? Vbi ita quoque loqui potuisset Apostolus: nulla est communio fidelium & infidelium, neque justitiæ & injustitiæ, neque lucis & tenebrarum. Vbi simili-

ter non deberet dici, fideles non sumi pro ipsis hominibus fidelibus; sed tantum pro iustitia & luce; nec infideles pro ipsis hominibus, qui non credunt, sed tantum pro iniustitia & tenebris: quia potius statuendum esset, fidelem & infidelem sumi propriis insequentibus autem non explicari revera priora verba, sed earum rationem reddi, & in iis Meronymiam, qualem paulo ante explicuimus, usurpari. Isto autem modo loqui solemus, cum rationem petimus ex natura seu qualitatibus rerum subjectarum, que illis ipsis rebus nominatis ipsa aliqua ratione videantur commemorata, ita ut nil ad ipsius dicti fidei restare censeatur, quam ut ratio in ipso iam tacite comprehensa evolvatur, et terminorum, quos vocant, explicatio quedam adhibeatur, que doceat, ipsius illius sententie verba, modo satis intelligantur et considerentur, sibi fidem conciliare.

Hoc nunc transferamus ad id, quod sub manu est. Dixerat Apostolus, carnem & sanguinem regnum Dei seu felicitatem illam à Deo nobis in cælo destinatam, hereditare seu adipisci non posse. Dictum hoc sui ipsius argumentum tacite involvit. Quod tamen ut clarius appareat, evolvendum est. Hoc ergo facit Apostolus, dum addit: nec corruptio incorruptibilitatem hereditat, hoc est, hereditabit vel possidere poterit: hoc est, quia caro sua naturam planè est corruptibilis, atque ipsa propemodum corruptibilitas. At verò regnum illud Dei incorruptibilitate quodammodo consistit, eamve in
se nosce-

se necessario continet, ita ut qui hanc non habet, regnum Dei habere nulla ratione dici queat. Quare nec caro & sanguis regnum illud Dei potest obtinere, cum inter se adversis frontibus pugnent, id quod suam naturam corruptibile est, & ipsa incorruptibilitas; ita ut hanc in illo Subiecto locum habere tam sit impossibile, quam quod maxime. Fatemur ergo, sequentia verba explicare priora: non quod totum id, quod in precedentibus intelligebatur, contineatur insequentibus, ita ut utraque verba censenda sint ἰσὸς ὡς αὐτῶν seu equipollentia: sed quod aliquid, in terminis precedentis dicti tacite comprehensum, quo robur ac veritas illius nititur, nunc expresse ac clarè proponatur. Continetur enim corruptibilitas sub carnis & sanguinis nomine, tanquam propria ac perpetua affectio, sub nomine sui Subiecti: incorruptibilitas autem sub nomine regni Dei, tanquam pars. Regnum Dei diximus significare, & hoc, & alii loci, felicitatem nobis à Deo destinatam ac per Christum promissam, quam in cælis aliquando sumus potituri; cujus certè pars magna est incorruptibilitas, vel, si mavis, res ejusmodi, sine qua illa consistere omnino non potest.

Confirmatur autem nostra horum verborum interpretatio etiam eo, quod, si Apostolus verbis his ver. 50 tantum probare voluisset, qualitatum fore mutationem in corpore nostro, id reverà summisset pro concessio, quod probandum erat, vel nihil, quod ad rem faceret, aut vim aliquam haberet, dixisset.

Etenim illa qualitatum diversitas inprimis in eo consistit, quod hæc corpora nostra corruptibilia sint, futura illa incorruptibilia. Quod si ita est, certe hic pro concesso id sumsit Apostolus, quod probare debebat. Sumsit enim, nos, qui nunc corruptibiles sumus, aliquando incorruptibilitatem hereditare debere. Quod si dicas, eum alias tantum corporum differentias hac ratione demonstrare voluisse: aperiùs fuerat dicendum & quanam illæ essent qualitates, & quomodo eas, corpori ipsius naturæ atque essentiæ minimè mutatâ, mutari sit necesse, demonstrandum.

De parte III.

Sequitur tertia Capituli pars, quam suprâ diximus ad secundæ confirmationem pertinere, ut non injuriâ ei accenseri queat. In ea enim occurritur tacite cuidam Objectioni, que moveri posset adversus ea, que de diversitate corporum præsentium & futurorum hucusque dicta sunt; eâq; amotâ, ostenditur, omnino corpora nostra aliquando mutatum iri. Dixerit enim aliqui: si hæc sententia, que hucusque defensa fuit, est admittenda, omnes fideles mori erit necesse, & corpus id, quod nunc gerunt, deponere, ita ut alteri fiat locus. Quod si neges, homines mori debere, non omnium corpora mutabuntur. Quomodo enim novum corpus induere poterunt, nisi per mortem hoc, quo nunc sunt induti, deponant? Apostolus huic dubitationi ita satisfacit, ut ostendat, nec morituros

rituros omnes, & nihilominus tamen omnes immu-
tatum iri, seu corpora hæc corruptibilia cum incor-
ruptibilibus commutatuos.

Primò autem sibi aditum quendam ad rem
hanc explicandam struit, dum sententiam à se pro-
ponendam quodammodo commendat, & attentio-
nem Corinthiorum excitat, hù verbù: Ecce, my-
sterium vobis dico. Dum dicit, Ecce, non modò
rem consideratione dignam; sed & aliquo modo in-
opinatam se dicturum indicat: quod posterius eti-
am multò magis significat verbo mysterii, quo rem
proponendam ornat. Ostendit enim rem esse adhuc
secretam, nec passim eò usque revelatam ac divul-
gatam. Notum enim est, mysterium significare
sententiam aut doctrinam arcanam, quæ homini-
bus vel antea aliquando non fuerit revelata; vel
etiam ad illud usque tempus, quo istud dicitur, non
patuerit. quod posterius hù locum habere omnino
videtur. Nam aliàs nequaquam dixisset Apostolus:
ecce, mysterium vobis dico, Non omnia enim
Apostoli ab initio prædicationis suæ dixerunt omni-
bus; & ne fidelibus quidem statim post Christi do-
ctrinam receptam, utpote adhuc infantibus, & lacte
adhuc alendus, solidiq; cibi incapacibus: quemadmo-
dum de ipsis Corinthiis in hac Epistola loquitur A-
postolus, rationem explicans, cur sublimia illù my-
steria antea non explicuisset. Vide capituli tertii ini-
tium. Quemadmodum & Christus discipulis que-
dam ante mortem non dixit, quia ferre non pote-
rant:

¶ 51.

Ioh. 16. 12.

rant: quanquam nō talia, quæ ad salutem illi prorsus rum essent necessaria. in quorum numero ne hoc quidem est, quod hū verbū explicat Paulus; cūm possit quis Deo Christoq; confidere & obtemperare, etiam si ignoret, non omnes fideles morituros.

¶ 51. Sed ad rem ipsam accedamus: quam primum proponit Apostolus; deinde explicat; denique confirmat. Proponit ver. 51. illis verbū: Omnes quidem non obdormiscemus, sed omnes mutabimur, in momento, in jactu oculi, in extrema tuba. Duae sunt hujus sententie partes: Prior est, quod non omnes obdormiscunt. Nam de vulgata interpretationis lectione non est multum laborandum; cūm ea manifestè falsa sit, & repugnet ejusdem Apostoli loco 1. ad Thim. 4. ver. 15. & sequentibus: ubi docet Apostolus, quosdam ex mortuis resurrecturos; omnes nimirum, qui in Christo obdormierant: sed alios adhuc viventes raptum iri in aërem obviam Domino. At hic affirmat Vulgatus Interpres, omnes quidem resurrecturos, sed non omnes immutatum iri. Vocabulum omnes ad fideles restringi debere, non est dubitandum. De voce obdormiscendi diximus suprā ver. 20.

Quod ad alteram sententie Apostolicæ partem attinet, ea est, quod omnes debeamus mutari, intellige ratione corporū: quod postea Paulus specialius explicabit, & aliter paulò de mortuis, aliter de vivis. Mutatio in eo consistet, quod alia corpora aliorum loco substituētur. Sed ea de re paulò post plura.

Hanc

Hanc autem partem illustrat Apostolus à circumstantia temporis, idq. duplici ratione: primum, ut ostendat, quàm diu duratura sit illa mutatio; seu mavis, quàm brevis sit futurus istius mutationis actus: deinde quando illa mutatio sit futura.

Prius duplici modo exprimit: primò dum ait: in momento; deinde dum ait: in jactu oculi. Nihil potuisset dicere brevius; nec sanè quicquam erit. Propterea autem id futurum est, ne quis longiore illam mutationem metuat, & cum molestia aliqua conjunctum iri vereatur, præsertim quia necesse est, corpus hoc mortale absorberi ab immortalis seu cælesti. Ait ergo Apostolus, in momento hanc mutationem absolutum iri, ut nullum dolorem asferre possit depositio corporis pristini, cui eodem planè momento corpus gloriosissimum cum summo gaudio succedat.

Posteriori verò in illi facit verbi, dum ait: in ultima tuba, idq. confirmaturus addit: tuba enim canet. In prioribus illi verbis tubam, non pro ipso instrumento musico, sed pro sono usurpari satis est manifestum, cum ultimus tubæ cantus audietur. Nam nec sensum ullum commodum habere possent, si tubam propriè veli sumere; & non est consentaneum, ullà verà ac propriè dictà tubà usitatum esse Christum, seu cum spiritum, qui jussu ipsius tubicini instar canet. Itaque in voce hac concurrat Metaphora cum Metonymia. Tuba enim pro sono tuba per Metonymiam Efficienti ponitur. Sonus autem tu-

rem tubæ iterum per Metaphoram pro sono, simili tubarum sono. Cujusmodi etiam fuit ille, cum quo Angelus Dei personam sustinens descendit in montem Sina, legem ibi laturus: quemadmodum legimus Exod. 19. & repetitur ad Hebr. 12. 19. vox nempe fuit sonora, aspera, & ut Poetæ tubæ sonum vocant, rauca. Talis etiam futura est aliquando, cum Christus summa cum majestate adveniet, universum Angelorum exercitum secum ducens. Ita enim decet venire & regem, & exercitum. Clasicum enim seu tuba tum magnorum principum ac regum, tum exercitus advenientis signum est, cum solet antecedere. Quare etiam olim, cum Deus, tanquam rex maximus, summâ conspicuus majestate adventaret, atque in montem descenderet. & populum veluti ad concionem audiendam accierat, tubâ uti voluit. Exercitus quidem Angelici, quanquam magnum tum adfuisse ex Psal. 68. ver. 18 satis apparet, rationem aliquam habitam tum fuisse planè non apparet: si qua fuit habita ratio, videntur magis fuisse spectati ut stipatores ac ministri magni Regem suum sequentes. At in adventu Domini, ubi omnes sancti Angeli, ut Christus ipse loquitur Matth. 25. 31. cum eo advenient, exercitus potius, quàm ministrorum aut stipatorum Regis habebunt rationem. Vnde etiam instar exercitus, ad pugnam sese elata voce hortantis, clamabunt: quemadmodum Paulus idem indicat 1. Thess. 4. 16. ubi ait: ipsum Dominum descensurum è cælo, in vel cum celestima-

celeusmate. quod quidem propriè significat clamorem nautarum, se mutuo ad laborem exhortantium: solet tamen etiam pro leta totius exercitus, ad pugnam sese hortantis, acclamatione usurpari. Quod si quis putet, eò etiam spectatum iri in tube huius sono, quod tum temporis omnes veluti ad iudicium atque ad tribunal magni regis edicta illius audituri cõcurrere debeant, nõ multum pugnabim⁹.

Est autem credibile, hunc tube sonum eundem esse cum voce Archangeli, cuius mentionem facit Apostolus loco modò citato Epistolæ ad Thesalonicenses. Etiam si enim nominatim addatur tuba Dei; id tamen explicationis vel illustrationis causâ fieri videtur. quasi dicat, descendet Christus de cælo, & magno cum clamore universi exercitus Angelici, seu tanquam ad pugnam ruentis, vel etiam ostantis, & simul cum ingenti voce ac clamore unius ex Angelorum principibus, qui reliquum exercitum antecedens veluti tubâ canat. Verumq; enim in exercitu fieri solet: ut & ante ipsum canatur classicum, & ipse exercitus clamorem tollat. Vocat autem tubam Dei eandem vocem. Tubam quidem, ut rationem quodammodo reddat, cur vox Archangelici tum potissimum exaudiri debeat: quia nimirum tube instar sit, sine quâ nec Regem tantum, nec tantum exercitum advenire conveniat. Dei autem tubam propterea, ut à vulgaribus tubis discernat, quibus homines utuntur, & significet, Christum, qui divinus sit rex, quiq; tum ipsius Dei personam maximè illustri

mè illustri ratione sit gesturus, ejusmodi usum tubæ, quæ Deum ipsum uti conveniat, quæq; ipsius sit propria. Non potest autem magis esse propria, quam vox, non unius ex inferiorum ordinum Angelis (quanquam & hujusmodi tuba omni humanâ major est & augustior) sed ex Angelorum principibus. Ideo autem credibile est, idem per vocem Archangeli & tubam Dei intelligi; quia nō solet unum cum tubâ alia aliqua vox, nisi fortè & ipsa musici alicujus instrumenti sono similis sit, exaudiri. Archangeli autem illa vox, si à tubæ sono diversa esset, humanæ potius censenda esset futura similis.

Cum verò ait Apostolus, in ultima tuba, dubium est, utrum velit tubam illam ab aliâ, quæ antecesserunt, distingvere, an verò simpliciter dicere, tum, cum ultimo demum tempore tuba exaudietur. Neutra sententia improbabilis est; sed posterior probabilior.

Non satî autem habuit Apostolus dixisse, in ultima tuba; sed addidit: tuba enim canet: ne quis fortè planè allegoricè id interpretaretur; non verò de sono tubæ simili; aut id ipsi tantum excidisse arbitraretur. Non apparet autem ad quem id sit referendum, seu quinam sit ille, qui tubâ debeat canere. Subjectum enim hujus enunciationis est omnium. Potest autem referri, quemadmodum jam explicatum est, ad Archangelum. Quanquam non est necesse, ut ipsa Archangeli vox hic subaudiatur, sed aliqua generalior: quasi dicat, canet enim aliquis tubâ,

tubâ, nimirum quem Deus aut Christus jussit. Sic non semel conservans sine antecedente Hebræorum more poni solet ut supra monuimus; ubi etiam diximus, Subjectum ex consequente solere suppleri; ut hoc loco: canet tubâ is, qui canere debet. Sed nihil etiam prohibet, quò minus vox σαλῶίξεν eâ significatione ponatur, quâ solent apud Hebræos poni verba Conjug. Hiphil. Significant autem actionem duplicem, ita ut σαλῶίξεν sit facere, vel jubere, ut quispiam alius tubâ canat: quomodo usurpatur vox eadem Matth. 6. 2. ubi ait Christus: cùm feceris eleemosynam, μὴ σαλῶίξῃς coram te, quemadmodum hypocritæ faciunt. ubi non vult dicere, ne ipsemet coram te tubâ canas; sed ne cani jubeas, ut observârunt Interpretes. Qualis significatio reperitur etiam in verbo ἀνατέλλεν ὁ ἥλιος cap. 5. Hoc si admittatur, subaudiendum erit, Deus, aut Christus; cujus nomen aliàs facilius subintelligi potest.

Vidimus hucusq., quomodo Apostolus doctrinam Corinthiis adhuc incognitam, vel certè non satâ perspectam, proposuerit: videamus nunc etiam, quomodo eandem nunc declaret. Declarat autem quoad posteriorem ejus partem, in quâ asseruerat, nos omnes mutatum iri. Nunc enim id, quod ita generatim dixerat, per species, seu majoris partes explicat. Dividit enim fidelium genus in mortuos & vivos, hoc est, qui in Christi adventu vel in mortuorum, vel in vivorum numero erunt, & utrosq; mu-

tatum iri asserit; sed aliâ ratione illos, aliâ hos. Ita enim inquit: et mortui resuscitabuntur vel resurgent incorruptibiles, & nos mutabimur. Particula &, quæ verba hæc inchoat, non tantum hanc orationem superiori copulat; sed & tempus prioris actionis tempori annectit: quasi dicat, tuba enim canet, & tunc mortui suscitabuntur incorruptibiles. Statim enim id tubæ istius clangorem subsequetur. Dum verò ait, eos sulcituratum iri incorruptibiles, indicat, eos non prius resurrecturos corruptibilibus indutos corporibus, & postea demum mutatum iri; sed eos statim incorruptibilibus corporibus in ipso resurrectionis puncto circumdaturum iri. Vnde hanc eorum resurrectionem opponit mutationi, cujus in sequenti membro fit mentio: licet versiculo præcedenti mutationis nomine comprehendatur. De omnibus enim fidelibus dictum erat, eos in momento mutatum iri, atq; adeo etiam eos, qui resurgunt. Atqui hæc, si communem loquendi rationem spectes, non ita propriè dicitur mutatio, cum is, qui jam esse desierat, idq; etiam jam pridem, postea alius fiat, quam fuerat antequam esse desineret. Magis autem propriè illi dicuntur mutari, qui, cum adhuc re ipsâ existant, alii, quàm paulò antè fuerant, esse incipiant, seu aliud corpus induant. Et hæc est causa, cur apostolus generale mutationis verbum ad significationem magis propriam restringat, & iis soli nunc accommodet, qui in adventu Domini superstites reperientur, & ex corruptibilibus

ptibilibus
ente

V

in alie

pe, no

lius va

nit au

Paulu

Corin

compl

perstir

satis li

pse in

scribel

fideles

habitâ

Ip

lus id,

bis ex

resurr

turam

compl

rexer

namq;

ne De

dem se

os exp

Dom

minun

ptibilibus incorruptibiles, interitu nullo interveniente evadent.

Vnde jam magnam partem intelligitur id, quod in altero hujus explicationis membro dicitur, nempe, nos immutatum iri. Quanquam mutationis illius ratio plenius declarabitur in sequentibus. Opponit autem Apostolus vocem, nos, mortui, non quod Paulus omnino speraverit, se quoq, ipsum unà cum Corinthiis, ad quos scribebat, & quos voculâ istâ complectebatur, usq, ad adventum Christi fore supersistere. imò potius ex multis ejus Apostoli dictis satis liquet, eum id nequaquam sperasse; sed quia tunc ipse in vivis tum erat, erant & Corinthii, ad quos scribebat, ideò per Speciem Genus ipsum, nimirum fideles Christi vivos intelligit: quanquam ratione habitâ ultimi illius temporis seu adventus Christi.

Ipso autem verborum ordine indicavit Apostolus id, quod ad Theſalonicenses scribens claris verbis explicuit, nempe, mortuos Christi fideles prius resurrecturos; postea demum mutationem subsequituram ceterorum Christi fidelium, quam illic tacite complectitur, quando ait: eos unà cum illis, qui resurrexerint, raptum iri in aërem, obviam Domino. ita namq, ait: Hoc enim dicimus vobis in sermone Domini, quod nos, qui vivimus (vides eundem ferè loquendi modum, quem modo ad Corinthios expendimus,) qui relinquimur, in adventum Domini, non antevertemus, nimirum ad Dominum, eos, qui obdormierunt. Et paulò post.

cap. 4.
v. 15.

- ¶ 16. *cum dixisset, cum hortationis clamore, cum voce Archangeli, & cum tubâ Dei descensurum de cælo, subiicit: & mortui in Christo resurgent primùm, postea nos, qui vivimus, qui relinquimur, seu superstites erimus, unâ cum iplis rapiemur in nubibus, in occursum Domini, in aërem, & ita semper cum Domino erimus.*
- ¶ 17.

Huiusmodi ergo observabitur ordo & ratio, quantum intelligi potest: mortui primùm in infimo hoc aëre resurgent, id est, eorum spiritus in momento gloriosis circumdabuntur corporibus. In terrâ id futurum, satù arguit, quia Apostolus dicit, nos viventes unâ cum illi raptum iri in nubibus obriam Domino, in aërem: quod fieri non posset, nisi prius in terra unâ nobiscum extitissent. Sed postea, ut verba hec indicant, & nos & illi simul tollemur nubibus cincti & sublati in aërem, ut unâ eodemq; tempore Dominum conspiciamus, & ad illum accedamus: in quo raptu ipsi viventes immutabuntur, ut ita induti gloriosis corporibus, unâ cum iis, qui resurrexerunt, simul Dominum, uti est, cernere, & tantam maiestatis præsentiam ferre, in d ex ejus conspectu ingenti lætitiâ perfrui possint: non possent autem, nisi gloriosis induti essent corporibus. Quare in eo priores forent ii, qui mortui fuerant præ viventibus, quòd illis se prius gloriosis indutos corporibus cernant: ut ita mortuæ molestias ac dolores maturata felicitas compenset. Sed perfectione voluptatis ac
felici-

felicitatis suæ non antevertent viventes, sed eodem
 planè tempore ad ultimum hunc scopum pervenient:
 quia omnes unà conspiciuntur incorruptibiles, glo-
 riosi omnes. Quia verò cum à nubibus primùm exci-
 pientur, incorruptibiles nondum erunt, ideò ab An-
 gelis tollentur: quemadmodum ipse Christus docuit
 Matth. 24. ubi ait, se misurum Angelos suos
 cum tuba & voce magnâ, eosq; collecturos
 electos ipsius ex quatuor ventis, ab extremis
 cælorū usq; ad extrema eorū. Nō est enim cre-
 dibile, Angelos prius in unum in terra locum colle-
 cturos omnes fideles, eosq; deinde ita jam collectos
 raptum iri in nubibus; sed potius eos statim fideles
 diversis in partibus in aërem sublimes rapturos, nu-
 be circumdatos; quæ & ipsorum fidelium mutatio-
 nem celet; & si quæ humani aliàs oculi cerni pos-
 set; ipsorum autem Angelorum gloriam penitus ap-
 parere non patiatur, alia autem ex parte eorum
 gloriam augeat. Quos enim demissæ nubes exci-
 piunt, propter eos cælum propemodum descendere
 videtur. Idem Domino Iesu quoq; contigisse legimus
 Act. 1. v. 9. in quo et mortui resurrectionis exemplum
 habent, & vivi transmutationis suæ; omnes autem
 sue in sublimem aërem ac cælum translationis.

Postquam expendimus explicationem secundæ
 partis dicti Apostolici, v. 51. propositi, reliquum est,
 ut ejusdem confirmationem videamus. Ea autem
 continetur v. 53 & sequentibus: & in primo quidem
 illoratio Apostoli proponitur: in sequentibus autē ful-

citur & roboratur. Respicit autem Apostolus in ratione ista id potissimum, quod ultimo loco dictum fuerat, de iis, qui in adventu Domini superfuturi sunt, eos immutatum iri: quandoquidem de eo, quod mortui resurrecturi sint incorruptibiles, jam supra satis copiose fuit actum.

Ratio autem hæc est: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem. Ita conjuncta est hæc ratio cum eo, quod probandum est, præsertim si id & ad mortuorum & vivorum simul mutationem extendas, ut id tantum possit haberi pro constantiori ac firmiori ejusdem rei asseveratione. Nam si omnino oportet hoc corruptibile induere incorruptibilitatem, nimirum si regnum illud Dei adipisci debeat, ut sanè debent omnes Christi fideles, de quibus hic sermo est: necesse porro est & mortuos resurgere incorruptibiles, & eos, qui ex fidelibus supersunt, immutari ita, ut ex corruptibilibus incorruptibiles, ex mortalibus immortales evadant, atq; adeò aliis induantur corporibus. Cur autem ita necesse sit, partim v. 50 audivimus; partim in sequenti audiemus. Inducere autem incorruptibilitatem vel immortalitatem non tantum videtur hoc loco significare ipsas illas qualitates per se consideratas consequi, iung. ornari: sed corpore incorruptibili atq; immortalitati capaci circumdari: ita ut incorruptibilitas & immortalitas non abstractè, sed cum proprio suo Subiecto sumantur: ut,

sensu

sensu nihil mutato, dicere possis, Abstracta pro Concretis poni; quemadmodum paulò antè vidimus v. 50. Apostolus certè in 2. ad eosdem Corinthios Epistola cap. 5. quem locum jam superius citavimus, indurionem & ei contrariam exustionem non ad nudas qualitates, sed ad ipsa retulit corpora v. 2, 3, 4.

Sed hoc loco ab iis, qui statuunt, eadem numero ac essentia corpora permansura, quæ nunc sunt, imprimis urgentur hoc corruptibile, & hoc mortale, quæ apertè ipsum corpus designant. Hoc ergo ipsum corpus, quod nunc corruptibile est ac mortale, fore incorruptibile ac immortale. Nos primò respondemus, nihil necesse esse, ut id ad ipsum corpus restringatur. Nam particula hoc suâ vi nihil aliud denotat, quàm certum Individuum, quod digito monstretur. Individuum autem tale non minùs est homo ipse quàm corpus & homo terrenus non minùs corruptibilis est aut mortalis, quàm corpus. Quare ita possunt hæc verba accipi, ac si Apostolus dixisset, nos ipsos incorruptibilitate & immortalitate aliquando oportere indui.

Sed deinde concedamus, voces illas, hoc corruptibile, & hoc mortale, omnino ad corpus referendas esse: non sequitur tamen, hoc ipsum corpus indutâ immortalitate manere. Potest enim, imò debet ita indui immortalitate ac incorruptibilitate, seu corpore incorruptibili ac immortalitatem asserente, ut mortale absorbeatur à vita: quemadmodum Paulus loco paulò antè citato Epistolæ

ad Corinth. secunda cap. 5. ver. 4. ait. Id enim hoc loco memoriâ repetendum est, Paulum hic ad eos potissimum respicere, qui vivi supersuturi sunt in adventu Domini; ad mortuos verò non nisi consequenter ac minùs propriè. Iam verò ii, qui vivi reperientur in adventu Domini, illi, ut loco nunc citato dicitur, superinduentur corpore illo, quod ex cœli erit, ac porrò corpus illud cœleste ambiet hoc terrestre ac mortale. Aliàs hæc simplex tantum foret indutio; non verò superindutio, ut Paulus satis significanter loquitur. Nunc enim cum hoc tantum corpore cindli sumus, induti ab eo appellamur, non verò nudi; & propterea dicit, se corpore superindui, ne priùs hoc corpus cogatur per mortem deponere. quod si fiat, simpliciter sit induendus, non vero superinduendus. Is enim tantum superinduitur, qui jam aliâ veluti reſte indutus est: qui verò nudus ac exutus, simpliciter tantum indui. At verò fieri non potest, ut duobus corporibus homo simul ac constanter sit præditus, mortali nimirum & immortalī. Quare necesse est, alterum cedere alteri, mortale nimirum immortalī, corruptibile incorruptibili, & cœlesti admirabiliq; ejus virtute repente absumi.

Ita nimirum fiet hæc superindutio, de qua Paulus loquitur, quantum ex ejus dictis potest intelligi, ut cœleste corpus huc ad ipsos fideles in inferiori hoc aëre adhuc versantes, in sublime tamen jam ferri incipientes, descendant, eorumq; mortalia corpora amplectatur, eaq; ratione ipsi fideles superinduantur,

tur, veluti novâ veste veteri superinjectâ. Sed quia corpus illud incorruptibile cum corruptibili simul consistere, & spiritum nostrum excipere non potest: id virtute suâ occultâ, cœlesti tamen prorsus ac admiranda, in momento atque in iactu oculi absumet, & veluti in nihilum rediget hoc mortale corpus, non secus atque si igneâ quâdam vi esset præditum, & corpus nostrum amplexum momento citius absorberet. Quamquam vis illa longè subtilior erit, nec dolorem inferet, quem vis aliqua ignea inferret. Pertransibit enim statim spirituale illud corpus ad ipsum spiritum nostrum, quo vivimus, eumq; ita excipiet, ut nihil jam ampliùs conjunctum habeat cum corpore hoc corruptibili, & nullum ex pereunte dolorem capiat, tanquam jam non ampliùs suo: præsertim quia, ut jam vidimus, mutatio ista ipsam propemodum cogitationem antevertet, & ob celeritatem nullum, nisi levissimum, sui sensum relinquet. Nihil autem mirum est. Apostolum hoc loco simpliciter induendi verbo usum esse? quia licet maximè respexerit ad eos, qui vivi sunt futuri in adventu Domini: aliqua tamen ratione illos complecti voluit, qui antea morientur. Hi enim rectè quidem dicuntur indui, non autem superindui. Vivi autem rectè etiam dicuntur indui. Quisquis enim superinduitur, induitur etiam, licet non contrâ.

Et hanc quidem ob causam satius est hæc Apostoli verba de ipso homine interpretari, quàm de corpore: aut si de corpore, non debet cadaver intel-

ligi animâ cassum, sed animatum, ut ipsi homini quodammodo equipolleat, eâq; ratione dicatur induere incorruptibilitatem, quemadmodum supra vidimus Apostolum dicere, semen vivificari, seu in plantam excrescere, eiq; dari corpus, quod Deus velit: cum tamen non ipsi semini, seu corpori illius, corpus aliud aptetur; sed aliud corpus tantum detur spiritui in ipso latenti. Quare etiam hic non erit intelligendum, corpori per se sumto, præsertim manenti ac duranti, superindutum iri incorruptibilitatem ac immortalitatem; sed spiritui in ipso latenti. Neque verò Paulus cum dixit, hoc mortale, aut hoc corruptibile, cadaver aliquod inanime veluti digito monstrasse censendus est; sed vel se ipsum aliosq; sibi similes, nimirum viventes, vel suum aliorumq; corpus animatum, cui jam vidimus ea tribui posse, quæ non nisi ratione spiritûs in ipso latentis ei tribui possunt.

Huic ita explicati, videamus, quomodo Apostolus id, quod dixerat, alia iterum ratione fulciat. Id autem facit in proximè sequentibus, ubi, amplificationi quâdam specie, verba quædam Scripture adducit, in quibus non obscurum extat ea de re vaticinium, quam modo asseruerat Apostolus. Primum ergo id, quod confirmare vult, repetit: deinde verba Scripture illis annectit: denique illa ipsa Scripture verba illustrat. In qua illustratione novam videbimus rationem insinuari legentium animu, quâ id, quod assertum ab Apostolo de resurrectione fuerat, ac porro

ac porro etiam de mutatione viventium in adventu Domini futura, confirmetur.

In prima particula non est quod multum immoremur, cum ea nihil propè sit aliud, quam repetitio quedam versiculi precedentis, quem confirmare hic instituit Apostolus. Quare verba illa ita repetemus, ut sequentia, hoc est, ipsius Scripturæ veteris verba statim in subnectamus. Ita ergò ait Apostolus: Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tum fiet sermo ille scriptus; absorpta est mors in victoriam. ubi tuus, ô mors, aculeus? ubi tua, ô inferne, victoria? Quia Apostolus veluti obiter hanc rationem superioribus dictis adjungere voluit, ideò instar amplificationis uberioris eam proponit. Non secus enim agit, ac si tantum indicare vellet, quid istam tum mortuorum resurrectionem, tum viventium Christi fidelium mutationem sit secuturum. ideò dicit: cum autem illud evenierit, tunc fiet ille sermo: cum id reverà dicere velis, ideò necesse esse, ut id fiat, quod dixerat, quia tum demum sint complenda illa Prophetarum vaticinia, quæ hic exprimuntur: ea enim eventu suo carere haudquaquam possunt.

Cum ergò dicit: tum fiet sermo ille scriptus; per sermonem intelligit rem sermone expositam, ac verbis descriptam, quemadmodum & Interpretes, & res ipsa monet. Sermo enim ipse jam pridem per Prophetas factus fuit: sed res ipsa, mystico nimirum

rum sensu, nondum est representata. Citantur at-
tem duo diversorum Prophetarum loca. Prior qui-
dem ultimū ver. 54 verbum continetur ex Esaię ca-
pite 25, ver. 8. Posterior, qui ver. 55 extat, est Osee
cap. 13 ver. 14. Pterque autem, si verba eorūve
formam spectes, aliquantulum ab Hebræo diffenti
sententiā interim nihil mutatā.

In priori enim loco ita legimus: Absorpsit, vel
Perdidi, intellige, Dominus, mortem in sempi-
ternum; quod hic habemus: absorpta est mors in
victoriam. Sensus planè idem est. Verba Prophetæ
sunt satū clara. Id enim sibi volunt, Deum ita aboli-
turum mortem, ut in sempiternum nullum amplius
locum in suo populo, de cuius felicitate ibi vaticina-
tur Prophetæ, sit habitura. id quod non aliter fiet
aut vi divinæ sapientiæ fieri potest, quàm nobis im-
mortalibus effectū. Nam si nos naturā immortales
ac incorruptibiles non fieremus, necesse esset, Deum
perpetuā singulariq; curā singulorum fidelium vi-
tam ac corpora tueri adversus res omnes, quæ vitam
nobis eripere possent. Atqui longè Dei sapientiæ
convenientius est, ut, si nolit nos in æternum mori,
semel nos naturā immortales efficiat, quàm ut ejus-
modi sustentatione & perpetuā, ut ita dicam, vita
nostræ custodiā sit opus.

Non est quidem negandum, hæc ipsa Prophetæ
verba alium pati sensum, eoq; quem exposuimus, im-
perfectiorem, quem literalem vocare solent: sed Sa-
cra Litera Novi Fœderis mysticum vaticiniorum
sensum,

sensum, & nucleum, non corticem; corpus ipsum, non umbram, spectare solent. Et hic quidem verba ipsa adeo sunt pregnantia, ut propriè mystico tantum sensui convenient; impropriè tantum literalì. Neq; enim semper mysticus figuratus est, literalis proprius, & ab omni tropo semotus; sed sæpè contrà. id quod non pauci Scripturæ loci ostendi posset, si eà re nunc opus esset. Sed aliud nunc agimus.

Literalis eorum verborum sensus hic est, quòd Deus sit ita custoditurus populum suum, ut non amplius, idq; in sempiternum mors violenta in illo grassetur, quemadmodum antea grassata fuerat. Mors enim violenta interdum sola κατ' ἐφοχλὺ mortis nomine intelligitur. cuius rei exemplum habes etiam Apoc. 6. 8. & 18. 8; ut alia taceamus loca, in quibus aliquis mortis damnari, aut mortu esse reus dicitur, aut morte mori debere. Vide inter alia Matth. 10. 21. & 15. 4. & 20. 18. & 26. 66. Idem reperies sæpè in Veteri Fœdere: idem in communi loquendi usu frequentissimum est. Hic sensus est veluti umbra quedam & delineatio illius perfecti, quem paulò antè declaravimus.

Is autem apud Paulum his exponitur verbis: absorpta est mors in victoriàm. Primum quod apud Prophetam activè proponitur, ut ipsa agentis persona indicetur, tanquam ἐν τῷ νοίῳ repetenda; id hic passivè, agentis personam suppressâ, dicitur, absorpta est. Sed interea facillè intelligi potest, à quo debeat illa mors absorberi, seu penitus deleri, à quo nam e-

nam enim, nisi à Deo? Deinde quod hic dicitur, in victoriam, id ibi est in perpetuum, seu in aeternum, idq; propterea, quod vox nozah ab eo descendat verbo, quod vincere significat. Vnde veteres Interpretes non semel idem nomen cum eadem particula prefixâ reddiderunt eis vñ, in victoriam, ut hic factum est. Vide 2. Sam. 2. 26. Iob. 36. 7. Ierem. 3. ver. 5. & alibi. Significat autem hac particula ita reddita, ita mortem absumentum iri, ut penitus vincatur, & nullæ prorsus ejus remaneant vires. Quæ sententia convenit cum Hebræo. Nam si ita mors absorberi debet, in æternum delenda erit: aliàs ipsa potius victoriam tandem obtinebit. Insistito autem Apostoli egregiè convenit. Tum enim demum ita absorbebitur mors, ut penitus vincatur, cum ita nos ex ejus potestate vindicabimur, ut etiam naturâ impossibile sit amplius nos mori. Sic enim omnes in nos vires perdet planè.

In posteriori verò loco, quem cap. 13 Ose. v. 14 diximus extare, ita legimus in Hebræo: ero pestes tuæ, & mors: ero excisio tua, & inferne. Preceserat autem, è potestate inferni redimam eos, à morte redimam eos. Sed apud Græcos Interpretes eodem planè modo legitur, quo apud Apostolum. quem proinde illorum interpretationem secutum esse apparet. Et credibile est, olim ita lectum fuisse, ut apud Paulum est: sed ut alibi, sic etiam hic Græcam interpretationem veterem mutatam esse, aliis quibusdam ex alia versione verbis in eam translatis præsertim

præse
rim
corub
ô infi
ubie
ne, vi
insult
modo
ô mor
ac den
tus est
ferne
omne
nè ad
se tibi
vincer
Se
verba
fore p
em, q
mors;
habea
à vitâ
licitati
psa mo
infern
infern
teris i
fundi;

praesertim postquam in unum volumen Origines plurimas versiones contulit. Ita namq. legitur in Graeco: ubi vindicta tua, ô mors? ubi aculeus tuus, ô inferne? Nos autem apud Apostolum ita legimus: ubi est tuus, ô mors, aculeus? ubi tua, ô inferne, victoria? Morti enim devictæ ac subactæ veluti insultat Propheta, & quinq. olim fidelium aliquo modo poterit: quasi dicat, hætenus quidem visa es ô mors, habere aculeum quo nos pungeres lederesq., ac deniq. conficeres; sed nunc tibi ille penitus ademptus est, ut ut maxime velis ledere, non potes. Et tu inferne hucusq. visus es ita omnes mortales vincere, omnes in tuam potestatem redigere, ac vinculis plane adamantinâ coërcere, ut nemo te fugere, nemo se tibi eripere possit: sed nunc omnes vires, omnî tua vincendi facultas tibi erepta est.

Sensus apud Prophetam reverâ idem est, licet verba sint diversa. Nam cum Deus dicit, se morti fore pestes, & inferno excisionem, seu perniciem, quid aliud significat, quàm se effecturum, ne vel mors, vel infernus, ullas amplius vel minimas in pios habeat vires. quod certè tum fiet, cum hoc mortale à virâ superveniente absorbebitur, atq. ipsa mortalitatis radix in nobis excindetur. Tunc enim nec ipsa mors in nobis ullum poterit habere locum; nec infernus, qui mortem proximè subsequitur. Est enim infernus status mortuorum, qui quidem in sacris literis instar loci cujusdam subterranei, vasti ac profundi, solet depingi, eiq. portæ solent attribui: quem admodum

Psal. 6.

admodum interdum & morti, quæ non raro cum inferno confunditur. Idem locus tenebrosus admodum censetur, quia ibi visus & reliqui cessant sensus; & terra oblivionis vocatur, quia ibi omnium rerum fit oblivio. Vnde David non semel: in morte quis memor tui? in inferno quis confitebitur tibi?

Iam quod morti aculeum tribuit, Metaphora ducta est ab iis vel animalibus venenatis, vel insectis, quæ aculeo nocent ac ledunt. Inter venenata est scorpio; inter insecta apes, vespe, crabrones, & si quæ sunt similia. Hi cum eximitur aculeus, utus maxime velint, nocere tamen nequeunt.

Quod si de sensu verborum Prophetiarum literaliter queras, idem ille est, quem in verbis Esaiæ vidimus. Quia enim eò usq; mors violenta in populum divinum grassata fuerat, ac porro infernus, qui occisos devorat; prædicat Deus, se hanc morti ac inferno potestatem ac vim erepturum esse. Sed longè exactius ea verba quadrant Apostoli instituto. Tum enim respectu fidelium penitus mors ac infernus debetur, quâ de re actum etiam est supra v. 26. Hactenus ipsa utriusq; vaticinii verba habuimus.

Consideremus nunc porro, quemadmodum ea ex parte aliquâ illustret atq; amplificet, ac simul rationem quandam novam, quâ præcipua huius capituli sententia, nempe resurrectionis nostræ veritas confirmetur, asserat. Id autem fit v. 56, 57. In prioribus occasione aculei, qui morti in Græca verborum ab O-

scaci-

secundum interpretationem atque ab ipso Apostolo tribuitur, causas exprimit, quæ morti nos penitus mancipare, ac interitum asferre possent: In posteriori autem versu causas exprimit illis quodammodo contrarias, hoc est, eas, quæ priorum illarum causarum vim in nobis sustulerint, & victoriam de morte atque inferno comparaverint Unde intelligitur, in morte nos haudquaquam mansuros; sed ex illa ad vitam beatam emersuros.

Quod ergo ad priorem versiculum attinet, due afferuntur cause, quæ nos morti iure mancipare poterant: quarum prior proxima est, ac per se vim quandam mortem nobis pariendi habet posterior remotior est, & quodammodo per accidens. Illa Peccatum est; hæc Lex.

De illo ita loquitur: Aculeus autem mortis peccatum. quasi dicat, dictum est, mortem non habituram aculeum I intelligendum de peccato. Hoc enim revera mortis aculeus est. Hoc si in homine reperit, nisi forte ejus vi divinâ benignitate sit extincta, hominem in æternum perimere potest. Hoc si absit, etiamsi ob naturæ conditionem hominem videatur habere obnoxium: nihilominus tamen attingere vel penitus non potest, ut eos, qui vivi transmutabuntur; vel eos verè non poterit ledere, quia vitam illis sempiternam eripere nequit. Mors hoc loco simpliciter sumitur pro extinctione vite hujus, quæ fit separato spiritu à corpore. Hæc mors interdum aculeum habet; interdum non habet. Hæc.

Deut. 27, 26.
Gal. 3. 10.

bet. Habet, cum peccatum in homine reperit; non habet, cum non reperit. Nam cum invenit, hominem sibi eternum mancipare potest, & à vita ac felicitate sempiternâ excludere; cum non invenit, secus. Per peccatum autem omne id intelligit Apostolus, cui mortis æternæ pœnam Lex mystico sensu proposuerat, in illi potissimum verbis: Execrabilis omnis, qui non permanferit in iis, quæ scripta sunt in Lege, ut ea faciat. Non quidem quasi qui vivit, qui tale quid admiserit, omnino morti sit mancipandus, & hoc aculeo extingvendus: sed tantum quod jure id fieri possit, & nisi Deus singulari benignitate vires has, ut ita dicam, morti eripiat, id quod hominibus Christianis cōtingit, ea hominem sit omnino peremtura. Ceteroqui si de ejusmodi aculeo verba hec intelligere velis, qui salvo etiam novo Dei scdere, at divinâ benignitate nobis in eo oblatâ, elidi non queat, sitq; omnino insignendus homini: id tantum peccatum intelligendum erit, in quo homo usq; ad mortem hæserit, seu quod subsequente verâ resipiscenciâ, quæ animi ac vitæ mutatio est in melius, expiatum sublatumq; non fuerit. Sed sequentia verba arguunt, priori potius modo vocem peccati atq; aculei accipiendam.

Alteram verò causam, quæ nos mancipare morti jure posset, ita exprimit Apostolus: potentia autem peccati Lex, hoc est, Lex, nempe Mosaica vim largitur peccato, ad nos morti æternæ mancipandos. Habet quidem etiam per se aliquam ad nos pœnam atq;

ne atq;
ea tan
tur, nisi
ut Paul
impū
ubino
Legem
in causa
ait, Leg
nempe i
tand n
majore
porro et
pareret
abiq; Le
gem se
nisi nim
habet v
Deus ip
prese a
rius, qu
tem viol
& homi
Lex lud
tuendun
spexisse
men pro
am iden
traneæ

ne atq; adeo morti mancipandos vim peccatum: sed ea tamen debiliior est; nec ita facile effectum sortitur, nisi Lex à Deo lata vim ei novam addat. Nam ut Paulus idem ait ad Rom. 7. v. 13, peccatum non imputatur, non extante lege; quia ut c. 4. v. 15. ait: ubi nō est Lex, ibi nec transgressio. Quā de causā Legem operari iram, hoc est, pœnam, ibidem ait, seu in causa esse, cur pœnæ jure subijciamur. Et cap. 5. ait, Legem, nimirum Mosaicam, subingressam esse, nempe inter delictum Adami & Christi gratiam, ut tantò magis abundaret delictum, hoc est, ut tantò majorem vim ad nos damnandos acquireret, ac porro etiam tantò major in eo condonando Dei appareret benignitas. Peccare possent homines etiam absq; Lege expressè lata, cum adversus naturæ legem seu conscientie suæ dictamen delinquant: sed nisi nimis enorme sit facinus, haud paulò minorem habet vim ad hominem damnandum, quàm cum Deus ipse legem tulit, & pœnæ comminationem expressè addidit. Tum enim & delictum ipsum fit gravius, quia divinam majestatem ac legis auctoritatem violat; & Lex simul reatum ad pœnam firmat, & hominem supplicio magis adstringit. Esti autem Lex Judæis tantum verè & aperte sit lata; unde statuendum est, Paulum etiam hic ad Judæos magis respexisse, quàm ad cæteras gentes: nihilominus tamen propter similitudinem quandam vel analogiam idem ad illos extenditur. Nam utut gentes extraneæ legem non habuerint: atrocitas tamen &

turpitudine flagitiorum adversus naturam legem admisorum eandem pœnam commerita est, quam Iudei etiam longè minora patrantes, vi legi sibi lata debebant incurrere. Quare apud Iudeos quidem minoribus etiam delictis vim mortiferam Lex dabat expressè illi lata: apud Ethnicos autem scelerum gravitas efficiebat, ut pœna Iudei Lege constituta etiam illos premeret, licet legi istius notitia carentes.

¶ 57.

Et hæc quidem de causis, quæ nos morti iure mancipare poterant, & victoriam illi in nos conciliare. Sequitur, ut videamus eas causas, per quas vires ille morti sunt ademptæ, nobis autem facultas ad eam superandam data. Eæ autem exprimuntur ipsius ver. 57 verbis: Deo autem gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Duas exprimit causas, sed extra nos positas, quarum beneficio victoriam de morte reportamus: altera suprema est & principalis; altera media, illi subministrans. Illa est Deus, nimirum ille summus, quem à Christo apertissimè distingvit, in tamen, quem Patrem esse suprà docuerat. Non commemoravit autem Apostolus hanc causam simpliciter, sed cum gratiarum actione. Ita enim tanti beneficii memoria mentem ejus affecerat, ut non posset sine gratiarum actione tanti boni auctorem commemorare; quemadmodum & alibi facit, & nominatim etiam in utriusq; ad Corinthios Epistolæ initio, ubi Dei vel in se, vel in Corinthios collatorum beneficio.

beneficiorum facit mentionem. Videatur etiam initium Epistolæ ad Ephes. & initium primæ Epistolæ Petri. Causa autem media est Iesus Christus,

Beneficium autem ipsum, quod per ipsum nobis contulerit Deus, est, quod det nobis victoriam. Victoriam intelligit de morte, ut jam paulò ante innuimus: quam intellexerat etiã paulò antè v. 54. ubi dixerat: absorpta est mors in victoriam: cui opponitur victoria, quam mors antea habuerat, sed aliquando illi adimenda significatur v. 55. Hanc victoriam ita dat nobis Deus, quatenus per Christum nobis jus atque potestatem dat à mortuò resurgendi, & in filios Dei, hoc est, immortales evadendi, ipsumq; Christum tantà instruxit potentiã, ut possit sibi & nobis etiam ipsis subicere omnia, atque adeò etiam mortem, quemadmodum suprà vidimus ver. 25. & sequente.

Dum autem Deum nobis hanc victoriam per Christum Iesum dantem opponit peccato ac Legi, morti vim in nos concilianti, indicat, Deum per Iesum Christum vim peccati ac Legi, quam ad nos dammandos ac morti subiciendos habebat, in nobis extinxisse, hoc est, peccata nobis nostra clementer condonasse, & obligationem Legi, quã nos ad pœnam adstringebat, sustulisse, ac porro spem dedisse, imò jus ac facultatem mortis pœnam effugiendi. id quod per resurrectionem & ei veluti succedaneam viventium transmutationem contingit. Atque hoc est argumentum illud, quod ab ipso propemodum in-

itio fuit ab Apostolo indicatum, cum dixit, Christum esse mortuum pro peccatis nostris. Peccata enim nobis non condonantur, si in morte nobis sit manendum, quemadmodum ver. 17 vidimus. Omnibus autem illis, ad quos scribebat Apostolus, id erat notum, remissionem peccatorum, quam lex hominibus negabat, per Christum contingere respicientibus. Quare vel eo ipso admoniti resurrectionem fidelium debebant agnoscere.

Reliquus est brevis, quo caput hoc clauditur, Epilogus, exhortatione constans ad constantiam in fide ac pietate: qua in re situs est fructus & utilitas huius de fidelium resurrectione disputationis, quam Paulus toto hoc capite quasivit. Ita enim inquit: Quapropter fratres mei dilecti, firmi fiat, vel sitis, immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes, quod labor vester non sit vanus in Domino. Primum particula ista quapropter, ostendit, hanc adhortationem ex precedentibus fluere: q. d. Cum ergo certa sit futura resurrectionis spes, firmi sitis &c. Quae autem consecutionis sit ratio, ultima docebunt verba, quibus exhortatio proxima sulcitur. Aditum autem sibi ad adhortationem facit compellatione, charitatem eximiam in Corinthios spirante, dum eos fratres suos dilectos appellat: quemadmodum & supra hoc capite bis fecerat, quanquam absque voce dilecti, etsi sciebat, eos & erroribus quibusdam huc usque teneri, & moribus ad pietatem nondum satis

exactis

exactis
due su
in fide
ad con
P
ribus,
les nin
tur, se
simis n
ba res
quod e
haec it
dum d
ni ver
huic se
na de
tiu Cl
illa ips
stolus,
moner
niter
consta
pietar
isti ex
mini
pus D
opus a
negoci

exactis esse prados: Exhortationis autem ipsius due sunt partes. Primum enim eos ad constantiam in fide, ut jam antea monuimus, hortatur: Deinde ad constantiam in solida pietate.

Præsertim effert duobus verbis admodum significantibus, cum vult, ut sint firmi & immobiles: quales nimirum ii sunt, qui non opinione aliquâ ducuntur, sed solidam adepti sunt rei scientiam ac firmisimè nituntur argumentis. Possunt quidem hæc verba restringi ad hoc de resurrectione argumentum, quod toto hoc capite tractavit Apostolus: q. d. cum hæc ita se habeant, fratres charissimi, quemadmodum dixi, jam non amplius dubitetis de resurrectionis veritate, non vacillet vestra ea de re fides, sed huic sententiæ firmiter insistite: Verum cum doctrina de resurrectione fidelium sit fundamentum totius Christianæ religionis, eâq; stabilitâ stabiliatur illa ipsa religio, cadente concidat; jure potuit Apostolus, demonstratâ resurrectionis illius veritate, monere Corinthios, ut in religione Christiana firmiter persistant, & fidem quam ei adhibuerant, constanter tueantur.

Alteræ exhortationis pars, quâ Corinthios ad pietatem morumq; sanctimoniam ducit Apostolus, istis exprimitur verbis: abundantes in opere Domini semper. Ipsam vitæ pietatem exprimit per opus Domini: per opus non unum tantum aliquod opus actionemvè designans, sed totum, ut ita dicam, negotium, ex multis actionibus, ad eundem scopum

ſpectantibus conſtans. Sic enim non ſemel uſurpatuſ
vox operu, præſertim cùm ad eos reſertur, qui ali-
quo ſunguntur officio ſeu miniſterio, ita ut poſſis pro
ipſa muneri ſunctione ſumere. Sic ſumitur Marc. 13.
v. 34. ubi dicitur, quendam peregrè abeuntem
unicuq; ſervorum dediſſe opus ipſius, id eſt,
certam aliquam ſunctionem ac munus, quod interea
obiret. Sic Ioh. 4. v. 34. ait Chriſtus, hunc eſſe ci-
bum ſuum, ut faciat voluntatem ejus, qui mi-
ſerit ipſum, & perficiat ipſius opus, hoc eſt, ſun-
ctionem ſeu munus exequatur ſibi ab eo demanda-
rum. Hoc modo etiam cap. 6. v. 29. fides in Chriſtum
dicitur opus Dei, hoc eſt, opus à Deo mandatu-
m. Fides autem totam ibi pietatem in ſe complectitur.
Vide etiam Act. 13. 2: & 14. 26: & 15. 38. Sed, ne
longè abeamus, habemus exemplum in hac ipſa Epi-
ſtola capite ſequenti, v. 10. ubi ait. Apoſtolus de Ti-
motheo, cum opus Domini operari, quemad-
modum & ipſe, hoc eſt, Domino miniſtrare in
prædicando Evangelio, & munere ſacro ſungi. Sed
quia ibi ſermo eſt de peculiari quadam ſunctione ac
miniſterio ſacro; hic verò, nimirum cap. 15. de officio
omnibus Chriſtianiſi communi: ideo hic laxius, ibi
ſtrictius opus illud ſumitur.

Vocat autem opus Domini, ut ab operibus &
ſunctionibus profaniſ aut vulgaribus, & cum religi-
one nihil commune habentibus, id ſecernat. Id enim
intelligit opus, quod à Domino leſu præſcriptum ſit,
quodq; ipſi vehementer probetur; vel ſimpliciter,
quod

quod ad Dominum spectet: ut ita intelligant, non id se postulare, ut in aliis vita munus sint diligentes ac assidui; sed ut in munere Christianis hominibus peculiari, ut id diligenter exequantur, quod à Domino Iesu ipsis sit praeceptum, quodq; ad ejus cultum ministeriumq; pertineat. Per Dominum enim hic Christum intelligi vix opus est monere. De phrasi nihil est opus amplius dicere, cum jam tria adduxerimus loca, ubi similis est loquendi ratio: ut, cum fides dicitur opus Dei Ioh. 6. id est, à Deo praescriptum eiq; vehementer placens: & cum Christus officium sibi à Deo mandatum vocat opus illius, qui se miserit: & Paulus id, quod Timotheo erat mandatum à Christo, seu quod ad Christum spectabat, Domini opus appellat.

Requirat autem Apostolus non opus tantum ipsum, sed & operum perfectionem & constantiam. Perfectionem, cum dicit: abundantes in opere Domini. Abundantia illa vel simpliciter tantum significat copiam bonorum operum, seu pietatem omni bonorum genere exuberantem, nullâ habita ratione profectus majoris ac progressus, qui in pietatis studio indies fiat; vel etiam intelligi potest incrementum ac progressus. Sed praeest verisimilius. Alio enim potius verbo usus videtur fuisse Apostolus, si profectum notare voluisset. Vox enim *περισσὴν* per se non nisi abundantiam denotat; non verò profectum; nisi fortè, ex eventu, vel propter aliud aliquod vocabulum additum, ut ad Phil. 1.9: & 1. Thes. 4. r.

Constantiam autem denotas verbo semper, ne putent, licere hic interungere, & pietatis laborem jucundo quodam ocio intercidere. Verba quidem Apostoli ita sunt accipienda, prout humana fert imbecillitas, quæ ne Christianos quidem prorsus deserit; nec credendum, eum non semper abundare in opere Domini, qui nonnunquam ex incogitantis vel fragilitate aliquâ labitur, nec ita plenam pietatis mensuram affert: ejus enim rei Deus ex sua benignitate rationem non habet, sed id spectat, quod ut plurimum sit, sed ita tamen, ne unquam consilium sit adversus divina mandata delinquendi. Animus ac conatus rectè agendi perpetuus esse debet, seu major, consilium rectè semper agendi in Christiano esse debet; in factis autem ipsis tanta constantia, quantum spes immortalis vitæ, & spiritus Christi in hac imbecillitate nature nostræ efficere potest. Simili ratione in re contrariâ vox semper accipitur Act. 7. 51. ubi Stephanus objicit Iudeis, vos semper Spiritui Sancto resistitis, quemadmodum patres vestri & vos.

Supereſt ratio, quæ exhortationem firmat Apostolus, his verbis innexa: Scientes, quòd labor vester non sit vanus in Domino. A fructu atque utilitate ingenti argumentum petit. Nihil enim validius ad laborem, præsertim sponte suscipiendum, allicit, quàm fructus, seu certa illius spes. Fructum autem ita exprimit, ut minùs dicat, quàm intelligi debeas, per Moysen, cum dicit; laborem nostrum non fore

semper,
ari labo-
erba qui-
t humana
em proxis
abundare
ogisantiā
am pieta-
sua beni-
e, quod ut
nsilium sit
animus ac
seu ma-
tiano esse
ia, quan-
sti in hac
st. Simili-
itur ad.
per Spi-
n patres
rmat A-
d labor
uctu atq;
hil enim
diendum.
tum au-
elligi de-
um non
fore

fore vanum seu irritum ac frustraneum, cum hoc
ducere velit, maximum illos reportaturos sui laboris
premium. Exprimit autem studium pietati laboris
nomine, ut indicet, rem per se adeo non esse facilem,
sed laboriosam, sed talem, in quam omnes nervos
viresq; omnes intendas: sed laborem hunc spe pra-
mii nosolari debere.

Verba in Domino, dubium est, quod pertine-
ant, utrum ad Praedictum Enunciationis Apostoli-
ca, cui proxime adherent; an verò ad Subiectum, à
quo per traiectionem quandam sine divulsa. Illo mo-
do intelligitur, Domini ope laborem nostrum non
fore irritum: sive Deum ipsum intelligas, cum Arti-
culus in Græco voci Κυρία non sit praefixus; quem
hoc nomen amat assumere, cum Christum denotat.
nisi dicas, in hac ipsa phrasi, in Domino, qua cre-
berrimè occurrat, sequenter abesse Articulum, eti-
am si Christus intelligatur. Semel enim tantum in
hac Epistola ad Deum ipsum refertur: si eum excipi-
as locum, ubi Veteris Testamenti locus, vel potius lo-
ci sententia citatur. Et hic quidem extat in ultimis
capituli i. verbis; ille v. n. cap. ii. Sed quia hac phra-
sis serè solet significare qualitatem & affectionem
quandam rei, ac sæpè solet significare, Christiano
more; vel secundum Christi præscriptum; vel in ne-
gocio Christi, ideo consentaneum est, potius ad Sub-
iectum hujus Enunciationis pertinere, quasi dicat,
laborem hunc, quem in negotio Christi, seu in opere
illo Domini, ad quod modo hortatus fuerat, ex an-

S r

stemus;

Rom. 14 14:

16. 2, 8, 11,

12, 13.

1. Cor 7. 22,

39: 9, 1, 2.

282 Explic. cap. XV. Epist. prior. ad Cor.
glemus; hunc, inquam, non fore irritum: quasi tacite
innueret, multa sepe suscipi & gravia, in quibus ve-
hementer desudemus, sed nullo cum fructu: ac labo-
rem hunc, quem operi Christi impendas, nullâ ratio-
ne infructuosum fore.

Non simpliciter autem id asserit, sed, certitu-
dinem, quam Corinthii jam teneant, rei exprimere
volens, dicit: Scientes, quod labor is non sit fu-
tur irritus, Scientes, inquam, ex hoc ipso, quod huc
usque disputatum est. Si enim resurrectio fidelium
superest, certissimum etiam restat pietatis nostra
premium. Id ergo reliquum est, ut nos quoq; in reli-
gione Christiana constanter persistentes, spe certis-
simâ immortalitatis pleni in opere Iesu Christi
semper abundemus. Quod quidem faxit Deus per Ie-
sum Christum Dominum nostrum, per quem vi-
ctoriam nobis de morte certam dedit; per
quem etiam ipsi debetur honor &
gloria seculi nunquam fi-
niendû. Amen.

d Cor.

asi tacite
quibus ve-
at labo-
ulla ratio-

l, cortica-

exprimere

on sit su-

, quod huc

o fidelium

ti nostra

q, in reli-

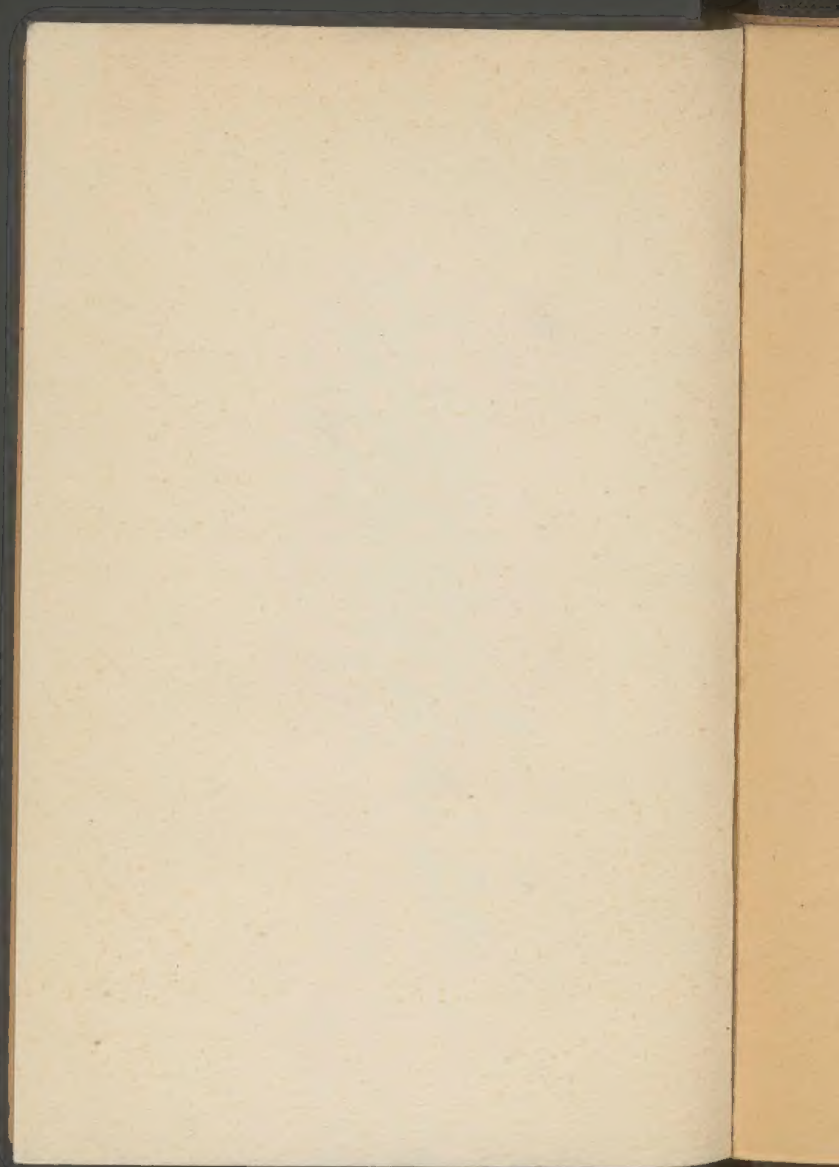
spe certu-

si Christi

eu per Ie-

uem vi-

iper

Biblioteka Jagiellońska

stdr0026768

